

Hæres. verbo Fornicatio; fornicatio enim non tantum in novo, sed et in veteri Testamento jure naturali et divino fuit prohibita, uti ostendi in fornicatione Thamar, *Genes. cap. xxxviii, 16*, ex communi Patrum et Interpretum sententia. Et fusius, *I Corinth. vi, 9*.

Denique jubet Deus Prophetæ: « Sume tibi uxorem; » ergo jubet ut eam matrimonio sibi copulet, non ut cum ea fornicetur. Ita passim Patres et interpretes.

Dices: S. Thomas, *I II, Quæst. C, art. 8, ad 3, et II II, Quæst. CLIV, art. 2, ad 2*, Cajetanus et nonnulli Thomistæ dicunt Osee fornicatum esse, et tamen non peccasse, quia Deus matrimonii rerumque omnium dominus cum eo dispensavit, eique dedit potestatem et jus in corpus meretricis. Hæcque omnia putant significari verbis Dei ad Prophetam, quibus ait: « Sume tibi uxorem, » non matrimonii, sed « fornicationum. »

An Deus possit dispensare ut fornicatio sit licita?

Respondeo: Disputant theologi an Deus dispensare possit in lege naturæ, puta in *Decalogo*: ac varii varie respondent. *Primo*, Occam in *II, Quæst. XIX, ad 3, et 4* dubium, Gerson in tract. *De Vita spiritali, lect. I, coroll. 10, in Alphabeto 61*, litt. E, et Almainus, tract. *III Moral. cap. xv*, asserunt Deum in omni omnino præcepto Decalogi et legis naturæ posse dispensare; imo Occam ait Deum posse præcipere odium Dei, facereque ut illud non sit malum, sed bonum. Ratio eorum est: Omne peccatum, inquit, ideo est peccatum, quia voluntate Dei prohibitum est. Si ergo Deus velit ut aliquid non sit peccatum, hoc ipso non erit peccatum.

Secunda est S. Bonaventuræ in *I, disp. XLVII, Quæst. IV, Scoti in III, disp. xxxvii, Quæst. I, § Hic dicitur*, et Gabrielis in *III, disp. xxxvii, Quæst. I, art. 2, conclus. 4*, Deum posse dispensare in præceptis secundæ tabulæ, non vero primæ, puta posse in iis quæ tangunt proximum, non vero in iis quæ tangunt Deum.

Tertia est Durandi in *I, disp. XLVII, Quæst. IV, num. 16*, Deum posse dispensare in præceptis affirmativis secundæ tabulæ, non vero in negativis.

Verum dico Deum in nullo præcepto legis naturæ directe et formaliter posse dispensare. Ratio est, quia lex naturæ continet et præcipit id quod natura sua et intrinsece bonum est: quocirca quæ contra eam fiunt, natura sua et intrinsece mala sunt, non quia voluntate Dei prohibita, sed quia suapte natura contraria et dissenteanea sunt naturæ et rationi naturali. Sicut enim res possibles sunt possibles, non quia Deus voluit eas esse possibles, sed quia ex se non implicat contradictionem ut esse possint; eodem modo opera contra legem naturæ suapte natura sunt mala, non quia Deus voluit ea ut mala prohibere, sed quia ex seipsis naturæ rationali, ut rationalis est, contraria sunt et repugnantia. Cum ergo Deus non possit pro voluntate sua mutare naturas rerum,

non poterit etiam mutare legem naturæ, ut, quod illa dictat esse conveniens rationi esseque bonum, Deus decernat non esse conveniens esseque malum. Quocirca nullus, ne Deus quidem, facere potest ut odium Dei sit bonum, vel licitum (hoc enim repugnat non tantum rationi et naturæ, sed et ipsi divinitati), ut furari, mœchari, mentiri liceat: furari enim est accipere rem alienam, invito Domino; mœchari est turpiter uti femina non sua, sed aliena; mentiri est contra mentem loqui et fallere. Hæc autem intrinsece et natura sua ita mala et prava sunt, ut nequeant esse bona et honesta. Quocirca Deus uti hæc non potest suadere, ita nec facere, nec præcipere, multo minus velle et efficere ut sint honesta et licita. Hinc patet falsam esse primam sententiam, ejusque fundamentum. Non enim ideo fornicatio est mala, quia Deus ita vult, eamque odit; sed potius ideo eam odit, quia ipsa in se suaque natura est inhonesta et turpis. Sicut ergo creaturæ suam existentiam habent a voluntate Dei, suam vero possibilitatem habent ab ipsa natura Dei; posito enim quod sit Deus omnipotens, naturaliter sequitur et quasi resultat quod possit creare hominem, equum, etc., ac consequenter quod illæ creaturæ sint possibles, quæ sine Deo essent impossibiles: ita pariter lex positiva, tam divina quam humana, pendet et fit a voluntate Dei, lex vero naturalis derivatur a lege æterna, quæ est in mente et ratione Dei. Ita S. Thomas, Cajetanus, Richardus, et ex iis Gabriel Vasquez, *I II, disp. CLXXXIX, num. 12*. Indirecte tamen et materialiter potest Deus in iisdem dispensare, nimirum mutando materiam rei præceptæ, itaque eam subtrahendo legi naturæ et obligationi Decalogi. Hoc autem fere fit in præceptis duntaxat secundæ tabulæ, non vero primæ, uti dixerunt auctores secundæ sententiæ. Explico: Potest Deus mihi dare jus in bona, corpus et vitam alterius, et tunc licite potero illi eripere bona, quod alias fuisset furtum; uti corpore alterius, quod alias fuisset mœchatio; occidere alterum, quod alias fuisset homicidium. Sic Deus jussit Hebræis, *Exodi XII, 36*, ut spoliarent Ægyptios, quia hoc ipso eis dedit bona Ægyptiorum, fecitque ut illa jam non essent Ægyptiorum, sed Hebræorum; quocirca Hebræi ea occupantes, non aliena, sed sua occuparunt; sua, inquam, ex donatione Dei, qui est summus omnium, imo vitæ necisque dominus. Sed hic dedit Osee jus in corpus fornicariæ, et hoc ipso fecit ut illa esset sua uxor, non aliena. Quocirca utens ea Osee non est fornicatus, sed actu materiali in conjugio illi quasi suæ uxori est copulatus. Sic si Deus alicui præciperet, vel permetteret ire ad lupanar, ibique copulari meretrici semel duntaxat, ad prolem ex ea suscitandam, illa copula jam non esset fornicatio, sed esset actus conjugii temporarii; copularetur enim non alienæ, sed suæ, ac consequenter uxori saltem temporariæ ex dispensatione Dei. Deus enim potest remittere obligationem, qua se uxor ma-

rito in conjugio ad perpetuam fidem obligavit; ideoque potest dispensare in matrimonii vinculo, ac facere ut non sit perpetuum, sed temporarium, quamdiu scilicet ei libuerit; præsertim quia potest educationem prolis, ob quam matrimonium requirit perpetuitatem, vel negligere tanquam ejus dominus, vel aliis modis procurare. Ita olim dispensavit cum Judæis in matrimonio, cum eis permisit dare uxoribus libellum repudii, quo vere solvebatur matrimonium, ita ut uterque conjux quasi liber et solutus posset cum alio aliud conjugium contrahere. Sicut ergo tunc maritus quolibet tempore, imo post primam copulam poterat uxorem repudiare; ita posset et nunc copulari semel cum una; ac mox illam dimittere, si Deus pari modo nunc cum illo dispensaret.

Censet ergo S. Thomas, Osee jussu et dispensatione Dei cum fornicaria copulatum fuisse tantum copula temporali (ideoque eam copulam per catachresin vocat fornicationem), non vero matrimonio stabili et perpetuo. Itaque opinatur hanc Osee uxorem fuisse temporariam, et matrimonium cum ea temporarium, scilicet ad aliquos actus generationis, et ad tres proles ex ea generandas; deinde dimisisse illam, itaque solutum fuisse temporarium cum ea matrimonium. Ergo docet S. Thomas Osee accessisse ad fornicariam, non tanquam ad concubinam, sed tanquam ad uxorem, licet temporariam tantum; censet enim Deum cum eo dispensasse, ut ad tempus duntaxat cum ea contraheret, eaque uteretur ut sua; censet ergo Osee non esse fornicatum, sed usum matrimonio licet temporali tantum. Verba ejus sunt: « Osee accedens ad uxorem fornicariam vel mulierem adulteram, non est mœchatus, nec fornicatus; quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii. » Quomodo vero hic ejus actus matrimonii vocetur *fornicatio*, explicat II II, *Quæst.* CLIV, art. 2, ad 2: « Osee, ait, non peccavit fornicando ex præcepto divino, nec talis concubitus proprie fornicatio debet dici, quamvis fornicatio nominetur (dum dicitur: Sume tibi uxorem fornicationum) referendo ad cursum communem, » quo scilicet communiter a vulgo vocatur *fornicator*, qui cum fornicaria ad tempus copulatur, et expleta libidine eam deserit. Unde liquet D. Thomam docere quod Osee hic non sit fornicatus, sed cum fornicaria quasi sua uxore, concedente et dispensante Deo, ad tempus sit copulatus. Verum verius est quod passim censent alii Doctores et Interpretes, scilicet Osee non temporarium, sed stabile et perpetuum cum fornicaria inisse conjugium. Ideo enim jubetur eam ducere uxorem; atque ex sequentibus patet eum per quatuor, imo plures, annos illi cohabitasse; nam dicitur ex ea tres proles genuisse, easque deinde per eam lactasse et educasse. Quo fit ut nulla hic fuerit dispensatio, sed sola jussio Dei; licite enim poterat Osee fornicariam in uxorem

accipere, sed non tenebatur; ut ergo teneatur, jubet et obligat eum Deus.

Instabis: Uxor hæc fornicaria repræsentat Synagogam idololatrantem: atqui hæc post connubium cum Deo initum rediit ad sua idola; ergo et hæc fornicaria post connubium cum Osee rediit ad suas fornicationes; alioqui enim non ex æquo repræsentaret Synagogam, nec typus responderet antitypo. Respondeo: Simile per omnia non est simile; sed in eo tantum, in quo collocatur similitudo; quocirca non est necesse in allegorijs et typis, ut omnes circumstantiæ temporis, modi, actionis, etc., respondeant rei significatæ, sed eæ tantum in quibus fit representatio, et comparatio significantis cum significato, puta typi cum antitypo. Ita hic jubetur Propheta ducere fornicariam, ut per hoc repræsentet Synagogam esse fornicariam. In eo ergo tantum ponitur hic comparatio et similitudo, quod, sicut Propheta ducit fornicariam, ex eaque gignit proles, quæ a probro matris vocantur filii fornicationum, id est fornicariæ: ita Dei uxor, id est Synagoga, sit fornicaria, id est idololatra, similesque sibi gignat et educet filios, puta idololatras. Nec enim hæc res licite aliter representari potuit. Non enim potuit Deus præcipere Prophætæ fornicationem, ut ad fornicariam accederet tanquam non suam, sicut Synagoga idola colebat et deos, non suos; aut ut post copulam et proles remitteret eam ad lupanar et ad sua stupra; hoc enim fuisset peccatum. Erat ergo hic matrimonium Osee cum fornicaria (etiam ex sententia S. Thomæ, saltem temporarium), ac consequenter filii fornicationum vocantur filii ex matrimonio hoc nati; ideoque vere non erant filii fornicationum, sed tantum hoc nomine vulgo censebantur et nominabantur, ob præcedentes ante connubium matris fornicationes. Simpliciter ergo et in genere jubetur hic Propheta per uxorem fornicariam repræsentare Synagogæ idololatriam, abstrahendo a tempore et loco, ubi et quando; an ante connubium cum Deo, an post eam perpetraret. Adde Judæos post hanc Osee prophetiam, puta post punitionem et excidium a Chaldæis illatum, postquam puniti et pœnitentes connubium cum Deo per Esdras renovarunt, amplius non rediisse ad sua idola, sicut uxor hæc Osee post connubium cum eo, non legitur rediisse ad suas fornicationes. Verum est majorem esse speciem fornicationis, et consequenter similitudinis, si cum D. Thoma quis dicat non stabile, sed temporarium fuisse matrimonium; sed ex altera parte, res ipsa turpior et magis inhonesta apparet, videtur enim revera esse fornicaria copulæ, et simulatum tantum matrimonium.

Errat, *secundo*, Haymo, qui uxorem fornicationum interpretatur uxorem, quæ post matrimonium ex priori fornicandi habitu rursum cum aliis procis fornicetur, id est adulteretur, ex eisque gignat filios, qui proinde vocantur filii fornicari-

Secundus, Osee non ascendit sibi filios adulteri-

nos, sed
suo pro-
creavit.

tionis, id est ex adulterio nati, quos Propheta jubeatur sibi asciscere et educare, æque ac matrem retinere et alere. Hoc enim fuisset non tantum infame, sed et scandalosum, ideoque illicitum; visus enim fuisset Propheta uxorem in adulteriis fovere, eisque consentire. Unde edicit Sapiens: « Qui tenet adulteram, stultus est et impius, » *Proverb. xviii, 22.* Vide Sanchez, lib. X *De Divortio*, disput. xiii. Quocirca infamis, et publicum orbis probrum fuit Claudius Imperator, eo quod ejus uxor Messalina publice scortaretur. Ita Suetonius in *Claudio*, et M. Antoninus Philosophus ob Faustinae conjugem, quæ in continuis stupris versabatur; cumque de ea re moneretur, amicique suaderent ut eam repudiaret, si nollet occidere, effeminate respondit: « Si uxorem dimittimus, reddamus et dotem, » dotis nomine significans Imperium, quod ab Antonino Pio patre Faustinae, ita volente Adriano Imperatore, adoptatus acceperat. Ita Julius Capitolinus in *Antonino*.

Tertius,
Osee non
duxit
idolola-
tram.

Errant, tertio, Lyranus et Burgensis, qui fornicationem hic mystice accipiunt pro idololatria, putantque Osee hic juberi ut ducat uxorem fornicationum, id est gentilem et idololatram. Ratio eorum est, quia hæc uxor representat Synagogam idololatram: ergo ipsa quoque uxor fuit idololatra. Respondeo negando consequentiam. Idem enim non representatur per idem, sed per simile: atque Prophetae solent representare idololatriam per fornicationem; quia hæc illius apertissimum est symbolum, speculum et imago. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Hugo et passim interpretes. Quocirca cum Deus Propheta ait: « Sume tibi uxorem fornicationum, » fornicationem litteraliter ut sonat accipit; cum vero hujus jussionis causam et symbolum subdit, explicatque dicens: « Quia fornicans fornicabitur terra, » fornicationem mystice accipit pro idololatria; quia illam symbolice per veram et realem fornicationem uxoris Prophetae representari jusserat.

Quæres, an vere et realiter hæc gesta sint, an vero tantum per visionem imaginariam; sive, an revera Osee duxerit fornicariam, ex eaque genuerit filios fornicationum, an vero Deus idipsum tantum in imaginatione illi representavit, ut videretur sibi eam ducere, et ex ea gignere; quomodo somniantes videntur sibi facere ea quæ somniant? Visionem tantum fuisse censent Chaldaeus et Rabbinus nonnulli, quos sequuntur Origenis sectatores, teste Rufino, Haymo, Isidorus, Burgensis et Vatablus. Imo S. Hieronymus idipsum censet scribens in *Ezech. iv.* Et hic in *Proemio*: « Osee, ait, audiens a Domino: Accipe uxorem fornicariam, non frontem rugat, non mœrorem pallore testatur, non verecundiam mulato genarum rubore demonstrat; sed pergit ad lupanar, et scortum ducit ad lectulum. Et non initiat illam pudicitiae matronali, sed se luxuriosum et nepo-

tem probat. Qui enim adhæret meretrici, unum cum ea corpus efficitur. Quis sapiens, et intelliget ista? » ac post ea respondet, infertque hæc typice et singulariter esse interpretanda. Ratio ergo fundamentalis hujus sententiæ est hæc, quia res turpis et indigna fuisset, si vir sanctus et Propheta duxisset scortum (1).

Verum longe verius est quod communiter censent alii omnes Patres et Interpretes, rem hanc non per visionem, sed realiter esse peractam. Ita Theodoretus, Cyrillus, Hebraei, Arias, Hugo, Dionysius et alii hic, ac S. Augustinus, libro III *De Doctrina Christ.* cap. xii, et lib. XXII, *Contra Faustum*, cap. xxiii, S. Basilii in *Isaia viii*, Irenæus lib. IV *Contra hæres.* cap. xxxvii, S. Thomas lococitato et alii passim; imo idem censet hic S. Hieronymus, uti videbit qui verba ejus accurate expenderit. Ait enim more suo historiam hanc ad antitypum esse referendam, id est Osee duxisse fornicariam, non ex ejus amore et libidine, sed ut Christi et Ecclesiæ conjugium representaret. Hoc ergo, non aliud voluit, cum dixit, hoc Osee factum typice et figuratiter esse interpretandum.

(1) Interrogantibus utrum vates proferat rem gestam, an fictam, recte Rosenmullerus respondet, ait Maurer, « nos minime ignoramus nihil fuisse priscis hominibus familiaris, quam ut animi cogitata et consilia factis et actionibus declararent, gestibusque pro verbis uterentur; qua de re nemo subtilius doctiusque disseruit Guil. Warburton in opere quo divinam Mosis legationem demonstravit (*The divine legation of Moses demonstrated*, lib. IV, sect. iv, vol. III); » et in probationem adducit exemplum Idanthuræ Scytharum regis, non litteras, sed symbolum ad Darium mittentis, ut significaret se exercitum contra eum ducturum. « Ejusmodi vero actionem symbolicam, pergit Rosenmuller, simplicem esse oportere, brevissimo temporis spatio absolvendam, et paucissimis signis gestibusque circumscriptam, quis non videt? Longe diversa est ratio eorum quibus Hoseas populi Israelitici scelera et pœnas adumbrasse legitur. Fac enim, quæ hoc capite memorantur, vere gesta esse, fieri profecto per rei naturam non potuit, ut ea singula, matrimonium a Propheta initum, trium liberorum unius post alterum ortus, filiolarum ablactatio, eodem tempore contingerent. Illa autem per plurium annorum spatium producenda signa nihil sane apud populum effecissent, nec ad eum erudiendum admonendumque quidquam valuissent. » Unde concludit adumbrari populi Israelitici mores ac fata narratione allegorica matrimonii cum uxore adultera initi. Nihil enim usitatus esse prophetis, quam rationem quæ Deo cum populo Israelitico intercedebat, *conjugii* imagine sistere, quis nescit? Dei amorem et curam pro isto populo comparant cum amore, quo maritus fertur in conjugem a se amatam; illius vero impietatem et idolorum studium cum scortatione et adulterio, quo fidem marito datam ac debitam fallat libidinosa uxor: vide *Isai. lrv, 5; Ezech. xiii et xvi.*

Hanc sententiam amplectitur Ackermann, *Osee i*, post Petrum de Figueiro, qui dicit, S. Hieronymum non attente legisse qui ipsum in hac re varie locutum fuisse ferunt. Nam quæ fuerit ipsius hac de re sententia, tum in Proemio hujus libri apertissime docet, tum in *Ezech. cap. iv*, ad illa verba: « Et dixit Dominus: Sic comedant, » etc.; et *Isai. cap. viii*, ad illa verba: « Ecce ego et pueri mei, » et in *Comment.* ad vers. 8.

Ratio hujus sententiæ est, quia hoc exigit simplex narratio præcepti divini et facti, puta obedientiæ Prophetæ; alias enim cum visio est, solet id exprimere, vel signo aliquo indicare Scriptura, ut patet *Apocal. I, 4; Ezech. XL, 1*, et alibi. Adde: Nominatur hic maritus, scilicet Osee; uxor, scilicet Gomer; uxoris mater, scilicet Debelaim; tres ejus proles, scilicet *Jezrahel, Lo ammi, Lo rachuma*, quæ omnia significant non esse parabolam, sed veram historiam. Causa est, quod populus in idolis et peccatis suis obdormierat, itaque ordinarias increpationes et monitiones Prophetarum spernebat, imo non audiebat; voluit ergo Deus reali et portentosa prophetia, jubendo scilicet Prophetæ ducere fornicariam, ex eaque proles procreare, populum in peccatis dormientem a somno scelerum excitare, et commovere ad pœnitentiam. Eadem de causa jussit Isaïæ, cap. *XX*, ut ipse, cum esset vir nobilis et magnæ auctoritatis, nudus per urbem Jerusalem media luce discurreret, ut hoc portento omnium oculos in se converteret, ac reipsa daret eis typum et speciem imminentis spoliationis et excidii, itaque populum ad lamenta converteret. Eadem de causa jussit Ezechielem, cap. *IV*, stercore boum vesci, ut eo instantem urbi famem et cladem præmonstraret (1).

Ad argumentum respondeo Dei jussionem et auctoritatem abstersisse ab hoc Prophetæ connubio omnem infamiæ et turpitudinis maculam, præsertim quia assumebatur ad prophetiam et rei futuræ sacramentum. Adde non esse turpe, sed sanctum et honestum, fornicariam ducere hoc fine, ut ipsa vitam turpem cum honesta fornicationem cum matrimonio commutet; imo confessarii solent et debent concubinariis suadere ut concubinatum in connubium vertant.

Ita S. Augustinus, lib. *XXII Contra Faust.* cap. *LXXX*, respondet manichæis impugnantibus vetus Testamentum, et objicientibus illi quod in eo fornicatio Prophetæ sit imperata. Respondet enim S. Augustinus: Non imperata est fornicatio, sed meretrix relicta fornicatione in castum et sanctum

(1) Interpretes qui veram historiam a vers. 1 ad vers. 9, narrari asserunt, provocant: *primo*, ad textus perspicuitatem, ex eo enim nihil aliud conspicitur, quam veram narrari historiam: exponitur præceptum Dei, Prophetæ obsequium, nomen mulieris cum nominibus filiorum, quæ omnia sensum historicum comprobant. Adde cum Maurer verbo *וּתְלֵד oueteled, peperit*, vers. 3, oppositum est *וּלְיָי lo, ei*, ex quo perlucere videtur, intelligendos esse liberos procreatos a vate. *Secundo*, ad repetitionem præcepti, cap. *III*, 1 et seqq. *Tertio*, ad scopum et intentionem Dei, volebat enim turpitudinem idololatriæ, non modo verbis exaggerare, sed facto etiam representare, ut eo magis percellerentur obstinati animi. *Quarto*, ad obsequium Prophetæ, qui statim obediit Domino, nec ullum apposuit indicium; sola prædicatione hæc fuisse a se expedita. Hæc posterior sententia nobis etiam longe probabilior videtur. Cæterum, inquit Ackermann, optime nobis de hac controversia pronuntiasset videtur J. Mariana in not. ad vers. 4: « Utrumvis sequi liberam est lectori. »

conjugium assumpta est, de quo mox plura.

Idem gentilibus respondet hic S. Hieronymus, eisque similia gentilium exempla opponit: « Quæ ratione, inquit, prædicent virum eruditissimum Xenocratem, qui Polemonem luxuriosissimum juvenem, et inter psalterias atque tibicines et impudicas mulieres ebrium, et hedera coronatum fecit obedire sapientiæ, et adulescentem turpissimum mutavit in sapientissimum philosophum? Cur Socratem ad cælum levent, qui Phædonem, ex cujus nomine Platonis liber est, de lupanari, ob crudelitatem et avaritiam domini, multorum libidini servientem, in Academiam transtulerit? Et quidquid illi de philosophiæ magistris responderint, nos ad Prophetæ defensionem referemus. »

ET FAC TIBI FILIOS FORNICATIONUM. — *Tibi fac* non est in Hebræo, nec in Septuaginta, nec in Syro, nec in Arabico. Sic enim habent: *Accipe tibi matrem fornicationum, et filios fornicationum*. Unde primo, aliqui « filios fornicationum » proprie accipiunt filios ex fornicatione procreatos, quos velut testes fornicationis maternæ, Osee cum matre jubeatur ut suos recipere, alere, et quasi adoptare, quæ ingens erat ignominia et pœna Prophetæ, idque ad hoc, ut per hæc repræsenteret pari modo Synagogam peperisse filios idololatrias, quos tamen Deus quasi Patriarcharum suosque filios, cum ignominia et dolore alat in Jerusalem. Ita explicant Theodoretus, Hugo, Lyranus et Arias.

Verum hos filios non fuisse adoptivos, sed naturales; nec antea genitos, sed a Prophetæ ex fornicaria generandos, patet ex seq. Ait enim: « Et abiit (Osee), et accepit Gomer filiam Debelaim, et concepit et peperit ei filium, » etc. Vox ergo *fac*, licet expresse non sit in Hebræo, tamen subauditur; imo includitur in voce *accipe*. Accipere enim ex uxore filios, Hebræis idem est quod suscipere et procreare. Verbum enim *לָקַח lacach*, id est accipio, sumo, tollo, apud Hebræos est amplissimæ significationis. Ita S. Hieronymus, Augustinus, Basilii, Vatablii et alii superius citati.

Secundo, Ribera censet vocari « filios fornicationum, » id est fornicariæ; quia erant filii matris idololatriæ. Verum hoc superius refutavi. Idololatria enim est fornicatio mystica, non litteralis, de qua hic agitur.

Dico ergo, filii procreandi ab Osee ex legitimo cum fornicaria conjugio, vocantur *fili fornicationum*, id est filii matris, quæ antea tota fornicationibus fuit dedita. Hanc enim suam turpitudinem et infamiam prolibus afflabat mater, quæ fuerat publica meretrix; nec eam matrimonium subsequens apud populum detergere et delere poterat. A matre ergo proles infamiæ notam et fornicationis nomen sortiuntur. Ita S. Hieronymus et alii jam citati.

Adde, vocantur hi *fili fornicationum*, quod et ipsi in fornicationem futuri sint proclives, hoc-

Filii fornicationum qui?

Prima expositio.

Secunda.

Tertia et genuina.

que vitium, hancque libidinosam indolem una cum natura a matre fornicaria sint hausturi et sucturi. Hoc enim apte respondet rei significatae. Hi enim filii libidinosi significant Judæos mystice libidinosos, id est in idola proclives, unde iis æque ac matri exitium intentat cap. II, 4, dicens: « Filiorum ejus non miserebor, quia filii fornicationum sunt. » Ita Emmanuel Sa, Mariana et Pineda, lib. I *De Rebus Salomon*, cap. IV, num. 3. Simili enim phrasi in Scriptura, vocantur filii obedientiæ, diffidentiae, superbiæ ii qui in obedientiam, diffidentiam, superbiam sunt valde propensi, adeo ut ex ipsa obedientia, diffidentia, superbia genitū et procreati videantur. Unde Syrus vertit: *Sume tibi mulierem quæ fornicatur, et filios qui fornicantur; quia fornicando fornicabitur terra de post Dominum, a Domino.*

Meretrix
indolem suam
proli
commun-
nicant.

Ubi moraliter nota vitia parentum, præsertim matrum, transfundi in filios; vitiosa enim matre, vitiatum semen, quod vitiat prolem quæ ex semine formatur. Quocirca sponsis qui quærunt sponzas, valde inquirendum est, non tam an sponsæ sint opulentæ et pulchræ, quam an sint castæ, honestæ, virtuosæ, ne, si sint incestæ, inhonestæ, vitiosæ, similes generent proles. « Justo ergo mores, ait Antiphanes philosophus, sunt peculium præstantissimum, et dos omni auro nobilior. »

Id ita esse docent physici et medici, ipsaque ratio et experientia. Hac enim de causa passim in libris Regum, Salomonis, Abiæ, Josaphat, Manassis aliorumque regum matres studiose nominantur, quia a matre pendet indoles et educatio prolium vel in bonum, vel in malum; et qualis est mater, talis est et proles; præsertim quia proles sequitur affectum et amorem, quem magis in matre, quam in patre experitur. Causam dat Aristoteles, lib. IX *Ethic.* VII. Magis, inquit, a matribus amantur proles, quia generatio earum laboriosa est, et magis sciunt eas esse suas. Ita Spartani, teste Plutarcho in *Apophthegm. Lacon.*, contentantes fuerunt, fortesque in bellis et laboribus, quia matres habebant viragines, quæ ex institutione Lycurgi continentiae, laboribus et duritiei tam, se, quam proles assuefaciebant. Unde Gorgonius, Leonidæ uxor, cuidam sibi exprobranti: « Vos Spartanæ solæ viris vestris imperatis; » respondit: « Quia solæ viros parimus. » Hinc filius meretricis vocatur is, qui habet mores meretricios. Ita Saul Jonathan filium suum pro Davide intercedentem, vocat filium « mulieris ultro virum rapientis, » I *Regum*, cap. XX, 21, id est filium meretricis, q. d. Meretricius es, quia mater tua fuit meretrix. Aut q. d. Non videris filius meus, sed filius adulteræ, quia Davidem hostem meum magis amas quam me; quasi mater tua non ex me, sed ex Davide te genuerit, ideoque Davidis amorem tibi ingeneraverit. Ita Agrippina Neronis mater in libidines fuit effusa, adeo ut et Neronem ad sui incestum provocaret,

ideoque quale libidinis et crudelitatis monstrum, Neronem, orbi dedit? Ita ex Cornelio Tacito Sabellicus, lib. II *Ann.* VII.

Heliogabalus Imperator, græcæ meretricis filius ab ea suam spurcitiem et obscenitatem hausit. Ita Lampridius et Rhodiginus; lib. XI, cap. XIII.

Quin et Salomon, trecentarum uxorum maritus, et septingentarum pellicum concubinus, matrem habuit Betsabee adulteram.

Semiramis Ninum filium ad stuprum compellavit, ideoque ab eo interfecta est, si credimus Cresiæ, quem citat Sabellicus, lib. I *Ann.* I.

S. Aphra martyr, antea meretrix (quæ a Narcisso Hierosolymorum Episcopo a turpi et immundo quæstu revocata fuit), matrem habuit Hilariam, quæ solis lenociniis sibi victum comparabat. Ita habet ejus Vita.

Venus incesta incestuosissimi Jovis fuit filia, ait Ovidius lib. X *Metamorph.*

Julia, Cæsaris Augusti filia, libidinum patrum fuit æmula, teste Suetonio in *Augusto*. Hac de causa, æque ac ob ignominiam, spurii jure canonico arcentur sacerdotio, suntque irregulares; sacerdotium enim angelicam puritatem requirit.

Simili modo infantes dum sugunt, nutricum indolem, affectus, et vitia una cum lacte sugere et imbibere, multis exemplis ostendi *Gen.* XXI, 7.

Denique filios matribus quam patribus similiores naturam efficere solere, tum corpore, tum moribus, docent Aristoteles, lib. *De Gener. anim.* cap. IV, et in *Probl.* lib. X, cap. XII, ac Hippocrates, *De Genitura*. Quocirca pium æque ac prudens est nonnullarum urbium institutum, ut impudicarum matrum spurie proles per magistratum a matribus avellantur, ne matres vitiatam in semine filiorum indolem, magis vitiatam educatione pravoque exemplo corrumpant; ac gravibus matronis alendæ traduntur, quæ depravatam natiuitatem gravi severaque institutione castigent et reforment; quales videmus Romæ in hospitali Sancti Spiritus et in monasterio Sanctæ Catharinæ de Funariis. Simili modo in aliis urbibus spurio-trophia erecta et dotata sunt.

Quæres, quibus de causis voluit Deus ut Propheta fornicariam duceret, ex eaque filios procrearet? Respondeo: Litteralis causa *primaria* est ea, quam paulo ante dedi, ut nimirum hoc quasi vivum speculum daret Judæis, in quo clare conspicerent et contemplarentur suam turpitudinem et idololatriam. *Secundaria* fuit charitas, ut scilicet fornicariæ pudori et conscientiae consuleret, dum eam commutat in uxorem. Ita S. Augustinus lib. XXII *Contra Faustum*, cap. LXXX: « Quid, ait, adversum clementiæ Veritatis (qua Christus, qui est veritas, dixit Phariseis: Meretrices et publicani præcedent vos in regno cælorum)? quid inimicum fidei christianæ, si meretrix relicta fornicatione in castum conjugium commuletur? Et quid tam incongruum et alienum a fide Prophe-

Cur Osee
jussus
ducere
fornica-
riam?
Prima
causa.

Secunda.

læ, quam si non crederet omnia peccata impudicitiae dimissa esse in melius commutata? Itaque cum meretricem Propheta (Osee) fecit uxorem, et ad vitam corrigendam mulieri consultum est, et figuræ sacramentum, de quo mox loquemur, expressum. » Subdit deinde ibidem, et fusius cap. LXXXIX, manichæos carpsisse hoc factum Osee, non quia infame, sed quia ipsi matrimonia damnabant, malebantque liberi fornicari, quam prole gravare uterum uxoris, et se onere illam alendi; ideoque fingebant Deum, sive divinæ substantiæ partem, in prole quasi ligari et vinculis constringi.

Tertia. Insuper voluit hic Deus Propheta obedientiam exercere æque ac patientiam, « ut quanto illa (uxor) sordidior est, tanto sit propheta patientior, qui talem uxorem duxerit, » ait S. Hieronymus; præsertim quia Osee erat juvenis, virgineus, sanctus, et in flore ætatis, æque ac puritatis et virtutis, dum meretricem duxit; fuit enim hæc prima ejus prophetia quam habuit initio regni Osise, ac deinde prorogavit vitam per annos 52 Osise 16. Joathan, totidem Achaz, pervenitque ad tempora Ezechiae. Juvenis ergo, dum duxit fornicariam, fuerit oportet.

Allegorice. Allegorica causa est, ut Osee per connubium cum fornicaria repræsentaret simile, sed mysticum, idque duplex, Christi conjugium: Prius cum carne nostra, quæ erat fornicaria, id est caro peccati, quam depuratam sibi univit et despondit per incarnationem. Ita S. Ambrosius, lib. II *Apolog. David*, cap. x, mystice explicat non tantum hoc Osee connubium, sed et Davidis adulterium. « Ad Prophetam, inquit, dictum est: Vade, accipe tibi uxorem fornicariam. Dominus jubet cum ea quæ fornicaria fuerit, esse conjugium, cujus conjugii fructus est Christus. Namque filio qui ex fornicatione (id est ex uxore Osee quæ antea fuerat fornicaria) est natus, a Domino nomen impositum est Jezrahel, quod est divina generatio. Si ergo pia illa copula fornicariæ, etiam ista utique pia societas adulteræ copula est, » etc. Et mox: « Ex disparibus copulis contubernium pium factum est, quando scilicet Verbum caro factum est, non sunt legitima consortia divinitatis et carnis. Suscepit carnem Deus, assumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, ut sit Deus omnia in omnibus. » Unde nomen filii est Jezrahel, id est semen Dei, vel brachium Dei. Christus enim est brachium, id est virtus, Dei, uti eum vocat Isaias cap. LIII, 1. Christus etiam est semen Dei, quia non ex semine viri, sed ex Spiritu Sancto conceptus et natus est. Quocirca Tertullianus, lib. *De Carne Christi*, cap. XVIII et XIX: « Dei Filius, inquit, ex Patris Dei semine, id est Spiritu, ut esset hominis filius, caro ei sola erat ex hominis carne sumenda sine viri semine, vacabat enim viri semen apud habentem Dei semen. » Et cap. XIX: « Quid est ergo? Non

ex sanguine, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo natus est. » Ita et Leo Castrius, qui tamen perperam contendit hunc sensum solum esse litteralem, et alios omnes excludit. Obiter hic nota Spiritum Sanctum proprie non esse semen Dei. Deus enim nullum ex se semen decidit, uti facit homo; improprie ergo et per catachresin Tertullianus Spiritum Sanctum vocat semen Dei, quia scilicet ipse, divina virtute a Patre et Filio accepta, fecit in Virgine, quod in uxore facit semen viri: vocatur ergo « semen, » quia fuit loco et vice seminis: formavit enim et organizavit corpus Christi in Virgine, uti embryonis corpus in utero matris ex ejus semine et sanguine coagulat, coagmentat, format et organizat semen virile.

Posterius Christi connubium est cum Ecclesia, quod Osee suo hic repræsentat. Ita S. Ambrosius, lib. *De Salomone*, cap. v: « Meretrix, inquit, ista Ecclesiæ typus est, aliquando in gentibus constituta, idolorum cultibus vitiata, quam vanæ superstitionis stupra polluerant, quam falsorum deorum adulteram fecerat multitudo; lascivosque ac turpes incompositis motibus saltus, nemorum et lucorum inculta lustrabat, dedita luxuriæ, pompæ gentilium mancipata. Hanc posteaquam Dominus noster Jesus Christus puro baptismatis fonte perfudit, ablutionem et criminis accepit et nominis. » Ita et S. Augustinus, lib. XXII *Contra Faustum*, cap. LXXXIX, ac S. Prosper, lib. *De Prædicationibus et promissis*, XV, part. II, imo S. Paulus, *Rom.* cap. IX, 24. In hujus rei typum Moses duxit uxorem Æthiopiissam, *Num.* XII, 1, « contra quam, inquit S. Hieronymus in Proemio, Aaron et Maria, carnale sacerdotium Judæorum et prophetia litteræ serviens, mussitant, et offendunt Deum. Quæ dicit in *Cantico cantici*: Fusca sum et formosa, filiæ Jerusalem. » Christo ergo venienti in mundum dixit jussitque Pater: « Sume tibi uxorem fornicariam, » puta Ecclesiam ex gentibus, ex eaque procrea filios, qui sint filii fornicationum, id est matris gentilis; sed ex patre, utpote Filio Dei, sint et ipsi filii Dei, ex quibus multi ad pristinam matris fornicationem sunt redituri, id est concupiscentias suas secuturi et peccaturi, ideoque a Deo puniendi et rejiciendi.

Mira sane misericordia et dignatio fuit Osee ducentis fornicariam, sed longe major Christi carnem et Ecclesiam nostram arctissime sibi unientis et despondentis, ut eam depuraret, sanctificaret et glorificaret, et quasi divinam redderet, tumque Osee, id est Jehu et salvatoris nomen adeptus est. Ita Osee æmuli et Christi sectatores sunt, qui ad dura, vilia et abjecta quævis sese demittunt, et quoslibet labores et dolores subeunt, ut animas cum concupiscentiis fornicantes, sordidas et horridas convertant, purasque efficiant, et ad Deum sponsum reducant.

Unde tropologica causa est, ut hoc exemplo Tropologica doceret Deus Osee, id est prædicatores, confes-

sarios, aliosque zelo proximorum flagrantibus abducere animas a Satana, carne et peccato, easque per poenitentiam et castimoniam despondere Christo, uti Paulus Corinthios despondit, *epist. II, cap. XI, 2.* Anima enim peccatrix est fornicaria, imo adultera, gignitque filios fornicationum, id est opera luxuriæ, gulæ, superbiæ.

Unde S. Hieronymus in Proœmio, per fornicariam hanc tropologice accipit S. Magdalenam, quam poenitentem sibi Christus despondit: « Hæc, inquit, est meretrix et adultera, quæ in Evangelio pedes Domini lavit, crine detersit, et confessionis suæ honoravit unguento. » Et inferius: « Hæc est meretrix de qua loquitur Dominus ad Judæos: Amen dico vobis, meretrices et publicani præcedent vos in regno Dei. Ista meretrix (Rahab, *Josue II*) exploratores meos duos, fortissimos juvenes, quorum alterum in circumcissionem misi, alterum ad gentes, humanitate suscepit, abscondit studio, levavit in tectum, operuit lini stipula. Quæ cæsa persecutionibus, et lota in baptismate immutat colorem, et de tetro in album vertitur. »

QUIA FORNICANS FORNICABITUR TERRA. — Hoc est, impense et continuo fornicabitur Israel, id est decem tribus. De his enim loquitur, non de Juda, ut patet ex seq. Nam futurum junctum participio vel gerundio ejusdem verbi, Hebræis significat actus vehementiam et continuationem, sive consuetudinem. Fornicationem hi mysticam intellige, puta idololatriam; hic enim Deus symbolum sive parabolam applicat, et explicat, *q. d.* Jussite, o Osee, ducere fornicariam, et ex ea generare filios fornicationum, ut per hoc Judæis representem, quod ipsi pari modo mystice fornicabuntur, id est amabunt colentque idola, me vero Deo relicto.

Vers. 3.

3. ET ABIT, ET ACCEPIT GOMER FILIAM DEBELAIM. — Perperam Hugo et Dionysius per diastolen legunt de *Belaim*, quasi *Belaim* sit nomen proprium loci, ex quo oriunda fuerit Gomer. *Debelaim* enim unam esse vocem, eamque Hebræam patet ex Hebræo. *Debelaim* ergo est nomen matris Gomer, ait S. Hieronymus, et Rupertus, licet aliqui velint esse nomen patris ejusdem. Notat uxorem ex nomine et stirpe, ut sciamus hanc esse historiam, non visionem. Suspiciatur Sanchez *Debelaim* quoque fuisse fornicariam, tum quia tacetur nomen mariti ejus, tum quia talis fuit ejus filia Gomer; nam, « sicut mater, ita et filia ejus, » ait Ezechiel *cap. XVI, vers. 44.* Apposite uxor vocata est Gomer, et parens *Debelaim*; Gomer enim hebraice idem est quod consummatio vel consumptio; *Debelaim* idem est quod duæ masse ficuum aridarum; quo significatur consumendam et vastandam esse Synagogam: « Quæ consummata in fornicatione atque perfecta filia voluptatis, quæ fruentibus suavis videtur et dulcis, » ait S. Hieronymus, eo quod animo et corpore idolis et voluptatibus servierit. *Debelaim* enim, id est ficus geminæ, sym-

bolum est voluptatis et dulcedinis geminæ. Unde Vatablus: « Gomer, ait, significat consumptionem, et *Debelaim* palatas duas, quibus animi et corporis voluptates intelliguntur, quæ pariunt consumptionem et interitum, » juxta illud Apostoli: « Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. » Potest quoque hæc gemina voluptas accipi, spiritus et carnis, sive ambitionis et ventris, puta gulæ et libidinis. Ex his enim duabus oritur omnis concupiscentia, omne peccatum, omnis ruina hominum. Est ergo elegans hic gnome: Gomer est filia *Debelaim*, id est corruptio est filia ficuum, puta est filia voluptatis, pena est filia culpæ; hæc enim quasi mater illam parit: uti enim ficui et pomo vermis, ita et amori ac voluptati dolor, putor et pudor innascitur. Præclare Valerius, *lib. IX, cap. 4*: « Campana ait, luxuria invictum armis Hannibalem, suis illecebris amplexata, vincendum romano militi tribuit. »

Tropologice, corruptio est filia voluptatis.

Denique Arias per geminas ficus ad litteram accipit geminum regnum Hebræorum, scilicet Israel et Juda, utrumque enim idolis et cupediis suis erat deditum, ideoque excidio a Deo addictum. Licet enim hæc prophetia capitis primi proprie et primario ad Israel (hunc enim vocat Jezechel, *vers. 4*) dirigatur, tamen secundario et consequenter ad Juda Israelis æmulum et assecclam quoque dirigatur.

4. VOCA NOMEN EJUS JEZRAHEL. — Osee jubetur a Deo primum filium suum ex fornicaria uxore genitum vocare Jezechel, ut per eum Hebræis representet cladem imminentem Jezecheli, id est Israeli, sive decem tribubus.

Vers. 4.

Jezechel hebraice quadruplex habet etymon, et quatuor significat. *Primo*, Jezechel dicitur quasi זרע אל *zera el*, id est semen Dei. *Secundo*, quasi זרע אל zeroa el, id est brachium Dei. *Tertio*, quasi יזרע יזרע אל *izze ra el*, asperget malum vel contritionem Deus. *Quarto*, quasi זרע אל *zera el*, id est sparget vel disperget Deus, scilicet Israelitas, ut captivi eant in Assyriam, et spargantur per totum orbem. Rursum Jezechel notat Israel, imo idem est cum Israel, si litteram ז commutes in ש, et ע in א affine.

Jezechel significata quatuor.

Nota: Jezechel erat urbs regalis, et metropolis decem tribuum, ait S. Hieronymus, eratque terminus tribus Manasse et Issachar, sita in pede montis Gelboe ad Occidentem, insigni turri et specula, qua per totam Galilæam usque ad Carmelum, Thabor, Libanum, ac ultra Jordanem patebat prospectus illustris. Juxta hanc urbem erant campi amœnissimi et fertilissimi, ac vallis vastissima, quæ plusquam decem millibus passuum tendebatur, quæ ab urbe vicina, vallis Jezechel dicebatur; sicut vicissim urbs a valle fertilissima dicta est Jezechel, id est semen Dei, quod semen in messe uberrimum, puta centuplum redderet, ut videretur esse semen Dei, et a Deo benedictum. Ante urbem erat vinea et ager

Nabot, qui adhuc temporibus Borchardi et Bredebachii ostendebatur, ut ipsi scribunt in *Descriptione Terræ sanctæ*. Porro Deus jubet Osee, ut suum primogenitum ab hac urbe et valle vocet Jezrahel, ut per eum representet Israel. Unde causam nominis subdit dicens :

QUONIAM ADHUC MODICUM, ET VISITABO SANGUINEM JEZRABEL SUPER DOMUM JEHU. — « Jehu » nominat, quia ejus posteri tum regnabant in Israel, erantque propagatores idololatriæ. Regnabat enim tunc Jeroboam, qui fuit tertius a Jehu : Jehu enim successit Joachas filius, huic Joas, huic Jeroboam, huic Zacharias, qui occisus est a Selmum, in eoque stirps Jehu excisa est.

Ex verbis Osee liquet, et omnes fatentur alludi hic ad historiam Achab, Jezabel, Nabot et Jehu. Jezabel enim, uxor Achab, per calumniam curavit occidi Nabot in Jezrahel, ut ejus vineam ibidem sitam invaderet et possideret. Quocirca Deus per Eliseum unxit Jehu in regem, jussitque ei ut hoc scelus eodem in loco vindicaret. Jehu ergo occidit Jezabel, et curavit eam sepeliri in agro Jezrahel. Insuper omnes filios Achab jussit occidi in Samaria, eorumque capita ad se mitti in Jezrahel, IV *Reg.* cap. ix et seq.

Prima
explicatio.

Jam primo, Arias verba textus sic explicat, *q. d.* Voca, o Osee, filium tuum Jezrahel, id est brachium Dei, quia sicut ego Deus brachio meo in Jezrahel effudi sanguinem Jezabel et filiorum ejus, ita eodem effundam sanguinem posterorum Jehu, quia Achabo et Jezabeli similes sunt in scelere. Hic sensus alienior videtur. Sanguis enim Jezrahel in genitivo hic accipiendus est, quasi sanguis Jezrahelis, velut personæ cujus sanguis effunditur; non in dativo vel ablativo, quasi sanguis Jezrahele ut brachio, vel instrumento effusus.

Secunda.

Secundo, Theodoretus quem sequitur noster Emmanuel : Jezrahel, inquit, id est semen Dei, est Israel, qui est populus Dei, puta decem tribus. Sanguis autem in Scriptura vocatur homicidium, et per catachresin quodvis enorme peccatum et scelus, quale hic est idololatria, præsertim quia idololatræ non raro fundebant sanguinem occidendo pueros, aliosque homines, eosque immolando Moloch, Baal, aliisque idolis : atque semper occidebant animas tum suas, tum suorum. Hic sensus mysticus potius videtur, quam litteralis.

Tertia.

Tertio, Rupertus, Vatablus et Antonius Ferdinandus in *visione I*, lect. 3, exponunt, *q. d.* Puniam sanguinem Jezabelis et filiorum ejus a Jehu effusum in Jezrahel, quia licet, me jubente, id fecerit, tamen ipse in illa cæde non tam studuit meæ voluntati quam suæ ambitioni servire : ut scilicet, occiso semine regio, ipse regnum invaderet, et quasi tyrannus regnaret. Hic sensus non satis respondet Scripturæ, quæ ob hoc factum laudat Jehu, eique regnum promittit usque ad quartam generationem, IV *Reg.* ix et seq.

Quarto, Christophorus a Castro : Jezrahel, inquit, ^{Quarta.} est Israel, ejusque primus rex Jeroboam, cæterique ejus reges : *q. d.* Vindicabo sanguinem Jezrahel, id est Israelitarum, effusum per Jeroboam et cæteros reges, præsertim oriundos e familia Jehu, eo quod ipsi pios Israelitas renuentes ire in Dan et Bethel ad adorandos eorum vitulos aureos, occiderunt. Id enim fecisse Jeroboam patet cap. v; quocirca evertam domum Jehu, totumque regnum Israel. Verum hoc incertum est : nusquam enim legimus quod Jehu renuentes adorare idola occiderit. Hic tamen sensus uti et alii jam recensiti, quasi accessori et partiales locum habere et admitti possunt, suntque probabiles. Sed quærendus est sensus principalis et genuinus.

Dico ergo, quia verba Prophetæ manifeste al- ^{Quinta et genuina.} ludent ad stragem domus Achab editam a Jehu in Jezrahel, eique similem minantur; hinc primus et principalis sensus hic est, *q. d.* Ego Deus, o Jehu, elegeram te ut idololatriam inveciam a Jeroboam, et promotam ab Achab et Jezabel in Israel, everteres; ideoque te regem constitui, jussitque ut occideres et sepelires omnes posteros Achab, idque in valle Jezrahel, eo quod ipse in eadem fidelem meique cultorem Nabot interemerat. Quod si id non faceres, sed eis occisis foveres nihilominus eorum idola, scires te similem horribilem, imo horribiliorem, Dei vindictam experturum. At tu quasi vecors et temerarius, hujus severæ ultionis Dei contra Achab, cujus ipse minister et carnifex fueras, oblitus, in eundem lapidem impegisti, eadem idola coluisti. Hoc est enim quod dicitur, IV *Reg.* cap. x, 29 : « Delevit itaque Jehu Baal de Israel; verumtamen a peccatis Jeroboam, qui peccare fecit Israel, non recessit, nec dereliquit vitulos aureos. Visitabo » ergo « sanguinem Jezrahel super domum » tuam, hoc est, domui tuæ similem plagam et stragem inducam, qualem tu meo jussu induxisti super domum Achab in Jezrahel. Itaque, sicut tu filiorum ejus omnium sanguinem effudisti, ita et omnium tuorum effundetur, omnesque posteri tui regno et vita spoliabuntur; ac paulo post puta post quadraginta annos, totus Israel qui te in idololatria secutus est, vel occidetur, vel captivus abducetur in Assyriam. Quocirca ut hoc Israelitis, o Osee, representes, jubeo ut filium tuum voces Jezrahel, eisque explices ideo eum vocari Jezrahel, ut meminerint Jezabelis, et filiorum Achab occisorum et sepultorum in Jezrahel ob idololatriam, sciantque se ob eamdem causam pari modo occidendos, ut quoties nominarint vel audient nominari nomen filii tui Jezrahel, toties eis recurat et redeat in mentem strages domus Achab, facta in Jezrahel, et eorum similis propediem facienda, quam ego hic per te eis intento. Ita Mariana et alii. Unde Jezrahel, æque ac Sodomam, proverbialiter significat ingentem vindictam; ingens excidium, ait Sanchez.

Ubi nota : Pro *visitabo* Syrus vertit, *ulciscar*, hebraice est *פָּקַדְתִּי pakadti*, quod valde generalis et angustæ est significationis ; nec tantum vindicare, ulcisci et punire significat, sed in genere idem est quod requirere, recensere, imponere, inducere. Sensus ergo est, *q. d.* « Visitabo, » id est requiram, « sanguinem Jezrahel super domum Jehu, » dicamque : Cur tu, o Jehu, effudisti sanguinem domus Achab in Jezrahel? nonne id fecisti meo jussu, quia idololatræ erant, et idololatriæ duces in Israel? Quare ergo tu non es veritus eadem idola colere et propugnare? Esto ergo eis similis in pœna, quibus fuisti similis in culpa, illorum sanguis a te effusus est ; tuus quoque effundatur : stirps illorum excisa est, et tua excindatur. « Visitabo » ergo, id est requiram et recensebo ac annumerabo supplicia domus Achab domui tuæ, dicamque : Ecce Achab peccavit in tot tantisque idolis et sceleribus, tu, o Jehu, in totidem peccasti. Quocirca sicut Achab tot plagis, omniumque (puta septuaginta) filiorum strage punivi, ita et totidem plagis te puniam : ac sicut numerum culparum, ita et plagarum Achab, tibi tuæque domui annumerabo et accensebo, hoc est, inducam et infligam.

Hic est sensus principalis, cui tamen cæteri annexi et connexi sunt. Itaque secundam Theodoretii expositionem et quartam Christophori a Castro hic jam addas, hoc modo, *q. d.* Quia tu, o Jehu, instar Achab, piorum Israelitarum Deum verum colentium, tuosque vitulos aureos spernentium, qui erant Jezrahel, id est semen, hoc est populus, Dei, sanguinem effudisti ; et quia omnes Israelitas ad sanguinem, id est ad enorme scelus idololatriæ, compulisti, ideo instar Achab sanguis tuorum omnium effundetur. Et sicut sanguinem Nabot ab Achab effusum, in Achabi domo omnem ejus stirpem occidendo ultus sum, ita et sanguinem fidelium a te et tuis effusum in tua familia, eam evertendo, ulciscar : grave enim crimen, et in cœlum clamans vindictam est occisio innocentis, præsertim fidelis et sancti. Nam, ut ait S. Augustinus in *Psal. ix*, explicans illud : *Sedet in insidiis, etc., ut interficiat innocentem*, « innocentem interficere est ex innocente facere nocentem, » quæ est perversio tam justitiæ, quam naturæ.

Dices : Sanguis posterorum Achab effusus est in Jezrahel ; non ob ejus idololatriam, sed quia ipse ibidem effuderat sanguinem Nabot, ut ejus vineam occuparet. Ergo hæc non recte adaptantur sanguini posterorum Jehu effundendo ob idololatriam. Respondeo antecedens esse falsum. Hæc enim strages inducta est domui Achab ob idololatriam, uti diserte dicitur, *IV Reg. cap. xxi, 22, 26* ; determinatio vero loci, quod scilicet fieret in Jezrahel, facta est ob occisum ibidem Nabot, qui erat idolorum hostis, et unius veri Dei cultor.

Nam ad idololatriæ pœnam hæc omnia spec-

tare, patet ex eo quod ea de causa jubeatur Osee ducere fornicariam, et gignere filios fornicationum, ut idololatriam Israelitarum repræsentet. Unde ait : « Quia fornicans fornicabitur terra, » mystice scilicet cum idolis ; ideoque ei sanguinem et exitium intentat.

Huc pertinet explicatio quam ex Chaldæo afferunt Haymo, Hugo et Albertus, quæ talis est : Visitabo, id est imputabo sanguinem domus Achab a Jehu effusum in Jezrahel, ipsi Jehu ejusque domui, eo quod ipse eadem idola coluerit, ob quæ filios Achab occidit, ejusque stirpem evertit ; ac proinde opere ipso ostendit se inique et injuste occidisse idololatrias ; nec tam paruisse Dei jussui, quam secutum esse suam ambitionem et tyrannidem, uti dixit Vatablus, cum ipse æque ac illi fuerit idololatra. Itaque sanguis Jezrahel contra ipsum revertetur, et in ejus domum recurret ; meruit enim ipse qui inique idololatrias occidit, ut ejus, utpote pariter idololatræ, domus et stirps tota similiter excindatur, ut, sicut ipse idololatrias gladio punivit, ita et ejus idololatria gladio puniatur et succidatur. In Jezrahel pulchra est annominatio ad ejus etymon, *q. d.* Visitabo sanguinem Jezrahel, id est seminis et populi Dei, puta piorum Israelitarum, quos afflixerunt et occiderunt Achab (ut patet *IV Reg. cap. ix, 7*), et Jehu, super eorum domum et familiam, eroque eis Jezrahel, id est יִזְרְאֵל *izza ra el*, id est inducens malum et contritionem Deus, puta conteram et evertam eos.

Denique Septuaginta et post eos Arabicus, plane aliter vertunt, nimirum : *Ulciscar sanguinem Israel super domum Juda*. Suspicio cum S. Hieronymo in eis typographicum esse mendum, et pro *Israel* legendum esse *Jezrahel*, ac pro *Juda Jehu*. Sic enim habent Hebræa, Chaldæa, Latina et Syrus. Perperam ergo Leo Castrius ex versione Septuaginta et ex eo quod non dicit Propheta : *Visitabo vitulos Jeroboam*, sed : « Visitabo sanguinem Jezrahel super domum Juda, » contendit hæc ad litteram accipiendam esse de excidio Judææ et Hierosolymæ per Titum. Sensus enim esse, *q. d.* Sanguinem Jezrahel, id est Christi (hic enim dicitur Jezrahel, id est semen Dei, quia non ex semine viri, sed ex Spiritu Sancto est conceptus) a Judæis occisi ulciscar super Juda, evertendo Jerusalem et Judæam per Romanos. Perperam, inquam ; nam ex toto contextu liquet hic agi de idololatria Israel, ejusque punitione per Assyrios, non de excidio Judææ per Titum. Hic ergo ejus sensus mysticus est et allegoricus, isque congruus, non litteralis.

Moraliter discite hic, quam severe puniat Deus illos, qui Dei judicia et castigationes impiorum non æstimant, nec propter eas ad Dei timorem et vitæ mutationem inducuntur, sed eadem peccata perpetrant, ob quæ vident alios a Deo castigari, imo se jussu Dei alios castigasse, quales sunt impii principes, judices, prætores, prælati, præ-

Allego-
rice.

Morali-
ter.

dicatores, etc., qui ea quæ in aliis puniunt, ipsimet perpetrant. Hac enim de causa excidium imminatur Deus domui Jehu, quod peccata Achab, quæ per eum castigaverat, non devitarit. Qui enim tam manifestis et acerbis divinæ vindictæ exemplis non emendantur, merentur ut eandem subeundo, aliis statuatur in exemplum.

Simili modo et sensu dixit Lamech, *Genes.* cap. iv, 24 : « Septuplum ultio dabitur de Cain, de Lamech vero septuagies septies, » *q. d.* Si Cain qui unum occidit, septuplum, id est multipliciter, punitus est, ergo ego Lamech, qui duos occidi, quique pœnam Caini vidi, nec tamen ab ejus peccato abstinui, septuagies septies, id est longe gravius et multiplicius puniendus sum. Ita S. Chrysostomus ibidem. Sic et Ezechiel, cap. xvi, ut et alii Prophetæ, Judæ intentat excidium, eo quod habuerit legem et tabernaculum Dei (ideoque vocat illum Oolla, ac consequenter debuerit castigare idololatriam Israël sive decem tribuum (quas proinde vocat Ooliba), et tamen hoc adeo non fecerit, ut etiam dum videret Israel em puniri et excindi a Deo, nihilominus in ejus scelere et idololatria perstiterit. Talibus merito intonat Apostolus, *Rom.* cap. ii, 1 : « Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas. Eadem enim agis, quæ judicas. Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? » Et vers. 21 : « Qui ergo alium doces, teipsum non doces, qui prædicas non furandum, furaris : qui dicis non mœchandum, mœcharis, qui abominaris idola, sacrilegium facis, » etc.

ET QUIESCERE FACIAM REGNUM DOMUS ISRAEL. — Id est, abolebo et evertam regnum Israel, sive decem tribuum. Ita Vatablus. *Domum* vocat tribum et gentem; Hebræi enim sub Roboam in duas quasi tribus et gentes fuerunt divisi, scilicet in Israel et Juda. Præstitit id Deus paulo post hanc prophetiam, sed sensim et paulatim. Hæc enim prophetia facta est ultimis annis Jeroboam, qui fuit pronepos Jehu, et pater Zachariæ. Zacharias autem tantum sex mensibus regnavit, occisus a Sellum : ac paulo post regnum Israel invasit Phul rex Assyriorum, eique tributum indixit : deinde Teglatphalasar, qui cepit et transtulit in Assyriam tribum Ruben, Gad, et dimidiam Manasse. Denique Salmanasar, qui anno 9 Rosee ultimi regis Israel (qui erat annus 6 Ezechie regis Juda) Samariam cepit, totumque regnum Israel evertit. Post Jeroboam ergo et Zachariam circiter 40 anno (mendose codex S. Hieronymi habet 49), eversus et captus est Israel. Vide historiam, *IV Reg.* xv et seq.

Vers. 5.

5. ET IN ILLA DIE CONTERAM ARCUM ISRAEL IN VALLE JEZRAHEL. — *Arcum* vocat robur, vires, arma, milites Israelitarum, sive decem tribuum. Ita S. Hieronymus, Rupertus, Haymo, Lyranus, Hugo et alii. Male ergo Arias per *Israel* accipit

duodecim tribus, puta tam Juda quam Israel.

Quæres, quando et quomodo in valle Jezrahel contritum sit regnum Israel? nihil enim de eo in Scriptura legimus. Aliqui per Jezrahel accipiunt Samariam : ad illam enim confluit totus populus, imminente Assyrio, ibidemque ab eo victus et captus est. Verum nusquam « vallis Jezrahel » capitur pro Samaria, præsertim quia Samaria sita erat in monte, non in valle. Melius ergo alii censent ex hoc loco Prophetæ, ante excidium Samariæ et gentis, Israelitas de more collatis signis conflixisse cum Assyriis in vicina valle Jezrahel. Hæc enim longissime patet, et aptissima erat conflictui. Ibi ergo superati et cæsi sunt Israelitæ ab Assyriis, qui deinde victoriam prosecuti Samariam obsederunt, et everterunt cum toto regno. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Haymo et alii interpretes. Unde Borchardus, Breidembachius, et ex eis Adrichomius in *Descriptione Terra sanctæ*, de hac valle ita scribit : « Vallis Jezrahel lata duobus miliaribus (sed multo longior) quæ et planities Galilææ. In valle hac seu planitie intermedia magni et multi habitus sunt conflictus. Hic enim pugnavit Gedeon contra Madianitas, *Judic.* vi et vii. Et Saul contra Philistæos, *I Reg.* xxxi. Item Achab contra Syrios, *III Regum* xx, et postea Tartari ibi conflixerunt contra Saracenos. »

Porro apte Deus statuit ut Israel in Jezrahel caderetur. Est enim magna vis et emphasis in verborum et rerum tum vicinitate, tum allusione, *q. d.* Olim, o decem tribus, eratis Israel, id est populus dominans Deo, cum pietatem vestri patris Jacobi secuti uni Deo servientes, ab eo impetrabatis benedictionem et omne bonum quod petebatis, qua de causa Jacob vocatus est Israel, *Genes.* cap. xxxii, 28. Eratis pariter tunc Jezrahel, id est semen et populus Dei. At nunc Deo rebelles et apostatæ : cum ad idola deflexistis, non estis Jezrahel, id est semen Dei, nec Israel, id est dominantes Deo; sed Deus jamjam dominabitur vobis, quasi hostis dominans, sevens et grassans in urbe quam capit et vastat.

Ipse ergo cædet vos per Assyrios in valle Jezrahel, tum quia ibidem cæsa est stirps Achab idololatræ, quem vos imitati estis; tum quia huic loco apte convenit triplex etymon Jezrahel, quod recensui initio capituli. Eo enim alludit, quasi dicat : In hac valle sentietis Jezrahel, hoc est : primo, זרע אל *zeraa el*, hoc est brachium Dei, vos feriens et occidens; secundo, quia ibidem erit Jezrahel, hoc est זרע אל זרע *izraa ra el*, id est asperget in vos malum et contritionem Deus; tertio, ibidem erit Jezrahel, id est זרע אל *zara el*, hoc est dispergens vos Deus in Assyriam omnemque ventum et plagam orbis. Alium sensum affert Leo Castrius : Vallis, inquit, Jezrahel, id est seminis Dei, puta Christi, est Jerusalem; quia Christus in Jerusalem docuit, vixit, crucifixus et mortuus est : *q. d.* Adhuc modicum, id est post parvum tempus, scilicet 40 post Christi crucem anno, « visi-

tabo sanguinem Jezrahel, » hoc est Christi a Judæis crucifixi, « super domum Jehu, » id est super decem tribus, « et conteram Israel, » id est Judæos omnes tam ex decem, quam ex duabus tribubus, « in valle Jezrahel, » id est in Jerusalem per Titum. Succreverant enim post captivitatem decem tribus ex residuis captivitatis, itaque tam regnum Israel, quam Juda deletum est a Tito et Romanis. Verum hic sensus non est litteralis, ut ipse contendit, sed allegoricus et mysticus iisque appositus. Si enim Deus sanguinem Jezrahel, id est Israel, vindicavit tam atrociter in domo Jehu; quidni atrocissime vindicaret sanguinem unigeniti Filii sui in gente Judaica, tam perfide et scelerate ab ea trucidati?

Tropologice, pari modo vindicabit Deus et puniet christianos impie viventes, qui, ut ait Apostolus, *Hebr.* cap. x, 29: « Filium Dei conculcaverint, et sanguinem testamenti pollutum duxerint, in quo sanctificati sunt, et spiritui gratiæ contumeliam fecerint. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

Vers. 6.
Secunda
proles
Osee
quid sig-
nificet?

6. ET CONCEPIT ADHUC, ET PEPERIT FILIAM. — Quia Israelitæ duri erant et obstinati, hinc multis Prophetarum ictibus tundendi erant. Priori ergo filio et oraculo tristi additur hic secundum oraculum et portentum, æque triste et minax, imo tristius et minacios; quasi secundus aries, qui ferrea eorum pectora feriat et quatit. Audi S. Cyrillum, lib. VI *Glaphyrorum*: « S. Oseas, inquit, meretricem duxit uxorem, neque infames deprecatus est nuptias, et passus est se esse patrem infamium liberorum, quorum nomina fuerunt, Non populus meus, Non consecuta misericordiam. Prophetarum prædictionibus adversabantur Israelitæ, neque recipiebant, neque legebant legem Dei. Jubebat ergo Deus facere ea quæ velut picturæ essent rerum futurarum, ut velut in tabula quadam futura plane et aperte depingerentur, ut in aures et in oculos vel nolentium incurrerent, ut qui saperent diligerent potiora: ut quos possent ab impietate abducerent. » Quoties enim Israelitæ has proles prophetæ, toties seipsum quasi in imagine intuebantur; et quoties eas nomine suo compellabant, toties seipsum suaque fata sibi a Deo decreta nuncupabant et recensebant; v. g. cum vocantes hosce pueros dicebant: Veni huc *Lo rachuma*, id est *Absque misericordia*; adesdum *Lo ammi*, id est *Non populus meus*, tacite sibi ipsis dicebant et cogitabant: « Mutato nomine de te fabula narratur. » Tu es quem puer hic representat, tui ille personam gerit. Tu ergo es non populus Dei, tu es absque misericordia, quem Deus rejecit et reprobavit.

FILIAM. — Filia hæc idem representat quod primus Osee filius Jezrahel, scilicet Israelis sive decem tribuum vastationem. Sed cur primus est filius, secunda filia? Respondeo, causa physica est, quia solent conjuges nunc filios, nunc filias generare. Causa symbolica est *prima*, ut repræ-

sentet tam viros, quam feminas, utpote idololatricæ participes, hac clade involvendas; *secunda*, filia representat infirmitatem et debilitatem Israelitarum; qua ob peccata non tam viri, quam feminae facti, Assyriis non potuerunt resistere: ita S. Hieronymus, Chaldæus, Cyrillus, Haymo, Hugo et Rabbini; *tertia*, hi tres filii representant idem, scilicet Israelitarum cladem et excidium, sed simul representant hujus cladis tres quasi partes et gradus. Itaque *primus* Jezrahel representat stragem stirpis Jehu, uti expresse dicitur vers. 4: nam regnante ea stirpe validum adhuc et quasi masculum erat regnum Israel. Jehu autem stirps excisa est in Zacharia abnepote, quem occidit Sellum tyrannus. *Secunda* filia representat statum debilem et infirmum, quem habuit regnum Israel post Zachariam sub Sellum, Manahen et Phacea regibus Israel, quando Salmanasar multis rapinis, cladibus et captivitatibus ita attrivit et attenuavit regnum Israel, ut jam inclinaret ad ruinam. *Tertius* filius representat plenam gentis stragem et regni excidium sub Phacee penultimo, et sub Hosee ultimo rege Israel. Ita Isidorus Clarius et R. David. Phacee enim rex impius et crudelis centum Judæorum millia occidens, et Jerusalem cum Rasin rege Syriæ obsidens, concitavit in se suumque regnum Israel iram Dei, ejusque excidium acceleravit, uti prædixit Isaias, cap. VIII, 6 et seq. Possent quoque tres hæc proles representare tres reges Assyriorum, scilicet Phul, Teglatphalasar et Salmanasar, qui vastarunt et carpserunt regnum Israel, donec Salmanasar, capta Samaria, illud plane evertit.

ET DIXIT (DEUS) EI (Osee): VOCA NOMEN EJUS, ABSQUE MISERICORDIA, — ut per hanc prolem significes Israelitas misericordia Dei indignos et incapaces, justo Dei decreto certo exitio esse destinatos; unde explicans subdit: « Quia non addam ultra misereri domui Israel; » Septuaginta: *Non addam ultra ut diligam eos, q. d.* Sæpius antehac Israelitis ob peccata afflictis et pœnitentibus misertus sum, dum eis misi Gedeonem, Samsonem, Davidem, aliosque reges et judices, sive vindices populi: at nunc quia peccandi et idololatrandi finem nullum faciunt, et quia in sceleribus suis sunt obstinati et impœnitentes, eorum amplius non miserebor, sed sine ulla spe veniæ aut misericordiæ, tradam eos gladio et igni Assyriorum.

Hebraice pro *Absque misericordia* est, לֹא רַחֲמָה *Lo rachuma*. Hoc ergo fait nomen proprium filiae Osee. Censet Arias ṛ lo, id est non, scilicet *misererebor*, ad Israel sive decem tribus spectare; ṛ vero *rachuma*, id est *misericiordiam consecuta*, spectare ad Juda; de quo subdit: « Et domui Juda miserebor: » quia Juda ex captivitate rediit, non Israel. Verum hoc subtilius est, quam solidius; ṛ enim *lo rachuma* unicum est nomen, unumque significat, scilicet Israelis derelictionem a Deo: quare ṛ lo a *rachuma* divelli nequit. De Israele

Cur filia,
non filius?

enim proprie hic agitur, non de Juda; obiter vero tantum additur illud: « Et domui Juda miserebor, » ut per hoc Israelis poena augeatur, dum se solum exitio destinatum, sibi que vindictam, Judæ vero vicino et fratri suo misericordiam parari audit.

SED OBLIVIONE OBLIVISCAR EORUM. — Hebraice $\text{לֵאשֶׁר נָשָׂא נַפְשׁוֹ} \text{ } \text{כִּי} \text{ } \text{לֵאשֶׁר} \text{ } \text{נָשָׂא} \text{ } \text{נַפְשׁוֹ}$ *ki nasa essa lahem*, quod varie vertitur: Hebræum enim נָשָׂא *nasa* varia significat, scilicet portare, tollere, elevare, parcere.

Quocirca primo, Chaldæus vertit: *Si resipuerint parcendo parcam eis*. Sed hæc versio repugnat nomini, *Absque misericordia*.

Secundo, Vatablus vertit: *Tollendo tollam eos a facie mea*.

Tertio, R. David: *Elevando elevabo super eos*, scilicet, hostes Assyrios.

Quarto, Septuaginta non verbo tenus, sed sensum reddentes vertunt: *Adversans adversabor eis*, vel potius, ut alii legunt, *aversans aversabor eos*.

Quinto, alii: *Exportando exportabo eos in captivitatem*.

Sexto, alii: *Decipiendo decipiam eos*, vel *seducendo seducam eos*. Hebræum enim *nasa*, si scin habeat punctum in dextro cornu, significat seducere, decipere.

Septimo, Noster et alii vertunt: *Obliviscendo obliviscar eorum*, id est plane et omnino obliviscar eorum; eradam eos ex mea memoria, ut nunquam amplius velim de eis cogitare aut loqui. Hebræum enim *nasa* per *he* significat oblivisci. Litteræ enim *aleph* et *he* apud Hebræos sunt commutabiles, et sæpe una pro alia ponitur.

Nota catachresin. In Deo enim proprie nullius rei est oblitio, utpote qui summa pollet sapientia, cuique omnia et præterita et futura objective semper præsentia sunt: dicitur tamen oblivisci, cum abjicit, negligit, et derelinquit aliquem, ita ut hominibus videatur ejus esse oblitus. Sicut ergo irasci dicitur, cum punit; recordari, cum benefacit; dormire, cum differt vel penam, vel præmium: ita oblivisci, cum negligit et abjicit. Pulchre S. Augustinus, lib. I *Confess.* cap. IV: « Amas, inquit (o Domine), nec æstuas, zelas, et securus es; pœnitet te, et non doles, irasceris et tranquillus es; opera mutas, nec mutas consilium. »

Moraliter, oblitio Dei quantum malum.

Moraliter ingens est poena peccatoris, cum Deus illius obliviscitur: quia signum est ejus impoenitentiae et obstinationis, æque ac derelictionis et reprobationis divinæ. Talis ergo nihil gratiæ, nihil sapientiæ, nihil boni expectare potest a Deo, a quo, quasi a sole, omnis lux et omne bonum dimanet necesse est. Causa hujus oblitiois Dei est, quod peccator prius obliviscatur Dei; quæ ei omnium malorum est causa. Unde ut hanc sui oblivionem Deus populo excutiat, clamat per Jeremiam, cap. II, 32: « Numquid obliviscetur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? populus vero meus obli-

tus est mei diebus innumeris. » Et Isaias, cap. XVII, 10: « Oblita es Dei Salvatoris tui. » Et cap. LI, 13: « Oblitus es Domini factoris tui. » Et cap. XLIV, 21: « Memento horum Jacob et Israel, quoniam servus meus es tu: formavi te, etc., ne obliviscaris mei. » Ex adverso orat Psaltes, *Psalm.* XII, 1: « Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem? » Et *Psalm.* XLI, 10: « Quare oblitus es mei? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus? » Porro hanc poenitentiam infligit Deus peccatori juste et congrue: qui enim obliviscitur Dei, lege talionis meretur vicissim ut Deus ejus obliviscatur.

Vis ergo ut Deus tui non obliviscatur, sed jugiter recordetur? noli ejus oblivisci, sed jugiter ejus recordare, semper eum ante oculos et in mente habe. Hinc beatæ Catharinæ Senensi hoc dogma dedit Christus: « Filia, recordare mei, et ego recordabor tui. De me semper cogita, et ego de te pariter cogitabo; » ita habet ejus Vita. Quocirca S. Dominicus suis edicebat, « ut continuo cum Deo, vel de Deo loquerentur. » Et S. Thomas Aquinas dicere solebat: « Religiosus non est, qui non semper in mente habet Deum. » Hoc est quod clamat Propheta, *Isai.* LXIII, 7: « Miserationum Domini recordabor. » Et Jeremias, cap. II, 50: « Recordamini procul Domini. » Ita Jonas in ventre cefi, cap. II, 8: « Cum angustiaretur, ait, in me anima mea, Domini recordatus sum, ut veniat ad te oratio mea: » et mox Deus vicissim ejus recordatus, « dixit pisci, et evomuit Jonam in aridam. » Rursum Psaltes fructum hujus memoriæ significat, dum ait *Psalm.* LXXVI, 4: « Memor fui Dei, et delectatus sum. » Et *Psalm.* CXIII, 12: « Dominus memor fuit nostri, et benedixit nobis. » Ergo cum Isaias, cap. XXVI, 8, assidue dicamus: « Domine, nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desideravit te in nocte: sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. »

7. ET DOMUI JUDA MISEREBOR. — Quia Juda licet aliquos habuerit impios reges, et nonnullos e populo, multos tamen habuit fideles et pios reges, quos secutus est populus: ut Josaphat, Oziam, Ezechiam, Josiam et præsertim David, cui Deus promisit et juravit, *Psalm.* LXXXVIII, misericordiam et regnum stabile, ac Christum ex ejus semine nasciturum. Israel vero cum omnibus suis regibus a primo Jeroboam, usque ad ultimum Hosee per annos 256, continue coluit idola, puta vitulos aureos in Dan et Bethel, ideoque Deus ejus misereri noluit, sed eum funditus excidit; secundo, quia ex Juda nasciturus erat Christus, ita enim decreverat Deus; unde subdit: « Et salvabo, » etc. Nota: In Deo nulla est passio, sed sola omnisque virtus. Misericordia ergo qua virtus, est in Deo, non qua passio. Misericordia enim in Deo est affectus benevolentiae, quo cupit succurrere miseriæ nostræ, eamque levare et tollere, vel certe mitigare. In ho-

Misericordia qua virtus, est in Deo, non qua passio.

minibus vero est virtus, et simul est passio, concitans teneritudinem animi, compassionem et sensum miseræ alienæ, lacrymas, planctum, etc., quæ in Deo esse nequeunt. Deus enim est ἀπαθή; et impassibilis. Quocirca vere Lactantius, lib. *De ira Dei*, cap. XVI, reprehendit eos qui nullum animi motum, nullum affectum putant esse in Deo, ac subdit: « Et quia sunt aliqui affectus qui non cadunt in Deum, ut libido, timor, avaritia, mœror, invidia, omni prorsus affectu eum vacare dixerunt; his enim vacat, quia vitiorum affectus sunt; eos autem qui sunt virtutis, id est ira in malos, charitas in bonos, miseratio in afflictos, quoniam divina potestate sunt digna, proprios, et justos, et veros habet. »

Unde et Ecclesia orat: « Deus cui proprium est misereri semper et parcere, » etc. In Deo ergo est verus et proprius actus misericordiæ, æque ac charitatis, sapientiæ, aliarumque virtutum. Deus enim cum sit vita, habet hosce actus vitales virtutum; sed hi non sunt in eo accidentia, uti sunt in nobis, sed sunt idem cum ejus essentia. Hæc enim cum sit immensa, et infinite virtutis, perfectionis et activitatis (est enim ipsa actus quidam immensus et efficacissimus), in se continet et absorbet omnes actus virtutum, qui in angelis et hominibus sunt divisi et discreti, quia finiti et terminati. Sicut ergo mare absorbet omnia flumina, nec iis augetur vel intumescit, quia vastum est et quasi immensum, ut ejus respectu flumina sint instar guttæ, quam illico sorbet; ita et divinitas est mare, quod omnes dotes et perfectiones sorbet, aut potius in se continet. Rursum, sicut divina essentia ob sui immensitatem eadem est cum Patre, et eadem cum Filio, et eadem cum Spiritu Sancto, quæ sunt tres personæ distinctissimæ et realiter diversæ, ita multo magis eadem essentia divina identificatur cum intellectu, voluntate, amore, aliisque potentiis et actibus divinis, tum circa se, tum circa creaturas. Cum enim ipsa quaquaversum plene et plane sit infinita, hinc nihil prorsus ei addi potest; quia quidquid cogites vel optes, jam ante in ipsa exstitit, illudque ipsum communicat creaturis sine ulla sui imminutione vel mutatione. Tanta enim est in ipsa omnis boni plenitudo, ut nulla fingi possit accessio; tanta firmitas, ut nulla diminutio. Quidquid ergo in tota multitudine angelorum, hominum, et creaturarum omnium sparsim habetur boni; id totum in Deo est collectum in simplicem unitatem, idque sine limitatione et infinite. Hinc fit ut Deus per simplicissimam suam essentiam formaliter sit sapiens, justus, misericors, etc., adeoque sit ipsa sapientia, bonitas, justitia, misericordia, etc. Ipsa ergo essentia Dei per se præstat sola, quod in creaturis præstant bonitas, sapientia, misericordia, aliæque plurimæ et diversissimæ virtutes, sed modo eminentissimo et illimitato. Quis jam non amet hoc bonum in quo omne bonum? imo quis

amet aliud bonum, quod cum eò comparatum umbra est, et potius privatio boni quam bonum?

ET SALVABO EOS IN DOMINO DEO SUO. — Id est per Dominum, ope et viribus non ipsorum, sed Domini. Nota hebraismum: Hebræi enim de se loquuntur in tertia persona, ac si de aliquo alio loquerentur. Sic dicitur *Genes.* cap. XIX, 24: « Dominus pluit super Sodomam ignem a Domino, » id est a se ipso. Et *Num.* cap. XII, 7: « At non talis servus meus Moses, qui, etc., palam Dominum, » id est me, « videt. »

Chaldæus vertit: *Salvabo eos per verbum Domini Dei sui*, id est per Dei promissionem fidelem et firmam, qua salutem a se promissam reipsa præstabit. Mystice per *verbum*, id est per filium suum, qui ex Judæis carnem assument et homo nascetur, *q. d.* Salvabo eos per Jesum, id est salvatorem mundi. Ita S. Hieronymus et S. Hilarius, lib. IV *De Trinit.* sub finem. Imo Leo Castrius ad litteram putat Prophetam hic loqui de Christo, qui salutem attulit Judæ, id est credentibus, et repulit Israel, id est incredulos. Verum patet ex dictis, hæc allegorica esse, non litteralia. Porro licet hæc verba sint generalia et communia toti Sanctæ Trinitati, tamen mystice appropriari possunt Filio: illi enim appropriatur salus, liberatio et redemptio. Quæres, de qua salute Judæ ad litteram loquitur hic Propheta? *Primo*, S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Hugo et Vatablus putant eum loqui de ea qua liberavit Ezechiam, et duas tribus a manu Sennacherib, occidendo in ejus castris una nocte per angelum 185 millia Assyriorum, lib. IV *Reg.* cap. XIX.

Secundo et potius, loquitur Propheta de salute, quam Judæis attulit Cyrus liberans eos e captivitate Babylonica. Hæc enim longe major magisque optata, jucunda, plena, et universalis omnium fuit salus: et in hac recte Juda opponitur et anteponitur Israeli, qui nunquam ex captivitate Assyriaca rediit. Ita iidem auctores paulo ante citati (1).

Nota: Duas tribus, scilicet Juda et Benjamin, sub Cyro eos laxante ex Babylone rediisse in Judæam, certum est ex I *Esdæ*, cap. I. Idem de decem tribubus quæ ante duas abductæ erant in Assyriam, scilicet eas inde rediisse in Samariam, censent S. Cyrillus in *Osee* XI, Theodoretus et Theophylactus in *Osee* III. Verum contrarium, scilicet has ex Assyria nunquam rediisse, patet ex hoc loco, et ex III *Reg.* cap. XVII, 23, et ex Josepho lib. XI *Antiq.* cap. V. Estque communis

(1) Quam sententiam illa ratio videtur confirmare, quod cum dixisset Deus vers. 4, regnum Israel esse delendum, et quidem absque misericordia, nunc opponit regni Judææ meliorem conditionem, qua post exilium fructuri sint cives ejus. Illam vero populus non est consecutus strepitu militari, sed Cyri atque Darii benevolentia, quorum Deus mirifice affectit animos in Judaicum populum.

S. Hieronymi hic et in *Malach.* II, Catholicorum æque ac Hebræorum omnium sententia.

An decem tribus ex Assyria redierint? Dices, eas redituras prædicit hic Osee, vers. 11, et cap. XI, 8 et seq., et cap. XII, 9, et cap. XIV, 6, ac Ezechiel cap. XXXVII, 16 et 22, et Jeremias cap. L, 4, ac Tobias cap. XIV, 6, dicens: « Prope erit interitus Ninive: et fratres nostri qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eam. » Respondeo: Osee, Jeremias, Ezechiel loquuntur de reditu et libertate spirituali (non corporali) quam multi ex Israelitis, æque ac ex Judæis, adepti sunt per fidem in Christum, de quo plura inferius. Tobias vere loquitur de reditu Judæorum non in Samariam, sed in Jerusalem. Ait enim: « Domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reedificabitur: ibique revertentur omnes timentes Deum, et relinquunt gentes idola sua, et venient in Jerusalem, et inhabitabunt in ea. » Fateor tamen non paucos ex Israelitis sive Samaritis, excisa Ninive ubi detinebantur captivi, fugisse in Jerusalem, ibique cum Judæis in templo coluisse Deum; et hoc videtur innuere Tobias, cum post excisam Niniven statim subjungit: « Et fratres nostri, qui dispersi sunt a terra Israel, revertentur ad eam. » Verum hæc reversio fuit privata paucorum fugientium, non communis et publica, quia nec auctoritate publica Assyriorum vel Chaldæorum, nec communi consilio et conspiratione Israelitarum peracta est (uti Judæorum reversio e Babylone facta est auctoritate Cyri, et communi populi consensu, duce Nehemia et Esdra); sed quisque vel mansit in Ninive, vel rediit in Judæam, vel alio migravit, prout cuique libuit, vel commodius fuit. Simili modo antierius non pauci Israelitæ fideles et pii, fugientes idololatriam Jero-boam et cladem Israeli instantem, ex Samaria fugerunt in Judæam, ibique sedem fixerunt, ut patet II *Paral.* XI, 56, et cap. XV, 9, et cap. XXX, 1, et ex Josepho lib. VIII *Antiq.* cap. III. Hi cum Judæis in Babylonem abducti, indeque cum iis reducti, postea valde multiplicati sunt. Multi etiam in ipso excidio Samariæ profugerunt in vicinam Judæam. Multi etiam pauperiores relictii sunt in Samaria, ad eam colendam, cum cæteri ducerentur in Assyriam; sicut in excidio Judææ et Hierosolymæ, Chaldæi in ea reliquerunt aliquos Judæos, ut essent vinitores, agricolæ, etc., ut patet IV *Reg.* cap. ult. 12. Unde his, puta ex Zabulon et Nephtalim prognatis, prædicavit Christus *Matth.* IV, 13, et ex his plerosque Apostolos elegit, ut patet *Psalm.* LXVII, 23, et *Isaiæ* IX, 1. Hinc et Anna prophetissa, quæ erat ex tribu Aser, habitabat in Juda et Jerusalem, *Luc.* cap. II, vers. 36.

Vers. 8. 8. ET ABLACTAVIT EAM.—Hæc ablactatio filia typice significabat pari modo Israelitas privandos esse lacte, id est doctrina, oraculis, promissis, lege, gratia, omnique favore et consolatione Dei; ita S. Hieronymus, Haymo, Lyranus et Vatablus, ac jugi captivitati tradendos, in qua Gentilium

cibus, moribus et ritibus sustentarentur. Ita Rupertus et a Castro.

8 et 9. ET CONCEPIT, ET PEPERIT FILIUM (puta tertiam prolem). ET DIXIT EI (scilicet Deus Osee, ut patet vers. 4): VOCA NOMEN EJUS, NON POPULUS MEUS. — Nomen ergo tertie prolis erat לֹא אָמִי *Lo ammi*, id est *Non populus meus*. Jam primo, Rufinus et Albertus putant hanc prolem significare duas tribus, puta Judæos in Babylonicam captivitatem a Deo abjectos; Vatablus et Arias eosdem a Tito et Romanis plane excisos. Verum hoc capyatinatur Propheta excidium Israelis, sive decem tribuum; non duarum, sive Judæorum. De his enim paulo ante contrarium dixit vers. 7, nimirum: « Domui Juda miserebor, et salvabo eos. » *Secundo*, alii putant hic significari Cuthæos, id est Assyrios, qui ex Cuth aliisque locis a Salmanasar translati sunt in Samariam, cum ipse inde Israelitas in Assyriam abduceret. Cuthæi enim non fuerunt populus Dei, quia cum Deo Israel coluerunt idola Assyriorum, uti dicitur IV *Reg.* XVII, 41. Verum Cuthæi non fuerunt Israelitæ, sed Gentiles. Pergit ergo Propheta prophettare de excidio et vastitate Israelis, sive decem tribuum, earumque omnimodam abjectionem et reprobationem a Deo, tertie hujus prolis nomine representare jubetur, quod scilicet Israel amplius non sit futurus populus Dei, sed gentium et idolorum, atque inter gentes victurus, ibique prole et robore crescens, quasi puer masculus in gentilismo vir fortis et robustus sit evasurus. Ita S. Cyrillus, S. Hieronymus, Theodoretus, Chaldaeus, Rupertus, Haymo et alii. Sic ex adverso Isaias, cap. VIII, 3, a Deo jubetur vocare filium suum, *Sear Jasub*, id est reliquias convertentur; ut significet reliquias Judæorum ad Deum et Christum convertendas, uti ibidem dixi. Talia nomina prophetica, et quasi omina a Deo indita, crebra sunt in Scriptura, ut: « Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, » *Matth.* XVI, 18. Sic Christus Jacobum et Joannem vocavit *Boanerges*, id est filios tonitruum, tonantes scilicet et fulminantes. Sic Isaias, cap. VII, 1, nomen pueri Emmanuelis dicit fore: « Accelera spolia detrahare, festina prædari. » Simili schemate dixit Poeta:

Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones.

Et Virgilius, *eclog.* IV, Julium Cæsarem 23 vulneribus in curia confossum vocat Daphnidem, ejusque apotheosin canit:

Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes, et sidera Daphnis.
Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille Menalca.

Porro gentiles sæpe ab eventu vel præsentii, vel futuro nomina accipiebant, vel commutabant. Sic apud Græcos, teste Cicerone, lib. *De Orat.*, Tyrtamus, postea ab eloquentia Euphrastes, tandem a divinitate loquendi Theophrasti nomen invenit.

Plato
prius vo-
catus A-
ristoteles.

Philosophorum Homerus, qui ab avo Aristoclis nomen acceperat, a pectoris latitudine, vel potius a latissima felicissimi ingenii ad disputandum copia, Plato fuit appellatus, teste Plutarcho in *Platon*. Apud Romanos ille Tyrius, qui prius Malchus (quod prisca Hebræorum et Phœnicum lingua regem sonat) dicebatur, demum Longino Cassio præceptore suo id volente, a regum purpura Porphyrium se transnominavit. Ita Porphyrius in *Vita Plotini*. Ita et Imperatores recens creati nova accipiebant vel nomina, vel cognomina. Severus Afer, ut populo Romano placeret, Pertinacis; Julianus, ut militibus voluptuariis satisfaceret, Commodi cognomen accepit. Ita Herodianus, lib. II. Sic nunc in sacramento Confirmationis cuique licet nomen suum permutare; quin et in ingressu Religionis multi illud permutant, ut v. g. apud Franciscanos Francisci, apud Dominicanos Domineci, apud Benedictinos Benedicti nomen accipiant, ut fundatorum Ordinis sui virtutes cum nomine semper ante oculos ponant, easque æmulari et moribus exprimere conentur.

QUIA VOS NON POPULUS MEUS, ET EGO NON ERO VESTER. — Hebraice, *ego non ero vobis*, scilicet, Deus, gubernator, tutor, provisor, nutritor, pater, mater, uti hactenus fui. Quanta sit felicitas et benedictio esse populum Dei, Deumque habere patrem; ex adverso quanta sit infelicitas non esse populum Dei, Deumque habere hostem, fuse describit Moses in *Levitico*, toto cap. XXVI, et in *Deuter.*, toto cap. XXVIII. Mystice hæ tres proles significant tres gradus peccati, et tres gradationes peccatoris, quibus sensim ruit in gehennam. Prima enim proles Jezrahel, id est semen Dei, scilicet perditum et effusum, ac quasi occisum, uti dixit vers. 4, significat *primum* gradum peccati, quo peccator suis illecebris intentus negligit et non curat monitiones, conciones, inspirationes Dei, ideoque Deus illas suamque gratiam sensim ei subtrahit. Hinc descendit ad *secundum* gradum, qui est impenitentia et obstinatio, ut sit absque misericordia. Inde ruit ad *tertium*, ut non sit e populo Dei, sed a Deo reprobatus tradatur in gehennam.

Mystice
tres pro-
les sunt
tres gra-
dus pec-
catorum.

Vers. 10.

10. ET ERIT NUMERUS FILIORUM ISRAEL QUASI ARENA MARIS, QUÆ SINE MENSURA EST, ET NON NUMERABITUR. — Hic alio transit Propheta, et a tristibus ad læta de more se convertit. Unde Hebræi et Lyranus hic inchoant caput secundum. Quocirca minus recte Theodoretus et Cyrillus hæc connectunt præcedentibus per exaggerationem hoc sensu, *q. d.* Firmum manet manebitque meum decretum de excidio Israelis, etiamsi ille cresceret ut arena maris, fieretque innumerabilis. Nam contrarium significat *et erit*, et quæ sequuntur. Itaque hoc loco assurgit Propheta ab Israele carnali ad spiritualem, a bonis terrenis ad cœlestia et divina. Ne quis enim objiciat, dicatque: Quomodo, o Propheta, prædicis Israel perdendum et excin-

dendum, cum Deus Abrahamæ promiserit semèn ejus, puta Israelem, fore instar arenæ maris innumerabilem, *Genes. XII, 17*; occurrit et respondet, id verum ratumque esse et fore, sed in Israele spirituali, non carnali.

Quæres, quando et per quem impleta sit hæc prophetia? *Primo*, Hugo censet impletam esse per Ezechiam, qui II *Paral. XXX*, undequaque Israelitas evocavit ad colendum Deum in Jerusalem; item per Josiam, qui instituit solemne pascha, ad quod tam Israelitæ quam Judæi undique confluerunt. Hi ergo tunc caput unum sibi constituerunt, scilicet pium regem Josiam, vel Ezechiam.

Israelita
quando
salvati,
et qui?

Verum Ezechias convocavit Israelitas initio regni sui, cum nondum esset excisa Samaria, nec dispersi Israelitæ. Osee autem loquitur hic de Israelitis jam dispersis, imo rejectis, a Deo rursum congregandis; Josias vero post excisam Samariam eos dispersos quidem congregavit, sed paucos; at Osee ait eos fore innumeros.

Secundo, Ruffinus, Theodoretus et Hugo putant impletam esse sub Cyro; tunc enim Israelitæ mixti Judæis, duce Zorobabele, è Babylone redierunt in Jerusalem. Verum et hi perpauci fuerunt.

Dico ergo *PRIMO* prophetiam hanc impleri cœptam esse a Christo, qui tam Israelitis quam Judæis per se evangelizavit; prædicavit enim in Galilæa et Samaria, ac nominatim in terra Zabulon et Nephtali, ut ait S. Matthæus, cap. IV, 15; indeque suos evocavit et collegit Apostolos. Rursum paulo post Samaria per Philippum recepit verbum Dei, quocirca eo missus est S. Petrus et S. Joannes, *Act. cap. VIII*. Adde, in dies plures ex Israel convertuntur. Denique omnes Israelitæ convertentur in fine mundi, ut ait Apostolus *Rom. XI, 26*, tuncque perfecte implebitur hæc Osee prophetia. Ita S. Hieronymus et Christophorus a Castro hic. Verum quia hi Israelitæ sunt eruntque pauci, nec possunt dici innumerabiles, hinc

Dico *SECUNDO*, sub Israelitis intelligi quoque gentiles conversos ad Christum, in iisque perfecte impleri hanc prophetiam. Hi enim sunt innumerabiles, et hi sunt veri Israelitæ secundum spiritum, non secundum carnem; quia secundum fidem sunt filii Abrahamæ et Israelis, et consequenter benedictionis et honorum a Deo utrique promissorum hæredes. Per fidem enim cooptantur in familiam Abrahamæ et Israelis; ideoque vocantur et coram Deo sunt filii Israel, sicut filii adoptati civiliter, vocantur et sunt filii et hæredes adoptantis. Sensus ergo est, *q. d.* Licet dixerim Israelitas secundum carnem exterminandos et projiciendos a Deo, tamen promissio Abrahamæ facta, *Genes. cap. XII, 17*, qua ait: « Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli et ventus arenam, quæ est in littore maris; » non excidet nec erit irrita, quia eorum loco in familiam

Abrahæ succedent et adoptabuntur alii qui ex gentibus credent in Christum, eruntque filii Abrahæ secundum fidem et spiritum; hi enim erunt instar arenæ maris quasi innumerabiles. Id ita esse patet primo, quia Apostolus, *Roman. ix, 25*, diserte hunc Osee locum explicat de gentibus, ex eoque contra Judæos probat non solum Judæos, sed et gentes Christi vocationis et gratiæ participes fore: « Quos et, inquit, vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. » Deinde Israelitas, sive Judæos quoque vocandos et salvandos per Christum, sed paucos, non innumerabiles, probat ex Isaia dicens: « Isaia autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient, » etc. Quid clarius?

Dices: Osee verba ad litteram intelligenda sunt de Israelitis naturalibus, Apostolus vero per analogiam et similitudinem tantum accomodat ea gentibus; quia uti Israelitæ, ita et Gentiles non erant populus Dei, sed a Christo vocati facti sunt populus Dei, uti explicant S. Chrysostomus, Theophylactus et Christophorus a Castro. Verum hoc dici nequit. Nam *primo* Apostolus didactice loquitur, et contra Judæos scholasticè argumentatur, probatque ex hoc loco Osee gentes vocandas a Christo; ergo de gentibus vere et proprie locutus est Osee. Alioqui enim respondissent Paulo Judæi, hocque ejus argumentum elusissent dicendo: Osee loquitur de Israelitis tantum, non de gentibus; ergo tu, o Paule, perperam et falso trahis, imo detorques ejus verba ad gentes.

Secundo, quia Apostolus clare alibi docet benedictionem Abrahæ et Israeli promissam, ac bona quæ Israelitis eorum posteris per Christum promittunt Osee aliique Prophetæ, non pertinere ad carnales Israelitas, sed ad spirituales, id est ad credentes tam ex Gentibus, quam ex Israelitis; optimus autem interpres Prophetarum est S. Paulus. Audi eum clare id pronuntiantem, *Rom. ix, 6*, itaque solventem et explicantem similia veteris Testamenti loca a Judæis objecta: « Non autem quod exciderit verbum (promissio posteris Abrahæ et Israeli facta) Dei; non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ; neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine, » etc.; et *Galat. iii, 6*: « Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuñtiavit Abrahæ (dicens): Quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fide

Abraham. » Ergo hæc Osee promissio pertinet ad gentes Israelis fidem imitantes et credentes in Christum.

Tertio, hæc est communis Patrum expositio; scilicet, per Israel hic tam intelligi gentes, quam Israelitas naturales ad Christum conversos. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Ruffinus, Haymo, Hugo, Albertus et alii hic, ac S. Augustinus, lib. *XXII Contra Faustum*, cap. *LXXXIX*; et sæpe alibi, Cyprianus, lib. *I Testimon. contra Judæos*, cap. *XIX*; Tertullianus, lib. *IV Contra Marc.* cap. *xvi*; Irenæus, lib. *II*, cap. *iv*; Prosper, lib. *II De Vocat. Gentium*, cap. *xviii*; Primasius, Anselmus et S. Thomas in *Rom. ix*.

Denique id ipsum verba sequentia plane significant, quibus ait eos qui aliquando non erant populus Dei, vocandos filios Dei viventis, congregandos in unam Ecclesiam sub uno capite Christo, ascensuros de terra, foreque hunc magnum diem Jezrahel; quæ omnia magis gentibus fidelibus, quam Israelitis conveniunt.

ET ERIT IN LOCO UBI DICETUR (id est dicebatur Vers. 10. tam a Deo, quam ab hominibus, ita Vatablus; unde Septuaginta vertunt, *ubi dictum est*) EIS: NON POPULUS MEUS VOS; DICETUR EIS: FILII DEI VIVENTIS. — Locum hunc intellige non Chaldæam, in quam abducti erant Judæi, uti vult Albertus; nec Jerusalem et Judæam, uti censent Haymo et Hugo; sed quemcumque locum in toto orbe ubi fuerint fideles et credentes Christo. Ita ex Chaldæo S. Hieronymus et S. Augustinus, lib. *I ad Simplic.* Quæst. *II*, imo S. Petrus, *epist. I*, cap. *ii*. Scribens enim christianis dispersis per Bithyniam, Pontum, Galatiam, Asiam, etc., quibus ipse evangelizaverat, graphiceque explicans hæc Osee verba, ait: « Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. » Locus ergo hic est Ecclesia Christi ubi vis gentium et toto orbe dispersa.

FILII DEI VIVENTIS. — Maxima est hæc hominis dignitas et sublimatio, per quam firmus divinæ consortes naturæ, ait S. Petrus. Vere S. Leo, *serm. 6 De Nativit.*: « Omnia, inquit, dona excedit hoc donum, ut Deus hominem vocet filium, et homo Deum nominet patrem. » Quocirca idem, *serm. 4 De Nativit.*: docet hominem debere imitari Deum Patrem, ejusque mores induere, ut vitam agat divinam, non terrenam, non animale: « Agnosce, inquit, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degenere conversatione redire; » et *serm. 6*: « Genus electum et regium regenerationis suæ respondeat dignitati: diligit quod diligit pater, et in nullo ab auctore suo dissentiat, ne iterum dicat Dominus illud *Isaia* cap. *i*: Filios enutrivit et exaltavi, ipsi autem spreverunt me; » sed sequatur illud Christi, *Matth. v*: « Estote perfecti sicut et Pater vester cælestis perfectus

Filiatio
Dei quæ
et quan-
ta?

est. » Hi ergo « non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt; » similes unigenito Dei, cui Pater ab æterno dixit: « Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Porro *viventis* habet *emphasin*, *g. d.* Non sunt deorum mutorum et mortuorum, non idolorum; sed Dei veri et viventis filii, qui est ipsa vita divina et increata, eamque illis aspirat et communicat.

Nota: In hac generatione et filiatione pater est Deus, semen est gratia præveniens, mater est voluntas ei consentiens et cooperans, proles est homo justus, anima est charitas. Rursum exemplar hujus filiationis est filiatio Verbi Dei; sicut enim Deus Pater ab æterno genuit filium sibi consubstantialem et æqualem per omnia, ita illius adinstar in tempore gignit filios, qui per gratiam sint id quod Filius Dei est per naturam. Nostra ergo filiatio est imago filiationis divinæ. Hoc est quod ait Apostolus, *Rom. viii, 29*: « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus; » et *vers. 14*: « Quicumque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. » Idipsum probat subdens: « Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur. »

Fit per Spiritum Sanctum qui personaliter datur filiis Dei.

Porro, ut hanc Dei adoptionem profundius inspiciamus, ambiamus et suspiciamus, notandum est in ea non tantum animæ infundi gratiam, charitatem, aliaque dona Spiritus Sancti, sed etiam ipsum Spiritum Sanctum, qui est primum et increatum donum, quod Deus donat hominibus. Potuisset Deus in justificatione per gratiam et charitatem infusam nos tantum facere justos et sanctos, illaque magna fuisset Dei gratia et beneficentia, etiamsi nos in filios suos non adoptasset; sed hac non contentus, voluit nos ita facere justos, ut simul faceret et adoptaret in filios. Rursum hanc adoptionem facere potuisset, dando nobis solam charitatem, gratiam et dona creata; gratia enim est participatio divinæ naturæ in summo gradu, quantum scilicet deitas a creatura non tantum naturaliter, sed et supernaturaliter participari potest. Majus itaque priori fuisset hoc Dei beneficium. Verum eo non contenta immensa Dei bonitas, voluit simul nobis dare seipsam, ac per se nos sanctificare et adoptare. Quocirca Spiritus Sanctus sponte sua se annexit suis donis, gratiæ et charitati, ut quancumque ea infundit animæ, simul cum eis et per ea infundat seipsum personaliter ac substantialiter, juxta illud Apostoli: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, » *Rom. v, 5*. Quocirca Apostolus eum vocat spi-

ritum adoptionis: « Non enim, inquit, accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei; Si autem filii et hæredes, hæredes quidem Dei. cohæredes autem Christi; si tamen compatimur, ut et conglorificemur, » *Rom. viii, 15*; et: « Quicumque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei, » *ibid. vers. 14*; et: « Quoniam autem estis filii, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem: Abba, Pater, » *Galat. iv, 6*. Hæc ergo est summa Dei nostri dignatio; æque ac nostra summa dignitas et exaltatio, qua recipientes charitatem et gratiam, simul recipimus ipsam personam Spiritus Sancti, quæ se sponte charitati et gratiæ inserit et annectit, ac per ea nos inhabitat, vivificat, adoptat, deificat, agitque ad omne bonum. Vis majora? Accipe. Spiritus Sanctus, descendens personaliter in animam justam, secum adducit cæteras divinas personas, Patrem et Filium, utpote a quibus separari nequit. Tota ergo Trinitas personaliter et substantialiter venit ad animam quæ justificatur et adoptatur, in eaque quasi in suo templo manet et inhabitat, quamdiu illa in justitia perdurat, juxta illud *I Joan. iv, 16*: « Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo; » et *I Cor. vi, 17*: « Qui adhæret Domino, unus spiritus est. » Hoc est quod Christus moriturus in divinissima illa oratione ad Patrem rogavit et impetravit, dicens: « Ut omnes unum sint, sicut tu Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint, » *I Joan. xvii, 21*, ut scilicet Spiritum Sanctum unum et eundem participent, et in ipso uniantur, et per ipsum cæteris personis divinis; itaque in ipso omnes unum sint, quia Spiritus Sanctus, qui ab omnibus participatur, et qui in omnibus est, unus et idem est. Unde omnes in unica re individua unum sunt, scilicet in Spiritu Sancto, sicut tres personæ divinæ unum sunt in una natura divina, eaque singulari et individua. Ita explicat S. Cyrillus, *lib. XI in Joan. cap. xxvi*, S. Athanasius, *orat. 4 Contra Arian.*, et ex eis Toletus. In justificatione ergo, et adoptione animæ infunditur gratia et charitas, ac cum iis Spiritus Sanctus, totaque deitas, et SS. Trinitas, quæ se hisce suis donis substantialiter quasi annexit et inclusit, ut nos sibi substantialiter uniat, sanctificet, deificet et adoptet; qua adoptione *primo* accipimus summam dignitatem filiationis divinæ, ut reipsa non tantum accidentaliter per gratiam, sed et quasi substantialiter per naturam simus filii Dei, et quasi dii: Deus enim suam naturam realiter nobis communicat et donat; *secundo*, per eandem quasi filii accipimus jus ad hæreditatem cœlestem, puta ad beatitudinem omniaque Dei Patris nostri bona; *tertio*, per eandem nanciscimur miram dignitatem operum et meritorum, ut scilicet opera nostra quasi filiorum Dei substantialium, ut ita dicam,

maximæ sint dignitatis, valoris et pretii, ac plane commensa et condigna suo præmio, puta æternæ vitæ et gloriæ cœlesti, utpote quasi procedentia ab ipso Deo spirituque divino, qui nos inhabitat, ad eaque nos impellit, iisque cooperatur.

Ex dictis sequitur primo, quod justitia inhærens, sive gratia justificans, per quam sanctificamur et adoptamur in filios Dei, non sit una simplex qualitas, ut quidam imaginantur, sed multa complectatur, scilicet remissionem peccatorum, fidem, spem, charitatem, aliaque dona, ac ipsum Spiritum Sanctum donorum auctorem (ac consequenter totam S. Trinitatem). Hæc enim omnia in justificatione infusa accipit homo, ut ait Concilium Tridentinum, sess. VI, can. VII.

Deum
substantialiter
novo modo
in esse
justo.

Sequitur secundo, falli eos, qui in justificatione et adoptione censent dari Spiritum Sanctum dumtaxat quoad sua dona, non autem quoad suam substantiam et personam. Contrarium enim docet S. Bonaventura in I *Sent.* dist. XIV, art. 2, *Quest.* I, qua tota ostendit Spiritum Sanctum non tantum in effectu, sed etiam in propria persona, quasi donum increatum justis dari, ut sit eorum perfecta possessio. Idem docet Magister Sententiarum, lib. I, dist. XIX et XV, ex S. Augustino et aliis. Et Scotus, Gabriel, Marsilius ibidem. Idem clare asseverat S. Thomas, I part. *Quest.* XLIII, art. 3 et 6, et *Quest.* XXXVIII, art. 8, ubi ostendit Spiritus Sancti nomen proprium esse donum, quia ipse donatur omnibus justis. S. Thomam sequuntur ejus discipuli, ac nostri PP. Vasquez, Valentia, et maxime Suarez, lib. XII *De Deo trino et uno*, cap. V, num. 8, 11, 12, qui inde inferit, quod Spiritus Sanctus novo modo secundum substantiam suam incipiat præsens esse in anima justi, quo ante non erat, citatque pro hac sententia S. Leonem, S. Augustinum, S. Ambrosium, adeoque eam certam esse asserit, ut contrarium dicere censeat esse errorem. Probatque ex S. Scriptura: I *Cor.* VI, 19: « Membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, quem habetis a Deo. » *Rom.* V, 5: « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. » I *Joan.* IV: « Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo. » *Joan.* XIV: « Quem mittet Pater in nomine meo. » Et vers. 17: « Apud vos manebit, et in vobis erit. » Et vers. 23: « Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. » Et *Joan.* XVI, 7: « Si abiero, mittam eum ad vos. » Rationem dat Suarez, num. 12: « Quia, inquit, dona gratiæ vi sua et quasi conaturali jure, postulant realem ac personalem præsentiam Dei in anima, per talia dona sanctificata: quia si per impossibile fingamus, Spiritum Sanctum non esse alias realiter præsentem intra animam, eo ipso quod anima talibus donis afficeretur, ipsemet Spiritus Sanctus veniret ad eam per præsentiam personalem, et maneret quamdiu gratia in illa duraret. » Simili modo, inquit, Verbum præsens est humanitati Christi, ut, si per impossibile antea non fuisset illi præ-

sens, jam per unionem hypostaticam illi fieret personaliter et intime præsens. Addit deinde rationem moralem, quod scilicet per gratiam fiat perfectissima amicitia inter Deum et hominem, quæ postulat præsentiam amici, puta Spiritus Sancti, qui manet in anima amici sui, ut illi intime uniatur, in eaque tanquam in templo suo resideat, colatur, ametur et adoretur.

Ex hac communicatione ipsiusmet personæ Spiritus Sancti et divinitatis, sequitur animæ summa cum eo unio, elevatio, et quasi deificatio, ac consequenter adoptio perfectissima, scilicet non tantum per gratiam, sed et per substantiam divinam: quia per eam non tantum jus ad hæreditatem Dei Patris, sed et naturæ divine participationem, ipsumque Spiritum Sanctum ac Dei filiationem, non tantum accidentaliter, sed quasi substantialiter, eo sensu quo paulo ante dixi, adipiscimur. Sicut enim apud homines proprie pater dicitur, qui naturam suam filio communicat, sic Deus, dando nobis cum donis et per dona Spiritum Sanctum, naturam suam divinam communicat, eoque modo proprie et perfecte nos facit et adoptat in filios. Unde S. Basilius, hom. *De Spiritu Sancto*, ait Sanctos propter inhabitantem Spiritum Sanctum esse Deos. Dicitur enim est illis a Deo: « Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes, » indeque probat Spiritum Sanctum esse Deum. « Necessè est enim, inquit, divinum esse Spiritum, et ex Deo esse, qui diis divinitatis est causa. » Jam sicut prioris adoptionis per gratiam causa formalis est ipsa gratia, ita hujus secundæ adoptionis, quæ fit per communicationem ipsius Spiritus Sancti, causa formalis est ipse Spiritus Sanctus animam justi inhabitans, medium vero est ipsa gratia.

Sequitur tertio, quod adoptio nostra licet in se una sit, virtute tamen sit duplex. Prior est, qua adoptamur in filios Dei per charitatem creatam, et gratiam animæ infusam. Hæc enim est summa participatio divinæ naturæ. Posterior est, qua per gratiam adipiscimur ipsum Spiritum Sanctum ejusque naturam divinam; ac per eum quasi deificamur, et in filios Dei adsciscimur. Porro utraque hæc adoptio hic inchoatur per gratiam, sed in cœlo perficietur et solidabitur per gloriam æternam, qua hæreditatis Dei possessionem reipsa nanciscemur (idque firme et immobiliter, sine ullo timore vel periculo eam nunquam amittendi), Deoque intime uniemur et fruemur per visionem beatificam, qua novo modo Deus seipsum substantialiter animæ beatæ communicabit, illique intime et suavissime illabetur, seque insinuabit. De hac ait Apostolus, *Rom.* VIII, 23: « Ipsi intra nos gemimus adoptionem (id est adoptionis, puta hæreditatis ad quam adoptati sumus, possessionem) filiorum Dei expectantes. » Et S. Joannes, *Apoc.* XXI, 3: « Ecce, ait, tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, et ipse Deus cum eis erit eorum

Deus. » Et vers. 7 : « Qui vicerit, possidebit hæc, et ero illi Deus, et ille erit mihi filius. »

Sequitur *quarto*, quod, sicut Christus est Filius Dei naturalis, tum qua Deus per generationem æternam; tum qua homo per unionem hypostaticam; ita nos simus filii Dei adoptivi, sed longe nobilius, quam sunt filii adoptivi hominum. Illi enim nihil physicum recipiunt a patre adoptante, sed tantum denominationem moralem, per quam jus ad ejus hæreditatem consequuntur : nos vero recipimus a Deo gratiam, et cum gratia ipsam Dei naturam, ut sicut apud homines pater proprie dicitur, qui alteri communicat suam naturam humanam, generatque hominem; ita Deus dicatur pater non tantum Christi, sed et noster : quia naturam suam nobis communicat per gratiam, quam Christo communicavit per unionem hypostaticam, ut ejus fratres nos efficeret, juxta illud *Rom. viii, 29* : « Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. » Et *Joan. i, 12* : « Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus : qui non ex sanguinibus, etc., sed ex Deo nati sunt. »

Moraliter, de dignitate filiorum Dei.

Moraliter, ex his discite quantum et quam inestimabile sit filiationis et adoptionis divinæ beneficium. Pauci illud tantæ dignitatis esse sciunt, quantæ jam esse ostendi : pauciores illud ponderant eo pondere quod meretur. Sane quisque in se illud venerabundus admirari deberet, ac doctores et prædicatores illud populo, eo modo quo jam exposui, explicare et inculcare, ut fideles et sancti sciant se esse templa animata Dei, sequere Deum ipsum in corde portare : ac proinde divine cum Deo ambulent, et digne cum tanto hospite conversentur, qui ubique eos comitatur, ubique adest, ubique intuetur. Merito Apostolus, *I Cor. vi, 19* : « An nescitis, ait, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno : glorificate et portate Deum in corpore vestro. » Et S. Leo, *serm. 1 De Nativit.* : « Agnosce, ait, o Christiane, dignitatem tuam, et divinæ consors factus nature, noli in veterem vilitatem degenerare conversatione redire. Memento ejus capitis et ejus corporis sis membrum. Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum. Per baptismatis sacramentum Spiritus Sancti factus es templum. Noli tantum habitatorem pravis de te actibus effugare, et diaboli te iterum subijcere servituti; quia pretium tuum sanguis est Christi, qui in veritate te judicabit, quia misericordia te redemit. » Et S. Augustinus, *serm. 24 De Tempore*, tomo X : « Prima, ait, nativitas ex masculo et femina : secunda nativitas ex Deo et Ecclesia. Ecce ex Deo nati sunt. Unde factum est, ut habitaret in nobis. Magna mutatio : ille factus caro, iste spiritus. Quid est hoc? qualis dignatio fratres mei? Et erigite animum ad speranda et

capienda potiora, nolite adijcere cupiditatibus sæcularibus. Pretio empti estis : propter vos Verbum caro factum est, propter vos qui erat Filius Dei, factus est filius hominis, ut qui eratis filii hominum, efficeremini filii Dei. » Idem in *Psalm. lxi* : « Filii, ait, hominum sunt, quando male faciunt; quando bene, filii Dei. Hos enim facit Deus ex filiis hominum filios Dei, quia ex Filio Dei fecit Deus filium hominis. Videte quæ sit illa participatio divinitatis! Filius enim Dei particeps nostræ mortalitatis effectus est, ut mortalis homo fiat particeps divinitatis suæ. Qui tibi promisit divinitatem, ostendit in te charitatem. »

Audi et S. Cyrillum Hierosolymitanum, *catech. 7* : « Hoc itaque, ait, cognoscentes spiritualiter conversemur, ut adoptione Dei digni efficiamur. (qui enim spiritu Dei ducuntur, isti sunt filii Dei, etc. Ne forte et illud nobis dicatur, si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis. Si enim eum patrem vocamus, qui opus cujusque sine personæ acceptione judicat, non sine timore, incolatus seu peregrinationis nostræ tempus transigemus, non diligentes mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Qui enim diligit mundum, non est dilectio Patris in illo. Itaque dilectissimi Patrem cœlestem per opera glorificemus, ut videant opera nostra bona, et glorificent Patrem nostrum qui in cœlis est. Omnem sollicitudinem nostram in illum projiciamus : scit enim Pater noster, quibus opus habeamus. »

Audi et S. Ambrosium, *lib. V De Fide*, cap. iii : « In quibus, inquit, Deus Filium suum ad imaginem suam cernit, eos per Filium adsciscit in gratiam filiorum : ut quemadmodum per imaginem ad imaginem sumus, sic per generationem filii in adoptionem vocemur. » Et mox : « Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est. Quod si ille secundum plenitudinem majestatis suæ perfectus est, nos autem perfecti secundum virtutis accedentis profectum. »

Hoc est quod admirans stupensque christianis inculcat S. Joannes, *epist. I, cap. iii, 1* : « Videte, ait, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est. » Cogita in humanis quanta sit dignitas esse filium principis, regis, imperatoris (hic enim filius hoc ipso dignior est cæteris omnibus totius regni hominibus), et scito idem in divinis esse, censeri filium Dei. Esse ergo filium Dei in immensum amplius est, quam esse regem, pontificem, imperatorem, dominum cœli et terræ; imo quam esse angelum, archangelum, cherubinum, seraphinum. Quam ergo hæc filiatio Dei ambienda, quam suscipienda, quam sollicite conservanda, et, si amissa sit, recuperanda! Quanta pro ea a quolibet justo gratiæ Deo agenda? Quanta fiducia, amore et reverentia ipse justus cum Deo, quasi

filium cum patre, jugiter agere et versari debet? Nimirum cum Noe, Enoch, Abraham, in generatione sua sit perfectus, ambuletque cum Deo; et angelis potius sit familiaris, quam hominibus. Vere S. Cyprianus, lib. *De Spectaculis*: « Nunquam, inquit, humana opera mirabitur; quisquis se cognoverit filium Dei. Dejicit se de culmine generositatis suæ, qui admirari aliquid post Deum potest. » Idem, tract. *De Orat. Nomin.*: « Quando, ait, Deum Patrem dicimus, quasi filii Dei agere debemus; ut quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat et ille de nobis. Conversemur quasi Dei templa, ut Deum in nobis constet habitare, ut qui coelestes et spirituales esse cepimus, non nisi spiritalia et coelestia cogitemus et agamus. »

Vers. 11. 11. CONGREGABUNTUR FILII JUDA ET FILII ISRAEL. —

Tum naturales, puta Judæi et Israelitæ, qui convertentur ad Christum, ait S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Valabius, Arias et a Castro; tum filii Juda et Israel secundum spiritum, puta gentiles, qui familiæ Judæ et Israelis accensebuntur, in eamque transibunt, imitando Abraham fidem in Christum, itaque erunt ejus filii adoptivi: « congregabuntur, » inquam, in unam Christi Ecclesiam. Scio S. Augustinum locis citatis et Lyranum hæc duo distinguere, et per Israel accipere gentes, per Judam Judæos: ex adverso S. Hieronymum et Rupertum per Judam accipere gentiles, per Israel Judæos ad Christum conversos. Sed puto hac distinctione opus non esse; cum enim per Israel et Juda fundamentaliter intelligantur veri Israelitæ et Judæi, qui ad Christum convertentur; symbolice vero et mystice gentiles ad Christum convertendi, qui tam Judæis quam Israelitis conversis in una eademque Ecclesia associabuntur; non video ad quid, vel quomodo in Gentibus fidelibus ea distinguere debeamus, aut possimus. Quocirca censeo in gentibus Israel a Juda non secerni; sed gentes tam Judæ, quam Israeli fideli et credenti in Christum associari et accenseri, ac proinde eas tam Juda, quam Israel vocari.

ET PONENT SIBI MET CAPUT UNUM. — Puta Christum ducem et ductorem, ejusque vicarium Romanum Pontificem (1).

ET ASCENDENT DE TERRA. — Alludit ad reditum e captivitate Babylonica, uti notant Chaldæus, Theodoretus et Hugo, *q. d.* Uti olim Judæi in Babylone depressi, et quasi mancipia curvato collo et capite incedentes, dum per Cyrum liberi effecti sunt, inde erecto capite exultabundi exierunt et ascenderunt in Jerusalem: ita e simili captivitate

(1) Intelligit ipse Rosenmuller cum Hebræis per *caput unum* Messiam: « Hoc principe, inquit, et noster vates et Ezechiel, cap. xxxvii, 22, et Michaas, cap. ii, 13, non Serubabelem, ut quidam nugantur, sed *regem* eumque longe potentissimum sapientissimumque a Davidica stirpe oriandum innuere non est cur dubitemus. Nec aliter Hebræi, »

spirituali, qua sub peccato et dæmonis potestate incarcerati, tenebantur Judæi, Israelitæ et gentes, per Christum liberabuntur, indeque exibunt, et alacres ac lætabundi ascendent pergentque in terram promissam, puta in Jerusalem, id est in Ecclesiam tum militantem in terris, tum per eam ad triumphantem in cœlis.

Vocatur hic transitus ab infidelitate, gentilismo et judaismo, ad fidem et Ecclesiam ascensus; *primo*, quia fuit e tenebris et carcere in lucem et civitatem, puta in Ecclesiam sublimem, et in admirabile lumen Dei, ut ait S. Petrus; *secundo*, quia fuit transitus a servitute in libertatem; servi enim curvi, depressi et quasi descendentes; liberi vero cervicæ erecta, et quasi ascendentes incedunt.

Tertio, vox *ascendere* notat christianorum vitam non esse terrenam, uti est infidelium; sed coelestem, eosque a terris mente et conversatione conscendere in cœlum: « Nostra enim conversatio in cœlis est, » ut ait S. Paulus.

Quarto, addit Lyranus et Ribera, voce *ascendendi* significari incrementum et propagationem fidei et Ecclesiæ, *q. d.* *Fideles ascendent de terra*, id est crescent sensim, lateque se per universum orbem spargent et propagabunt instar fontis, qui e terra exsiliens eructat aquas, sed modicas, quæ tamen partim continua fontis eructatione, partim aliorum fontium et rivulorum confluxu ita crescunt, ut ingentem lacum vel flumen efficiant. Sic *ascendere* pro *crescere* capitur, *Jerem.* XLVI, 7, ubi de Pharaone, ejusque copioso exercitu dicitur: « Quis est iste qui quasi flumen ascendit, et velut fluviorum intumescunt gurgites ejus? Ægyptus fluminis instar ascendit, et velut flumina movebuntur fluctus ejus, et dicit: Ascendens operiam terram. » Et de Nabuchodonosoris copiis, cap. XLVII, 2: « Ecce, inquit, aquæ ascendunt ab Aquilone, et erunt quasi torrens inundans, et operient terram. » Sic Ezechiel, cap. XIX, 3, ait: « Eduxit unum de leunculis suis, et leo factus est; » pro *eduxit* hebraice est *ascendere fecit*, id est exaltavit eum et promovit in regem. Et Psaltes, *Psal.* xcvi, 9: « Nimis exaltatus es, » hebraice *nimis ascendisti* (o Domine) *super omnes deos*, hoc est præ omnibus gentium diis tuum robur et gloriam exaltasti et dilatasti.

QUIA (hebraice *ׁקִי* *ki*, quod sæpe non est causale, sed assertivum et admirativum, idemque valet quod *sane*, *equidem*, *profecto*) MAGNUS EST DIES JEZRAHEL. — « Magnus, » id est celeberrimus, jucundissimus et felicissimus. Sic Romani magnos dies vocabant eos qui magnis molestiis, longisque laboribus et miseriis finem dabant, ideoque erant lætissimi, optatissimi et faustissimi. Sic de hoc eodem Osee die, puta de diebus Messiae, cecinit Sibylla apud Virgilium, *ecloga* IV:

Incipient magni procedere menses.

Sic Mathematici Magnum annum vocant eum,

Magnus
dies
Jezrahel
quis?

quo septem planetæ, expletis propriis cursibus, sibi concordant, de quo Cicero, lib. II *De Natura Deorum* : « Magnus, inquit, annus est, qui tenet duodecim millia quingentos quinquaginta quatuor annos, post quos Platonici dicebant omnium rerum fore reditum et revolutionem. » Ita Christus reduxit magnum annum, dum omnia reparavit, et ad primævam originem et felicitatem reduxit. Ex adverso dies parvi vocantur dies humiliationis, paupertatis et angustiae, *Zachar.* iv, 10 : « Quis, inquit, despexit dies parvos? » quibus scilicet Zorobabel parva et exilia jecit novi templi fundamenta.

Jam *Jezzrahel*, id est semen Dei, vocatur populus Dei, sive Ecclesia ex Judæis, Israelitis et gentibus congregata, cujus caput est Christus, quem Apostolus, *Galat.* vi, 16, vocat « Israel Dei. » Sensus ergo est, *q. d.* Equidem magnus, illustris, faustus, admirabilis, et terque quaterque beatus erit ille dies, illud sæculum, quo Israelitæ et Judæi tum naturales, tum mystici et adoptivi, puta gentes conversi ad Christum, antea dispersi et errabundi, congregabuntur in unum, ut fiant *Jezzrahel*, id est unus populus, una Ecclesia, puta filii Dei viventis, ut ponant sibi unum caput Christum, et ascendere incipiant de terra in celum. O quam felix, quam novus et nunquam visus, quam clarus et gloriosus erit, quantamque mutationem singulis fidelibus totique orbi inducet dies ille, quo *lo ammi* fiet *ammi*, id est non populus meus, fiet populus meus; quo *lo rachuma* fiet *rachuma*, id est ea quæ erat absque misericordia, plena erit gratia et misericordia Dei. Ita Albertus, Haymo, Hugo, Lyranus et Vatablus. O quam salutaris, augustus, celestis et beatus erit dies ille, sæculum illud quo nascetur, prædicabit et regnabit *Jezzrahel*, id est Filius Dei, puta Christus Dominus, qui *Jezzrahel*, id est semen benedictum, puta plurimos filios fideles, sanctos et gloriosos Deo pariet per prædicationem et celestem vitam, tum suam, tum Apostolorum suorum! Ita S. Hieronymus, Rupertus, Albertus, Leo Castrius, Emmanuel et Mariana.

Hinc dies hic *Jezzrahel* accipi potest dies Incarnationis, Nativitatis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis Christi, ac Pentecostes, sive missionis Spiritus Sancti, et prædicationis Apostolorum per totum orbem. Hæc enim omnibus Christus operatus est et operatur indies salutem nostram, nosque Deo generavit et generat; unde Haymo magnum diem *Jezzrahel* interpretatur totum tempus christianismi, puta totum quod fluxit a Christo, fluetque ad finem mundi; toto enim hoc tempore generatur et propagatur *Jezzrahel*, id est Ecclesia, sive populus Dei.

Hinc primo, Leo Castrius hic, et S. Cyrillus in *Glaphyris*, lib. V, hæc intelligunt de die Incarnationis et Nativitatis Christi : Magnus, inquit, dies *Jezzrahel*, quia de *Jezzrahel*, id est de semine Dei, puta de Spiritu Sancto conceptus est Filius

Dei; de quo dixit Psaltes : « Hæc dies quam fecit Dominus; » et Paulus : « Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; » et Jeremias, cap. xxxi, 22 : « Creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum; » et Isaias, cap. ix, 6 : « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus : et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. » Quin et Sibylla apud Virgilium, *ecloga* iv, de eo ita canit :

Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo :
Jam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto,
Chara deum soboles, magnum Jovis incrementum.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina.

Secundo, magnus erit dies *Jezzrahel*, quo scilicet in cruce dirissima passurus et moriturus est Filius Dei « pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum, » ait S. Joannes, cap. xi, 52. Hi enim sunt *Jezzrahel*, id est, « semen cui benedixit Dominus, » *Isaiæ* lxi, 9, de quo idem Isaias ait cap. vi, 13 : « Semen sanctum erit id, quod steterit in ea. »

Tertio, magnus erit dies *Jezzrahel*, quo scilicet semen Dei, id est Christus, resurget et reviviscet. « Magnus, inquit Rupertus, erit dies, et magna illustratio seminis Dei, quod est Christus; seminis, inquam, resurgentis ex mortuis, cum quo consurgentes utique ascendant de terra, faciendo quod ait Apostolus : Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Sic nimirum prima ascensione facta, quæ est resurrectio prima, tandem ascendent corpora quoque de terra, quæ erit resurrectio secunda; et sequentur caput suum sicut membra capiti juncta, et sicut ipse Christus expressit dicendo : Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur et aquilæ. »

Hinc quarto, magnus dies *Jezzrahel* erit dies judicii et resurrectionis, quo Christus judex discernet semen Dei a semine diaboli, puta electos a reprobis, illosque ad beatam et gloriosam vitam evocabit, secumque ducet in cœlum ad triumphum æternum. Ita Cyrillus : « Magnus, ait, revera dies Christi, quo omnes vita functos excitabit, et descendet quidem de cœlo, sedebit autem super throno gloriæ suæ, et reddet unicuique juxta opera sua. » Unde de hac die ait Joel, cap. ii, 11 : « Magnus dies Domini, et terribilis valde : et quis sustinebit eum? » et vers. 31 : « Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem : antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit, quia in monte Sion et in Jerusalem

erit salvatio, sicut dixit Dominus et in residuis, quos Dominus vocaverit. » Hi ecce adsunt dies Jezrahel.

Rursum Jezrahel significat brachium Dei. Ita hi omnes dies sunt Jezrahel, id est dies et opera magni brachii, id est magnæ virtutis et potentia divinae: ita Arias. Simili modo magnus fuit dies Madian, quo scilicet Gedeon contrivit Madianitas, et ab eorum jugo Hebræos liberavit, qui dies fuit typus hujus diei Christi redemptoris nostri, de quo proinde canit Isaias, cap. ix, 4: « Jugum oneris ejus et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus (puta diaboli, o Christe) superasti, sicut (Gedeon) in die Madian. » Ubi nota: In hac eadem valle Jezrahel Gedeon Madianitas prostravit, ut dicitur *Judic.* vi, 33, ut plane eo alludere videatur hic Propheta. Vide quæ de die Madian dixi *Isaiæ* ix, 4.

Hic est ergo magnus dies Jezrahel, quo per Christum incarnatum magnum illud mysterium vocationis et adoptionis fidelium peractum est, quod in omnibus suis epistolis Apostolus ita stupet et admiratur. Unde *Ephes.* ii, 11, gentes ad gratiarum actionem et jubilum excitans: « Memores, inquit, estote quod aliquando vos gentes, etc., eratis sine Christo, alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, et promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. » Et mox: « Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. » Hinc rursum attonitus exclamat: « O altitudo divitiarum sapientia et scientia Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus? » *Rom.* xi, 33.

Tropologice.

Tropologice: Magnus dies Jezrahel Ecclesiae est, quo multi ad illam conversi facti sunt Jezrahel, id est semen, hoc est filii, Dei. Talis fuit

dies quo Constantinus Magnus conversus convertit orbem sibi subjectum. Magnus dies genti vel urbi est, quo ab hæreticorum vel Turcarum jugo liberata, transit in libertatem filiorum Dei, et in regnum Christi, ut illum jugiter recollere debeat, ac gratulabunda cum Psalte canere: « Hæc dies quam fecit Dominus; exsultemus et lætemur in ea. » Sic magnus dies fidei animæ est, quo baptizata et fidelis effecta est; quo relapsa in peccatum per poenitentiam ad Dei gratiam rediit; quo e sæculi turbibus ad statum perfectionis a Deo evocata est, quo professionem emisit; quo sacerdotio initiata est, etc. Hisce enim diebus vel simpliciter, vel excellentius facta est Jezrahel; id est semen sive filia Dei, ut merito illos quotannis recurrentes cum ingenti gratiarum actione, laude et jubilo celebrare debeat, ac canere cum B. Virgine: « Magnificat anima mea Dominum. Et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Fecit potentiam in brachio suo. »

Sic magnus dies Jezrahel fuit, quo Judith occidens Holofernem, patriam liberavit, quem proinde Hebræi annuo festo celebrarunt, ut patet *Judith* cap. ult., vers. 31. Sic magnus fuit dies Jezrahel, quo Esther Judæos neci destinatos eripuit, quem proinde annuo festo phurim, id est sortium, recoluerunt posteri, *Esther* cap. ix, 26 et 31. Sic magnus fuit dies Encæniorum, id est dedicationis templi, tum factæ primitus per Salomonem, III *Reg.* viii, tum restauratæ per Esdram, I *Esdrae* vi, et postea per Judam Machabæum, I *Machab.* iv, 52. Sic magnus fuit dies cæsi a Juda Nicanoris, annuumque festum, I *Machab.* vii, 49. Sic magnus fuit dies coelitus dati Aaroni, et sub Juda Machabæo recuperati ignis sacri, quo comburendæ erant victimæ, II *Machab.* i, 18. Sic magnus dies, imo annus, fuit quinquagesimus, puta jubilæus, *Levit.* xxv.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubet Deus argui Israel de idololatria et ingratitude: quod nimirum vim, frumentum, linum, etc., quæ acceperat a Deo, accepta tulerat idolis, unde se ea ablaturum minatur, quodque visitabit super eum dies Baalim. Hinc secundo, prædicat Israelis poenitentiam; ac consequenter, vers. 14, promittit quod eum lactabit, ducet in solitudinem, et loquetur ad cor ejus, eritque vir ejus. Denique, vers. 18: Percutiam, inquit, cum eis fœdus, etc. Et sponsabo te mihi in sempiternum. Et seminabo eam mihi in terra, et miserabor ejus, quæ fuit Absque misericordia.

1. Dicite fratribus vestris: Populus meus; et sorori vestræ: Misericordiam consecuta.
2. Judicate matrem vestram, judicate: quoniam ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus,

(1) Persistit Propheta in imagine supra proposita, quam tamen, ut recte observat Maurer, aliter exprimit, quoniam

doquidem quæ Deum inter et populum intercedebat ratio in superiore capite, conjugii imagine adumbrata erat

auferat fornicationes suas a facie sua, et adulteria sua de medio uberum suorum. 3. Ne forte exspoliam eam nudam, et statuam eam secundum diem nativitatis suæ: et ponam eam quasi solitudinem, et statuam eam velut terram inviam, et interficiam eam siti. 4. Et filiorum illius non miserebor: quoniam filii fornicationum sunt: 5. quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos: quia dixit: Vadam post amatores meos, qui dant panes mihi, et aquas meas, lanam meam, et linum meum, oleum meum, et potum meum. 6. Propter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria, et semitas suas non inveniet. 7. Et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos: et quæret eos, et non inveniet, et dicet: Vadam et revertar ad virum meum priorem: quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. 8. Et hæc nescivit, quia ego dedi ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei, et aurum, quæ fecerunt Baal. 9. Idcirco convertar, et sumam frumentum meum in tempore suo, et vinum meum in tempore suo, et liberabo lanam meam et linum meum, quæ operiebant ignominiam ejus. 10. Et nunc revelabo stultitiam ejus in oculis amatorum ejus: et vir non eruet eam de manu mea: 11. et cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus. 12. Et corumpam vineam ejus, et ficum ejus: de quibus dixit: Mercedis hæc meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei: et ponam eam in saltum, et comedet eam bestia agri. 13. Et visitabo super eam dies Baalim, quibus accendebat incensum, et ornabatur inaure sua, et monili suo, et ibat post amatores suos, et mei obliviscebatur, dicit Dominus. 14. Propter hoc, ecce ego lactabo eam, et ducam eam in solitudinem: et loquar ad cor ejus. 15. Et dabo ei vinitores ejus ex eodem loco, et vallem Achor ad aperiendam spem: et canet ibi juxta dies juventutis suæ, et juxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti. 16. Et erit in die illa, ait Dominus: vocabit me: Vir meus; et non vocabit me ultra Baali. 17. Et auferam nomina Baalim de ore ejus, et non recordabitur ultra nominis eorum. 18. Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, et cum volucre cœli, et cum reptili terræ: et arcum, et gladium, et bellum, conteram de terra: et dormire eos faciam fiducialiter. 19. Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo te mihi in justitia, et judicio, et in misericordia, et in miserationibus. 20. Et sponsabo te mihi in fide: et scies quia ego Dominus. 21. Et erit in die illa: Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, et illi exaudient terram. 22. Et terra exaudiet triticum, et vinum, et oleum: et hæc exaudient Jezrahel. 23. Et seminabo eam mihi in terra, et miserebor ejus, quæ fuit absque misericordia. 24. Et dicam non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Deus meus es tu.

Vers. 1.

1. DICITE FRATRIBUS VESTRIS. — Hæc videntur pertinere ad finem capitis primi; unde S. Hieronymus, Lyranus, Vatablus et alii hæc connectunt cum cap. 1, et caput secundum inchoant a verbis proxime sequentibus: «Judicate matrem.» Plane enim alludit ad tres proles Osee, scilicet, *Jezrahel*, *Lo ammi*, et *Lo rachuma*, quasi *Jezrahel*, id est Semen Dei, loquatur fratri suo *Lo ammi*, id est Non

populus meus, et eum consoletur, eique congratuletur de tam felici mutatione, qua a Deo jam factus sit *Ammi*, id est populus meus; itemque sorori suæ *Lo rachuma*, id est Absque misericordia, quod jam sit *rachuma*, id est misericordiam consecuta: unde ex Hebræo si pro puncto *tsere* substituas *chiric*, ut pro אֲחִיכֶם *achechem* legas אֲחִיכֶם *achichem* vertas: *Dic fratri vestro*,

vatis, hic vero conjugii imagine sistitur ipsius Dei. Adde quod in his sæpius leguntur figuratis admixta propria.

PRIMO ergo, ut adulteram conjugem ab amentia revocet, justitia pœnæ imminentes ostenditur, proportione indicata, primo, inter personas delinquentes, scilicet Synagogam, tanquam matrem, 2, 3; et Israelitas tanquam filios, 4; secundo, inter delictum et pœnam, quia succedet, primo, evagationi ad idola et idololatrias velut amasios, interruptio viæ, 5, 6; secundo, procreationi alienæ, repulsa data ab amasiis et a Deo, 7; tertio, possessioni bonorum a Deo datæ, sed perperam idolis ascriptæ, ablatio eorum-

dem et cultus simul publici religionis, 8-12; quarto, diurnitati idololatriæ, longinquitas pœnæ, 13.

SECUNDO, affert jam novam rationem, qua velit perfidos ad officium reducere, velle se inquires post severitatem blanditias et beneficia adhibere, promissis, primo, singulari cura Dei tum per se, tum per legatos, 14, 15; secundo, conversione ad Deum et abjectione idololatriæ, 16, 17; tertio, immunitate ab omnibus malis, 18; quarto, inito et confirmato matrimoniali fœdere cum Deo, 19, 20; quinto, benedictione uberiore, maledictionem convertente in bonum, 21-24.

æque ac *dic. sorori vestræ*; sed eodem res redit, sive in singulari, sive in plurali vertas, fratri, vel fratribus; sorori, vel sororibus; tuæ, vel vestræ: singula enim hæc filiorum nomina, licet voce sint singularia, significatione tamen et representatione sunt pluralia; significant enim semen Dei, et populum Israeliticum, in quo hominum erat multitudo et pluralitas.

Hinc patet fratres et sorores hic vocari eos, quos cap. I, 10, vocavit filios Israel, et filios Dei viventis. Jam cum ex dictis cap. I, pateat hos tres Osee filios significasse primo, Israelem, sive decem tribus, ob impietatem a Deo desertas; secundo, gentes paris impietatis et idololatriæ; sed quæ æque ac Israelitæ postea per gratiam Dei ad Christum conversæ, factæ sunt populus Dei, et misericordiam consecutæ; hinc sensus hujus loci est, q. d. O vos viri Juda, qui estis fidelis Dei populus, nolite abjicere decem tribus et gentes, qui fratres vestri sunt per Dei prædestinationem, vocationem et gratiam, per quam ad Christum sunt conversi; vocate ergo eos, Populum meum, et Misericordiam consecutum, qui olim erant et vocabantur: Non populus meus, et Absque misericordia. Nam *dicite fratribus*, scilicet Israelitis, est vox Judæ. Hic enim fuit frater Israel; quia duæ tribus erant fratres duodecim tribuum: aut, si mavis, est vox Jezzrahelis; hic enim fuit frater *Lo ammi* et *Lo rachuma*. Jam per Juda aut Jezzrahel intelligit primos fideles Christo credentes. Hi enim fuerunt ex Juda et ex Israel: hi enim mire gavisii sunt, cum viderunt Samaritas, Galilæos et gentes ad Christum converti: iisque quasi jam fratribus suis in Christo et Ecclesia applaudebant, eosque vocabant fratres et populum Dei, ac misericordiam consecutum, uti eos vocat S. Petrus, *epist. I, cap. II, 10*, et S. Paulus, *Rom. cap. IX, 25*.

Hunc sensum exposcunt nomina *Ammi*, id est Populus meus; et *Rachuma*, id est Misericordiam consecuta; his enim plane alludit ad finem capituli primi, ubi Israelitis jam conversis ad Christum hæc nomina indidit. Ita censent S. Hieronymus, Albertus, Hugo, Haymo, Lyranus, Isidorus, Vatablus et Arias. Audi S. Hieronymum, qui ita explicat, q. d. « O homines tribus Juda, nolite desperare decem tribuum salutem; sed eam quotidie et sermone, et voto, et litteris ad pœnitentiam provocate; quia frater vester appellatur et soror; frater, ex eo quod dicitur: Populus meus; soror, ex eo quod appellatur: Misericordiam consecuta. » Deinde aliter explicat, hæc applicando Judæis: « Qui, inquit, in Christum creditis, et estis tam ex Judæis, quam ex gentibus, dicite fractis ramis et priori populo, qui projectus est: Populus meus, quia frater tuus est; et: Misericordiam consecutæ, quia soror tua est; cum enim intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet. » Additque tropologice: « Hoc idem nobis præcipitur, ne hæreticos penitus desperemus; sed

provocemus ad pœnitentiam, et illorum salutem germanitatis optemus affectu. »

Verum quia in Bibliis Latinis et Græcis hæc divelluntur a fine capituli primi, ita ut ab his incipiat caput secundum, hinc juxta hanc distinctionem aliter hæc explicanda sunt, cum Chaldæo et Christophoro a Castro, nimirum ut spectent ad sequentia: « Judicate matrem, » quasi Propheta hic redeat ad initium cap. I, ac per eum jubeat hic Deus Prophetis, et piis quibuslibet viris Israelitis, ut, dum adhuc retinent nomen populi Dei, et misericordiam consecuti, plebem Israeliticam matrem suam, cujus singuli ipsi sunt membra ac filii, judicent, id est moneant, et coarguant; ne, si in sua impietate perseveret, et sibi et filiis interitum pariat. Unde Chaldæus vertit: *Propheta, dicite fratribus vestris: Popule mi, convertimini ad legem meam, et congregationis vestræ miserabor*. Sensus ergo est, quasi dicat: Vos, o Propheta, dicite fratribus vestris, scilicet iis qui sunt veri Israelitæ, id est Dei cultores, qui proinde sunt et vocantur *Ammi*, id est Populus meus; et sororibus vestris, scilicet mulieribus quæ sunt veræ Israelitides, ideoque sunt et vocantur *Rachuma*, id est Misericordiam consecuta; ut judicent, id est arguant, et increpent matrem suam, scilicet Synagogam, sive cœtum Israelitarum colentium idola; eique denuntient ex me et meo nomine, quod ipsa jam non sit uxor mea, nec ego maritus ejus: auferat ergo fornicationes, id est idololatrias suas, ut mereatur ad me redire, et in gratiam thorumque recipi. Unde Syrus vertit: *Vocate fratres vestros, Populum meum, et sorores vestras Misericordiam consecutas, inite judicium* (judicate) *cum matre vestra*; et Arabicus Antiochenus: *Dicite, Popule meus, fratri vestro et sorori vestræ dilectæ, et judicium decernite ad matrem vestram*; et Arabicus Alexandrinus diversis verbis, sed eodem sensu: *Dicite fratribus vestris* (Judæis infidelibus): *Vos non populus meus; et sorori vestræ, quod non est Misericordiam consecuta: inite judicium cum matre vestra*.

SORORI VESTRÆ. — Hebraice est *iôd* plurale, *אחיותיך* *laachotechem*; unde Vatablus, Pagninus et alii recentiores vertunt, *sororibus vestris*. Sed eodem res redit, sive in singulari, sive in plurali vertas, ut paulo ante ostendi. Congruentius tamen noster Interpres vertit in singulari, quia una erat filia Gomer, nomine *Lo rachuma*, soror *Jezzrahel* et *Lo ammi*, filiorum Osee: ad illam enim alludit. Porro *iôd* istud additur voci huic etiam in singulari, ut patet *Cant. VIII, 8*: « Quid faciemus sorori nostræ? » hebraice *אחיותיך* *laachotemu*.

2. JUDICATE MATREM VESTRAM. — Hic proprie Vers. 2. juxta S. Hieronymum et alios permultos, quos paulo ante citavi, incipit caput secundum. Hic enim redit Propheta a sæculo Christi de more ad suum, et ad suos Israelitas, puta ad sui sæculi depravatos mores, scilicet ut Israelitas qui toti idololatriæ dediti ruebant in exitium, increpet et ab ea revocet.

Quæritur, quænam hæc mater? Aliqui accipiunt Judam et Jerusalem, sive Synagogam duarum tribuum, quasi hic Propheta increpet duas tribus, sicut primo cap. increpavit decem; ita Ribera, ut sensus sit, *q. d.* Vos, o pii Judæi, qui pios Israelitas vocatis fratres, et pias Israelitides sorores; arguite Jerusalem et Synagogam, sive cœtum populi, qui in ea est, quæ est quasi mater vestra (ad vos enim loqui cœpi), arguite, inquam, eam, eo quod jam cœperit imitari decem tribus, et cum esset uxor cultrixque Dei, iterum se adulteriis, id est idolatriæ sordibus inquinari: ne idem illi faciam quod feci decem tribubus; scilicet ut eam repudiem et abjiciam. Hoc enim facere plane cogito et destino.

Melius alii per matrem accipiunt Samariam, sive Synagogam Israelitarum. Alludit enim ad Gomer uxorem Osee, quæ fornicando repræsentabat idolatriam Israel, uti dixi 1, 2. Jubeat ergo Propheta ut *Ammi* et *Rachuma*, id est fratres et sorores, puta fideles Israelitæ et Israelitides, arguant hanc matrem suam de infidelitate et idololatria; unde vers. 4, ait: « Et filiorum illius non miserebor, quia filii fornicationum sunt: quia fornicata est mater eorum, » ubi plane notatur Gomer ejusque filii, id est, Israelitæ impii. Denique vers. 13 et 14, expresse nominantur ejus filii, scilicet *Jezzrahel*, *Lo ammi*, *Lo rachuma*. Pergit ergo Propheta hic insectari Israelis idola. Jam sensus est idem quem paulo ante dedi; illum ergo repete et applica, mutato tantum nomine Juda in Israel. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Albertus, Hugo, Arias et alii. Hinc patet Prophetam hic increpare Israelitas idololatrias sui ævi, non autem Judæos qui erant futuri tempore captivitatis Babylonice, ut vult Theodoretus; multo minus Judæos futuros tempore Christi. Allegorice tamen hæc recte iis adaptes hoc sensu, quasi scilicet hic veri Israelitæ, puta Apostoli, jubeantur increpare Synagogam, eo quod Christum sponsum suum non recipiat nec agnoscat. Ita Haymo et Vatablus.

Judicare pro accusare. Nota: Pro *judicate*, alii vertunt *litigate*, id est iudicio contendite, litem ei intentate; Vatablus, *expostulate*. Judicare ergo hic non est sententiam ferre, sed accusare, sive partes accusatoris agere; hoc enim significat hebræum ריבו *ribu*. Est catachresis, vel metonymia; ponitur enim causa pro effectu, antecedens pro consequente; scilicet accusatio pro iudicio, sive lata sententia: hæc enim certo ferenda est in reum certum et confessum, puta in publicos idololatrias Israelitas, sicut ex lege *Deuter.* cap. XIII, 6, certa et lata erat sententia mortis, puta lapidationis, in adulteram. Sententia ergo de jure lata, et per iudicem certo ferenda, habetur moraliter quasi jam lata.

Septuaginta vertunt *μαρτυρετε*, id est *judicamini cum matre vestra*, eodem sensu; qui enim iudicio contendit cum parte adversa, uti facit actor sive accusator cum reo, hic dicitur cum eo iudicari,

id est in iudicio disceptare, in iudicio agitari et ventilari, ut a iudice sententiam vel favorabilem, vel adversam excipiat. Aliter a Castro: *judicamini*, inquit, id est vos invicem arguite et increpate. Sed prior expositio est genuina, eamque exposcit vox hebræa *ribu*, et consensus cæterorum interpretum.

UT AUFERAT FORNICATIONES SUAS A FACIE MEA, ET ADULTERIA. — Tritum est in Scriptura apud Prophetas, fornicationes et adulteria vocari idololatriam, ejusque actus, præsertim sacrificia, quia per hæc anima, vel gens, relicto Deo sponso suo, copulatur idolo et dæmoni, quasi fornicario et adultero. Fornicatio ab adulterio distinguitur quasi genus a specie: fornicatio enim est copula tam cum soluta, quam cum conjugata; adulterium, cum conjugata tantum. Aliter S. Hieronymus. « Fornicaria, inquit, est quæ cum pluribus copulatur; adultera, quæ unum virum deserens, alteri jungitur. » Hinc *Psalms*. LXXII, cum Psaltes dixisset vers. 25. « Quid mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram? » pro quo Hebræus, S. Hieronymus et Aquila habent: *Quid mihi est in cœlo? et tecum nolui in terra*, scilicet habere alium sponsum, amicum et adiutorem, ut exponit Theodoretus, et, ut Chaldæus, socium; Arnobius legit: *Quid mihi restat in cœlo, et a te quid volui super terram? q. d.* Ego Christus in terra positus, ita cœlestem vitam egi, ut cum in cœlum ascendero, nihil mihi supersit, quod in terra positus non impleverim: nil enim præter te, o Deus meus, volui super terram; nihil ergo in terra relinquo nisi obedientiam et adimplentionem voluntatis tuæ; nihil in cœlo nisi amorem et cultum tui: tu enim es omne quod in cœlo et in terra volo et adamo. Subdit vers. 27: « Quia ecce qui elongant se a te peribunt: perdidisti (perdes) omnes, qui fornicantur abs te, » qui scilicet a te sponso suo, tuæque fide, amore et cultu desciscunt adhærendo idolis vel creaturis, quasi adulteris. « Quorum anima, inquit Arnobius, alterum ducit Deum (quasi maritum), aut a veritatis et sanctitatis conjugio se falsitate et iniquitate commiscet. » Quocirca subdit et infert Psaltes vers. 28: « Mihi autem adhærere Deo bonum est, » græcè προσκολλησθαι, id est, mihi agglutinari Deo bonum est. Triplici vinculo, inquit S. Bernardus, anima colligatur Deo: *primo*, honestate et promissione, quasi fune; *secundo*, timore inferni, quasi clavis, de quo dicitur *Psalms*. CXVIII, 120: « Confige timore tuo carnes meas: a iudiciis enim tuis timui, » *tertio*, amore, quasi glutino.

A FACIE MEA, — est emphasis, *q. d.* Non pudet te, o impudens meretrix et adultera, quod me vidente, et in oculis meis forniceris. Scis me zelotypum, et non metuis ne te in flagranti delicto confodiam, siderem aut fulmine afflem?

ET ADULTERIA DE MEDIO UBERUM SUORUM. — Per hæc grammaticè intelligit illecebras et signa adulterii: puta omnem ornatum et gestum meretri-

cium. Solent enim meretrices nuda ostentare ubera, eaque onerare floribus, gemmis, bullis, unguentis, philtris et amatoris carminibus, ut amasios in sui concupiscentiam illiciant. Denique contrectatione uberum inchoatur, accenditur et expletur libido. Jam per hæc litteraliter intelligit ornamenta faciei, capitis, pectoris, bullas, annulos, torques, aliaque quæ ad ubera gestabant in honorem idolorum, ac præsertim medallia et imagines idolorum, quas e collo suspensas, vel in lamina cælatas ad pectus deferebant. Idipsum poscit sponsus a sponsa, sed sancto et casto amore dicens, *Cant. VIII*: « Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, » *q. d.* O sponsa, cor tuum æque ac brachium mei imagine obsigna, mei imaginem cæla et gesta tam in bullis appensis ad cor, id est ad pectus, quam in armillis appensis ad manus et brachia, ut hæc tibi jugem mei memoriam et amorem refricent et ingerant, ut assidue non aliud quam me cogites et ames.

Vers. 3.

3. NE FORTE EXSPOLIEM EAM NUDAM, ET STATUAM EAM SECUNDUM DIEM NATIVITATIS SUÆ. — *Diem nativitatis* Israelis vel Synagogæ, vocat ortum vel propagationem primam gentis Israeliticæ in Ægypto: in Mose enim et cum Mose quasi orta est Synagoga, crevit et adolevit, ac quasi pubes desponsata est Deo, quando in Sina per Mosen a Deo legem, et cæremonias, et ritum sacrorum, quibus Deum coleret, accepit. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, Haymo, Hugo et alii. Paulo aliter Arias: censet enim ortam Synagogam in Chaldæa, cum Abraham ejus parens ibidem ortus est. Verum ibi non tam gens ipsa, quam gentis pater, puta Abraham, ortus est.

Nuditatem vocat, tum inopiam et paupertatem Israelis in Ægypto, ubi affligebatur, vivebat et victitabat quasi mancipium Ægyptiorum; tum infirmitatem et impotentiam ejusdem, qua quasi inermis et imbellis, carensque duce, se tutari non poterat, ideoque Pharaoni erat in prædam et rapinam; tum quod destitutus lege, religione, tabernaculo, Prophetis, a Deo quasi derelictus et nudus, omnique veste tam corporali, quam spiritali destitutus videretur. Sensus ergo est, *q. d.* In Ægypto Israel natus est nudus, miser, pauper, imbellis, abjectus, informis, carens rege, duce, lege, religione, synagoga, republica, imo Deo, omnique bono, expositus prædæ et neci, ac infanticidio Pharaonis. Ego ejus miserrimi commiseratus, eum per Mosen collegi, liberavi, eduxi, armavi, spoliis Ægyptiorum ditavi, manna pavi, lege et sacris instruxi, in synagogam et rempublicam efformavi, mihi que eam respondi. At illa jam dives facta, luxurque abundans, lascivire et recalitrare cœpit, fornicari et idola colere, me aspernari. Itaque moneo ut pristinae suæ conditionis, meæque beneficentiæ memor respiscat, alioqui eam derelinquam, sinamque revolvi in primævam infantia suæ miseriam et nuditatem;

ut sit sine opibus, sine rege, sine lege, sine Deo; ut vastetur et spoliatur ab Assyriis, omnibusque bonis et rebus suis nudetur. Hoc est quod subdit: « Ponam eam quasi solitudinem; » « eam, » scilicet terram, et consequenter gentem Israel: desolatio enim gentis est desolatio terræ; et vicissim desolatio terræ est desolatio gentis. Quocirca Osee aliique Prophetæ de Israele nunc loquuntur quasi de gente, nunc quasi de regione et terra. Unde subdit: « Et statuam velut terram inviam; » Hebræa et Septuaginta, *terram sine aqua*; Chaldæus, *terram desertam*: hæc enim est invia. « Et interficiam eam siti, » *q. d.* Faciam eam arentem et siticulosam, ita ut siti enecetur tam terra, quam gens quæ eam incolit. Cum enim agri et prata carent aqua, itaque sitiunt et arescunt, nullas dant fruges, nullam segetem, nullos fructus, nulla germina, ac consequenter jumenta et homines tunc suo pabulo potaque destituti, sitiunt et tabescunt (1). Hoc idem schema Synagogæ, quasi puellæ recens natæ, nudæ et miseræ, a Deo vestitæ, ditatæ et desponsatæ, ac deinde lascivientis, adulterantis et idololatrantis; ideoque a Deo rursus derelinquendæ, ac per Chaldæos denudandæ et vastandæ, graphice et fuse proponit Ezechiel, cap. XVI, et Jeremias, cap. II. Vide ibi dicta. Tropologicè, pari modo Deus gentes et animas sui olim cultrices, si eo spreto ad hæresin aliaque scelera deflectant, omnibus suis gratis, beneficiis et donis denudat; itaque facit ut incultæ et inutiles jaceant ac redigantur in solitudinem; punitque eas siti, id est desiderio voluptatum, quas obtinere nequeant; ut instar Tantali sitiennes aquas videant et tangant, sed eas ore contingere et haurire nequeant. Rursum siti, id est desiderio felicitatis, quam assequi non possunt: vera enim et solida felicitas solis justis a Deo destinatur et obtingit.

Secundo, sicut in locis aridis sunt feræ, quæ venenum ab immodico æstu trahunt virulentissimum, uti sunt serpentes et dracones, eorumque variæ species; ita anima arida et sitiens non parit nisi cupiditatum feras et vitiorum venena.

Tertio, terra arida generat monstra; unde de Libya dicitur: « Semper Libya aliquid mali af-

(1) Durior videtur Rosenmuller et Ackermann transitus a *matre* ad *terram*, cum ארץ *arets* non expresse legatur, et sequens, *interficiam eam siti*, non conveniat terræ, quæ non occiditur, sed homo in ea constitutus. Quare, inquit, sicut præcedens כיום *keoum*, sicut *dies*, vertendum est sicut in *die*, subintellecta præpositione ב, *be*, in, ita etiam eadem præpositio subintelligenda videtur in vocibus כמדבר *camidbar*, sicut *desertum*, et כארץ *keerets*, tæa sicut *terra arida*. Accedit Prophetam perstare in metaphora mulieris, quæ tunc, cum primum nata esset, in deserto versatam innuit. Itaque verte: *Ne ponam eam tanquam in deserto, collocemque eam veluti in terra arida, quam siti*, quæ fame acerbior esse solet, *interficiam*. Quam tamen interpretationem minus rectam judicat Maurer, eo quod יום *iom* adverbialiter sumitur in multis Scripturæ locis.

fert; » et de Africa : « Semper Africa aliquid novi parit. » Rationem dat Aristoteles, lib. II *De Gener. animal.*, cap. v, quod, cum regio sit æstuans et arida, paucos habeat fontes, ad quos sitis levandæ causa congregantur animalia et feræ, ibique inter se commiscuntur, itaque e commixtione diversarum specierum generentur monstra; et e monstrorum commixtione nova rursus procreantur monstra, fœtusque bifformes, imo trifformes et quadriformes. Ita anima, cum relicto sponso Deo, vagatur per opum, honorum, deliciarum amores, innumera parit peccatorum monstra, uti videre est in aulis, civitatibus, imo et collegiis clericorum et monachorum, in quibus dominatur ambitio, avaritia, gula, libido, etc. Ita Sanchez.

Vers. 4.

4. ET FILIORUM ILLIUS NON MISEREBOR (Notat parabolice filios Gomer, puta *Jezrahel*, « Non populus meus, Absque misericordia, » et per eos ad litteram intelligit Israelitas idololatrias, Synagogæ idololatrantis filios, uti dixi cap. I. Horum dicit Deus se non misereturum; sed eos per Assyrios excisurum) : QUONIAM FILII FORNICATIONUM SUNT, — id est quia imitati sunt matrem suam in idolorum cultu, quem ab ea didicerunt et imbiberunt. Alioqui enim si sola mater peccasset, filique innoxii fuissent et pii, sola mater merita fuisset supplicium, non filii : « Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur; et filius non portabit iniquitatem patris, » uti sancit Deus *Ezech.* cap. XVIII, 20. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus, Theodoretus et Lyranus. Nota: Per matrem intelligit Synagogam, id est primores et senes Synagogæ; hos enim quasi duces, juniores et populus in idolorum cultu sequebantur. Unde subdit : « Quia fornicata est mater eorum, » q. d. Principes suo exemplo, institutione et jussu docuerunt, imo compulerunt populum secum fornicari et idola colere.

Vers. 5.

5. CONFUSA EST QUÆ CONCEPIT EOS. — *Primo*, Rupertus et Albertus : « Confusa est, » inquit, confusione non verecundiæ, sed ignominie; quia in peccato (adulterii, id est idololatriæ) deprehensa est.

Secundo et melius, confusa est, quia spe sua frustrata est; quia id quod sperabat non obtinuit. Sperabat enim luxuriari cum suis amasiis, id est idolis et idololatriis, ab iisque ditari : sed Deus ei iter ad illos interclusit. Hoc est enim quod subdit : « Quia dixit : Vadam post amatores meos; » sed a Deo viam intercipientem audit : « Sepiam viam tuam spinis. » Sic ait Apostolus : « Spes non confundit, » id est non frustratur hiantem et sperantem; sed eum certo deducit ad rem speratam. Sic sæpe Psaltes orat, dicitque : « In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; » id est spe mea non excidam, sed certo a te assequar quod a te spero. Spes enim et sperans pudefit et confunditur, cum spe sua deludatur, nec rem speratam assequitur.

QUIA DIXIT : SEQUAR AMATORES MEOS. — Meretrix hæc, ait S. Hieronymus, « in tantam venit impudentiam, ut audiret per Jeremiam : Facies meretricis facta est tibi, impudorata es tu. An non est hoc duræ frontis, et meretriciæ impudentiæ, ut in suo scelere gloriatur, et dicat : Sequar amatores meos, vadam ad idola, quæ mihi et ad victum, ut ad vestitum necessaria præbuerunt? » Ita quoque Theodoretus, Haymo et Vatablus.

Alii per *amatores* intelligunt ipsos gentiles, quorum idola Israel colebat, sperans ab eis protectionem et auxilium contra hostes; ut suis agris et bonis secure frui, indeque honeste, imo laute vivere posset. Ita Chaldaeus, Haymo, Hugo et Isidorus nec male. Nam Propheta *amatores* vocant tam idololatrias, quam eorum idola, ut patet *Ezech.* cap. XVI, 36. Sed eodem res redit : ab idolis enim, quasi diis, alimoniam, ab idololatriis amicitiam et subsidia sperabant Israelitæ.

QUI DANT PANES MIHI (Hebraice, *panem meum* : per panem Hebræi significant quemlibet cibum, quodlibet obsonium, quasvis delicias), ET AQUAS MEAS (tum fontium, tum pluviarum, ad irrigandam et fecundandam terram : nam de potu mox sequetur), LANAM MEAM ET LINUM MEUM (ex quibus vestes laneas et lineas mihi meisque conficiam), OLEUM MEUM (quo utar ad cibum, ad lumen et ad unctionem), ET POTUM MEUM, — tum vini, tum siceræ, quæ fiebat nunc ex aqua in farina tritici et hordei elixa et cocta (qua etiamnum utuntur Transalpini, vocantque *cerevisiam*); nunc ex contusis pomis, pyris, cerasis aliisque fructibus; quin et ex herbis, salvia, cichorea, origano, etc., et ex radicibus, atque ex incisione arborum : inde enim lacryma copiosa stillans potum dat, uti fit in Brasilia, quæ proinde multis in locis alio non utitur potu.

Vers. 6.

6. PROPTER HOC. — Hic versus et proxime sequens recto ordine collocandi essent immediate ante vers. 14 : « Propter hoc, ecce ego lactabo eam. » Sic enim omnia optime coherent. *Primo* enim Deus, sponsæ scelera recensens, ei penam infligit; illa afflictæ de more confugit ad suos deos; sed Deus viam sepi et intercludit : illa ergo pœnitens ad Deum revertitur : Deus misericors eam pœnitentem et revertentem excipit, dicitque : « Propter hoc, ecce ego lactabo eam. » Hic enim est rectus ordo, quem passim videmus servari in reconciliatione conjugum. Quocirca nonnulli hos duos versus, sextum scilicet et septimum, parentesi intercludendos censent. Est enim hic vehemens pathos-sponsi Dei, indignantis sponsæ ob adulteria; in quo proinde affectus ex vehementia et copia inciduntur, miscentur et turbantur.

SEPIAM VIAM TUAM SPINIS. — Sytus : *Sepiam viam tuam spina*, scilicet Arabica, quæ acuta, densa et multa est in Palæstina. Sensus est, q. d. Quia tu, o Synagoga, confugis ad deos gentium; quia frumentum, lanam, linum omneque bonum petis, non a me, sed a tuis amasiis, puta idolis et

idololatris; idcirco ego tibi viam ad eos intercludam, nimirum tot calamitatibus te premam, tanta hostium incursione et obsidione te cingam, ut ad tuos amasios egredi, opemque ab eis poscere non valeas. Fecit hoc Deus, cum in Samariam immisit Phul, Teglathphalasar et Salmanasar reges Assyriorum. Hi enim suis copiis omnes vias ita obsidebant, ut Israelitæ neque in Syriam, neque in Ægyptum, neque in Ammonitidem, Damascum, Idumæam profugere possent (1).

Moraliter Deus obstruit vias peccatorum.

Moraliter, Deus sepit et obstruit vias peccatoribus, cum eos a peccatis, morbo, ærumnis, odiis, persecutionibus (hæ enim sunt sepes et maceria, quibus Deus iter eis ad peccata intercludit) cohibet, vel ipsas occasiones peccatorum aufert: quæ ingens est Dei misericordia, licet peccatori suas delicias concupiscenti, ingrata et exosa. Ita Adamo superbienti, et ex ligno scientiæ boni et mali ambienti omniscientiam atque divinitatem, Deus sepivit viam, ponens ante paradisum Cherubim, cum flammeo et versatili gladio, qui eum aditu paradisi prohiberet, ne ad lignum scientiæ boni et mali posset accedere. Ita sepit viam libidinosi, dum occultas eorum libidines orbi pandit et prodit; percutiens eos lue Gallica, ut publice confundantur, subeantque gravem cruciatum æque ac ignominiam et infamiam: hæc enim est sepes et maceria, qua a peccatis cohibentur, vitamque emendant. Sic sepivit viam Israelitis fornicantibus cum filiabus Moab, occidendo 24 millia, Num. XIV, 9; et Sodomitis, afflando eos igne celesti, Gen. XIX. Ita sepit gulosis viam ad delicias et vina, dum eos paupertate vel morbo affligit, ut ad omnem cibum nauseent; uti fecit filiis Israel, desiderantibus carnes pro manna, Num. XI, 20 et 34. Sic sepit avaris viam ad lucra, dum merces per naufragium perdit, aut per piratas et latrones diripit. Sic ambitiosis sepit viam ad honores, dum eis patronorum, per quos promoveri sperabant, favorem et gratiam aufert; ut eis sint odio, quibus antea erant in deliciis; dum eis æmulos opponit, dum eis alios majori pollentes dexteritate, prudentia, gratia anteponit, uti quotidie in aulis et sæcularium, et Ecclesiasticorum principum fieri videmus. Hæ sunt sepes, hæ maceriæ, quæ assidue eis inelamant: « Filii hominum, ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium, » imo spinas et cruces?

Audi S. Gregorium, lib. XXXIV *Moral.* cap. II, et hom. 36 in *Evang.*: « Spinis electorum viæ sepuntur, dum dolorum punctiones inveniunt in hoc quod temporaliter concupiscunt. Quasi interposita maceria vis eorum obviat, quorum ni-

(1) Est in hæc sententia subita personæ mutatio stylo poetico usitatissima. Præcedenti versu de scortatione Israelis in tertia persona loquebatur, nunc per apostrophem illam ipsam compellat: « Sepiam viam, » etc. Imago desumpta est a vineis, quæ obstruebantur sepe viva et macerie e lapidibus congestis. Vide eandem imaginem, Job XIX, 8; Thren. III, 7 et 9.

mirum desideria perfectionis difficultas impugnat. Horum profecto animæ amatores suos quærunt, et non inveniunt; dum sequendo malignos spiritus, nequaquam eas quas appetunt, hujus sæculi voluptates apprehendunt. Tunc dicit: Vadam ad virum meum priorem (id est ad Deum), quem tunc mens uniuscujusque desiderat, cum multiplices amaritudines, velut quasdam spinas invenit in iis delectationibus, quas temporaliter concupiscit. Nam dum adversitatibus mundi, quem diligit anima, morderi cœpit, tunc plenius intelligit quanto illi cum priori viro melius fuit. Eos ergo quos voluntas prava pervertit, plerumque adversitas corrigit, » uti correxit filium prodigum fame pereuntem, *Luce* cap. XV, 17.

ET SEMITAS SUAS (quibus ad idola et idololatræ currebat) NON INVENIET, — utpote spinis a me obseptas. Est enallage personæ, crebra apud Prophetas. Transit enim a secunda persona in tertiam, a tuas in suas. Unde explicans subdit:

7. ET SEQUETUR AMATORES SUOS, ET NON APPREHENDET EOS, — *q. d.* Implorabit opem idolorum et gentium, quibus religione et fœdere se devinxit; sed non obtinebit, tum quia ipsæ vias medias spinis a me interclusas transire non poterunt; tum quia sine me imbelles sunt, et invalidæ ad opitulandum. Quocirca Synagoga, omni eorum spe destituta, ad se et ad Deum redibit et dicet: « Vadam et revertar ad virum meum priorem (ad Deum), quia bene mihi erat tunc magis quam nunc. » Comparat deos gentium amatoribus, eo quod Synagogam comparaverit meretrici (2).

Tropologice, hoc dicit et sentit anima pœnitens, dum videt se a suis amasiis, id est sociis, voluptatibus, applausibus derelictam et deceptam. Tunc enim damnat illas, et ad Deum, in quo antea veram experta est requiem et gaudium, recurrit. Ita ad Christum recurrit Magdalena, filius prodigus, S. Paulus et S. Matthæus, et alii. Pulchris apologis fallaciam harum amasiarum declarat Damascenus in *Historia Barlaam et Josaphat*, cap. XII et XIII.

8. ET HÆC NESCIVIT, — redit ad vers. 5; eo enim hæc pertinent, uti dixi initio vers. 6, *q. d.* Synagoga coluit deos, dicens: Hi dant mihi panes, aquas, lanam, linum, oleum, et tam impudens fuit, ut nesciret, id est non recognosceret, me illi hæc dedisse, quin et argentum et aurum, quod ipsi dedi, consecravit Baal, ex eisque fecit simulacra Baal. In voce *nescivit*, est catachresis: sciebat enim Synagoga se habere hæc a Deo; sed *nescivit*, id est scire noluit, non agnovit, ita se gessit ac si nesciret. Ita Vatablus. Sic Terentius in *Andria* ait: « Tu ædopol si sapis, quod scis nescies, » id est nescire te simulabis.

Tropologice S. Hieronymus: Panis, inquit, hæc

(2) Ex quo intelligimus, inquit S. Hieronymus, quod providentia Dei sepe nobis accidant mala, ne habeamus ea quæ cupimus, et variis calamitatibus hujus sæculi ac miseris ad Dei servitutem redire cogamur.

reticorum est luctus perpetuus; aqua, cœnosa doctrina, qua etiam baptizatos suffocant; lana et linum, simulata sanctitas et munditia, quia veniunt in vestimentis ovium; oleum est adulatio, unde dicitur: Oleum peccatoris non impinguet caput meum; potus, S. Scriptura, quam illi pervertunt.

QUÆ FECERUNT BAAL. — « Baal » est dativi casus, ut patet ex articulo hebræo, *lamed*, לבעל *lebaal*, q. d. Quæ fecerunt, id est obtulerunt, et accepta tulerunt ipsi Baal, quasi eorum auctori et datori; vel quæ dedicaverunt ipsi Baal. Sic *facere* Latinis idem est quod *sacrificare*; unde *quæ*, non tantum ad argentum et aurum, sed et ad frumentum, vinum et oleum referri potest; hæc enim faciebant, id est offerebant et libabant Baal; vide *Ezechiel*. cap. xvi, 17. *Secundo*, « quæ fecerunt, » id est ex quibus fabricarunt et ornavunt « Baal. » Unde ex Hebræo verti potest, *aurum fecerunt Baal*, q. d. Ex auro Dei, et a Deo accepto, fabricarunt idolum Baal (1); facere enim aurum, vel argentum, est illud cœlare, polire, aut in vas vel effigiem aliquam efformare: infectum enim dicitur, quod rude est et impoliturum. Audi *Isidorum*, lib. XV, cap. xvii: « Tria sunt genera argenti, et auri, et æris: signatum, factum, infectum. Signatum est quod in nummis est; factum est quod in vasis et signis; infectum, quod in massis, quod et grave dicitur, id est massa. »

Tropologice, peccatores suas cupiditates faciunt suos deos. Unde *S. Hieronymus* in *Psal.* lxxx, 10: *Non erit in te Deus recens*: « Cui Deus, ait, venter est, Deus ei recens est: quotcumque vitia habemus, quotcumque peccata, tot recentes habemus deos. Iratus sum, ira mihi Deus est: vidi et concupivi mulierem, libido mihi deus est. Unusquisque enim quod cupit et veneratur, hoc illi deus est. » Ita fornicatores corpus, vires, opesque quas a Deo acceperunt, mancipant suis veneribus. Unde *Syrus* vertit, *ex eo* (auro et argento), *fecerunt Baal*; *Arabeus*, *conflavit ea Baal*. Porro Baal, sive Baalim, sive Bel, Bal, Belus, erat *Jupiter Belus*, qui fuit deus primus *Chaldæorum*, de quo plura dixi *Genes.* cap. x, 9; et *Daniel.* cap. xiv, 2.

Tropologice *Origenes*, hom. 2 in *Cant.*, per aurum accipit sensum et intellectum; per argentum facundiam et gratiam sermonis; quæ dum ad vanam gloriam, vel ad lucra sectanda, non vero ad Dei gloriam et animarum salutem expendimus, tunc ea Baalim offerimus. « Dedi, inquit *Origenes*; vobis sensum et rationem, qua me Deum et sentire possetis, et colere: vos autem sensum et rationem, quæ in vobis est, ad colenda dæmonia transtulistis. » Simile est *Ezech.* cap. vii, 20, vide ibi dicta. *Glossa* vero ex *Haymone*: « Per vinum,

(1) Ut sic hæc verba intelligamus suadet, inquit *Maurer*, qui infra cap. viii, 4, legitur locus parallelus: « Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. »

inquit, lætitia spiritualis signatur, quam non in hoc sæculo, sed in Deo habere debuerunt; per oleum, sensus illuminatio; per argentum, nitor eloquii; per aurum, præceptum dilectionis Dei et proximi: in quibus omnibus non Deum, sed dæmones venerabantur. » Similia habet *S. Gregorius*, III part. *Pastor.* admon. 25.

9. IDCIRCO CONVERTAR, ET SUMAM FRUMENTUM MEUM. Vers. 9. — Convertar ab amore in odium, a beneficentia in vindictam; convertar, inquam, ab alimonia, qua tam liberaliter eam alui, dedique frumentum, vinum, etc., ad puniendum eam sterilitate et fame; ut ex prophetia hac, et ipsa ejus experientia discat, sciatque meum esse frumentum et vinum, illaque a me dari, non ab idolis: « Sumam » ergo, « et auferam frumentum meum in tempore suo; » puta in tempore messis, « et vinum meum in tempore suo, » puta in tempore vindemiæ, q. d. Faciam ut parum frumenti in messe, et parum vini in vindemia colligant, aut si multum collectum sit, evanidum sit, parumque det panis et vini; aut certe incendio, grassatione hostili, aliove modo illud disperdam.

ET LIBERABO LANAM MEAM ET LINUM MEUM. — « Liberabo, » scilicet, quasi e captivitate, qua detinentur ab iniquo vel injusto possessore. Unde *Chaldæus* vertit: *Detraham vestem sericam et byssinam, quam dederam ei ad operiendum ignominiam suam*; *Septuaginta*: *Auferam linteamina et vestimenta mea, ne tegant ignominiam ejus: ignominiam*, id est nuditatem; hanc enim significat *Hebræum* ערווה *erva*, et hæc est turpis et ignominiosa, q. d. Spoliabo et nudabo eam vestibus, nudamque ignominiose ad ludibrium exponam, ut ab omnibus rideatur et illudatur. Est *prospopœia*; tanquam enim lana et linum invite servirent ingratis et impiis idololatriis, quasi injustis possessoribus; inde ea dicit se liberaturum. Ergo *liberabo* significat quod creaturæ coacte serviant impiis, superbis et ingratis; Deus enim eas creavit ad hunc finem, ut homini servirent ad cognoscendum et amandum Deum, earum creatorem et largitorem. Quocirca dum hoc suo fine, ad quem conditæ sunt, privantur, imo contra Deum assumuntur ad superbiam et luxum, naturaliter id ipsum aversantur, captivantur, et vim patiuntur, ac reipsa dolerent, gement, et de injuria protestarentur, si sensum haberent. Hoc est quod ait *Apostolus*, *Rom.* cap. viii, 20: « Vanitati enim creatura subjecta est, non volens; sed propter eum qui subjecit eam in spe. » Et mox: « Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et pariturit usque adhuc. »

Deus ergo creaturas ita gementes sub hac servitute liberat, dum impiis eas aufert, et piis eas tradit, aut facit eas sibi suoque obsequio, ad quod conditæ sunt, et ad quod naturaliter propendent, totoque naturæ pondere feruntur, impendi.

Audivi in Belgio celebrem concionatorem, qui

Creaturæ
invite
serviunt
impiis.

calumniatoribus nonnullis objectantibus Clericos et Religiosos quosdam laute vivere, pro concione respondit, *primo*, hanc esse calumniam et mendacium; *secundo*, esto id verum esset, non esse iniquum, sed secundum ordinem rerum: Deus enim creavit creaturas ut servirent piis, non impiis; famulis, non hostibus. Quocirca, inquit, si panis, si vinum, si ova, si perdicee loqui possent, clamarent: Comedant nos viri sancti, servi Dei nostri, non comedamur ab inimicis Domini nostri. Substantia nostra, caro nostra incorporetur sanctis, ut in iis ad gloriam resurgat, non peccatoribus: in illis enim resurget ad gehennam. Quæ enim creatura non malit esse in cælo et gloria, quam in inferno et igne?

Hac de causa in fine mundi, et maxime in die iudicii, omnes creaturæ, quasi vindices creatoris sui, insurgent in impios, eosque disperdent. Hoc est enim quod ait Sapiens, cap. III, 21: « Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulguris, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur. Et a petrosa ira mittentur grandines, et flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti, dividet illos. »

Vers. 10. 10. ET NUNC REVELABO STULTITIAM EJUS; — Septuaginta, *immunditiam*; Vatablus, *turpitudinem*; Pagninus, *spurcitiã*; Chaldæus, *ignominiam ejus* (1). Proprie hebræum נבלות *nablut* significat rem stolidam et stultam: unde de Nabal marito stolido apposite dixit Abigail uxor David: « Ne ponat, oro, Dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal; quoniam secundum nomen suum stultus est, et stultitia est cum eo, » I Reg. cap. XXV, 25.

Porro *stultitia* Israelis sive decem tribuum (de his enim loquitur, ut ante dixi) erat hæc, quod relicto Deo optimo patre et provisoro, a quo percipiebant frumentum, vinum, linum, omniaque bona, colerent muta et surda idola, eisque suum frumentum, vinum, etc., ascriberent, et accepta referrent: quæ sane ingens erat stoliditas, ingratitude et impietas. Hanc revelaturum se toti orbi minatur hic Deus, idque reipsa præstitit, cum Israellem bonis omnibus nudavit; eumque prædæ, captivitati et irrisioni Assyriorum (quorum deos Israel colebat) exposuit.

Similis est stultitia ejusque peccatoris, utpote qui creaturam Creatori, terram cælo, diabolium Deo, infernum paradiso, peccatum sanctitati, malum bono præfert.

Vers. 11. 11. ET CESSARE FACIAM OMNE GAUDIUM EJUS. — Quia cessare faciam omnes fruges ejus; item omnia sabbata, omnesque dies festos ejus, ut se-

(1) Alii vertunt, *fecunditatem ejus*, et explicant de fecunditate nudati corporis. Quidquid sumas, notatur summa ignominia, qua affiendi sint Israelitæ, sumpta imagine a marito, qui uxorem suam adulteram denudat, et sic abominationi et risui omnium exponit.

(Ackermann.)

quitur; in his enim feriari, gaudere, et recreare se solent Judæi æque ac Christiani.

12. ET CORRUMPAM (Vatablus, *devastabo*, tum per grandinem et procellas, tum per Assyrios) VINEAM EJUS ET FICUM (q. d. Non tantum uvæ et ficus, sed et ipsas vineas, ipsasque ficum arbores excindam et demoliar (2). Causam subdit): DE QUIBUS DIXIT: MERCEDES (meretricatus, id est culturæ idolorum) HÆ, MEÆ SUNT, QUAS DEDERUNT MIHI AMATORES MEI, — q. d. Excindetur, quia fruges et opes quas ego ei dedi; ipsa ingræte et stolide acceptas retulit suis idolis.

ET PONAM EAM IN SALTUM. — Ribera ex Hebræo, Chaldæo et Septuaginta contendit legendum, *eam*, scilicet vineam et ficum; Romana vero legunt, *eam*, scilicet Synagogam, et terram Israel; hæc enim ab Assyriis vastata, data est bestiis terræ devoranda; huic enim continue loquitur, eamque peccati coarguit. Minus ergo genuine S. Hieronymus, Theodoretus et Lyranus Jerusalem ejusque excidium hic significari volunt; nam, ut dixi, agit hic Propheta de decem, non de duabus tribubus. Septuaginta pro יאר *iaar*, id est saltum, velsylvam, legentes יאד *iaad*, id est testimonium, vertunt, *ponam eam in testimonium*, ut scilicet toti orbi attestetur quanta sit Dei in sceleratos ira, justitia, potentia et vindicta.

13. ET VISITABO SUPER EAM DIES BAALIM, — q. d. Vers. 13. Puniam « dies, » id est peccata illis diebus, puta idolorum festis, commissa, quibus ornabat se, coluitque Baalim, id est varios gentium deos, festivis sacrificiis et vestibus, uti sequitur. Ita Chaldæus, Haymo, Hugo et Vatablus. Nota: Baal hebraice, *primo*, significat dominum a radice בעל *baal*, id est dominatus est: inde *secundo*, significat sponsum et maritum; maritus enim est caput et dominus uxoris suæ, I Cor. cap. XI, 3; hinc *tertio*, gentiles suum Jovem vocabant Baal, quasi dominum cæli et terræ. Baal in plurali habet *Baalim*, quasi dicas, multi domini, multi mariti, multi dii: hos multos opponit solitudini, et singulari *Baal*, uti mox dicam.

Aliter S. Hieronymus, q. d. Faciam ut illis ipsis festis diebus, quibus colebat Baalim, puniatur et excindatur. Sic tropologice, dies Baalim sunt, quibus quis servit Veneri, Mammonæ, spiritui superbiæ et ambitionis, quasi Baalim, id est amasiis, dominis et heris, imo diis suis. Hos Deus visitat, cum peccatorem punit lue venerea, paupertate, amissione honoris et status.

Rursum visitat dies Baalim, cum peccatorem

(2) *Ficus* et *vitis* mentionem facit, sive, inquit Rosenmuller, quod ficus et uvæ gratissimus sunt hominibus post frumentum cibus; sive, inquit Ackermann, quia vineta et ficeta, quorum fructus ceu regioni Palestinensi familiares et nobiles, per synecdochen pro reliquis suavibus et amoenis hoc loco connumerantur. Aliqui non sine verisimilitudine putant, hic in comminatione mentionem fieri vitis et ficum, quia in aliis Scripturæ locis delictis promissis aut concessis addi solent. Cf. *Isaï*. XXXVI, 16.

Mystice dies Baalim qui?

licet poenitentem punit tribulationibus, rebus adversis, desolationibus, et praesertim tentationibus pristinorum peccatorum, ad eum quasi ad veterem amicum recurrentium; uti S. Maria Aegyptiaca totidem annos, puta 17, quod peccarat, obscenis cogitationibus tentata fuit. Idem passim aliis contingit. Vide S. Bernardum, serm. 3 et 4 in *Cantic.*

QUIBUS ACCENDEBAT INCENSUM (scilicet Baalim, puta idolis): ET ORNABATUR INAURE SUA ET MONILI SUO, — quasi meretrix, quae se adornat et fucat amasiis suis. Judei autem in festis cultiores induebant vestes, ad cultum festi et idoli sui; uti et faciunt christiani, sed in honorem Dei et Sanctorum quorum festa colunt.

Vers. 14. 14. PROPTER HOC, ECCE EGO LACTABO EAM. — Difficile est *propter hoc*: quae enim est causa, imo quae consequentia et connexio dicere: Uxor adulterata est, ideoque puniam et perdam illam, propterea lactabo eam. *Primo*, aliqui sic connectunt et exponunt, *q. d.* Quia Israel tam graviter peccavit, quia tam graviter errat et delirat, quia in tantis versatur animae miseriis et periculis salutis, ut mihi miserationem potius moveat, quam iram et bilem; hac de causa ego post ejus castigationem, iram in misericordiam vertam; et ostendam ei divitias potentiae et misericordiae meae; nimirum lactabo eam, et loquar ad cor ejus; itaque eam ad me convertam et reducam: ita Ribera; *secundo*, Lyranus haec connectit cum initio capitis: « Dicite fratribus vestris, Populus meus; et sorori vestrae, Misericordiam consecuta. »

Verum dico esse hic hysterologiam, uti ostendi versu 6. Haec ergo verba, « propter hoc ecce ego lactabo eam, » referenda et connectenda sunt cum vers. 6 et 7. Sic enim omnia ordinate cohaerent et fluunt. Sensus ergo est, *q. d.* Dixi, vers. 6 et 7: « Sepiam viam ejus spinis, » vexabo et castigabo eam; ne scilicet sponsa mea Synagoga, gentes et deos alienos adire et colere possit; unde ipsa in se revertetur, poenitensque vitae prioris, dicet: « Vadam et revertar ad virum meum priorem. Propter hoc, » quia scilicet ipsa poenitens ad me redit: « ecce ego lactabo eam, » *q. d.* Ego priorum ejus scelerum oblitus, eam redeuntem excipiam, quasi sponsus amantissimus, et in ejus amplexus ruam, ut ruit pater in amplexus filii prodigi ad se redeuntis, *Luce* cap. xv (1).

Præclare S. Bernardus, serm. 83 in *Cant.* docet

(1) Sic verisimilius Maurer statuit ordinem sententiarum: Quod populus meus deos alienos sectatur, iisque se debere opinatur, quae mihi debet, quibus fruitur bona, propterea depellam eum ad calamitatem, vers. 7-9; propterea eum omnibus quae dedi bonis nudabo, civitatem ejus subvertam, terram vastabo, vers. 10-15; propterea, a miseria vindicatum ad me denuo colendum invitabo, volentem pristinis ac multo majoribus ornaturus beneficiis. Falluntur igitur qui לָקַח *taken*, hoc loco *verumtamen* significare putant. Debet idem profecto significare, quod significat vers. 9, id est *idcirco, propterea*.

tantum esse sponsi Dei nostri amorem, ut anima quantumcumque vitiiis corrupta, adhuc per amorem castum et sanctum possit redire ad nuptias et thalamum sponsi: « Magna, inquit, res est amor, sponsae res et spes unus est amor. Hoc sponsa abundat; hoc contentus est sponsus; nec is aliud quaerit, nec illa aliud habet. Hinc ille sponsus, et sponsa illa est. » Et inferius: « Quidni amet sponsa, et sponsa amoris? Quidni ametur amor? » Vide sequentia.

ECCE EGO LACTABO EAM. — Ruffinus: « Lactabo, » inquit, id est dabo manna Hebraeis in deserto; manna enim dicitur *lac*, quia lacti erat simile in colore et sapore. Verum hoc manna olim dederat Deus; hic autem ait, « lactabo, » in futuro. Rursum, *lactare* hic non significat lac dare, vel lacte nutrire; sed est verbum frequentativum, derivatum a primitivo *lacio*; cujus significatio patet ex compositis *allicio*, *illicio*, *pellicio*, et ex frequentativis *lacto*, *illecto*, *delecto*: lactare ergo idem est quod allicere, suadere, pellicere, et velut lacte dato inescare, decipere et capere, uti docet Festus Pompeius, lib. X. Sic vulgo dicimus: Herus meus hac spe me lactat, magnis promissis lactor, etc. Sic *Prov.* 1, dicitur: « Si te lactaverint, » id est pellicere et seducere voluerint, « peccatores, ne acquiescas eis. » Et hoc significat hebraeum לַחֲמֵהָם *patha*, unde graecum παίθω, id est *suadeo*, persuadeo. Quocirca Septuaginta vertunt, ἐγὼ πλανῶ αὐτήν, *ego seduco eam, et ponam eam quasi desertum*; Vatablus, *ego pelliciam eam*; Syrus, *ecce decipio eam*; Arabicus Antiochenus, *errare faciam eam*; Arabicus Alexandrinus, *perdam eam*; alii, *ego inescabo eam*, sicut pisces et aves data esca inescantur, itaque capiuntur. Jam primo, Theodoretus et Theophylactus hoc in malam partem accipiunt, atque ex Septuaginta hunc dant sensum, quasi dicant: *Ecce ego faciam eam seduci, et erroribus implicari, ac labi; ut ducatur in captivitatem (in Assyriam), et captivam factam his omnibus bonis faciam destitui.* Verum haec in bonam accipienda esse, et significare laeta promissa, non tristia et minas, docent passim alii interpretes; et patet ex sequentibus. Ait enim: « Loquar ad cor ejus; dabo ei vinitores ejus; canet ibi juxta dies juventutis suae; vocabit me, Vir meus: auferam nomina Baalim: percutiam cum eis foedus: sponsabo te mihi in sempiternum. » Lactabo ergo eam, » id est suadebo, alliciam, et quasi pio dolo inescabo, et decipiam eam; ut ultro idola sua contemnat, et mihi quasi sponso Deo suo se totam addicat et mancipet. Unde Chaldaeus vertit: *Ecce ego subjiciam eam legi, et operabor illi miracula, et grandia facinora, qualia edidi illi in deserto.* Hoc est quod ait Ezechiel cap. xxxvi, 26: « Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri: et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. »

Tropologice, ita Christus lactabat S. Magdalenam, ut opes, delicias, veneres, et quidquid est

Moraliter, quo-

modolac-
tet Deus
suos ?

in mundo fastidiret; ut famam et judicia Pharisæorum contemneret, qui putabant eam non tantum deceptam, sed et insanam, cum in publico convivio Christi pedes lacrymis lavit, et capillis tersit. Sic lactavit Deus SS. Antonium, Hilariorem, Franciscum, Claram, totque nobiles et divites, qui, spreto sæculi oblectamento, religiosam et austeram poenitentiae vitam amplexi sunt, et in dies amplectuntur, quos mundani deceptos, imo fatuos aestimant. Ita lactatus S. Paulus dicebat: « Domine, quid me vis facere? » *Actor. ix.* Et: « Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Et: « Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. » Ita lactavit primos christianos et martyres, ut dulcedine divinæ consolationis, et amore Christi pro eis crucifixi illecti, imo ebrii procurerent ad martyria, ambirent ignes, bestias, cruces; ac in ipsis catastis, craticulis et ignibus exsultarent, tyrannisque et tortoribus insultarent, uti videre est in *Vita S. Ignatii, Laurentii, Vincentii, Agathæ*, et aliorum plurimorum.

Israel
ductus in
solitudi-
nem,
quam ?

ET DUCAM EAM IN SOLITUDINEM. — Alludit, *primo*, ad sponsam adulterantem, quæ turbis sese inferens, et per multorum adulterorum cubilia et lupanaria divagata, tandem poenitens a marito domum reducitur, quasi in solitudinem; ut ibi sola cum solo marito degat. *Secundo*, alludit ad Synagogam Hebræorum, quæ in Ægypto turbis Ægyptiorum et idolorum, puta Apis, Isis, Osiridis, Canopi, Hammon, et aliorum plurimorum commixta, jussu Dei a Mose educta est in desertum Sina; ibique a Deo legem, tabernaculum et religionem accipiens, in sponsam, id est Ecclesiam et rempublicam ab eo electa et assumpta est. Sensus ergo est, *q. d.* Sicut olim te, o Israel, vagantem, et meretricantem cum turba gentilium et deorum Ægypti, inde eduxi in solitudinem; ita pariter nunc ex turba Assyriorum, Medorum, Chaldæorum, Persarum, Parthorum, inter quos captivus et dispersus divagaris, nunc horum, nunc illorum deos colens, ducam te in solitudinem, qua itur in Judæam et in Jerusalem, ut per illam te in patriam sedem et religionem, quasi in solitudinem reducam. Erant enim Judæi in Judæa a gentibus separati; imo post excidium, Judæa erat solitudo. Hoc est quod ait Ezechiel cap. xx, 34: « Educam vos de populis, et congregabo vos de terris, in quibus dispersi estis, etc. Et adducam vos in desertum populorum, et judicabor vobiscum ibi facie ad faciem; sicut iudicio contendi adversum patres vestros in deserto terræ Ægypti: » qui locus huic nostro persimilis est, eumque explicat. Ita Chaldæus, Haymo et alii.

Tertio et potius, ducam eam in solitudinem, hoc est, ducam Synagogam, puta Israelitas, ab idololatria Ægyptia et Assyria, æque ac a superstitione Judaica, ad Ecclesiam Christi, in qua quasi sponsus solus cum sola segregata jam a pristinis amasiis et peccatis, et a multitudine ac tu-

multu sæculi, cum illa agam blande et secrete; illam protegam, illi miracula faciam, qualia olim feci Hebræis in deserto.

Nota: Hunc locum R. Salomon et Judæi accipiunt de solo reditu ex captivitate Babylonis: tunc enim multi Israelitæ cum Judæis redierunt in Jerusalem, nec deinceps nominarunt aut coluerunt Baalim: sed quieti et læti Deo vero servierunt. Christiani vero permulti, ut Hieronymus, Cyrillus, Ruffinus, Theodoretus, Theophylactus, Lyranus, Vatablus, Arias, Ribera et alii hæc accipiunt de redemptione hominum e captivitate diaboli, facta per Christum.

Verum mediam sententiam ego sequor, dicoque Prophetam alludere ad reditum e captivitate Babylonica, eumque obiter perstringere; sed sub eo quasi tenui typo, potius significare reditum e captivitate diaboli, per redemptionem Christi. Ita Theodoretus: « Hæc, inquit, typice et adumbrate sub Zorobabel acciderunt: expresse vero, et veritate ipsa, ubi Christus se hominem fecit. » Idque patet ex verbis et promissis Prophetæ, quæ augustiora sunt, quam ut Israelitis, iisque paucis e Babylone cum Judæis redeuntibus, conveniant. Talia sunt: « Arcum et gladium, et bellum ceteram de terra, et dormire eos faciam fiducialiter. » Nam Judæi, Babylone redeuntes, mox servierunt Persis, Græcis, Romanis. Et: « Sponsabo te mihi in sempiternum. » Et: « Dicam non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Deus meus es tu. » Quod Apostolus, *Rom. cap. ix, 25*, et S. Petrus, *II epist. cap. 1, 10*, de populo christiano explicant.

Quæres, cur Ecclesia vocetur *solitudo*, cum in ea sit gentium multitudo? Respondeo, *primo*, quia ipsa coluit unum Deum, qui solus verus est Deus, ideoque est Baal, vel Baali, vers. 16. Hunc enim opponit Baalim, id est multis amasiis, dominis, et diis quos Israel coluit in Ægypto et in Assyria. In Ecclesia ergo est solitudo Dei, et consequenter solitudo fidei, et solitudo religionis, cum apud idololatrias et hæreticos sit multitudo et confusio uti deorum, ita et errorum et sectarum. Hoc est quod ait Apostolus, *Ephes. cap. iv, 5*: « Unus Dominus, una fides, unum baptisma. » Hinc consequenter Ecclesia est sola, id est una, cum hæretici et idololatræ plurimas, sibi invicem contrarias habeant synagogas et congregationes.

Secundo, quia, sicut Deus Hebræos duce Mose deduxit per mare Rubrum mersis Ægyptiis, in desertum Sina; ibique eos in suam Synagogam efformavit, dando legem et sacerdotium; ita et christianos per mare Rubrum sanguinis Christi in baptismo, mersis peccatis et vitiiis, deducit in Ecclesiam; ibique eis dat suas leges et sacra.

Tertio, sicut Hebræos in deserto aluit manna, et aqua ex petra; ita christianos in Ecclesia alit Eucharistia, aliisque sacramentis et gratiis, ac consolationibus spiritualibus.

Quarto, sicut Hebræis in deserto dedit victo-

Ecclesia
vocatur
solitudo,
cur?

Prima
causa.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

riam contra Amalec, Og, Sehon aliosque hostes; ita christianis in Ecclesia dat victoriam contra daemones, carnem et mundum.

Quinta.

Quinto, sicut Hebræos per desertum duce columna ignis per noctem, et nubis per diem, protexit ab æstu et procellis, eosque illuminavit et deduxit in terram promissam: ita christianos in Ecclesia per desertum hujus vitæ deducit, duce Spiritu Sancto, qui in adversis eos illuminat et inflammat, in prosperis protegit et humiles facit, ut securi tendant in terram viventium, promissam in cælis.

Moraliter, de bono solitudinis.

Tropologicæ, Deus vere pœnitentes deducit ad solitudinem, ibique eos divinis donis exercet et perficit, ubi scilicet separati sunt ab omni sæculi, illecebrarum, et hominum turba et tumultu. Ita Magdalenam separavit a turba, fecitque ut se sequeretur in solitudinem; ac post mortem et resurrectionem deduxit eam in solitudinem, montemque vicinum Massiliæ, ubi in Bauma peccata pristina deflens, cum Christo et angelis versabatur, vitam angelicam magis quam humanam agens. Sane, qui e peccatis emergere, vitamque serio emendare et mutare volunt, necesse est ut a turba declinent, et in solitarium locum, saltem ad tempus se recipiant; ubi et pristina vitia dediscant, et occasiones peccatorum distractionumque declinent; et meditationibus sanctis, piisque exercitiis insistentes, discant qua ratione et modo vitam corrigere debeant; denique ubi a Deo visitentur, illuminentur et corroborentur in hoc melioris vitæ proposito. Nam, ut ait Job cap. iv, 22: « Ad me dictum est verbum absconditum, et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus. » Loquitur enim Deus, ait S. Dionysius lib. *De Divin. nom.*, aut per lumen quoddam, aut per inspirationes internas, raro vero per vocem sensibilem. Ut quis ergo eum audiat, recipiat se in solitudinem et silentium, ubi mentem et aures a rebus aliis avulsas introvertat, et ad Deum qui in centro cordis est reflectat: ibi silentem ejus sibilum et susurrum excipiet. Quæ causa movit Carolum V Imperatorem, ut abdicatis tot regnis in solitarium locum se reciperet, ubi liber a curis et turbis, totus sibi et Deo vacaret, atque ad instantem mortem vitamque beatam se compareret, uti reipsa præstitit perstititque usque ad vitæ finem. Quocirca Franciscus Borja, olim sub eodux Gandiæ, in ejus funere rogatus ut oratione funebri illi parentaret, hoc thema proposuit, Caroloque adaptavit: « Elongavi fugiens, et mansi in solitudine, » ostendens quam pie et sapienter egisset, qui mundum prius reliquisset quam mundus ipsum, quod propediem futurum erat. Novum hoc et orbi nostro sæculo inauditum fuit tantum viri exemplum. Major fuit Carolus in sua eremo quam in imperio: quia major mundo æque ac seipso. Ita noster P. Sacchinus, tom. II *Annal. Societatis Jesu*, ad annum Domini 1538.

Caroli avi sui sensa animi secutus est Philip-

pus III, Hispaniæ rex, moriens hoc anno Domini 1621; licet enim vitam juste, innocenter et pie traduxisset, adeo ut hoc obfirmatum haberet, malle se omnibus regnis privari, quam scienter Deum vel venialiter offendere; tamen in mortis agone penitius rationem regni administrati Deo mox reddendam considerans, et expavescens, in has voces et vota erupit: « Utinam nunquam fuisset rex! utinam annos quos in regno egi exgissem privatus in eremo! utinam vitam solitariam cum Deo duxissem in Thebaide! Quam nunc securius morerer! quam fidentius ad Dei tribunal pergerem! » Ita habet ejus mors typis vulgata, et testantur quotquot ei interfuere. Audit Lot in Sodomorum incendio: « Salva animam tuam: noli respicere post tergum, neque stes in omni circa regione; sed in monte salvum te fac, » *Gen. xix*. Ita S. Joannes Baptista secessit in desertum, ut ibi verbo et exemplo prædicaret pœnitentiam, eoque ab urbium strepitu sevocans turbas, omnibus inclamabat: « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum celorum. » Ita Christus Dominus inchoaturus opus suæ prædicationis et nostræ redemptionis, sibi a Patre impositum, a Spiritu Sancto ductus est in desertum, ibique ad illud quadraginta dierum meditatione, oratione et jejunio se comparavit, *Matth. cap. iv*; eodemque prædicaturus turbas eduxit, uti et Apostolos in montem, apicem Evangelii eos doctorus, *Matth. cap. v, 1*. Solitudo enim facit mentem quietam, sibi præsentem, collectam, eamque compungit cogitatione rerum cælestium et æternarum. Ita S. Hieronymus pœnitens abiit in solitudinem Syriæ, et ad illam invitans Heliodorum, epistolam hoc epilogo quasi celeusmate concludit: « O desertum Christi floribus vernans! o solitudo in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas regis magni exstruitur! O eremus familiaris Deo gaudens! Quid agis, frater, in sæculo qui major es mundo? quamdiu te tectorum umbra premunt? quamdiu fumosarum urbium carcer includit? » Tertullianus, lib. *De Pallio*, cap. v: « Secessi, inquit, de populo, imo unicum mihi negotium est, nec aliud nunc curo quam ne curem. Via meliore in secessu fruare, quam in promptu, » id est in publico. « Nemo alii nascitur, moriturus sibi. »

Ex S. Hieronymo.

S. Basilius, cum S. Gregorio Nazianzeno in eremo orationi et studio sacrarum Litterarum vacans, scripsit tractatum *De Laudibus eremi*, quem sic inchoat: « Solitaria vita cælestis doctrinæ est schola, ac divinarum artium disciplina. Illic Deus est totum, quod dicitur: via, qua tenditur; totum, per quod ad summæ veritatis notitiam pervenitur. Eremus est paradisi deliciarum, ubi spirant ornamenta virtutum: ibi rosæ charitatis igneo rubore flammescunt; ibi lilia castitatis niveo candore candescunt, cum quibus etiam humilitatis violæ: ibi myrrha mortificationis, non solum carnis; sed, quod gloriosius est, pro-

Ex S. Basilio.

præ voluntatis exundat : et thus assidue orationis indesinenter emanat. » Et paulo post : « O eremus sanctarum mentium delectatio, et intimi gustus inexhausta dulcedo ! Tu caminus ille Chaldaicus, ubi sancti pueri ferventis incendii vires orationibus reprimunt et extinguunt. Tu fornax, ubi superni regis vasa formantur, et ad perpetuum nitorem malleo pœnitentiæ percussa, ac lima salutiferæ correctionis erasa perveniunt. O cella negotiatorum cœlestium apotheca ! Felix commercium, ubi terrenis cœlestia, transitoriis mutantur æterna. » Et inferius : « O cella spiritalis exercitii mirabilis officina, in qua humana anima Creatoris sui imaginem in se restaurat, et ad suæ redivit originis puritatem. Tu das ut homo mundo corde Deum conspiciat, qui suis obvolutus tenebris, Deum et seipsum prius ignorabat. Tu facis ut homo in mentis arce constitutus, cuncta sub se videat terrena defluere, semetipsum quoque prospiciat in ipsa rerum labentium decursione transire. O cella castrum Dei, turris David, angelorum spectaculum, palæstra fortiter dimicantium ! O eremus mors vitiorum, fomes et via virtutum ! Tibi Moyses dedit bis acceptæ legis decalogum. Per te Elias novit Domini pertranseuntis adventum. Per te Elisæus duplicem magistri sortitus est spiritum. Tu scala illa Jacob, quæ homines vehis ad cœlum, et angelos ad humanum deponis auxilium. O vita eremitica, balneum animarum, purgatorium sordidorum ! cella nempe est conciliabulum Dei et hominum. » Et sub finem : « O eremus mundi persequentis felix effugium, laborantium quies, incertentium consolatio, ab æstu sæculi refrigerium, peccandi repudium, reclusio corporum, libertas animarum, exedra gemmarum cœlestium, curia cœlestium senatorum ! ubi victor dæmonum, socius efficitur angelorum : exsul mundi, hæres est paradisi ; abnegator sui, sectator est Christi. »

Ex S.
Bernardo.

S. Bernardus, epist. ad Fratres de monte Dei : « Cella, ait, et cœli habitatio cognatæ sunt ; sicut enim cœlum et cella ad invicem videntur habere aliquam cognationem nominis, sic et pietatis. A celando enim cœlum et cella nomen habere videntur : et quod celatur in cœlis, hoc et in cellis. Quod quæritur in cœlis, hoc et in cellis. Quidnam est hoc ? vacare Deo, frui Deo. Quod cum secundum ordinem pie et fideliter celebratur in cellis, audeo dicere : Sancti angeli Dei cellas habent pro cœlis, et æque delectantur in cellis, ac in cœlis. » Et paulo post : « A cella in cœlum sæpe ascenditur ; vix autem unquam a cella in infernum descenditur : quia vix unquam nisi cœlo prædestinatus, in eo usque ad mortem perstitit. » Et inferius : « Cella terra sancta, et locus sanctus est, in qua crebro fidelis anima cum Verbo Dei conjungitur, sponsa sponso sociatur, terrenis cœlestia, humana divinis uniuntur. Siquidem sicut templum sanctum Dei, sic cella est servi Dei. » Et : « In templo enim et in cella divina tractantur,

sed crebrius in cella. » Idem, tract. De Modo bene vivendi ad sororem, cap. LVIII : « Si, ait, propter Deum in terra vitaveris societatem virorum, per Deum in cœlo habebis societatem angelorum. »

Porro hic secessus maxime quærendus est ei qui deliberat de vitæ statu, dubitatque quem capessere debeat. Docet id S. Bernardus, epist. 107, in fine, Thomam præpositum, ut, si cupiat cœli vocem audire, secedat : « Huic, ait, voci Dei tui, dulciori super mel et favum si præparas aurem interiorem, fuge curam exteriorem, ut expedito et vacante interno sensu, dicas et tu cum Samuele : Loquere, Domine, quia audit servus tuus. Vox hæc non sonat in foro, sed nec auditur in publico ; secretum consilium, secretum quærit auditum. Auditui tuo gaudium pro certo dabit et lætitiâ, si sobria aure perceperis. » Hoc modo se præparabat David, cum dixit : « Audiam quid loquatur in me Dominus, quia loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor : » id significans, quod Deus non loquatur iis qui extra cor sunt in res externas effusi, sed iis qui se recipiunt ad interna cogitanda. B. Petrus Damianus, epist. ad Teuzonem, ait se quemdam sanctum eremitam consulis de se suoque statu, an sibi expediret, scilicet Ecclesiæ et proximis servire in Cardinalatu et Episcopatu Ostiensi ; an vero iis abdicatis recipere se ad monasterium, eo quod vitam illam activam sentiret spiritum suum distrahere et minuire, ejusque profectum impedire. Cui eremita : « Quid prodest lucernæ, si aliis luceat, et ipsa se flamma vorax absumat ? » Quocirca Petrus, relicto Episcopatu et Cardinalatu, ad suum monasterium rediit, ibique totus suæ salutis et perfectioni vacavit. Hæc enim erat prima ejus vocatio, puta monastica.

Jam vero non sufficit solitudo corporis, si desit solitudo mentis, ad quam illa ducit, si nimirum mens per ea quæ vidit vel audivit, divageatur, totumque mundum cogitando oberret. Deus, inquit S. Bernardus, serm. 40 in Cant., est Spiritus ; requirit ergo a nobis solitudinem spiritualem magis quam corporalem : « Sola, inquit, indicitur tibi mentis et spiritus solitudo. Solus es, si non communia cogites, si non affectes præsentia, si despicias quod multi suspiciunt, si fastidias quod omnes desiderant, si jurgia devites, si damna non sentias, si non recorderis injuriarum. Alioquin nec si solus corpore es, solus es. » Et paulo superius docens quomodo anima fiat sponsa Dei : « Omnino, inquit, supra te est angelorum Domino desponsari. Annon supra te, adhærere Deo, atque unum spiritum esse cum eo ? Sede itaque solitarius sicut turtur, nihil tibi et turbis : etiam ipsum obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum. O sancta anima ! sola esto, ut soli omnium serves teipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge et ipsos domesticos. An

nescis te verecundum habere sponsum, et qui nequaquam suam velit tibi indulgere presentiam presentibus cæteris? Secede ergo, sed mente, non corpore, sed intentione, sed devotione, sed spiritu.»

S. Gregorius, lib. XXX *Moral.* XII, explicans illud *Job xxxix, 5*: *Quis dimisit onagræ liberum in solitudinem, et vincula ejus quis solvit?* «Viri, inquit, contemplativi quasi onagri solitudinem mentis inhabitant, et liberi a sæcularium negotiorum tumultibus, Deum sitiunt. Quid enim prodest solitudo corporis, si solitudo defuerit cordis? Itaque bene conversantibus primum solitudo mentis tribuitur, ut exurgentem intrinsecus strepitum terrenorum desideriorum premant; ut ebullientes ab infimis curas cordis, per superni gratiam restringant amoris, omnesque motus importune se offerentium levium cogitationum, quasi quasdam circumvolantes muscas, ab oculis mentis abigant manu gravitatis, et quoddam sibi cum Domino intra se secretum quærant, ubi cum illo, exteriori cessante strepitu, per interna desideria silenter loquantur.»

Denique scripsit Cornelius Musius, illustris nostro ævo Delphis in Hollandia Christi martyr, carmen doctum in laudem vitæ solitariae, cui hanc patheticam dat clausulam:

Vive ut vis; sed cum ægotabis,
Justis lacrymis damnabis
Omnes mundi infulas.
Et cum mortî propinquabis,
Tunc, sed sero, provocabis
Ad beatas cellulas.
O beata solitudo,
O sola beatitudo,
Pius secessicolis!
Quam beati candidati,
Qui ad te volant alati,
Porro a mundicolis!

Notatu dignum est quod scribit Joannes Maurburnus abbas Liuriacensis in *Roseto I*, cap. III, sub finem, nimirum varios Ordines variis de causis a primæva sanctitate et splendore decidisse, ut Cluniacenses propter otium, Cistercienses propter negotia nimia ruralia, Præmonstratenses ob nimia Missarum et chori onera; Mendicantes ob nimiam cum sæcularibus familiaritatem, quia nimis se populo immiscuerunt, juxta illud *Psal.* cv, 35: «Commixti sunt inter gentes, et didicerunt opera eorum: et factum est illis in scandalum;» Benedictinos ob nimias opes, juxta illud: «Filia amplæ dotationis suffocavit matrem devotæ religionis.» Addit præ cæteris in suo nitore et vigore stetisse Carthusienses ob studium solitudinis et silentii, ac ob strenuam observantiam visitationum. Unde hæc tria carmine complexus ait:

Per tria, si, so, vi, Carthusia permanet in vi (id est vigore).

Si est silentium, so solitudo, vi visitatio. Epi-

scopus enim, rector, superior, visitans subditos, corrigit eos, si prolapsi sint; si stent integri, vigiles et constantes eos conservat. Silentium et solitudo faciunt, primo, ne subditi suas murmurationes et tentationes invicem communicent et affricent; secundo, ne mentem terrenis et vanis phantasmatis, quæ concupiscentiarum sunt excitamenta, impleant; tertio, disponunt animum ut satus divinos excipiat. Deus enim hoc suum balsamum non infundit nisi animo libero, puro, et fœcibus terræ secreto, et soli Deo attendenti; hoc enim dignum et justum est. Audi Thomam Theodidactum, lib. I *De Imitat. Christi*, cap. xx: «Dixit quidam: Quoties inter homines fui, minor homo redii. Nemo secure apparet, nisi qui libenter latet. Nemo secure loquitur, nisi qui libenter tacet. Nemo secure præest, nisi qui libenter subest. Qui se abstrahit a notis et amicis, appropinquabit illi Deus cum angelis sanctis. Maximi sanctorum humana consortia, ubi poterant, vitabant, et Deo in secreto vivere eligebant.»

Idipsum gentiles per umbram viderunt, suaserunt, et reipsa præstiterunt. Scipio Africanus, teste Plutarcho in ejus Vita, dicebat «nunquam se minus esse solum, quam cum solus esset; nec unquam minus otiosum, quam cum otiosus esset.» Alius ex adverso aiebat «nunquam se minus hominem esse, quam cum inter homines versaretur.» Ptolemæi, ut habetur in ejus Vita, in prologo *Almagesti*, hæc erat gnome: «Securitas solitudinis dolorem removet, pavor multitudinis consolationem aufert.» Cicero senescens, forensis vitæ pertæsus, Tusculum secessit, ibique philosophatus est, ac Tusculanas quæstiones, quibus alterum Senecam se exhibet, conscripsit. Seneca, epist. I ad *Lucilium*, dans ei præcepta honestæ et beatæ vitæ: «Quid tibi, inquit, vitandum præcipue existimes, quæris? Turbam. Nondum enim illi te tuto committeris. Ego certe confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur; aliquid ex his quæ fugavi, redit.» Et mox: «Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquid nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Nihil vero est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desiderere. Tunc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. Quid me existimas dicere? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, imo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui.» Et inferius: «Socrati, Catoni et Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset; adeo nemo nostrum, qui cum maxime concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Convictor delicatus paulatim enervat et emollit; vicinus dives cupiditatem irritat; malignus comes quamvis candido et simplici, rubiginem suam affricuit.» Et paulo post: «Recede in teipsum quantum potes: cum his versare qui te meliorem facturi sunt; illos

Ex Gentilibus.

admitte, quos tu potes facere meliores! Mutuo ista fiunt, et homines dum docent, discunt. Non est ergo quod te gloria publicandi ingenii producat in medium, ut recitare istis velis. Cui ergo, inquis, ista didici? Tibi didicisti. Democritus ait: Unus mihi pro populo est, et populus pro uno. Alius cum quæreretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad paucissimos perventura: Satis, inquit, mihi sunt pauci, satis est unus, satis est nullus. Epicurus cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet: Hæc, inquit, ego non multis, sed tibi; satis enim magnum alter alteri theatrum sumus. » Et *epistola 8* « Secessi non tantum ab hominibus, sed etiam a rebus, et primum a meis. Durius tractandum est corpus, ne animo male pareat. Contemne omnia quæ supervacuis labor velut ornamentum ac decus ponit. Cogita in te præter animum nihil esse mirabile: cui magnus nihil magnum est. » Nonne hæc aurea sunt? nonne quot sententiæ, tot margaritæ?

Qui ergo ad vitam solitariam vel monasticam a Deo vocantur, hac solitudine jugiter gaudeant, vitamque angelorum agant in Dei laudibus, ac ea utantur non tantum ad suam, sed et ad aliorum salutem, orando, docendo, concionando, scribendo, etc.; pro suo quisque talento. Non enim sibi solis sunt nati, sed et aliis. Atque ea est perfecta contemplatio, quæ in actionem dimanat; hæc enim illam fovet, oblectat, perficit et consummat. Qui vero ad vitam activam destinantur, subinde ad solitudinem hanc se recipiant, mentemque a curarum tumultu revocent, et se sibi reddant, ut interquiescat tam corpus, quam spiritus; utque errata sua multiplicia introspeciant et corrigant; utque Deo se uniant, ab eoque ad cor loquente novum humen, novas vires et animos hauriant, ad labores vitæ illius molestæ sustinendos, et difficultates omnes fortiter superandas, propter Ecclesiæ et reipublicæ publicum bonum.

Memorabilis hac in re fuit Thomas a Kempis, auctor libri *De Imitatione Christi*, anno Domini 1441, qui inter fratres sui Ordinis occupatus, cum hisque colloquens, quoties sentiebat celestis sponsi vocem et inspirationem, se quasi sponsam ad colloquium evocantem, humiliter, sed libere fratribus valedicens et secedens, aiebat: « Charissimi fratres, oportet me secedere: est enim qui in cella me exspectat. » Illico ergo in cellam se proripiens, devote instar Samuelis inquebat: « Loquere, Domine, quia audit servus tuus. » Ita habet ejus Vita a viro gravi ipsi coævo conscripta. Lege cap. *xx*, lib. *I*, et videbis profunda ejus sensa de amore solitudinis et silentii, ac asseres eum in cella ex Dei instinctu hausisse illum celestem spiritum, quem ipse cuique ejus libellum legenti jugiter exhalat et afflat. Denique Hugo de S. Victore, lib. *IV De Arca Noe*, cap. *iv*: « Scrutemur, ait, Scripturas, et inveniemus vix

aut nunquam Deum locutum fuisse in multitudine; sed quotiescumque innotescere voluit aliquid hominibus, non gentibus et populis, sed vel singulis, vel admodum paucis, et a communi hominum frequentia segregatis, vel per nocturna silentia, vel in campis et solitudinibus, et montibus et vallibus se manifestavit. Sic locutus est cum Noe, cum Abraham, cum Isaac, cum Jacob, et Mose, Samuele, David et omnibus Prophetis. » Ac paulo post: « Quid est quod semper loquitur in secreto Deus, nisi quod nos ad secretum vocat? Et quid quod cum paucis loquitur, nisi ut nos colligat sive uniat? »

— ET LOQUAR AD COR EJUS. — Sensus est *primo, q. d.* Loquar ei interius, non exterius: loquar ei in mente et voluntate, non in aure, ingerendo ei suæ ingratitude et peccatorum pudorem, terrorem, odium, ac spem veniæ, et desiderium et amorem melioris vitæ; ut ad sponsum suum Deum penitens redeat.

Secundo, q. d. Cor ejus verbis meis mulcebo, flectam, et ad me meique amorem et cultum convertam. Unde Leo Hebræus vertit: « Loquar in cor ejus » Hoc est quod ait *Ezech.* cap. *xxxvi*, 26: « Dabo vobis cor novum et spiritum novum. » Vide ibi dicta.

Tertio, ex Hebræo proprie veritas: Loquar secundum cor, id est affectum ejus, *q. d.* Alloquar eum blandis verbis et plenis consolatione, quasi sponsus sponsam ad me revertentem; quibus ejus cor, id est amorem et affectum, lactabo, ut præcessit, mulcebo, et ad me rapiam. Sicut Isaias cap. *xl*, vers. 2, ait: « Loquimini ad cor Jerusalem, » id est *consolamini eam*, uti præcessit. Unde Syrus vertit, *demulcebo cor illius*; Arabicus: *Loquar in corde ejus, et detrimentum non ingredietur intellectum illius*, uti fit ab amasiis carnalibus et fallacibus. Sic *Genes.* *xxxiv*, 3, de Sichem consolante Dinam a se violatam dicitur: « Tristemque delinivit blanditiis, » Hebræice, *locutus est ad cor puellæ*. Sic Booz consolatus est Ruth: « Et locutus est ad cor ejus, » *Ruth* *ii*, 13. Fecit hoc Deus Synagogæ per Esdras, ut patet lib. *II*, cap. *viii*, 10, ubi Esdras legens populo legem, illi flenti dixit: « Ite, comedite pinguis, et bibite mulsum; etc., quia sanctus dies Domini est, et nolite contristari; gaudium enim Domini est fortitudo nostra. » Sed maxime fecit id Ecclesiæ per Christum et Apostolos, præsertim in Pentecoste mittendo Spiritum Sanctum quasi paraclætum, id est consolatorem fidelium; in quo, ut ait Apostolus *Rom.* *viii*: « Clamamus: Abba Pater, » Unde ipse hoc spiritu plenus et exsultans, in omnibus suis laboribus et tribulationibus jubilabat dicens: « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. » Et cap. *xii*, 9: « Libenter glorior in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi: propter quod placeo mihi in infir-

mitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmior, tunc potens sum.» Ita Deus eremitas in sua austera vita, Magdalenam et pœnitentes in suis lacrymis, martyres in tormentis consolatus est; adeo ut illa omnibus epulis præferrent. Hoc est quod ait Isaias cap. x, vers. 27 : « Computrescet jugum a facie olei ! » Vide ibi dicta.

Mystice, loquitur Deus ad cor sanctorum, qui se totos illi despondent, imo consecrant, dum student illi per omnia placere, illi jugiter inhærere, cum illo ambulare et colloqui. His enim præsentem se sistit quasi sponsus, loquitur, erudit, consolatur : « Quo præsentem, » ait Richardus Victorinus in *Cantica* (explicans illud cap. III, 4: *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit animamea*), « innovatur anima, et quasi ei adhærrens sentit interni gustus dulcedinem, intelligentiam spiritualem, fidei illuminationem, spei augmentum, charitatis incentivum, compassionis affectum, justitiæ zelum, delectationem virtutum. Habet in oratione cum Deo familiare colloquium, audiri se sentiens, et plerumque exaudiri, facie ad faciem cum Deo loquens, et audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione Deum cogens, et interdum convincens. » Ecce hæc loquitur ad cor sponsæ sponsus, facitque eam loqui, ut ei postulanti eadem largiatur.

Idem docet S. Bernardus serm. 57 et 58 in *Cant.*, ubi explicans illud : « En dilectus meus loquitur mihi : Surge, propera, amica mea, » ait Deum in anima devota loqui humilitatem, patientiam, fraternam charitatem, obedientiam, pacem, mortificationem vitiorum, compunctionem omnemque sanctimoniam. « Porro, inquit, hoc igne consumpta omni labe peccati, et rubigine vitiorum, si jam emundata ac serenata conscientia, sequatur subita quædam atque insolita latitudo mentis, et infusio luminis illuminantis intellectum, vel ad scientiam Scripturarum, vel ad mysteriorum notitiam, quorum alterum propter nos oblectandos, alterum propter proximos ædificandos reor dari, oculus procul dubio respicientis est iste, educens quasi lumen justitiam tuam, et iudicium tuum tanquam meridiem. » Subdit sponsum hortari sponsam, id est viros perfectos ad regimen imperfectorum, ut ex eis vitia exstirpent et virtutes inserant, dicendo : « Surge, propera, amica mea. » Idem, *serm.* 74 : « Vivum, ait, et efficax est Dei verbum, moxque ut intus venit, expergefecit dormitantem animam meam, movit et mollivit et vulneravit cor meum, quoniam durum lapideumque erat, et male sanum. Cœpit quoque evellere et destruere, ædificare et plantare, rigare arida, tenebrosa illuminare, clausa reserare, frigida inflammare, nec non et mittere prava in directa, et aspera in vias planas, ita ut benediceret anima mea Domino, et omnia quæ intra me sunt nomini sancto ejus. »

15. ET DABO EI VINITORES EJUS EX EODEM LOCO. — Vers. 15.

Ita et Chaldæus, qui proinde in Hebræo legit cum Nostro כרמיה *koremeha*, id est vinitores ejus. Jam aliis punctis legunt כרמיה *kerameha*, id est vineas ejus : unde et Septuaginta vertunt, *possessiones ejus*, q. d. Vineas quæ in terra Chanaan eodem loco, puta in solitudine, de qua præcessit, incipiunt; quæque Israelitis abstulerunt Assyrii, vers. 12, restitutam eis ibidem. Ita Vatablus. Et mystice, per Christum restitutam eis gratiam et dona Spiritus Sancti, qui est pignus hæreditatis æternæ, *Ephes.* 1, 23. Hæ enim sunt vineæ, quas fideles hic possident inchoate, sed plane possessuri sunt in cœlo. Ita Arias. Verum eodem redit sensus, sive vineas legas, sive vinitores : ubi enim est vinea, ibi est et vinitor, et vice versa. Quocirca Sanchez censet hic alludi ad ritus nuptiales, in quibus dos sponsæ data, erat dotalis ager : ita enim Deum hic suæ sponsæ, puta Synagogæ, in dotem dare vineam fertilissimam Engaddi : illam enim vel eandem, vel vicinam esse valli Achor. Unde eo alludi *Cantic.* 1, 13 : « Dilectus meus in vineis Engaddi. » Et *Cantic.* VIII, 11 : « Vineam fuit pacifico in ea quæ habet populos ; » hebraice, in *Baal hamon*. Idem enim videtur locus qui hic vocatur *Vallis Achor*, et ibi *Engaddi*, ac *Baal hamon*. Vallis Achor hic ergo præ cæteris Judææ locis meminit Osee, quia hæc fuit velut prima dos a Deo data Synagogæ, per quam quasi accepit spem et arrham totius Chananææ brevi possidendæ.

Aptius tamen Noster legit, *koremeha*, id est vinitores ejus : vinea enim Dei erat olim Synagoga, nunc est Ecclesia, ut patet *Isaiæ* v, 7 : « Vineam Domini exercituum domus Israel est. » Et *Matth.* XXI, 33, vinitores sunt Prophætæ et Apostoli. Unde Chaldæus vertit : *Constitutam ei inde gubernatores ejus*. Sensus ergo est, q. d. Sicut olim vineæ meæ, id est Synagogæ, puta Israeli exeunti ex Ægypto dedi curatores et cultores, puta Moysen, Josue et Aaron ; ita postea eidem redeunti ex Assyria et ex Babylone dabo similes, puta Esdram, Nehemiam ; Aggæum, Malachiam, etc. ; ac tempore Christi dabo ei Apostolos, Evangelistas, aliosque pastores et doctores, qui primi erunt « ex eodem loco, » puta oriundi ex Israele æque ac Moyses, Esdras, etc. ; nam postea eorum successores erunt alieni et peregrini, uti prædicit Isaias cap. LXI, 5, puta gentiles conversi ad Christum ; cum scilicet Ecclesia per gentes sparsa et propagata fuerit. Hi ergo erunt vinitores maxime seduli et strenui, qui assidue Ecclesiam, puta fideles, custodient, dirigent, corrigent ; excitabunt, ut fructus bonorum operum, quibus vitam æternam mereantur, proferant, perinde ac vinitores vineam solent plantare, dirigere, putare, ablaqueare, etc., ut uvarum copiam proferat. Ita S. Hieronymus, Emmanuel, Mariana et alii passim. Moraliter discant hic pastores et prælati se esse vinitores suæ parochiæ vel dioceseos, illam-

que tanta cura et assiduitate excolere debere, quanta vinitor excolit vineam.

ET VALLEM ACHOR AD APERIENDAM SPEM. — Vallis Achor sita est juxta Jericho : dicta est *Achor*, id est turbationis, eo quod Hebræis duce Josue ingrediens terram promissam, ob sacrilegium Achan, ibidem Israel turbatus sit et cæsus ab hostibus. Nam Josue, cap. vii, 23, dixit ad Achan : « Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac, indeque vocatum est nomen loci illius, Vallis Achor usque hodie. » Erat hæc vallis amœna, compascua et fecunda, ut patet *Isaiæ* lxy, 10. Unde Israel ingrediens in Chanaan, in ea primum ex longa quadraginta annorum peregrinatione conquievit, seque refecit et recreavit.

Vallis Achor aperit spem, quomodo?

Pro *ad aperiendam spem*, hebraice est *ad*, vel *in ostium spei*, ut vertit Vatablus, Pagninus, R. David et alii. Sic Latini dicunt, *aperire fores amicitiae*, cum cui ad eam aditum vel occasionem præbent. Theodotion vertit : *Ad aperiendam expectationem ejus*, id est *sustinentiam et expectationem ejus*. Hebræum enim *תקוה* *ticva* significat filium, lineam et extensionem, indeque per metaphoram longam spem et expectationem : spes enim est quasi linea, qua se animus sperantis ad rem speratam extendit et prolongat, dum ad eam sperando anhelat. Hoc spectasse videtur Chaldæus dum vertit, *ad delicias animæ*. Anima enim, rem speratam adipiscens, ea deliciatur. Mirum est Septuaginta et Syrum vertere, *ad aperiendam intelligentiam*, vel, ut Syrus, *sensum suum*; quod tamen Theodoretus et Theophylactus congrue sic exponunt, *q. d.* Sicut ex pœna Achan et conturbatione Israel in valle Achor, ob furtum Achan, intellexit et didicit Israel timere Deum, ejusque plagas et vindictam; ita pariter ex captivitate Babylonica didicit eundem revereri, eique obedire; multo magis exinde christiani timent Christum, ejusque legi parent, ne in vallem Achor, id est perturbationis et gehennæ, ubi nullus est ordo, sed sempiternus horror inhabitat, detrudantur, sicut Achan in valle Achor lapidatus et combustus est. Ita moraliter ex adversis eruditur anima, et devenit ad consolationem speratam.

Porro nostræ versionis multiplex est sensus. *Primo*, a Castro explicat, *q. d.* Sicut in valle fertilissima, quæ postea a peccato et punitione Achan, dicta est Achor, Israel ex longo itinere recreatus est, et uberrimos terræ promissæ fructus prælibare et gustare incæpit; indeque intellexit quanta esset totius terræ illius ubertas, eamque certa spe concepit et quasi devoravit; ita pariter eadem vallis Achor; prima eidem ex Babylonie redeunti occurret, in qua requiescat, et primitias fructuum terræ cum gaudio prælibet : ac tempore Christi Israelitis ex captivitate diaboli redeuntibus, et ingressis terram Evangelicam prima occurret eadem vallis, puta Ecclesia Hierosolymitana, omni virtutum genere florens : indeque aperietur janua spei, simili modo totum

orbem subjiciendi Christo et Evangelio, ex eoque uberrimos virtutum fructus colligendi. Nam ex ubertate vallis illius, tanquam ex ungue leonem, et ex filo glommum eruerunt, collegerunt et intellexerunt ubertatem terræ reliquæ, quam involute cognoverant et sperabant. Unde Chaldæus vertit : *Vallem Achor, ad delicias animæ*. Illas enim gustarunt primi christiani, qui cum Apostolis primitias spiritus hauserunt. Idem experiuntur qui vitam malam in bonam, aut bonam in meliorem et perfectiorem commutant : sentiunt enim miram animæ quietem, suavitatem, consolationem; ac ex illa conjiciunt longe majorem sentire eos qui profecti sunt; et maximam, qui post luctam in cœlis coronantur; « ubi erit vita sine morte, sine errore veritas, sine perturbatione felicitas, » ait S. Augustinus, *Enchir.* xxxiii, ex quo spem concipiant idem sibi eventurum, si perseverent.

Hic sensus appositus est; sed non plenus, nec adæquatus : non enim explicat, nec applicat cur hæc vallis dicatur Achor : in voce enim *Achor* magna est emphasis, uti omnes interpretes docent. Quocirca

Secundo, Vatablus putat hic esse antithesin vallis Achor et Ecclesiæ, *q. d.* Non erit in ista mutatione, puta in Ecclesiæ fundatione, tale initium, quale fuit in ingressu terræ sanctæ : illic enim fuit turbatio; hic, nempe initio Ecclesiæ, læta et prospera erunt omnia.

Tertio, optime S. Hieronymus, quem sequuntur Haymo, Rupertus, Lyranus, Ribera et alii, censent hic alludi ad factum Josue, qui Achan sacrilegum occidit, omniaque quæ ejus erant, igne consumpsit; indeque potitus est urbe Hai totaque Chananæa. Significat ergo quod « in prima Israelis victoria, inquit S. Hieronymus, meror in gaudium commutatus sit : ibique aperta est spes, ubi fuerat desperatio, ut punitis his qui peccavere in Christo, et commiserere sacrilegium, salventur ex eis qui blasphemantes Judæos fuerint detestati, et quantum in se est, interfecerint, » *q. d.* Olim in valle Achor punito Achan conturbatio in quietem, et in spem conversa est desperatio Israelis. Ita et tempore Christi punientur Judæi sacrilegi et Christicidæ; tumque salutis spem concipient veri Israelitæ, qui eorum incredulitatem et scelus fuerint detestati; et quantum in se est, sustulerint : Josue enim fuit typus Jesu Christi; Achan, Judæorum incredulorum; vallis Achor, Judææ et Jerusalem. Quocirca Beda, et ex eo Haymo : « Sicut, inquit, occiso Achan populi perturbatore, omnis Israel spem concepit hostes suos devincendi, eorumque urbes capiendi; ita destructa Jerusalem per Romanos, Apostolis cæterisque credentibus aperta est spes victoriæ de universo mundo reportandæ, » ut scilicet gentes subjicerentur Christo et Ecclesiæ.

Moraliter hic significatur *primo*, Ecclesiam ob scelera impiorum, præsertim sacrilegorum, pu-

niri et turbari; ideoque illam impios plectere et expellere debere, tumque fore ei omnia prospera: sic enim punito Achan, Israel habuit maximas victorias contra Chananæos. Sic ergo ait S. Augustinus, Quæst. VIII *in libr. Josue*: «Disciplina sancitur, ut non se solum quisque curet in populo, sed invicem adhibeant diligentiam, et tanquam unius corporis et unius hominis, alia pro aliis sint membra sollicita.» Sicut enim manu furis peccante et furante, totum ejus corpus plectitur: ita fit et in corpore politico, puta in Ecclesia, ut scilicet Deus eam castiget ob membrorum, id est fidelium paucorum, et subinde unius enormia peccata: Vallis ergo Achor est vallis justitiæ et vindictæ, ac consequenter spei.

Secundo, hic docemur pœnitentiam aperire ostium spei et salutis: pœnitentia enim est vallis Achor, qua mens timore Dei percellitur. Nam, ut ait Albertus et Dionysius: «Interfecto Achan, debilitas populi versa est in fortitudinem, paupertas in abundantiam, tristitia in gaudium, et hæc omnia in valle pœnitentiæ seu contritionis promittuntur: in ea enim aperitur ex perceptione præsentium honorum spes futurorum.»

Tertio, discimus hic Deum permittere Ecclesiam et fideles tentari, vexari, turbari extreme, et ad restim quasi adigi; tuncque si ipsi in spe, et invocatione Dei persistent, celerem et admirabilem afferre opem: vallis enim Achor est humiliatio et tribulatio, quæ est janua spei. Ita Christo crucifixo et occiso, turbati sunt Apostoli et Ecclesia, illaque videbatur peritura, sed mox tertio die Christus resurgens, eam in miram lætitiæ et spem erexit. Ita sub Diocletiano summa erat fidelium persecutio: juraverat enim ipse se illos extirpaturum, aut imperium depositurum, quod proinde de facto deposuit; et ecce subito Deus affuit, ac per Constantinum Ecclesiæ libertatem et triumphum dedit. Idem passim in particularibus Ecclesiis, congregationibus, Ordinibus et fidelibus quibusque semper fuit, et etiamnum est videre. Qui ergo est in valle Achor, id est in turbatione, tentatione et persecutione, stet in fiducia Dei, sciatque certo vicinam esse consolationem, Deumque mox aperturum ostium spei et salutis. Hoc est Dei paradoxum: «Vallis Achor aperit ostium spei,» nimirum desperatio (res desperata) parit spem, turbatio quietem, tentatio gaudium, tribulatio coronam, lucta triumphum. Sic sæpe desperatio victis est stimulus et causa victoriæ. Hinc ait Abner ad Joab in conflictu nimis se suosque urgentem: «An ignoras quod periculosa sit desperatio?» II *Reg.* I. Hinc illud in præliis aureum præceptum: «Hosti fugienti aureum sterne pontem.» Qui enim desperant de vita et salute, extrema tentant, et in rabiem acti, ne inulti moriantur, victores secum in exitium trahunt. Talibus enim «una in audacia est spes salutis,» ait Tacitus, lib. IV.

Unde Ovidius, libro III *De Ponto*, eleg. VII:

Proximus huic gradus est bene desperare salutem,
Seque semel vera scisse perisse fide.

Et Seneca in *Medea*:

Qui nihil potest sperare, desperet nihil.

Et alius:

Unica spes victis est desperare salutem.

Vere Triverius, *apophtheg.* 50: «Qui in summo, ait, periculo omnem liberationis spem abjicit, Deum cum malo duce comparat, qui militis oblectatur interitu, aut exercitum in præcipitio collocat.»

Quocirca abbas Isidorus apud Sophronium, in *Prato spirit.* cap. CX, dicebat: «Dæmonum opus est ut, cum animam in peccatum dejecerint, tunc nos in desperationem præcipitent, ut perfecte nos perdant; semper enim dæmones dicunt animæ: Quando moriêtur et peribit nomen ejus? At pœnitens e contra clamabit: Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini. Ipsi impudentes rursus clamant: Transmigra in montem sicut passer. Idcirco et nos ad illos dicere debemus: Nam et ipse Deus meus et salvator meus, adjutor meus, non emigrabo.»

Idem Isidorus dæmoni suggerenti ei desperationem, ac dicenti: «Quoniam post hæc omnia iturus es in tormenta,» respondebat: «Quamvis ego in tormenta mittar, tamen vos subtus me invenio,» teste Ruffino in *Vitis Patr.*, lib. III, num. 101, qui similia refert, num. 102 et seq.

Porro causa cur Deus suos permittat ad extrema adigi, est, ut plane diffidant sibi omnique opi creatæ, ac toti fidant Deo, in eumque se totos conijciant; quod dum faciunt, non potest non succurrere. Ipse enim promisit dicens: «Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum,» *Psal.* XC, 14. Hoc est quod Propheta ait ad Josaphat regem hostibus circumsessum, II *Paral.* XX, 15: «Nolite timere, nec paveatis hanc multitudinem; non est enim vestra pugna, sed Dei. Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, et videbitis auxilium Domini super vos.» Sic et Moses, Hebræos a Pharaone cinctos ac pavidos animans, ait *Exodi* XIV, 13: «Nolite timere: state et videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie. Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis.» Hoc est quod canit Psaltes, *Psal.* XXI, 5: «In te speraverunt patres nostri: speraverunt, et liberasti eos. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt; in te speraverunt, et non sunt confusi.» Et Ecclesiasticus cap. II, 11: «Respicite, filii, nationes hominum, et scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est.» Et Job, XIII, 15: «Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo,» *q. d.* Dum spiro spero, et vivens et moriens spero in Deo meo. Et Josue cæsus ab hostibus, cap. VII, 9: «Quid facies, ait, nomini tuo magno?» Et *Psal.*

tes rursum, *Psalm.* cxiii, 9 : « Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. » Idem securus et exultans in Deo : « Dominus, ait, illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? » *Psalm.* xxvi, 1. Vide sequentia. Hoc est quod Græci dicunt : Θεός, ἀπὸ μυχῶν; et Latini : « Deus ex machina, Deus ex improvise apparens. » Et Euripides in *Oreste* : « Apollo in mediis tumultibus apparens, res turbatissima subite componit. » Sic Priamus apud Homerum, *Iliade* 6 :

Numen adhuc aliquod dextram mi obtendit amicam.

Et adagium vetus :

Adhuc aliquis deus respicit nos.

Allegorice Leo Castrius (licet ipse id putet esse litterale) : Vallis Achor, id est passio et turbatio Christi, ac nominatim vallis Getsemani, ubi orans captus est Christus, turbatique sunt et fugerunt Apostoli, facta est credentibus spes et janua vitæ æternæ : per illam enim redempti et salvati sumus.

ET CANET IBI JUXTA DIES JUVENTUTIS SUÆ. — Septuaginta et Syrus : *Et humiliabitur ibi*; Symmachus : *Et affligetur ibi*; Theodotion : *Respondet ibi*; Aquila : *Et audiet*; Chaldæus : *Dedent sese ibi verbo meo*; Noster, Vatablus et alii melius vertunt : « Et canet ibi; » licet enim Hebræum אָנָה ana et humiliari, et affligi, et respondere, et audire et canere significet; et licet Israel in Ægypto a Pharaone afflictus sit : tamen hic non agitur de afflictione, sed de liberatione, et ob eam lætitia et cantu, q. d. Sicut olim Synagoga Israelis liberata a Pharaone merso in mari Rubro, cecinit alternis choris Deo carmen eucharisticum dicens : « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est : equum et ascensorem projecit in mare, » *Exod.* xv; ita pariter canet, cum ex Assyria et ex Babylone liberata a Cyro redibit in patriam; ac multo magis cum e captivitate peccati et diaboli liberata a Christo redibit in Ecclesiam, ut tendat in patriam et Jerusalem cœlestem : canet, inquam, quasi alternis choris, his præcipientibus, aliis succinentibus, tanquam exultans de tanto dono, tripudians et triumphans. Ita S. Hieronymus, Vatablus et alii. Simili modo anagogice Beati in cœlo qui mare hujus sæculi feliciter quasi viatores transierunt, canunt canticum Mosis et Agni, *Apoc.* xv, 3.

Nota : « Dies juventutis » Synagogæ vocat tempus Mosis, quo illa recens nata, evocata a Deo ex Ægypto, et educa per Mosen, lætabunda cecinit, gratiasque egit Deo, *Exodi* xv; unde explicans subdit : « Et juxta dies ascensionis suæ de terra Ægypti. » Vox enim et est ἀναγνώσις, idemque valet quod *id est*.

Vers. 16. 16. ET ERIT IN DIE ILLA, AIT DOMINUS : VOCABIT ME, VIR MEUS, ET NON VOCABIT ME ULTRA, BAALI. — Ita legendum cum Hebræo, Romanis et Septuaginta, non *Baalim*. Nota : *Baali* idem est quod do-

minus meus, habens vel possidens me, maritus meus. Et sic vocabant uxores Hebrææ maritos suos, dicentes : *Baali*, id est domine et marite mi, peto hoc vel illud abs te; unde idem est *Baali* quod אִשִּׁי *isci*, id est vir meus : quo sensu Arabicus vertit : *Vocabunt me Baali, et non Baalim*. Verum quia Baal in plurali addita littera *m*, puta *Baalim*, significat deos et idola, et quia Baal, sive Bel, et Belus, deus erat gentium idololatrarum; hinc in odium idololatriæ, et ad ejus extirpationem, nomen hoc abolet Deus, « ne, dum Israel aliud loquitur, alterius recordetur; et virum nominans idolum cogitet, » ait S. Hieronymus, q. d. Esfo sim vester Baal, id est dominus et maritus : nolo tamen me hoc nomine compelletis, ne videar esse Baal, vel *Baalim*, id est deus Chaldæorum, Tyriorum et aliarum gentium. Simile esset si diceret : Nolo a vobis vocari Jehova, vel Jova (uti Calvinus, Castalion et alii Novantes vertunt vocantque Deum), ne me Jovem æstimetis, q. d. Israelitæ Babylone redeuntes, et multo magis credentes in Christum, adeo *Baalim*, id est idola, detestabuntur, ut nec nominare ea velint, nec memores eorum futuri sint per labia sua. Ita Rupertus, Haymo, Dionysius, Vatablus, Emmanuel et alii. Unde Syrus vertit : *Vocabit me, Vir meus, et non, Baal meus*.

Aliter R. Salomon, Lyranus, Leo Castrius, Mariana, Isidorus et Arias exponunt, q. d. Israel in lege nova compellabit me *Isai*, id est Vir meus, quod amoris est nomen : sponsum enim amantissimum significat; non *Baali*, quod timoris et dominatus est nomen : Baal enim significat herum, sive dominum imperiosum, uxori et aliis herili jure dominantem. Sic Augustus Cæsar noluit vocari Dominus, eo quod domini ad servos referantur, ut tyranni, non ut reges in subditos, qui eis sint id quod est pastor ovibus. Dominus enim et servus correlativa sunt. Hoc est quod ait Apostolus, *Rom.* viii, 15 : « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. » Judæis ergo Deus fuit Baal, id est Dominus : Christianis est *isc*, id est vir et sponsus. Verum priorem sensum exigit id quod sequitur : « Et auferam nomina *Baalim* de ore ejus, et non recordabitur ultra nominis eorum. » Potest tamen hic secundus sensus ut accessorius et allusivus admitti. Ad varia enim alludunt hebrææ voces.

Unde voce *isci*, id est vir meus, allusio esse potest ad אֵשׁ *esc*, id est ignis, q. d. Deum invocabis nomine *Isai*, id est Vir meus, quasi *esci*, id est ignis meus, amor meus; Deus enim noster ignis consumens est, totus amor, totus ardor : ardet enim amore nostri. Quocirca Hebræi dicunt virum vocari *isc*, ab אֵשׁ *esc*, id est ignis, eo quod calidæ sit naturæ et igneæ complexionis, cum femina sit aqueæ et phlegmaticæ. Ita in Pentecoste Deus ostendit se esse *esci*, id est ignem nostrum, quando in specie ignis et linguarum

Deus vult vocari vir, non dominus, car? Primo.

Secundo.

Tertio.

igneorum descendit in Apostolos, eisque dedit cor igneum et linguam igneam.

Quarto. Alii, ut Forsterus, censent virum dici hebraice *isq*, a verbo *ישע* *isq*, id est *est*, vel *existit*; eo quod vir prior sit essentia seu existentia femina; femina enim ex viri costa formata est, indeque dicta est *אשה* *isqa*, quasi virago, aut potius vira a viro. Ut ut est, sicut Latinis vir dicitur a *virtute*, Græcis *άνηρ* ab *ἀνδρεία*, id est *fortitudine*; ita Hebræis *isq* significat virum, qui ætate, auctoritate, dignitate, virtute, robore, iudicio et gloria non tantum feminis, sed et juvenibus, omnibusque plebeis præstat et antepositur. Vir ergo idem est quod virilis, præstans, illustris. Sicut ergo homo dicitur *Adam* ab *adama*, quasi terrenus a terra, luteus a luto, et *אנוש* *enosh* ab infirmitate, quasi desperatæ vitæ, et brevi moriturus: ita ex adverso dicitur *isq* a robore, præstantia, virtute. Quocirca apposite hic jubet Deus se a Synagoga vocari *isq*, utpote qui omnibus rebus præstat et tempore, et dignitate, et potentia, et providentia. Ipsius enim nomen est Jehova, sive: « Ego sum qui sum. » Et: « Qui erat, et qui est, et qui venturus est, » *Apoc.* I, 4. Et sic apposite opponitur Baalim, id est idolis, quæ non habent esse verum, sed fictum; suntque dii non veri, sed mendaces: « Idololum » enim « nihil est in mundo, » ait Apostolus *I Cor.* VIII, 4. Vide ibi dicta.

ET PERCUTIAM CUM EIS FOEDUS IN DIE ILLA, CUM BESTIA AGRI. — Pro *cum eis* Hebræus et Septuaginta habent *eis*. Unde S. Hieronymus in *Comment.* legit: *Percutiam fœdus inter eos et bestias*. Loquitur de Synagoga sive Israele nunc in singulari, nunc in plurali: quia in populo sunt multi. Theodoretus et Theophylactus putant hæc præstita Israelitis Babylone redeuntibus. Hi enim Deo auctore fœdus et pacem habuerunt cum bestiis, id est cum barbaris, puta cum Persis, Græcis et Romanis: item proprie cum bestiis, inquit Theophylactus, quia Deus effectus ut feræ et bestiarum fruges eorum non consumerent aut læderent. Verum hæc levia et exilia fuerunt: quare plenius et perfectius hæc eis præstita sunt per Christum.

Ubi nota: Symbolice hic *bestiæ* significant homines barbaros et truces: *volucres* significant timidos et ambitiosos: *reptilia* denotant vafros et ventri deditos, *q. d.* Hi omnes per Christum et Apostolos contrariis virtutibus exculti et mansuefacti, pacem inibunt et colent tam cum Deo, quam inter se. Hoc est quod prædixit Isaias cap. XI, 6: « Habitabit lupo cum agno, et pardus cum hædo accubabit, » etc. Hinc et S. Petrus, *Act.* x, 13, mittendus ad Cornelium aliosque gentiles, vidit linteum plenum quadrupedibus, serpentibus et volatilibus, audiitque: « Occide, et manduca: » ex quo intellexit gentibus esse prædicandum Evangelium, easque convertendas ad Christum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Albertus, Hugo, Vatablus, Ribera et alii. Vide dicta *Isaiæ* XXIV.

XIII.

Insuper Apostoli alique nonnulli illustres Sancti, ut S. Antonius, Franciscus, vere et proprie acceperunt a Christo potestatem in serpentes, scorpiones, pisces, aves et bestias terræ, *Lucæ* x, 9. Ita Rupertus, Isidorus et Arias. Verum hoc paucorum fuit privilegium: prius vero omnibus fidelibus est commune. Prior ergo sensus est genuinus et plenus.

19. ET SPONSABO TE MIHI IN SEMPITERNUM, — *q. d.* Vers. 19. Israellem olim ob adulteria, id est idololatriam, repudiavi, et Assyriis in prædam dedi; at jam Babylone reduces, et longe magis tempore Christi veros Israelitas, eos scilicet qui ex Israele et ex gentibus ab infidelitate et impietate convertentur, credentque in Christum, adsciscam mihi in sponsam, puta in Ecclesiam, quam nunquam repudiabo, sed mihi copulabo in æternum; ideoque ut sponsalia hæc et connubium confirmem sanciamque in æternum, dotem ei excellentem et multiplicem dabo, qua exornata non possit non mihi jugiter placere, ut eam cogar semper amare et ut conjugem retinere. Dotes hæc sunt justitia, iudicium, misericordia et fides. Recte Theodoretus, Rupertus, Lyranus, Arias et alii passim ex *in sempiternum* inferunt hic agi de Ecclesia Christi; nam Synagoga est repudiata, et esse desiit. Sensus ergo est, *q. d.* Synagogam mihi desponsabo usque ad Christum, tuncque per Christum vertam eam in Ecclesiam, quæ erit mihi sponsa æterna. Hinc patet Ecclesiam nunquam in fide defecisse, nec posse deficere.

ET SPONSABO TE MIHI IN JUSTITIA ET IUDICIO. — *Primo*, Sanchez explicat, *q. d.* Regam te, et in officio (hoc enim est justitia et iudicium) continebo, ac vivendi leges præscribam, quasi maritus uxori, quomodo filia in officio continetur a patre, a quo leges accipit, quas sequatur, utpote qui illius pudori et honori consulit, deque rebus omnibus necessariis providet. Cui per patrium nomen ac potestatem licet admonere libere, atque etiam severe, si quando in eo quod jus exigit conjugale, peccaverit. Maritus enim succedit in locum patris, quem sponsa relinquit, ut totum amorem et studium in maritum transferat. Unde *Jerem.* III, 4, a Deo sponso audit Synagoga: « Amodo voca me, Pater meus, dux virginittatis meæ. » Hæc ergo est mutua inter sponsum et sponsam justitia, sive officium. Rursum, *q. d.* Justificando te et iudicando, sive vindicando te in sponsam accipiam. *Justitia* enim hic, *primo*, significat justificationem Ecclesiæ et fidelium, qua Deus eis infundit justitiam, id est gratiam, charitatem cæterasque virtutes, quibus abolentur peccata, et constituuntur justi gratique Deo, Deique filii et hæredes; imo uxores et sponsæ, ut hic ait Propheta. *Judicium* significat jus et sententiam judicalem, quam pro Ecclesia tulit Deus contra diabolum, qui ut tyrannus eam injuste possidebat, eique dominabatur. *Secundo*, *justitia* et *iudicium* cum junguntur in Scriptura, signifi-

cant duas partes, sive duo officia justis iudicis et iudicii. Iudex enim per justitiam justos defendit, eisque dat et conservat, id quod est ipsorum; per iudicium vero iudicat et condemnat impios, qui justos iniuste vexant et persequuntur, *q. d.* Ego te, o Ecclesia, o sponsa, te tuaque semper tuebor, ego hostes et persecutores tuos puniam et disperdam.

ET IN MISERICORDIA ET IN MISERATIONIBUS. — Est hendiadys, *q. d.* In misericordia summæ miserationis, in misericordia maxima, utpote perfecta ex intimis visceribus, et ex viscerali commiseratione; hanc enim significat hebræum רַחֲמִים *rachamim*. Est hæc secunda arrha et dos sponsæ, qua Deus eam in æternum sibi despondet; nimirum intima miseratio et summa misericordia illi a Deo exhibita, et jugiter exhibenda. Hoc est quod ait Paulus *Tit. iii, 5*: « Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum. » Hæc sunt viscera misericordiæ Dei, quæ in nos effudit per Christum, *Luc. i, 78*.

Vers. 20. ET SPONSABO TE MIHI IN FIDE. — Tertia dos sponsæ est fides; unde tertio repetit *sponsabo*, ut certam, plenam, perfectam, et in æternum duraturam desponsationem sanciat et significet. Quocirca Chaldæus vertit: *Consolidabo et stabiliam sedem meam in te*. Sicut enim in matrimonio est mutua corporum traditio, ita hic sponsa se tradit Deo, ac vicissim Deus se tradit sponsæ, ut in ea thronum sibi æternum constituat, in quo quasi rex et iudex habitet et sedeat, ac iudicium exerceat justos tuendo, impios puniendo. Unde thronus hic Dei quatuor virtutibus quasi columnis fulcitur: nimirum justitia, iudicio, misericordia et fide. Sic *Psalm. lxxxviii, 15*: « Justitia et iudicium preparatio (id est fulcimentum: hoc enim significat hebræum מַעֲכֹן *mechon*) sedis tuæ. » Et *Proverb. xi, 28*: « Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur elementia thronus ejus. » Porro fides hæc in Deo est fidelitas et constantia in promissis, quæ in Scriptura vocatur *veritas*. Per hanc enim Deus sponsæ assecurat nuptias has cum illa fore perpetuas, nec ullo repudio divellendas. Ita a Castro. In sponsa vero accipi potest, tum eadem fidelitas, qua sponsa se fidelem promittat et præstet suo sponso, ut nil præter eum amet; tum fides christiana, quæ est initium justitiæ et gratiæ, per quam despondemur Deo. Hæc enim Christi fides initio Ecclesiæ maxime inculcanda fuit, ut homines crederent in Deum incarnatum et crucifixum, itaque fierent fideles, et sponsæ Dei ac Christi. Vide de desponsatione animæ cum Deo quæ dixi *II Cor. 1, 2*, ad illa verba: « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » Intuere hic amorem et zelum sponsi Dei in sponsam Synagogam. Merito S. Bernardus, *serm. 3 De Dedicat. Eccles.* citans

hæc Osee verba, subdit: « Si non facit ille quod sponsus, si non tanquam sponsus amavit, si non zelatus est tanquam sponsus, noli acquiescere sponsam te arbitrari. »

Porro Philo Carpathiorum Episcopus ordinatus a S. Epiphanio, tempore Arcadii et Honorii Imperatoris scribens in *Cantica Cant.* tom. I *Biblioth. SS. Patrum*, explicans illud *Cant. iii, 11*: « Egre dimini, et videte, filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, » docet Christum ter, sive tribus diebus, sibi despondisse Ecclesiam. *Primo*, dum incarnatus est: tunc enim sibi carnem nostram, et per eam hominum Ecclesiam cœtumque hypostatice copulavit. *Secundo*, in passione: tunc enim suo sanguine Ecclesiam lavit, sibi in sponsam emit. *Tertio*, in Pentecoste: tunc enim desponsationis arrham Ecclesiæ dedit, nimirum Spiritum Sanctum.

Denique hac Osee sententiâ, quasi formula sponsaliorum, Christus Dominus S. Catharinam Senensem in sponsam assumpsit, eamque sibi visibiliter despondit. Rem miram narrat Auctor gravis Vitæ ejusdem P. Raymundus, qui generalis fuit Ordinis S. Dominici magister, S. Theologiæ doctor, et S. Catharinæ confessorius. « Ut posset, inquit, sponso cœlesti, immutabili quodam modo et inviolabili fidelitate semper manere subjecta, valde aspirabat ad perfectum fidei gradum, dicens cum Apostolis: Domine, adauge mihi fidem, eamque adeo in me perface, ut nulla possit vi adversantium concuti vel prosterni. Cumque sæpe illi id oranti, sæpe etiam responderet Dominus: Desponsabo te mihi in fide: tandem in Bacchanalibus, aliis ventris festa celebrantibus, ipsa se inclusit in suam cellulam, non respiciens in vanitates et insanias falsas, sed ardentissime petens a Domino eam, quam diximus, fidei perfectionem. Et quia verissime dixit Propheta: Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui: Christus ei apparuit cum sanctissima matre sua et aliquot Sanctis, et eam mirabili modo sibi despondit, hortatusque est eam, ut deinceps ageret viriliter et incunctanter ea, quæ ex divina providentiâ ipsi faciendâ incumberent. Post eam autem desponsationem cœpit Dominus eam sensim trahere ad hominum convictum et consuetudinem. Volebat enim ejus opera uti ad multorum hominum promovendam salutem. » Ex hac desponsatione secuta est mira virginis cum Christo familiaritas et unio. Nam etiamsi familiæ et ægris serviret, « nihil ab æterni sponsi castis amplexibus recedebat. Versa enim prope modum ei in naturam videbatur incredibilis quædam habilitas, et promptitudo mentem suam cum Christo conjungendi, etiam quovis loco et tempore, ne ab hac felicissima conjunctione ullo actu externo impediatur, semper et ubique tendens ad cœlestia. Unde fiebat, ut prope innumeris vicibus extra se raperetur. »

Porro causam desponsationis et quasi meritum, hanc dedit Christus : « Quia tu, inquit, sprevisi vanitates mundi, amplexa es crucem et poenitentiam, quaeris summum et æternum bonum, atque hisce diebus Bacchanalium, quibus mundani vacant gulæ et luxuriæ, tu studes mortificationi et orationi, ideo ego te mihi desponsabo. » Modus ritusque fuit hic : « B. Virgo accipiens dexteram Catharinæ, extendendo ejus digitum annularem petebat a Filio, ut illam sibi desponderet. Matri annuit Christus, ac accipiens Catharinæ dexteram, digito ejus anulum sponsalium (qui etiamnum Romæ servatur in monasterio Virginum Dominicanarum in Magnanapoli; ubi eum clare intuitus sum) inseruit dicens : Ecce ego qui sum creator et salvator tuus, te mihi despondeo in fide, quæ perdurabit in te ex hac hora semper immutabilis, donec nuptiis æternis tibi in cælo jungar, ubi videbis me facie ad faciem, meque perfrueris. Superest ergo, ut viriliter decertes et in robore fidei, quam tuo cordi infixi, superes omnes illecebras et angustias mundi, omnes stimulos carnis, et omnem tentationem inimici. » Ita Raymundus in *Vita S. Catharinæ Senensis*, quam in Italicum idioma transtulit Ambrosius Catharinus, lib. I, cap. XXIII.

Vers. 21. 21. EXAUDIAM COELOS, — nimirum mandando id quod mando per Ezechielem, cap. XXXVIII, 8 : « Vos montes Israel, ramos vestros germinetis, et fructum vestrum afferatis populo meo Israel. »

Nota primo, ad emphasin et elegantiam hic in cælis, etc., proponi prosopopoeiam per gradationem, q. d. Cæli appetitu naturali, quo terræ, hominum, totiusque universi, cujus ipsi pars sunt, bonum et commoda desiderant, videntur a me Deo poscere nubes et pluviam; ego illam eis annuam, statimque dabo; et sic consequenter cæli respondebunt votis terræ sitientis, et pluviam fœcundam desiderantis, eam distillando; et terra satisfaciet votis tritici multipliciter crescere cupientis, et triticum explebit vota Jezrahel, id est seminis et populi Dei, qui hasce fruges exoptat. Hæc gradatio significat tum miram fertilitatem honorum, etiam temporalium, quam populo suo pollicetur Deus; tum subordinationem congruam, et ordinatam causarum secundarum seriem a Deo institutam, qua infimæ a mediis, mediæ a summis, summæ a Deo pendent et reguntur, quam gentiles fatum, fideles harmoniam mundi appellarunt, de qua *Job* cap. XXXVIII, 37 : « Concentum cæli quis dormire faciet? » Sic hic Israelis, id est populi Dei, vita pendet et sustentatur a tritico, hoc a terra, hæc a cælo, hoc a Deo; unde pro *exaudiam* hebraice est *אָנָה* *ana*, quod, ut dixi, inter alia significat respondere, et canere alternis. Unde hic veritas, *respondebo cælis*, vel *illis præcipientibus succinam*, et accinam; cæli enim postulando canent Deo : Domine, da nobis pluviam ut terra producat triticum, vinum et oleum, quo alatur Jezrahel, id est populus tuus,

cui nos et omnia creata servire decrevisti. Respondebit et succinet Deus : Æquum mihi que gratum postulatis; id ipsum præstabo : amo enim Jezrahel, id est Israel, quasi sponsam charissimam (1).

Unde moraliter hic advertit Pineda in *Job* XXXVII, 11, num. 3, quod universitas creaturarum cum suo Creatore conspirans in commoda hominum, præsertim fidelium et sanctorum, videatur mirabilem concentum efficere, et, ut Sapiens ait cap. XIX, 17 : « Sicut in organo suum sonum custodire, » q. d. Sicut cum in musico instrumento sonus unius chordæ ex variatione modulationis et toni, aliam et aliam efficit harmoniam in gratiam audientium; ita, Deo ludente in elementis Ægypti, elementum suam naturam et ordinem retinens, junctum alteri, in ejus conditionem et usum transisse visum est, ad punitionem Ægyptiorum, in gratiam Hebræorum. Nam jumenta Hebræorum terrestria transeuntia mare Rubrum a Deo divisum, videbantur piscium naturam induisse, et natantia, puta ranæ, in terra degentia Ægyptios affligebant, ac si fuissent terrestria. Simili schemate ait Euripides, apud Aristotelem, lib. VIII *Ethic.* cap. I :

Cum est sicca tellus, ipsa certe tunc imbrem amat,
Cum turget æther imbre, cum cælum tumet,
Affectat, ut telluris in sinus cadat.

Tollit hic Deus prius maledictum, quod Israeli adulteranti cum idolis intentavit, vers. 9 : « Summam frumentum meum in tempore meo. » De Jezrahel dixi cap. I, 4. Chaldeus censet Jezrahel hic significare populum Dei antea dispersum, nunc a Deo in Ecclesia collectum et benedictum.

Nota secundo, hic esse continuum allegoriam. Alludit enim ad Israelem ex Assyria et Babylone redeuntem in Judæam, cui Deus dedit pluviam, triticum, oleum et vinum, uti notant S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Albertus et Hugo : sed sub his allegorice significat Deum tempore Christi pro votis fidelium eis abundantiam gratiæ, sacramentorum, concionum, omniumque donorum spiritualium daturum. Ita S. Hieronymus et Rupertus. Uterque sensus est litteralis; sed prior est quasi typus et umbra posterioris; unde ad illum tantum alludit, eumque obiter perstringit; intendit vero per eum significare posteriorem, in eoque hæret, seseque explet, uti fieri solet in allegoria. Deus enim et populus Dei, puta veri christiani, parvi æstimant omnia bona temporalia et caduca. Hi enim didicerunt Christo calcare terrena, et amare cælestia, eisque toto affectu inhiare, ut vivant æternitati. Hinc symbolice ex Theophylacto Leo Castrius : Vinum,

(1) « Et hæc exaudient Jezrahel. » Respondebunt votis, qui olim malo omine : *disperget Deus* (1, 4) vocati, nunc eodem nomine, sed fausto sensu : *Seminabit Deus*, vel *plantabit Deus* (cf. vers. seq.) appellantur.

(Rosenmuller.)

Concentus creaturarum.

ait, et frumentum, id est Eucharistia, aliaque sacramenta exaudient Jezrahel, id est semen vel brachium Dei, puta Christum, qui conceptus est de Spiritu Sancto, quique est virtus et brachium Patris, ut scilicet ipsa sacramenta faciant opus suum, quod est fideles Christi purgare, sanctificare, pascere, roborare: Christus enim est qui per ea hæc operatur in fidelibus. Rursum Deus Pater Christi causa e caelo depluit in Ecclesiam ubertatem bonorum spiritualium. Idem Castrius ex S. Augustino: Exaudiam, inquit, cælos, id est cœlites, puta angelos et sanctos, qui pro Jezrahel, id est fidelibus militantibus, Deum precantur; et cœli, id est sancti, exaudient terram, id est Ecclesiam, ut a Deo pluvias cœlestium bonorum Jezraheli, id est fidelibus, impetrent. Ante Christum enim ejusque sanctos, jussum erat cœlis ne pluerent: Mandabo, inquit Deus, nubibus cœli ne pluant super terram. Ita ipse ad litteram, ego symbolice. Hinc et anagogice Cyrillus: « Exaudiam cœlum, ait, id est munerum meorum largum dispensatorem faciam cœlum, sive cœlicolas, ut et ipsi misericordiam consecutos exhortari possint. Et tunc plane terra exaudiet frumentum, vinum et oleum, id est fructum ferent, qui sunt in terra, spem vitæ, lætitiæ, hilaritudinis. Et typus quidem vitæ frumentum est, vinum autem lætitiæ, oleum hilaritatis et bonæ habitudinis. »

Vers. 23. 23. ET SEMINABO EAM MIHI IN TERRA. — « Semina-
bo, » id est instar seminis spargam ipsam, ait Vatablus, q. d. Ego Ecclesiam, ejusque apostolos et principes spargam per totam terram, ut illi per semen doctrinæ et martyrii sui multam fidelium et sanctorum segetem producant. Ita Haymo et Rupertus.

Nota: Vox « eam » grammaticè non refert « Jezrahel, » utpote masculinum; sed « matrem ejus, » puta Synagogam: de ea enim egit hoc capite. Alludit et obiter perstringit, uti jam dixi, Israelitas e Babylone redeuntes in Judæam, ubi, instar seminis jacti in terram, ubertim creverunt et propagati sunt. Ita Chaldæus, Theodoretus, Theophylactus et alii. Simile est *Jerem.* cap. xxxi,

vers. 27. Vide ibi dicta. Nota: Tò *seminabo* significat actionem et mortificationem seminis, puta Apostolorum et posteriorum. Nam, ut ait Christus, *Joan.* cap. xii, 14: « Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. » Non minuitur, ait S. Leo serm. 1 *De SS. Petro et Paulo*, Ecclesia persecutionibus, sed augetur, et semper Dominicus ager segete ditioze vestitur, dum grana quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur. » Idem fit in qualibet anima fidei et sancta.

ET MISEREOR EJUS QUÆ FUIT ABSQUE MISERICORDIA. — Hæc explicata sunt cap. i, 6. Tantum nota: Pro *miserebor*, etc., Vaticana Biblia legunt *diligam non dilectam*. Hebræum enim רַחַם *racham*, significat intimum affectum tam dilectionis, quam miserationis et misericordiæ. Unde S. Paulus, citans hunc locum *Rom.* cap. ix, 25, utrumque ponit. Ait enim: « Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. » Quod enim Paulus dicit: « Vocabo non plebem meam, plebem meam; » Osee dicit: « Dicam non populo meo: Populus meus es tu. » Præponit enim ea Paulus, quæ Osee postponit. Porro quod addit Paulus: « Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viventis, » non ex hoc cap., sed ex cap. i, 10, desumpsit. Ibi enim dixit Osee: « Et erit in loco ubi dicetur eis: Non populus meus vos; dicetur eis: Filii Dei viventis (1). »

(1) Quæri hic potest, inquit Ackermann, utrum (*ad Rom.* ix, 25, 26) contineatur prophetia, respiciens novum Testamentum, et statum Judæorum tempore Christi? — Respondeo, nullam videri necessitatem eam statuendi. Nam non apparet, Apostolum his textibus probare velle indurationem Judæorum, et eorum reprobationem; verum pro scopo habuisse videtur, ostendere quod hæc partis populi Judaici rejectio promissionibus divinis, Abrahamo factis, non repugnet; cum his non obstantibus, jam sæpius pars magna populi perierit. Notandum tamen in hoc laudatissimum interpretem a communi interpretatione discedere.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jubetur Osee adulteram domum suam abducere, cum eaque pacisci ut ibi multo tempore cœlebs sedeat, nec fornicetur, nec ad virum suum redeat, ac per hoc repræsentat Israel multo tempore fore sine Deo, sine idolis, sine lege, sine rege, sine theraphim; sed in novissimo dierum reversurum ad Dominum (2).

1. Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, et dilige mulierem dilectam amico et adulteram,

(2) An de captivitate et de tempore reditus ex ea, quo multi Israelitarum, qui ab Assyriis captivi abducti fue-

rant, cum Judæis in patriam reversi sunt; an vero de moderno exilio Judæorum, et de conversione eorum ad

sicut diligit Dominus filios Israel, et ipsi respiciunt ad deos alienos, et diligunt vinacea uvarum. 2. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et coro hordei, et dimidio coro hordei. 3. Et dixi ad eam : Dies multos exspectabis me; non fornicaberis, et non eris viro; sed et ego exspectabo te : 4. quia dies multos sedebunt filii Israel sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. 5. Et post hæc revertentur filii Israel, et quærent Dominum Deum suum, et David regem suum : et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus in novissimo dierum.

Vers. 1.

1. ADHUC VADE, — jubetur hic Osee amare et pretio conducere, inque domum suam inducere adulteram : quia prior fornicaria Gomer non plene representabat Israelis adulteria, id est idololatrias cum diis gentium quasi adulteris commissas, spreto vero amico, puta Deo.

Quæres, contra quos hoc signum assumitur sive quosnam representat hæc adultera? Duodecim tribus representare censent S. Hieronymus et Lyranus. Duas tantum, puta Juda et Benjamin, significare censent alii, ut, sicut Ezechiel, cap. xxiii, per duas sorores meretricantes notavit omnes Hebræos idololatrantes, puta per Oolla decem tribus, per Ooliba duas; ita hic Osee per Gomer fornicariam, cap. i, significet decem tribus, per adulteram vero hoc capite significet duas, quæ decem in idolorum cultu secutæ et imitatæ sunt. Ita Haymo, Rupertus, Albertus, Hugo, Vatablus, Ribera et Sanchez.

Verum melius Chaldæus, Theodoretus, Theophylactus et a Castro censent hic eosdem notari,

Christum in fine sæculorum, quam Paulus, *ad Rom.* xi, 24, 25, prædicat, hæc dicta sint intelligenda, variant interpretes. Ast plurimi ultimam amplectuntur sententiam, inter quos est Sanctius, qui tamen priorem sententiam nullo modo condemnat, quia in toto capite nihil videt, quod tempori captivitatis et reditus ex ea convenire non posset. Calmetus hoc nostrum vaticinium de diutina Israelitarum captivitate exponit. Ad vers. 1 hæc habet: «Mulier hæc est alia ab ea quam antea duxerat in uxorem. Prima illa designabat Israelitarum nationem, ac Dei cum illa divortium. Eam derelinquebat hostibus suis, ac permittebat ut in captivitatem abduceretur. Hæc autem designat sponsæ hujus repudiata, ac jam pœnitentis, nondum tamen cum priori viro in gratiam reversæ, ac nec inter flagitia versantis conditionem, vers. 1-4, David, de quo vers. 5 est sermo, ipsi est Zorobabel, typus Christi.» Hæc illi. Nobis, inquit Ackermann, argumento hujus capituli, et argumentis pro utraque allata sententia perpensis, hoc statuendum videtur. Hoc capite subjungitur symbolum secundæ uxoris, quam æque adulteram sibi desponsat, ea tamen lege, ut longiori tempore honestam et pudicam sponsæ vitam vivat, nec alterius fiat sponsa aut uxor, neque ipse eam per nuptias domum deducat, ut ita adumbretur futura Israelitarum diuturna conditio, nempe captivitas, in qua etsi deos alios non colent, tamen Deum non experientur maritum faventem, donec futuro aliquando tempore sequatur reditus, ipsique Dei gratiam quærant et consequantur. Huic reditui jungit Noster, ut alii prophetæ, promissionem Messias (cf. *Jerem.* xxx, 9; *Ezech.* xxxiv, 23; xxxvii, 24), quin tempus adventus definiat, aut nullum ejus characterem præter originem ex prosapia Davidis tangat. Quam sententiam nostram facere non dubitamus.

qui cap. i notati sunt: puta Israelem, sive decem tribus. Hisce enim comminatur ob idololatriam plenum excidium et desolationem, ut sint sine rege, sine lege, Deo, republica, etc., quod ita evenisse post Samariæ excidium anno 6 Ezechias regis peractum cernimus: cum ex adverso duæ tribus Babylone redeuntes habuerint duces, legem, et rempublicam, usque ad excidium per Titum, quod non ob idololatriam, sed ob occisum Christum perpessæ sunt, et etiamnum perpetuantur.

DILIGE MULIEREM DILECTAM AMICO. — Ita et Chaldæus, S. Hieronymus, et alii passim: legunt enim in hebræo, *רַע* *rea*, id est amico. Verum Septuaginta aliis punctis legentes *רַע* *ra*, id est malum, vertunt: *Dilige mulierem diligentem mala*, scilicet adulteria: et ita legunt Theodoretus et Theophylactus utpote Græci, qui proinde Græcam versionem Septuaginta sequuntur, sed eodem redit sensus.

Quæres, quænam hæc? an Gomer quam duxit Osee, cap. i, an quæ alia? *Primo*, Ruffinus, Ribera et alii censent fuisse Gomer: quæ, lecta amico? inquit, post conjugium cum Osee, tresque proles ex eo susceptas, adulteris se miscuerat: unde Osee ejus repudium cogitabat. Sed Deus eam recipi, diligi et retineri, renovato et redintegrato per novum contractum cum ea matrimonio, jubet; ut hoc facto representet Synagogam Deo desponsam, licet adulterantem, diligi a Deo, eamque ipsum post adulteria idololatriæ amare, et retinere sibi sponsam. Ratio est, quia Osee non potuit aliam adulteram, quæ alterius esset uxor, in uxorem ducere: fuisset enim hoc novum adulterium: debuisset ergo illa ad priorem verumque maritum remitti (ejus enim erat uxor), non ab Osee duci.

Secundo, Chaldæus, S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Hugo, Isidorus, Paulus a Palatio, a Castro, Emmanuel et alii censent hanc mulierem non fuisse Gomer, sed aliam (uti verba textus innuunt, præsertim *adhuc et fodi*, id est emi: ergo hactenus non erat empta nec comparata) quæ a viro suo discedens adultera effecta sit, quam Osee jubetur a scelere avocare, et emere non in uxorem, sed in ancillam, ac domi retinere castam, ut nec cum viro, nec cum adultero copuletur; donec post multum tempus ad virum suum revocetur, et in ejus gratiam thorumque redeat. Audi S. Hieronymum: «Propheta diligit adulteram, et tamen non ei matrimonio copula-

tur, neque fornicatione conjungitur, sed tantum diligit delinquentem. » Hoc enim verba Osee significant, vers. 7 : « Et dixi ad eam : Dies multos expectabis me : non fornicaberis, et non eris viro ; sed et ego expectabo te. » Quod deinde explicans et ad scopum per eam propheticè representatum applicans subdit : « Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege, etc., et post hæc revertentur, et quærent Dominum Deum suum. »

Tertia sententia, quam Theophylactus, Rupertus (qui vult hanc fuisse sororem Gomer), Vatablus, Sanchez et alii sequuntur, media est, nimirum mulierem hanc aliam fuisse a Gomer, emptamque ab Osee in sponsam et uxorem, non in ancillam. Hoc enim significat *et dilige mulierem, q. d. Duc in uxorem et ut uxorem dilige.* Rursum *et expectabis me, sed et ego expectabo te*, unde liquet eam ab Osee fuisse desponsatam, ut fieret uxor ; sed Osee consummatione conjugii et copula abstinuisse ad longum tempus, quo expleto, ei copulatus est, ut representaret pari modo Synagogam multo tempore fore sine rege, lege, Deo, eoque expleto, ad Dei amplexus redituram. Osee enim videtur hic personam Dei gerere, mulier Synagogæ, conjugium et copula religionis et cultus Dei. Ergo fuit hæc uxor Osee, sicut Synagoga erat uxor Dei. Unde sequitur virum ejus priorem, sub quo adulterata erat, jam fuisse mortuum, aut certe per libellum repudiij ei a viro ob adulteria datum, scissum et solutum fuisse prius cum eo conjugium, ita ut jam soluta potuerit nubere Osee prophætæ.

Hæ sententiæ probabiles sunt, sed secunda probabilior, ob nostram versionem, quæ vertit, « dilectam amico, » id est marito ; sequitur enim : « Sicut Dominus diligit filios Israël, » q. d. Sicut hæc mulier, licet multum dilecta a marito, tamen adulteratur, ita filii Israël, licet multum dilecti a Deo, tamen copulantur idolis. Amicus ergo hic non potest accipi adulter, sed maritus : talis enim erat Deus respectu Synagogæ. Hinc sequitur mulierem hanc habuisse amicum, id est maritum superstitem, ac proinde non potuisse appeti ab Osee in uxorem, sed tantum in ancillam, aut potius Osee eam perditam et profugam adamasse ex charitate, ut proximam, eique dedisse pretium et hospitium, ut adulterare desineret. Ita auctores citati, ac nominatim per amicum hunc accipiunt maritum, non adulterum, Chaldæus, Lyranus, Isidorus, Paulus a Palatio, Arias, Guadalupensis, Vatablus et alii multi ; licet S. Hieronymus, Theodoretus et Theophylactus ex Septuaginta intelligant adulterum. Et sic *rea*, id est amicus vel socius, significat maritum, *Jerem.* III, 20 : « Quomodo si contemnat mulier amatorem suum, » hebraice *rea*, id est amicum, puta maritum. Hic ergo amicus gerit typum Dei, non Osee, qui tantum mulieris hujus est conductor.

Porro Chaldæus, Isidorus et Vatablus censent

hæc facta esse in Osee non realiter, sed tantum in spiritu per visionem imaginariam. Melius Theodoretus, a Castro et alii censent reipsa ab eo esse facta et patrata. Vide dicta cap. I, 1.

ET ADULTERAM. — Septuaginta, Complutensia et Regia legunt, *καὶ μοιχαλίδας*, id est *et adulteras*, sed corrupte ; legendum enim cum Codice Vaticano, Sanchez, Hieronymo et Theophylacto, *καὶ μοιχαλίδας*, id est *et adulteram*. Patet ex Hebræo, Syro, Arabico et aliis. Vide hic tenerum Dei cor, quo amat et sequitur peccatores a se aversos.

Moraliter S. Augustinus, *homil.* 38, inter 50 : « Evelle, ait, cor tuum ab amore creaturæ, ut inhæreas Creatori, quia si amas illa quæ fecit, adulter es, et quæris iram, quia amicitia hujus sæculi inimica est Deo. Quicumque ergo voluerit esse amicus hujus sæculi, inimicus constituitur Dei. Anima, deserto Creatore, amans creaturam, adultera est. Illius enim amore nihil castius, nihil delectabilius. O anima, ut illius amplexibus digna sis, dimitte ista, et illi inhære gratis ! Nam inde dixit Psaltes, *Psalm.* LXXII : Mihi adhærere Deo bonum est, ideoque versum priorem præmisit dicens : Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. »

ET DILIGENT VINACEA UVARUM. — Pro *vinacea*, hebraice est *עֲשִׂיפָה* *ascisçe*, quod Chaldæus, Lyranus, Marinus, Forsterus, R. David, et ex eo Vatablus et Pagninus vertunt, *ænophora*, vel *lagenas uvarum*, quasi notetur hic idololatrarum gula et ebriositas. Solebant enim idololatræ in suis sacrificiis et festis solemnioribus epulari et potare, imo præsentibus certam vini et cibi mensuram distribuere, uti et fecit David, cum arcam transtulit in Sion, II *Reg.* VI, 19. Hinc et Septuaginta vertunt *πέμματα*, id est *bellaria*, panes ex simila factos et placentas, quæ idolis offeruntur, ait S. Hieronymus et Theophylactus (1).

Verum melius S. Hieronymus, Vatablus et alii vertunt *vinacea*. Nam et Aquila vertit, *παλαιά*, id est *vetusta* ; et Symmachus, *ἀκαρπύς*, id est *infrugiferos*, sive aridos et steriles uvarum folliculos ; *vinacea* enim sunt folliculi sive pelliculæ uvarum, quæ in torculari expressa, uva vinoque defluente remanent. Unde hebraice vocantur *עֲשִׂיפָה* *ascisçe*, quasi dicas *ima*, seu *fundamenta*, quæ in torculari subsidunt ; a radice *עֲשִׂיפָה* *ascisçe*, id est fundavit. Ita Columella, lib. VI, cap. III (ubi vocat *siccata vinacea*), et Varro, lib. III *De Re rustica*, XI, et Cato, cap. X, et Plinius, lib. XVII, cap. XXII. Eadem vocantur *toræ*, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme, » ait Varro, lib. I, cap. LIV. Et Plinius, lib. XIV, cap. X : « Non possunt, ait, jure dici vina, quæ Græci deuterias appellant, Cato et nos loram, maceratis aqua vinaceis ; sed

(1) « Istiusmodi placentarum mentionem hoc loco » scite observat Rosenmuller, perquam aptam esse, unusquisque intelligit ipsa. Magnus autem illarum usus erat in sacris, et diversa exstabant earum genera. In Phœniciorum sacris, quæ præsertim imitabantur Israelitæ, id constat ex *Jerem.* cap. VII, 18.

Vinacea
sunt fol-
liculi u-
varum.

tamen inter vina operaria numerantur. » Audi et Hugonem : « Vinacea, inquit, sunt pelliculæ, botrus plures racemi, racemi plures uvæ, acinum granum, glareæ liquor. » Significat ergo hic Propheta idololatras idolis suis obtulisse hæc vinacea, inquit Theodoretus et Theophylactus, aut potius acri sarcasmo perstringit eos, quod, relicto domi vino puro et præstanti, adirent idola et idolothyta, ubi ob advenarum turbam singulis datur lora ex vinaceis aqua dilutis, non vinum.

Unde tropologicè vinacea et inanes uvarum folliculi significant res vanas et futes, in quibus nihil est succi, nihil medullæ, nihil boni, quales erant idola et idolothyta, aliaque quæ amabant Israelite, relicto Deo; omnis enim peccati voluptas inanis est, insipida et exsucca, non solida, non satians. Hinc Hugo : « Vinacea, inquit, sunt dæmones, qui creati in magna pinguedine Spiritus Sancti, sed per superbiam arefacti, projecti sunt de cælo. Nam Deus in eis, ait S. Augustinus, fuit simul et largiens gratiam, et condens naturam; » sed, effusa gratia per peccatum, mansit natura vacua, quasi vinaceum. Sic, o peccator, cum sectaris honores et dignitates, vina et veneres, vinacea sectaris, folliculos inanes, et mero aere aut vento turgidos sectaris. Vescebaris in domo Dei pane cæli, pane angelorum; nunc vagus et profugus cum filio prodigo ambis siliquas porcorum. Quod enim in tritico sunt siliquæ, hoc in uvis sunt vinacea. Itane, o stolide, mundo te credis, qui pro tritico siliquas, pro vino loram tibi propinat? Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua, imo aqua est mera, eaque putrida. Quin ad Patrem, ad Deum tuum redis? invitat te ille ad mensam suam vino et deliciis instructissimam, ac clamat : « Venite, comedite panem meum, et vinum quod miscui vobis, » *Proverb. cap. ix, 5.* « Ego sum panis vivus qui de cælo descendi : Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum, » *Joan. cap. vi, 51.* « Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? » *Zachar. cap. ix, 17.* « Comedite amici, et bibite, et inebriamini, charissimi, » *Cantic. v, 1.* Quin accedis, quin accurris? ut sentias dicasque cum sponsa : « Introduxit me rex in cellaria sua : exsultabimus et lætabimur in te. » Pulehre S. Bernardus in *Sentent.* : « Vinum, ait, gratiæ est, quod ex botro Cypri, id est conditoris largitate decurrit : et hoc est mustum quo sponsi filii inebriantur, quod mittitur etiam in utres novos. » Et rursus : « Triforme vinum est in scypho Dei : rubicundum in longanimitate sanctorum, quod lætificat Isaac in ægritudine; album in remuneratione justorum, quo ebriatur Noë; nigrum et acidum in damnatione pravorum, quod Jesus gustat, sed non vult bibere. » Et ex hoc vino, ait idem, tract. *De Diligendo Deo*, « sobria illa ebrietas vero, non mero, ingurgitans; non madens vino, sed ardens Deo. » Et serm. 18

in *Cantic.* : « Orando bibitur vinum lætificans cor hominis, vinum spiritus quod inebriat, et carnalium voluptatum infundit oblivionem. »

2. ET FODI EAM. — Id est conduxit, comparavi eam. Ita Septuaginta, Chaldæus, S. Hieronymus, Hugo, Lyranus, Vatablus, Arias et alii passim. Unde Syrus vertit, *emi eam*; Arabicus, *conduxi eam*. Nota : Hebræum כרה *cara* proprie significat fodere, exscindere, excavare; inde per metalepsin significat comparare vel emere. Olim enim quisque fodiebat sibi cryptas ad habitationem et ad sepulturam, ac multo magis vineas, agros, puteos et cisternas, quibus maxime in Mesopotamia locisque vicinis (ubi habitaverunt Patriarchæ Israelis) ob terræ siccitatem et calorem indigent, indeque tot et tanta jurgia pastorum Isaac cum pastoribus Abimelech ob hosce puteos, *Genes. xxvi, 17, 20, 22*, adeo ut etiamnum viatores ibidem ad puteos communes anhelant et divertant, æque ac in Europa anhelant ad hospitia, ut mihi retulit oculatus testis R. P. Marietus. Puteos ergo olim *fodiendi* sibi comparabant, ut patet *Genes. I, 5*, et alibi. Hinc *fodere* significat *emere, comparare*, ut *Deuter. II, 6*, pro *aquam emptam haurietis*, hebraice est, *aquam fodietis ab eis argento*, id est emetis argento, emptamque haurietis. Addit S. Hieronymus, Haymo et Lyranus, Osee uti hoc verbo fodiendi, quia alludit ad vinacea jam dicta; Israel enim erat quasi vinea quæ fodi solet. Unde cap. II, 15, dixit : « Dabo ei vinitores ex ea. » Quocirca Leo Castrius : Fodi, inquit, et pastinavi vineam, impendens in fossos quindecim argenteos. *Secundo*, Forsterus : *Cara*, inquit, significat fodere et scindere, indeque emere : quia ementes et vendentes dexteram invicem percutiendo quasi discindunt, earumque discissione et divisione stipulantur venditionem utriusque esse factam, ratamque emptionem significant. *Tertio*, Arias, *fodi eam*, id est emi in servam perpetuam; huic enim fodi et perforari solebant aures, juxta legem *Exodi cap. xxi, 6*; *Deut. cap. xv, 16.*

Unde nota : Licet Ruffinus et Ribera paulo ante citati censeant hanc feminam ab Osee fuisse emptam in uxorem; apud veteres enim, etiam Hebræos, sponsi et mariti emebant sponas et uxores, tum ab earum parentibus, tum ab ipsismet, dando eis pro dignitate cujusque munera; ac sponsæ vicissim dotem dando, ea sibi maritos coemebant. Ita David emit Michol centum præputiis Philistinorum, Jacob Rachelem emit servitio septem annorum, *Genes. xxix, 18*. Sephora emit Mosem sanguine filii, quem circumcidit, *Exodi iv, 25*; vide ibi dicta. Idem mos fuit apud Romanos, ut patet ex Cicerone, oratione *pro Murena*, et Gellio, lib. XVIII, VI, atque apud Græcos : unde *Iliad. IX*, Agamemnon Achilli offert filiam sine *ἔδωκεν*, id est *donis*, quæ sponsi solent dare sponsis. Unde ab Ovidio dona jugalia vocantur, ab aliis sponsalia. Sic ergo Osee hic videtur emisse uxorem. Tamen verius est ipsum eam non emisse in

Vers. 2.
Fodi, id
est emi,
cur?

conjugem, sed conduxisse in ancillam, ad hoc ut adulteris et adulteriis abstereret. Unde Septuaginta vertunt : ἐπιθεσάμενη ἀνδρὶν, id est *mercede et pretio conduxi eam*; μισθός enim est merces. Ita S. Hieronymus, Albertus, Hugo et alii supra citati.

QUINDECIM ARGENTEIS, — scilicet siclis. Siclus autem pendebat quatuor drachmas Atticas, id est semiunciam, puta 4 regales Hispanicis, sive quatuor julios Italicos, uti dixi *Exodi xxx, 13*. Ergo siclus argenteus erat florenus Brabanticus, et 15 sicli 15 floreni Brabantici.

CORO HORDEI. — Corus, hebraice חומר *chomer* (diversus est ab גומר sive *gomor*, quæ mensura erat victus diurni, *Exodi xvi, 16*), erat mensura continens 30 modios. Ita S. Hieronymus et Epiphanius, lib. *De Mensuris*, qui ait eorum continere 30 modios, esseque cameli onus. Addit Paulus a Palatio, eorum sive chomer esse onus asinarium, quod scilicet fortis asinus ferat, indeque dici *chomer* a חומר *chamor*, id est asinus. « Antiquissimum, ait Plinius, lib. XVIII, cap. vii, in cibis hordeum, sicut in Atheniensium ritu apparet; et gladiatorum cognomine, qui Hordearii vocantur. »

ET DIMIDIO CORO HORDEI. — Hebraice לתה סורים *leth seorim*, quod mirum est Septuaginta vertere ἄροισ ἐίνου, id est lagenam vini : *seorim* enim hordeum significat, non vinum. Et cæteri Interpretes verterunt ἡμισόρον, id est medium eorum, hoc est quindecim modios hordei. Ita S. Hieronymus, Epiphanius et alii.

Porro empta fuit hæc uxor dimidio coro hordei; quia olim confarreatione nuptiæ contrahebantur, cum certis verbis coram testibus solemnibus sacrificio, in quo panis farreus adhibebatur, in manum conveniebant, ait Ulpianus : quod a Romulo institutum fuisse testatur Dionysius; nam farreatio illa significabat vitæ communionem; quocirca difarreatio apud Festum est dissolutio matrimonii confarreatione contracti. Ita Ulpianus, leg. IX *Instit.*; Plinius, lib. XVIII, cap. iii, et ex iis Pineda, lib. V *De Rebus Salomonis*, cap. ii (1).

Quæres, quidnam hæc significant? *Primo*, Chaldæus, S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et alii censent quindecim argenteis significari decimam quintam diem primi mensis Nisan, puta Pascha, quo Hebræi sanguine agni paschalis a morte, quam inferebat angelus percussus primogenita Ægyptiorum, redemerunt suos primogenitos,

(1) Quod Propheta dicit se quindecim siclis Chomere et Letheo hordei sponsam emisse, explicant aliqui ex more apud Persas vigente, quo certæ summæ pecuniæ addunt certam mensuram tritici, si ducunt uxorem ad tempus definitum; alii, coll. *Exod. xxi, 32*, putant Hoseam uxorem servilis conditionis emisse, ideoque quindecim siclos argenteos solvisse, iisque totidem ephas addidisse, ut reliquam triginta siclorum summam hac ratione perficeret. (Ackermann.)

ideoque deinceps eisdem quinque siclis redimere sunt jussi. Corus et dimidius, id est 45 modii, significant 45 dies quibus ex Ægypto pervenerunt ad montem Sina, ubi legem acceperunt, in qua sanxit Deus primitias hordei sibi offerri altera die Paschatis, inquit Chaldæus. Verum esto eo alludi possit, tamen hæc jam pridem transacta erant; hic autem est prophetia de futuro, quaeritur ergo quid in futurum portendant?

Secundo, Arias censet quindecim argenteis significari quindecim Prophetas tam majores, quam minores, qui Israeli prædicarunt eumque conduxerunt ad pœnitentiam : corus, sive chomer, inquit, est cumulus; *seorim* est hordeum, item turbo et tempestas, 45 modii sunt 45 pœnæ, quas Deus Judæis, *Levit. xxvi*, intentavit, si legem violarent, quas Propheta hic Judæos subituros significat. Alii alia afferunt, sed impertinentia, quæ vide, si lubet, apud Christophorum a Castro.

Simplicius dicendum videtur, hoc pretium taxatum fuisse huic mulieri ad annum victum; ad hunc enim Romani designabant modios suos 48, quos efficiunt Hebræorum modii 45, puta corus cum dimidio. Unde Terentius in *Phormione* docet, quod servi quatuor modios in mense accipiebant pro victu : jam multiplica quatuor per duodecim (tot enim sunt menses in anno) habebis modios 48, quæ erat mensura annui victus Romæ. Porro hordeum et hordeaceus panis erat cibus servorum, ancillarum et pauperum; apud Hebræos etiam adulterarum; unde mulieri de adulterio accusatæ, ait S. Hieronymus, jubetur accipere gomor farinæ hordeaceæ, *Num. ii, 5*. Per hæc ergo omnia significat Propheta, quod Deus Israelitis ob peccata servituti destinatis, et quasi jumentis terrenis (horum enim pabulum est hordeum) dabat bona terrena; sed cum labore et pauca, puta tanta quanta ad victum sufficient; tale enim est corus cum dimidio hordei ad victum annum ac quindecim sicli ad vestitum et cætera necessaria; idque ad hoc, ne cogantur gentes et idola sequi sicut olim faciebant; sed sciant se non omnino a Deo esse derelictos, quinimo ejus in se curam, alimoniam et bonitatem agnoscant, et spe majorum donorum ad Deum revertantur, quod fiet in novissimo dierum, ut dicitur vers. 5. Hoc est quod ait Apostolus, *Rom. xi* : « Non repulit Deus plebem suam quam præscivit : » sed exspectat donec in fine « omnis Israel salvus fiat. » Ita Ribera, a Castro et alii. Moraliter, de pretio hoc vide S. Hieronymum hic, et S. Ambrosium, lib. IV, *epist. 39*, et lib. VIII, *epist. 77*.

3. ET DIXIT. — Propheta conduxit adulteram pretio quindecim argenteorum, et sesquicoro hordei; nunc conductionis pacta et condiciones quas ab ea exigit, illi proponit.

Prima est : « Dies multos (puta annum integrum; hunc enim Hebræi vocant ימים *iamim*,

Vers. 3.

id est dies, quia annus est omnium dierum complexio et revolutio : et ad annum victum dederat ei pretium, uti jam dixi) expectabis me, » hebraice, *sedebis mihi*, vel *mecum*, *q. d.* Per annum apud me habitabis et desidebis, nec vagaberis per domos et hospitia tuorum amasiorum. Ita Theodoretus, Theophylactus, Pagninus, et alii. Unde Isidorus et Vatablus exponunt, *q. d.* *Multos dies in luctu sedebis quasi vidua.* Osee hic representat non Deum, sed Salmanasar, qui Israelitas in Assyria quasi in hospitio captivos detinuit. Noster vertit, « expectabis me, » quia respicit rem significatam : ad hoc enim sedebat domi Prophetae, ut expectaret tempus quo ab eo reconciliaretur, et reduceretur ad maritum. Ita S. Hieronymus, Haymo et alii.

Secunda est, « non fornicaberis; » hic enim fuit praecipuus scopus Prophetae, nimirum ut avocaret eam a fornicatione. Ubi nota insignem ejus charitatem et zelum animarum. Ita S. Ephrem celebrat zelum et solertiam Abramii eremite (in ejus Vita), qui Mariam neptem suam in fornicationem lapsam, indeque publice in hospitio metreticantem, re cognita insecutus, magno labore aequae ac industria inde abduxit, et in eremum ad pristinam vitae sanctitatem perennemque poenitentiam reduxit. Ita S. P. N. Ignatius Romae monasterium S. Marthae exstruendum curavit, ut in eo reciperentur mulierculae, quae a turpi quaestu abductae vitam in melius mutare vellent, ipseque existens Generalis illas eo deducebat. Cumque ei objiceretur in illis operam perdi, quod facile ad vomitum redirent : « Minime sane, inquit Ignatius, sed si omnibus vitae meae curis atque laboribus id possim efficere, ut vel unam noctem peccato vacuam praeterire istarum aliqua velit, omnes ego quidem nervos contendam, ut vel illo tam exiguo tempore Deus et Dominus noster non offendatur, etiamsi sciam illam statim ad ingenium redituram. » Ita Ribadeneira, lib. III Vitae ejus, cap. ix. Nimirum clare perspiciebat quantum malum, quanta Dei offensa et injuria sit unum peccatum mortale, una fornicatio, ad quam proinde avertendam quilibet Dei zelotes omnes vires corporis et animi contendere et impendere debeat.

Tertia est : « Et non eris viro, » id est nulli viro nubes, aut copulaberis, et consequenter nec ad tuum virum (ille enim te ob adulteria negligit et spernit) redibis, eive copulaberis; multo minus mihi, qui sum merus tui custos, hospes et conductor.

Quarta est : « Et ego expectabo te; » hebraice, *et ego ad te*, scilicet respiciam et veniam : ut suo tempore, puta post annum, te ex hoc meae domus hospitio educam, et ad maritum reducam. Noster vertit, « expectabo, » quia respicit rem significatam, *q. d.* Expectabo, ut tu poenitens converteris, tumque ego te marito restituam. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Haymo, Hugo et Ly-

ranus. Aliter Ribera : Expectabo, inquit, te ut tecum copuler, et ex te rursus liberos procreem. Censet enim hanc fuisse Gomer uxorem Osee, a qua ipse ad tempus jussu Dei abstinerit, jussurisque eam domi sedere quietam, nec fornicari; sed expectare se, suumque thorum, ad quem denuo eam revocaturus erat, ut repraesentaret quod Deus, qui Synagogam Judaeorum jam quasi dereliquerat, data interim frugali sustentatione bonorum temporalium, expectaret eam usque in finem mundi, ut tunc ei rursum desponsetur, eique liberos procreet. Aliter quoque Vatablus, Pagninus et Arias; vertunt enim : *Non eris viro, nec etiam ego ad te*, supple, ingrediari, ut tecum copuler. Significationem et causam harum conditionum explicat Osee, et applicat Israeli dum subdit :

4. QUIA DIES MULTOS SEDEBUNT (desolati et dispersi, ideoque lugentes, afflicti et squalidi) FILII ISRAEL SINE REGE, etc. — *Primo*, Rabbini, Ruffinus, Albertus et Hugo haec accipiunt de captivitate Babylonica duarum tribuum, usque ad ejus laxationem per Cyrum. Verum obstat quod in illa captivitate habuerint haec tribus pontificem, scilicet Josedec, item legem et judices, ut patet *Daniel. xv, 5*, quin et regem Joachin, et principes Zorobabel et Salathiel, insuper altare, ut patet *Baruch. i, 10*, et sacerdotes ac prophetas, ut *Danielem, Ezechielem*, etc., atque Deum colebant, quae tamen omnia hic eis defore praedicuntur. Rursum Zorobabel aut Salathiel non potest dici David rex. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, et S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit. xxviii*.

Secundo, R. David haec contigisse putat tempore Machabaeorum et Herodis : tunc enim subacti fuerunt Judaei ab Antiocho Epiphane ejusque posteris, qui sacra Judaeorum profanarunt, et pontificatum vendebant; ac licet tunc Machabaei essent principes, non tamen erant legitimi, quia oriundi ex tribu Levi, non Juda, cui sceptrum dedit Deus, *Gen. xix, 10*. Verum errat; tunc enim sub Machabaeis maxime floruit religio, virtus et fortitudo Judaeorum, erantque ipsi legitimi principes, utpote a toto populo electi. Nec obstat locus *Gen. xix, 10*, ut ibi ostendi.

Tertio, S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Hugo, Lyranus, Paulus a Palatio, Vatablus, Ribera, Sanchez et passim alii, ac S. Augustinus, lib. XVIII *De Civit. xxviii*, censent haec pati Judaeos nunc, puta post Christum, et passuros eadem usque ad finem mundi. Jam enim carent rege, sacerdotio, altari, etc. Verum hoc patiuntur Judaei ob occisum ab eis Christum, non ob idololatriam; quod tamen asserit hic Propheta. Rursum hucusque Propheta egit de Israelitis, id est decem tribubus, non de duabus, puta Judaeis : Judaeorum enim dixit se miserturum, cap. i, 7; fateor tamen a pari ad eos haec posse extendi. Unde

Quarto, dico cum Theodoro, Theophylacto, Chaldaeo et a Castro, Prophetam pergere loqui de

Israelitis, id est decem tribubus, ac prædicere earum excidium, et desolationem duraturam usque ad finem mundi. In Assyriam enim abducti, inde nunquam redierunt, nisi perpauca mixti Judæis; sed sparsi et incogniti vagantur etiamnum toto orbe: unde carent rege, lege, republica, sacerdotio, etc., serviuntque viles, pauperes et miseri aliis gentibus et principibus, uti mulier illa (quæ horum erat typus) sedebat apud Osee desolata, quasi vidua, carens marito, omnique alia ope divina et humana, habens solam tenuem sustentationem quam dabat illi Osee. Hoc est quod eis pariter prædixit Azarias propheta, II *Paratip.* xv, 3: « Transibunt multi dies in Israel absque Deo vero, et absque sacerdote doctore, et absque lege, » q. d. Excisa Samaria ab Assyriis anno 6 Ezechie regis Juda, Israelitæ captivi erunt et profugi, carebuntque tam republica quam Ecclesia, tam rege quam pontifice, tam curia quam templo, tam civili jure quam sacro.

SINE ALTARI. — Hebraice est מצבה *matseba*, id est statua. Unde Leo Hebræus, Isidorus, Arias, Pagninus et alii vertunt, *sine idolis*. Verum melius vertit Noster, *sine altari*, ita enim vertunt Septuaginta; altare enim directe et correlative respondet sacrificio, quod antecessit. Hinc et Chaldæus vertit: *Neque erit in Samaria excelsum*, scilicet altare. *Matseba* enim significat omne id quod erigitur, statuitur, firmatur, quale in primis est altare, a radice יצב *iatsab*, id est *stetit*, et in *hiphil* יצב *hit-sib*, id est *statuit*, erexit, firmavit.

SINE EPHOD. — *Ephod*, sive superhumeralis, erat primaria vestis pontificum, ut dixi *Exod.* xxviii, 6. Unde significat pontificatum et sacerdotium Israeli auferendum, uti jam pridem ablatum est. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Hugo et Lyranus; quocirca Septuaginta vertunt, *sine sacerdotio*. Verum quia in *to* *sine sacrificio*, et *sine altari*, sat significavit auferendum pariter sacerdotium, hoc enim sine altari et sacrificio esse nequit; hinc pressius et melius per *ephod* accipiemus oracula et prophetiam, quæ fiebat per *urim* et *thummim* posita in *ephod*, uti dixi *Exod.* xxviii, 30; significat ergo ab Israele auferendos Prophetas et pontifices, qui per *urim* et *thummim* dent oracula, et consulti respondeant de futuris. Ita S. Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus.

SINE THERAPHIM. — Quæres, quid est *theraphim*? *Primo*, Judæi censent fuisse sacras imagines, quibus privandæ erant decem tribus in Assyriaca captivitate; unde *Aben-Ezra* et alii Rabbini ex hoc loco colligunt sacras imagines non fuisse Judæis vetitas, sed tantum profanas et idololatricas. Sileat ergo Lutherus et hæretici, qui volunt *theraphim* fuisse sacras imagines similes imaginibus Catholicorum, unde eas esse vetitas, quia alibi passim Scriptura vetat et damnat *theraphim*. Legant hi fabulones *Bellarminum*, lib. II *De Sanctis*.

Secundo, Arias et Cajetanus in *Judic.* xvii, et *Oleaster* in *Genes.* xxxi, 19, censent esse imagines quas certo astrorum situ conficiebant astrologi, ut ex iis loquentibus, responsaque dantibus cognoscerent futura. Unde R. *Eliezer* in suis *Capitulis*, cap. xxxvi: « Quare, inquit, vocantur *theraphim*? » ac respondet: « Adducebant hominem primogenitum et maclabant, eique caput absceidabant, atque hoc sale et aromate condiebant, ac inscribebant super laminam nomen cujusdam spiritus immundi. Porro supponebant nomen illud sub lingua ipsius, eamque reponabant in pariete, atque coram eo accendebant lucernas, et adorabant eum, ipse vero alloquebatur eos. » Et *Aben-Esra* in *Genes.* xxxi: *Theraphim*, ait, erant hominum imagines, ad superiorum virtutum et cælorum influxum suscipiendum. Sic et *Lyranus* in *Judic.* xvii.

Tertio, alii Rabbini censent esse instrumenta quædam ærea, ad horarum partes internoscendas, seu esse horologia, cylindros, astrolabos.

Quarto, *Monceius*, lib. I *De Vitulo aureo*, xviii et xx, putat *theraphim* fuisse Cherubim, alii *Seraphim*. Unde *Cedrenus*, referens historiam *Judic.* xvii, pro *Theraphim* habet *Seraphim*. Chaldæi enim ita dicunt; nam pro littera *s*, ponunt *t*, ut pro *scalos*, id est tria, dicunt *thelath*; pro *sces*, id est sex, dicunt *scet*; pro *mescalim*, id est proverbialia, dicunt *methalim*; pro *matseca*, id est fusile, *matheca*; pro *seaar*, id est janua, dicunt *therah*, cum metathesi, e qua Græcorum ἑρα, et Germanorum *thur*, inquit *Serarius* in *Judic.* xvii, Quæst. V. Hinc et S. Hieronymus: *Theraphim*, ait, sunt Cherubim et Seraphim, sive alia quæ in templi ornamenta jussa sunt fieri; hæc enim omnia per synecochon significantur in sui parte, puta in *theraphim*, hoc est Cherubim et Seraphim. Ita et *Haymo*, *Albertus*, *Hugo* et *Dionysius*.

Quinto, *Christophorus a Castro*, *Sanchez* et *Léo* *Castrius* censent *theraphim* esse *urim* et *thummim*, quæ erant duo lapides, vel duo simulacra, ut putat *Christophorus a Castro*, in *Rationali pontificis*, dantia oraculum et responsa consulentibus. Probant, quia Septuaginta et *Aquila* vertunt, *illuminationes*, vel *manifestationes*; sic autem iidem vertunt *urim* et *thummim*, *Exod.* xxviii, 30. Verum hoc uti novum, ita parum verisimile videtur, præsertim quia hoc periculosum valde fuisset apud Judæos, si imagines vidissent, vel audissent loquentes et vaticinantes. Erant enim ipsi in imaginum adorationem et idololatriam propensissimi.

Quocirca dico *primo*, « *theraphim* » significat imagines sive simulacra. Patet, quia ita vertit *Noster*, I *Reg.* xix, 16, in statua quam pro Davide profugo supposuit uxor *Michol*, ubi Septuaginta vertunt *κεκοσμία*, id est statuas representantes mortuum hominem, sed inanes et evanidas, cum ipsum corpus hominis non adsit, sed absit. *Secundo*, quia *Aquila* vertit *μυροματτα*, id est figuras

Theraphim
quid?
Prima
sententia.

Sexta et
genuina.

seu imagines : Chaldæus צלמנאית *tsalmenaita*, id est similitudines et simulacra.

Dico *secundo*, hinc consequenter theraphim, sicut et simulacra sumuntur pro idolis, quia priscae imagines, praesertim apud Judæos, vix fiebant nisi diis et idolis. Patet, quia Noster interpretes et alii, *Genes. xxxi, 19; Judic. xvii, 5; Ezech. xxi, 21*, et alibi passim, *theraphim* vertunt idola. Hæc dicuntur *theraphim*, vel a radice רפא *rapha*, id est demittere, ut voluit Marinus et Forssterus, quod idololatræ coram iis se demitterent et humiliarent, ea adorando; vel a Chaldæo חרף *theraph*, id est putrescere, exprobrare, et probris afficere. Unde Chaldæi *beth hatturpha*, id est domum turpitudinis, vocant fanum idoli, et forte inde manavit latina vox *turpis* et *turpitudine*, ait Serarius loco citato. *Theraphim* ergo idem est quod turpe, probrosum, immundum, putridum et putrefactione dignum : tale enim est idolum, quod proinde hebraice vocatur stercus et sordes, vel potius *theraphim* dicta sunt a Seraphim et Cherubim, de quo mox plura.

Porro *theraphim* hic, uti et alibi, significare idola, ex eo colligitur, quod per רִבִּי *sine theraphim*, explicat illud quod de muliere dixit vers. 3 : « Non fornicaberis, et non eris viro, » *q. d.* Volo te, o mulier, domi meæ degere solam, ita ut nec adulteris, nec marito tuo copuleris; ut representes quod Israelitæ post excidium pari modo sedebunt sine sacrificiis et altari; ut non colant Deum verum, quasi maritum suum, et sine *theraphim*, ut non colant deos alienos, quasi adulteros; significat ergo Israelitas longo tempore non colituros Deum verum, nec *theraphim*, id est idola.

Dico *tertio*, « *theraphim* » significat idola, tum qua deos, tum qua dabant oracula, et consulentibus respondebant de futuris eventis. Patet, quia *Ezech. xxi, 21*, de rege Babylonis dicitur : « Interrogavit idola (hebraice, *theraphim*), exta consulit; » et *Zachar. x, 2* : « Quia *theraphim* locuta sunt inutile, et divini viderunt mendacium; » unde et Chaldæus vertit : *Non erit qui responsum reddat; idem patet Judic. cap. xvii, 5, et cap. xviii, 20*, in *theraphim*, Michæ. *Secundo*, quia Septuaginta pro *theraphim* vertunt δεικναι, id est, *manifestationem*; et Aquila φωτισμὸν, id est *illuminationem*, hoc est prophetiam et oraculum : denique Rabbini : *Theraphim*, inquit, « sunt imagines futura prænuntiantes. »

Theraphim ergo erant simulacra et idola, quæ idololatræ domi habebant, invocabant, et in omnibus difficultatibus dubiisque consulebant, quasi Lares et Penates suos. Sic Rachel furata est *theraphim*, id est, idola et Lares, patris sui, *Genes. xxxi, 19*. Sic Micha habuit *theraphim*, quasi Penates suos, *Judic. xvii, 5*. Itaque significatur hic quod Israel in captivitate carebit *theraphim*, id est diis patriis, Laribus et Penatibus suis, puta vitulis aureis, et Baalim, quos colebat in Sama-

ria; licet enim mixtus gentibus coluerit earum idola, tamen hi non erant ejus *theraphim*, id est dii patrii, Lares et proprii Penates quos coluerat in Samaria. Ita Hebræi, Lyranus, Vatablus, Pagninus, Isidorus, Arias, Serarius loco citato, et alii. Simili modo Gentiles coluerunt suos Lares, adeo ut etiam post excidium domo et urbe fugientes, eos secum peregre asportarent, uti Æneas, excisa Troja, extulit secum idola patria, quasi Lares suos, quod tacite irridens Virgilius ait :

Hium in Italiam portans victosque Penates.

Hinc narrant Gentiles, quod cum Trojæ in honorem Palladis arx, et in ejus summo templum illi ædificaretur, e caelo ceciderit Palladium, id est Palladis simulacrum ligneum movens oculos et hastam quam manu gestabat, ut scribit Servius. Hoc Palladium sibi locum in eo templo delegit, moxque oraculum ab Apolline datum est, Trojam excindendam, si Palladium hoc ex urbe efferretur. Quocirca Diomedes et Ulysses clanculum, occisis custodibus, illud extulerunt; ac paulo post a Græcis capta est Troja. Ita Ovidius, *V. Fastor.*, et Virgilius, *II. Æneid.* :

Fatale, inquit, aggressi sacro avellere templo
Palladium, etc.

Palladium enim erant Penates Trojæ. Et S. Augustinus in lib. *De Civit.*, ridet hosce deos urbiumque tutores, qui oculos habent et non vident, pedes et non ambulant, manus et non possunt opitulari. « Tales, inquit, fuerunt præsides et custodes Capitolii, qui cum seipos non possent defendere, quanto minus valebant civitatem tueri? » De his ait Plautus :

Ego Lar sum familiaris ex hac familia,
Unde exeuntem me asperixisti.

Inde Lararium vocabatur locus sive oratorium, in quo *theraphim*, id est Lares, et dii domestici servabantur et colebantur. Scribit Lampridius Alexandrum Severum Imperatorem in Larario rem divinam mane facitasse ad effigies deorum, in quibus habebat Abrahamum et Christum, in secundo autem Larario habebat simulacrum Virgilio et Ciceronis. Idem dicti sunt Penates, « sive a penu ducto nomine (est enim omne quo vescuntur homines penus), sive ab eo quod penitus insident, ex quo etiam penetrales a poetis vocantur, » inquit Cicero lib. *II De Natura deorum*. Et Macrobius, lib. *III Saturn.*, cap. *IV* : « Penates, ait, esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus. » Unde Plautus in *Mercat.* : « Ego mihi alios Penates deos persequar, alium Larum. » Et Terentius in *Phormione* : « At ego deos Penates hinc salutatum domum divertar. »

Hinc rursus suspicari quis potest *theraphim* ortum habere a Cherubim et Seraphim, uti su-

perius dixi. Cum enim gentes viderent Judæos tanta veneratione prosequi Cherubim et Seraphim, tum post fabricam arcæ et Cherubim per Mosem, tunc ante eam. (Nam ante eam, *Genes.* cap. xxxi, Rachel dicitur furata theraphim, id est idola patris sui, atque ab initio mundi Cherubim positi erant ad custodiam paradisi; denique ex traditione Adæ, Noe, Abrahæ, filii et nepotes eorum ante Mosem cognoscebant et venerabantur angelos, seraphim et cherubim); inde Gentiles suspicati sunt hæc esse eorum numina et deos tutelares; unde ipsi pariter suos Lares et Penates nonnihil immutata et corrupta voce (uti fieri solet, cum voces e primæva lingua in aliam peregrinam transferuntur) pro seraphim et cherubim vocasse videntur theraphim, præsertim Chaldæi, qui littera *t* gaudent, et *s* in *t* commutant, ut initio dixi. Hinc et theraphim sæpe junguntur cum ephod, uti hoc loco, et *Judic.* xvii, 5, et cap. xviii, 4, 17 et 20; constat enim ephod vestem fuisse sacerdotalem Judæorum (1).

Vers. 5. **5. ET QUÆRERENT** (Israelitæ, sive decem tribus, tot centenorum annorum desolatione et derelictione afflicti, pœnitentes et resipiscentes) **DOMINUM SUUM, ET DAVID REGEM SUUM.** — « David, » id est Messiam, sive Christum Davidis filium, et in regno (non temporali, sed spiritali Ecclesiæ) successorem. Ita Chaldæus, S. Hieronymus, Hugo, Vatablus, Isidorus, Arias et alii passim. Ita Christus vocatur David, *Ezechiel.* cap. xxxiv, 23: « Suscitabo super servum meum David; » *Jerem.* cap. xxx, 9: « Servient Davidi regi suo, quem suscitabo eis. » Et alibi, ut docet S. Augustinus, tom. IV, lib. *De Octo Dulciti quæstionibus*, Quæst. V et ultima, ac fuse Galatinus, lib. III, cap. xxiii; nomina enim parentum apud Hebræos sæpe patronymice sumuntur pro filiis et posteris.

ET PAVEBUNT AD DOMINUM ET AD BONUM EJUS. — Pavor in Scriptura, cum Deo et rebus divinis tribuitur, significat summam venerationem et reverentiam, *q. d.* Summa reverentia prosequen-

(1) Sensum recte enarrasse Rosenmüller merito videtur Kimchi: Israelitæ neque deos colent alienos, neque patrium et verum, *q. d.* quia utriusque religionis participes esse voluerunt, futuros utriusque expertos. Hanc interpretationem etiam Pet. de Figueiro suam facit.

tur et colent Dominum. Septuaginta vertunt: *Stupebunt in Domino et in bonis ejus.* Porro « ad Dominum, » id est audito nomine Domini, *q. d.* Solo nominis divini auditu percussi et attoniti, eum reverebuntur. Bonum autem hic significat Dei erga Israelitas largitatem et beneficentiam, quam Deus fidelibus per innumeras gratias, dona et beneficia demonstrat, et testatissimam facit, ita ut fideles iis visis in Dei tam liberalis et benefici admirationem et stuporem rapiantur, *q. d.* Israelitæ mira devotione et reverentia venerabuntur Dei bonitatem et magnificentiam; quia videbunt tam magnifica dona et beneficia ab ea sibi, licet tam diu rebellibus post tot sæcula exhiberi, juxta promissa Abrahæ et patribus facta. Unde primo, particulatim, S. Hieronymus, Albertus et Hugo per *bonum* accipiunt Jesum Christum, quem unigenitum suum (ac consequenter omnia dona per eum et cum eo) nobis donavit Deus Pater. Secundo, Haymo, Albertus et Arias per *bonum* accipiunt Spiritum Sanctum; hic enim est primum et increatum bonum et donum Patris et Filii, qui omnia creata dona in se complectens, ea ubertim in nos effundit. Tertio, alii per *bonum* accipiunt Eucharistiam; in hac enim summam bonitatem, opes et gratias nobis in dies ostendit, et communicat Deus Pater, et Christus Dominus, juxta illud *Zachariæ* capite ix, vers. 17: « Quid est bonum ejus, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? »

IN NOVISSIMO DIERUM, — in fine mundi, quando sub adventum Antichristi, maxime post eum occisum, Israelitæ et Judæi, qui ei viventi et regnanti adhæserant, partim memores concionum et miraculorum Eliæ et Enoch, partim aliorum concionatorum exhortatione, convertentur ad Christum, uti dixi *Apocal.* cap. xi; tunc enim omnis Israel salvus fiet, *Roman.* cap. xi, 25. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus et alii passim. Secundo, Isidorus et a Castro hæc facta putant in incarnatione, et primo adventu et prædicatione Christi, scilicet inchoate, tunc enim pauci ex Israel converti cœperunt. Errant alii, qui hæc præstita putant in laxatione Judæorum e Babylone facta per Cyrum.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Causas iræ Dei et vindictæ in Israellem recenset, maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium, etc., quorum omnium origo fuit, quod in eo non esset scientia Dei. Rursum horum omnium causam vers. 8, assignat ignorantiam et malitiam sacerdotum, qui peccata populi adulando fovebant ut pro eis hostias ab eo acciperent. Tertio, vers. 19, arguit Israelis lasciviam et libidinem, ideoque ei ignominiosum excidium et captivitatem comminatur (1).

1. Audite verbum Domini, filii Israel, quia iudicium Domino cum habitatoribus terræ : non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra. 2. Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit. 3. Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea, in bestia agri, et in volucre cæli : sed et pisces maris congregabuntur. 4. Verumtamen unusquisque non iudicet; et non arguatur vir : populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. 5. Et corrues hodie, et corruet etiam Propheta tecum : nocte tacere feci matrem tuam. 6. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam : quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi : et oblita es legis Dei tui, obliviscar filiorum tuorum et ego. 7. Secundum multitudinem eorum sic peccaverunt mihi : gloriam eorum in ignominiam commutabo. 8. Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorum. 9. Et erit sicut populus, sic sacerdos : et visitabo super eum vias ejus, et cogitationes ejus reddam ei. 10. Et comedent, et non saturabuntur : fornicati sunt, et non cessaverunt : quoniam Dominum dereliquerunt in non custodiendo. 11. Fornicatio, et vinum, et ebrietas auferunt cor. 12. Populus meus in ligno suo interrogavit, et baculus ejus annuntiavit ei : spiritus enim fornicationum decepit eos, et fornicati sunt a Deo suo. 13. Super capita montium sacrificabant, et super colles ascendebant thymiama : subtus quercum, et populum, et terebinthum, quia bona erat umbra ejus : ideo fornicabuntur filiæ vestræ, et sponsæ vestræ adulteræ erunt. 14. Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ,

(1) Incipit ab hoc capite, ut recte observat Rosenmüller, alter ille sermonum Osee ordo, quo sine imaginis involucri, nudis verbis, crimina decem tribuum graviter reprehendit, et pœnas divinitus immittendas denuntiat. Hoc enim generale est tam hujus capituli quam reliquorum argumentum, in quo tractando vates plerumque ita versatur, ut sententias proponat breviores, concisas et abruptas, quarum una alteram confirmat, amplificat, et id quod causæ caput est, nova identidem luce perfundit : quare partes horum sermonum fere totidem possunt distinguui, quot sententiis, sive versiculis, sunt compositi.

Concionem hanc tempore interregni 13 annorum post obitum Jeroboami usque ad Salumum editam esse a Propheta recte statuitur; quia dirigitur ad Israelitas in genere, et mox ad sacerdotes quoque, populumque in specie, nulla regis mentione facta. Idem evincunt, inquitur Rosenmüller et Maurer, quæ vers. 2 notantur, quæque non possunt nisi ad bella civilia commode referri, et talibus temporibus, quibus nulla legum esset et magistratum auctoritas, maxime sunt propria, ut iteratæ et promiscuæ cædes, latrocinia occupata a sacerdotibus tyrannis, et id generis alia turbatæ reipublicæ documenta.

Primo igitur, in genere varii generis flagitia, quibus Israelitæ dediti essent, castigat, scilicet veritatis, miseri-

cordiæ et scientiæ defectum, 1; et commissum maledictum, mendacium, homicidium, furtum et adulterium, 2; secundo, comminatur pœnas, terræ, hominibus et animabus imminentes, 3; tertio, eos inemendabiles declarat, 4; quarto, indicit extremum supplicium populum, pseudoprophetas et synagogam oppressurum, 5.

Secundo, in sacerdotes potissimum invehitur, quibus exprobrat, primo, neglectam populi instructionem; 6; secundo, multitudinem peccatorum, officii conditionem deonestantium, 7; tertio, officii abusum ad scandalum perversum, 8; quarto, iisdem indicit pœnas æquales cum populo infligendas, et quæ facient ne bona acquisita eos satient, nec cessent mala commissa, 9, 10.

Tertio, ad totam gentem rediens, præmissa brevi sententia de effectu fornicationis et ebrietatis, quæ sunt idolomania adjuncta, accusationem Israelis ceptam persequitur, primo, de idololatria divinatione, 12; secundo, de superstitioso cultu, 13; tertio, de lascivia feminarum, impune ad idololatriam sequente, 14.

Quarto, interponit ad Judam monitum, ne primo, in loca sacrilega aut ritus profanos frequentet, 15; secundo, ne sceleribus et pœnis Israelis participet, 16, 17; tertio, ne communes cum eo cibos, protectores et sacrificia habeat, 18, 19.

et super sponsas vestras cum adulteraverint : quoniam ipsi cum meretricibus conversabantur, et cum effeminatis sacrificabant, et populus non intelligens vapulavit. 15. Si fornicaris tu, Israel, non delinquat saltem Juda : et nolite ingredi in Galgala, et ne ascenderitis in Bethaven, neque juraveritis : Vivit Dominus. 16. Quoniam sicut vacca lasciviens declinavit Israel : nunc pascet eos Dominus, quasi agnum in latitudine. 17. Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. 18. Separatum est convivium eorum, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores ejus. 19. Ligavit eum spiritus in alis suis, et confundentur a sacrificiis suis.

Vers. 1. 1. AUDITE VERBUM DOMINI, FILII ISRAEL. — Hinc patet Prophetam adhuc alloqui decem tribus. Ita Chaldaeus, S. Hieronymus, Hugo, Vatablus et alii; hæ enim vocantur Israel et Ephraim, vers. 17, licet aliqui, ut Haymo et Arias, hæc accipiant de duabus tribubus, eo quod vers. 15 nominet Juda; sed id facit obiter, per subitam depressionem, imo per comparisonem et oppositionem ad Israel, id est ad decem tribus. Alii denique, ut Ribera, hæc accipiunt, tam de Israel quam de Juda, id est de duodecim tribubus, quod non est improbabile; licet primum quod dixi sit probabilis, magisque proprium et connexum.

QUIA JUDICIUM DOMINO CUM HABITATORIBUS TERRÆ. — « Judicium, » id est accusatio et expostulatio; unde Chaldaeus vertit, *disceptatio*, q. d. Habet Deus quod in judicio accuset, justeque expostulet cum incolis Samariæ. Ita Vatablus et alii.

NON EST ENIM VERITAS, — id est fidelitas, sive fides promissorum et factorum, q. d. Israelitæ non servant fidem, sed dolosi sunt et fraudulentissimi; decipiunt enim et fraudant proximos suos. Ita passim Interpretes. Solus Albertus, quem sequitur Dionysius, accipit veritatem morum et vitæ, qua scilicet vita dicitur vera, id est recta, justa et conformis suæ regulæ, puta rectæ rationi.

NON EST MISERICORDIA, — q. d. Non est qui misereatur, et miserendo subveniat egenti et afflicto. Ita Haymo, Hugo, Vatablus, Arias ac S. Cyprianus, epist. ad Demetrianum, ubi et addit: « De sterilitate aut fame quereris, quasi famem majorem siccitas quam rapacitas faciat, quasi non de captatis annonarum incrementis et pretiorum cumulis flagrantior inopiæ ardor exerescat. Quereris cludi imbribus cælum, cum sic horrea cludantur in terris. Quereris minus nasci, quasi quæ nata sunt, indigentibus præbeantur. Pestem et luem criminariis, cum peste ipsa et lue detecta sint, vel aucta crimina singulorum, dum nec infirmis exhibetur misericordia, et defunctis avaritia inhiat ac rapina; iidem ad pietatis obsequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera et appetentes spolia mortuorum; ut appareat in ægritudine sua miseros ad hoc forsitan et derelictos esse, ne possint, dum curantur, evadere. » Ita sane et hodie sæpe immisericordia est causa miseriarum privatarum et publicarum.

ET NON EST SCIENTIA DEI IN TERRA. — Et, id est

quia (hoc enim significat Hebræum *vau*), q. d. Defectus scientiæ Dei, quasi luminis practici, est causa cur deficient misericordia et veritas, sive fidelitas. Porro scientiam Dei accipe non speculativam, sed practicam, qua cognoscimus, æstimamus et reveremur Dei numen, providentiam, justitiam, vindictam, etc., ideoque hæc Dei scientia cum ejusdem timore, amore, cultu et obedientia conjuncta est. Hæc enim est scientia, sapientia et prudentia, quam passim commendat Scriptura, præsertim in Proverbiis, Ecclesiastico et aliis libris sapientialibus, q. d. Non est qui Deum practice cognoscat, puta qui ejus majestatem et providentiam apprehendat et æstimet uti par est, qui eum timeat, colat et reveretur; ut cogitans ejus providentiam quæ punit impios, et præmiat pios, studeat ei placere; ideoque vacet operibus piis, et absterneat ab impiis, de quo ait S. Joannes, epist. I, cap. II, 4: « Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est; » unde Chaldaeus vertit: *Non est qui ambulet in timore Domini*. Sic et S. Cyrillus, et S. Cyprianus, lib. ad Demetrianum. Quod enim homines a peccato absterret, et ad bonum impellit, est Numinis metus et reverentia; hoc si tollas, homines impune frena laxabunt suis concupiscentiis, et ruent in omnia scelera. Hoc est quod queritur Psaltes *Psalms*. XIII: « Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus, » hac de causa « corrupti sunt, et abominabiles facti. »

Ex adverso S. Augustinus, serm. 112 *De Tempore*: « Cognitione, ait, Dei nihil melius est, quia nihil beatius est, et ipsa vera beatitudo est. Unde et Salvator ad Patrem ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum et quem misisti Jesum Christum. » Et mox: « Beata siquidem vita est cognitio divinitatis; cognitio divinitatis, virtus boni operis est; virtus boni operis, fructus est æternæ beatitudinis. Qui vult cum Deo semper esse, frequenter debet orare et legere. Nam cum oramus, ipsi cum Deo loquimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur. » Idem scripsit lib. *De Beata vita*, quo toto docet non aliud esse beatam vitam, quam perfectam Dei cognitionem. S. Bernardus, tractat. *De Interiori domo*, in fine: « Deum, ait, cognoscere, plenitudo est scientiæ; plenitudo autem hujus scientiæ, plenitudo est gloriæ, consummatio gratiæ, perpetuitas vitæ. At hujus vero scien-

Beatitudo est nosse Deum.

tia plenitudinem, opus est potius intima compunctione, quam profunda investigatione; suspiriis, quam argumentis; lacrymis, quam sententiis; oratione, quam lectione; cœlestium potius contemplatione, quam terrestrium occupatione. » Idem, lib. *De Conscientia*, docet multos quærere scientiam, paucos conscientiam, cum vera scientia consistat in pura et sancta coram Deo conscientia.

Vers. 2. 2. MALEDICTUM ET MENDACIUM. — Chaldæus vertit: *Perierant incolæ hujus terre, mentiuntur, etc., committunt adulteria, perfringunt* (scilicet sepem mandatorum Dei), *et sanguis sanguinem tangit; cædes cædem excipit*. Sic et Vatablus. Alii vertunt et explicant: *Maledictis, calumniis, conviciis et execrationibus insectantur proximos*. Ita Theophylactus, Haymo, Lyranus et Hugo. Utrumque significat hebræum אָלָא *ala*, sed magis prius; ostendit enim non esse veritatem in terra ex contrario, quia scilicet in ea regnat *ala*, id est perjurium execratorum, ut vertunt Septuaginta, q. d. Execrantur, dicuntque: *Dispeream, terra mihi dehiscat, si hoc non sit verum, vel si hoc non fecero, et mentiuntur fidemque fallunt: ideoque sunt perjuri* (1).

INUNDAVERUNT. — Chaldæus et Vatablus, *eruperunt instar diluvii*, quod omnes aggeres et sepes sua vi diffringens et dirumpens, campos implet et opplet aquis. Hoc enim est hebræum פָּרַץ *parats*; pari enim modo Israelitæ suis sceleribus plurimis et maximis diffringebant omnia jura jussaque Dei, atque omnia replebant furtis, fraudibus, adulteriis, cædibus, etc.

ET SANGUIS SANGUINEM TETIGIT. — Septuaginta, *Sanguines in sanguinibus miscent*. Sic enim legit Codex Vaticanus. Hebraice ad verbum est: *Sanguines in sanguines tetigerunt*. « In sanguines, » id est « sanguines; » verba enim contactus apud Hebræos construuntur cum *beth*, id est *in*. Dicunt enim percutere in manu, pro percutere manum; occidere in anima, id est occidere animam. *Sanguis in Scriptura significat primo*, homicidium, per metonymiam, qua objectum ponitur pro actu; puta sanguis, pro effusione sanguinis, indeque extenditur per catachresin ad quamvis vim, fraudem et injuriam proximo illatam; hæc enim viam sternit ad homicidium, ejusque est quasi inchoatio; unde prohibetur quinto Decalogi præcepto: « Non occides. » *Secundo*, significat omnem contaminationem, pollutionem et immunditiam; sanguis enim effusus omnia contaminat, polluit, cruentat et fœdat. *Tertio*, per synecochem significat quodlibet scelus; quia enim maximum scelus in proximum est homicidium, hinc ab eo utpote famosiori sumitur denominatio, ut quodlibet aliud facinus a pari vel simili vocetur

(1) Alii vertunt, *pejorare, et mentiri, et occidere, et furari, et adulterare*, et dicunt infinitivos positos loco substantivorum, ac continuos actus indicare.

sanguis. Hisce omnibus modis hic accipitur.

Primo ergo Vatablus exponit: *Sanguis sanguinem tetigit*; id est cædes cædi fuit continua, vel cædes cædem tetigit, q. d. Sunt continuæ cædes in Samaria, mutuis vulneribus sese passim interficiunt. Sic Latinis priscis alternum dare sanguinem dicebantur, qui se invicem vulnerabant. Unde Seneca in *Thyeste*:

Quis vos exagitat furor
Alternum dare sanguinem
Et sceptrum scelere aggredi?

Unde Syrus vertit: *Sanguinem sanguine miscuerunt*; Arabicus: *Sanguinem super sanguinem effuderunt*. In Hebræo major est emphasis. Habet enim in plurali: *Sanguines tetigerunt sanguines*, q. d. Tanta est effusio sanguinis, ut non guttatim is stillet, sed instar rivis et torrentis decurrat, atque ad sanguinem alibi effusus confluat, efficiatque quasi lacum sanguineum, et campos sanguinantes. Inde *vir sanguinum* vocatur homicida et latro, uti David vocatur a Semei, II *Reg.* cap. xvi, 7.

Secundo, Rupertus sanguinem accipit pro commixtione seminis et sanguinis (semen enim est sanguis optimus et plane percoctus) consanguineorum, q. d. Consanguinei invicem sanguinem, id est semen, commiscent, invicem incestant et polluunt.

Tertio, plenissime, Chaldæus, S. Cyrillus, S. Hieronymus, Haymo et Hugo *sanguines* accipiunt pro peccatis, q. d. Addunt peccata peccatis, scelera sceleribus accumulunt. Audi S. Gregorium, hom. 11 in *Ezech.*: « Sanguis sanguinem tangit, quando peccatum peccato additur; ut ante Dei oculos adjunctis iniquitatibus anima cruentetur. Paulus Apostolus ait: Ut impleant peccata sua semper. Joanni quoque per angelum dicitur: Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc, » q. d. *Domus, vici, fora, templa, muri, agri peccatis inundant et exundant.*

Quæres, cur sanguis est symbolum peccati? Respondeo *primo*, quia effusio sanguinis, puta homicidium, inter homines censetur gravissimum esse peccatum. *Secundo*, quia sanguis est sedes et instrumentum concupiscentiæ, quæ est causa peccati. Sanguis enim subministrat materiam tam libidini, quam iræ et superbiæ, eaque accendit et inflammat. Unde sanguis est symbolum carnalis sensus et cupiditatis, uti ex Theodoro docui, *Levit.* cap. xvii, 11. *Tertio*, quia sanguis Judæis ex lege erat immundus et abominabilis, nec eo licebat vesci, idque in odium et detestationem homicidii, *Levit.* cap. xvii, 10. Rursum, sanguis menstruarum et naturaliter et ex lege immundissimus erat, *Levit.* cap. xv, 19 et seqq. Tale est peccatum quod est menstruum, et teterrimum virus animæ. *Quarto*, quia peccatum occidit animam, ejusque quasi sanguinem et vitam effundit.

Allegorice Theophylactus et ex eo Leo Castrius (qui hunc sensum affert quasi litteralem): Judæi

Peccatum vocatur sanguis ob quantum analogiam.

sanguini Prophetarum miscuerunt sanguinem Christi, Apostolorum et Martyrum, dum eos æque ac Prophetas occiderunt, uti Christus eis objicit, *Matth.* cap. xxiii, 34. Rursum iidem, ait Castrius, Christum inter duos latrones crucifixerunt, ut crederetur esse latro. Sic ergo sanguinem Christi sanguini latronum miscuerunt.

Vers. 3. 3. PROPTER HOC LUGEbit TERRA. — Hic pœnam tot tantisque sceleribus debitam intentat. Ait ergo, « lugebit, » id est, ut Chaldæus, *vastabitur et desolabitur, terra*, ut metaphorice lugere videatur; sicuti ex adverso prata ridere dicuntur, cum germine, floribus et fructibus vernant. Ita Lyranus, Arias et Vatablus. *Secundo*, « lugebit, » metonymice, quia vastata luctum incolis inducet. Ita Haymo et Hugo. Quocirca hujus luctus terræ effectum subdit, dicens:

ET INFIRMABITUR, — id est languabit, fame conficietur, tabescet et morietur. Ita Chaldæus. Est metonymia; ponitur enim antecedens pro consequente, puta infirmitas pro morte.

OMNIS QUI HABITAT IN EA, IN (id est cum) BESTIA AGRI, ET IN (id est cum) VOLUCRE COELI, — *q. d.* Desolata terra non tantum homines, sed et bestię avesque, quin et pisces morientur, tum quia hæc omnia ex terræ frugibus vivunt: iis ergo sublatis emoriuntur; tum quia per hæc omnia punitur a Deo homo peccans, qui est eorum dominus.

ET PISCES MARIS CONGREGABUNTUR, — id est deficient et morientur. Ita Septuaginta et Chaldæus (1).

Congregari id est, mori.

Quæres, cur defectus animalium et mors vocatur *congregatio*? Respondeo *primo*, quia animalia, etiam fera, ut leones, cervi, lupi, apri sparsi per agros et sylvas, dum periculum mortis sentiunt, naturæ instinctu solent congregari in unum agmen, ut simul juncta validius periculo resistant. *Secundo*, quia pisces cum ob vitium aquarum, aeris, aliave de causa (ut ob feturam, vel cum balæna gravida onus ventris sentiens agit) seipsam totumque mare, et consequenter omnes pisces) alio migraturi sunt, solent congregari in unum agmen, itaque simul proficisci; unde tunc piscatores, qui id præsentiant, eos piscari solent; uti quotannis stato tempore videmus fieri piscationem halecum, mugilum, salmonum. *Tertio*, Ribera et alii exponunt: « Congregabuntur, » scilicet ad multitudinem et congregationem mortuorum, id est tabescent et morientur. Hinc enim illa trita phrasid: « Apponi vel congregari ad patres, » id est mori. Est metalepsid, vel metony-

(1) « Cum captivitas decem tribuum venerit habitatore sublatid, inquit S. Hieronymus, bestię quoque et volucres cœli, et pisces maris deficient, iramque Domini etiam multa elementa sentient. Hoc qui non credit accidisse populo Israel, cernat Illyricum, cernat Thracias, Macedoniam, atque Pannonias, omnemque terram quæ a Propontide et Bosphoro usque ad Alpes Julias tenditur, et probabit cum hominibus et animantia cuncta deficere, quæ in usus hominum a Creatore prius alebantur. »

mia: ponitur enim consequens pro antecedente, scilicet descensus in sepulcrum et limbum, pro morte prævia. *Quarta* et genuina, quia hebræum אסף *asaph* significat congregare, colligere, auferre. Sic enim poma dicuntur congregari vel colligi, dum carptim auferuntur. Sic pisces congregantur in sagenam, dum expiscando auferuntur. Unde Lucilius:

Ruis huc, et colligis omnia furtim.

Congregare ergo vel colligere, idem est quod auferre.

Porro hæc mors vel descensus piscium in desolatione terræ contingit partim naturaliter: sicutitas enim et combustio terræ arefacit torrentes et rivos, qui alebant pisces; partim et potius justo Dei judicio, qui hominum impiorum terra et aqua, bestiis et piscibus abutentium castigat, omnium defectu et desolatione. Hoc est quod minatur Isaias Ægyptiis, cap. xix, 5: « Arescet aqua de mari, et fluvius desolabitur atque siccatbitur; et deficient flumina, et moriebunt piscatores. » Ita in historiis legimus, et hoc sæculo vidimus, in Francia, Scotia, Hollandia urbes olim piscatione et piscibus divites, postquam hæresim admiserunt, piscibus emorientibus, vel alio commigrantibus sterilitate et paupertate a Deo vindice punitas. Refert Platina sub Victore III Pontifice, ob peccata illius ævi pisces tam in mari quam in fluminibus defecisse. Idem Hiberniæ contigisse, sed precibus S. Malachiæ correctum esse, in hujus Vita scribit S. Bernardus. Sic ex adverso Christus semel et iterum ingentem copiam piscium adduxit in retia S. Petri, utpote fidelium principis, *Luc.* cap. v, vers. 6, et *Joan.* cap. xxi, vers. 6. Theodoretus per aves accipit divites, qui in pisces, id est pauperes, grassantur eosque consumunt; sed hoc mysticum est, non litterale.

4. VERUMTAMEN UNUSQUISQUE NON JUDICET (id est Vers. 4. non expostulet, ut vertit Vatablus, non increpet), ET NON ARGUATUR VIR, — *q. d.* Nemo increpet et arguat homines hujus regionis; frustra enim id faciet, nam monenti obstrepunt et contradicunt. Ita S. Hieronymus, Lyranus et Vatablus. Loquitur quasi desperans de eorum emendatione, simulque significat eos plane indignos esse monitione et correptione, ait Rupertus. Audi S. Hieronymum: « Provocati erant ad judicium Dei filii Israel, ut causas Dominicæ indignationis audirent, et præterita peccata cognoscerent, propter quæ hostibus traderentur. Nunc quia in scelere perseverant, et impudenti Deum fronte contemnunt, audiunt: Non necesse est ut veniatis ad judicium, ut in vestris flagitiis arguamini; quia tantæ estis impudentiæ, ut nec convicti quidem, pudorem habeatis et verecundiam; sed contradicatis mihi, quasi si discipulus magistro, sacerdoti plebecula contradicat. »

POPULUS ENIM TUUS SICUT HI QUI CONTRADICUNT SA-

SACERDOTI. — Vatablus, *sicut hi qui litigant cum sacerdote, q. d.* Israelitæ contradicunt mihi et Prophetis, sicut improba et impudens plebs contradicit sacerdoti, cum eoque litigat. Ita S. Hieronymus. Allegorice, Judæi contradixerunt Christo, qui est summus sacerdos, dicentes: Non habemus regem nisi Cæsarem, ait Leo Castrius. *Secundo, sicut potest accipi ut nota non similitudinis, sed veritatis, uti est, Joan. cap. 1, 14, q. d.* Populus tuus est obstreperus et vitiligator, uti decet eum qui litigat et jurgatur cum suis sacerdotibus. Quocirca Arias sic exponit, *q. d.* Nemo est qui arguat populum. Nam sacerdotes quorum est eum arguere, æque improbi sunt. Unde si hi populum increpent, ille recalcitrat, et scelus sceleris regerit illud ocoinens:

Væ tibi tu! nigræ dicebat cacabus olla.

Vers. 5.

5. **ET CORRUES HODIE**, — id est brevi, *q. d.* Jamjam tibi, o Israel, imminent ruina et calamitas captivitatis Assyriacæ; tibi, inquam, et tuis pseudopphetis, qui tibi quasi nunquam vastandæ falso ablandiebantur. Ita Chaldæus, S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus et Isidorus.

Alii pro *hodie* vertunt, *interdium*, aliterque sequentia dispungentes, sic transferunt: *Corruet igitur interdium*, id est palam, media luce, non per tenebras et insidias, *corruet et propheta tecum nocte*, id est in sua calamitate et strage, æque ac ignorantia, imprudentia, et inopia consilii. Ita Chaldæus, Vatablus, Pagninus, Isidorus et Arias: unde sequitur (1):

NOCTE TACERE FECI (præ pudore et confusione) **MATREM TUAM**, — puta Synagogam, sive Samaritam, *q. d.* Puniam ejus obstreperam contradictionem silentio, ut se excusare, imo loqui nec audeat, nec possit: « Nulla flendi major est causa, quam flere non posse, » vel metu tyranni fletum prohibentis, vel præ gravitate mali, quæ oculis mentique stuporem inducit: « Cum miserimum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet! » ait Seneca lib. I *Controv. 1. Noctem* vocat tempus calamitatis et excidii, puta captivitatis, cædis et spoliationis Samariæ, forte etiam quia noctu capta est ab Assiriis. Unde Hebraice est, *nocte, et tacere feci*, vel compescui *matrem tuam, q. d.* Cum nox erit, tunc tacebit. Rursum hebræum דָּמִיתִי *damiti* verti potest cum Vatablo, Pagnino et aliis, *succidi, q. d.* Nocte succidi matrem tuam. *Tertio*, verti potest cum Septuaginta: *Nocti assimi-*

(1) *Interdium et noctu* multi explicant eo modo ut sensus sit: Tu brevi corruet, et statim post te corruet pseudoppheta, quemadmodum diem sequitur nox. Ast certe præferenda est, inquit Ackermann, interpretatio quam et Rosenmuller sequitur: Manifesta est in hoc hemistichio oppositio diei et noctis: in qua tamen unum alterum non excludit, sed magis explicat, et utrumque ad utroque pertinere docet, ut significetur nullum tempus a strage tam singulorum e populo, quam pseudopphetarum vacuum esse.

lavi matrem tuam, q. d. Ita cladibus obruetur, ut dies videatur esse nox, utque ipsa nocti tenebræ et horridæ similis esse videatur.

6. **CONTIGUIT POPULUS MEUS.** — Vatablus, *ad silentium redactus est vel succisus est, populus meus, eo quod non habuerit scientiam Dei, de qua vers. 1.*

QUIA TU SCIENTIAM REPULISTI, REPELLAM TE, NE SACERDOTIO FUNGARIS MIHI. — *Scientiam* vocat Dei legisque divinæ studium et cognitionem, non tantum speculativam, sed et practicam, uti dixi versu 1. Unde Chaldæus vertit: *Quia tu repulisti timorem Dei, repellam te*, etc. Nota primo: Alloquitur Synagogam sive populum Israel; unde de ea loquitur, nunc in genere masculino, nunc in feminino, dicens: « Oblita es legem Dei tui, » *q. d.* Repellam te, o Israel, ne ullus ex filiis tuis, aut ex cœtu tuo sit mihi sacerdos. Maxime tamen alloquitur ipsos sacerdotes, ut patet ex sequentibus. Nam vers. 8 ait: « Peccata populi mei comedent, » scilicet sacerdotes; ita Chaldæus et Arias (2). Jam sacerdotium intelligit non falsum et idololatrium, institutum a Jeroboam, ut vult Albertus, hoc enim non « mihi, » id est Deo, sed vitulis aureis fuit dicatum; sed verum et divinum. Sensus ergo est, *q. d.* Quia tu, o Israel, et maxime vos, o sacerdotes sparsi per Israelem, ut eum Dei cultum et timorem doceretis, repulistis studium meæ legis; hinc ex lege et pœna talionis vobiscum agam; nimirum quia vos legem meam adeo neglexistis, ut nec eam legeritis, nec ipsos legis libros haberetis, ego vicissim vobis ipsam legem, scientiam, sacerdotium, omnemque meum cultum et religionem auferam, ut quasi ad atheismum et paganismum redigamini. Ex sacerdotio enim pendet totius populi fides, cultus et religio. Eo ergo ablato necesse est ut hæc pariter auferrantur et pereant. Ingens ergo pœna quam Deus Israeli hic socordi in sui cultu comminatur, est sacerdotii ablatio. Videant nunc respUBLICÆ hæ-

(2) His verbis Prophetam alloqui sacerdotes, clarum est. In singulari vero loquitur ad sacerdotem, quia totum sacerdotum ordinem alloquitur, et vocem collective sumit. Ast recte quæri potest, ad quales sacerdotes Deus per Prophetam verba sua dirigit, quia nulli in regno Israelis fuisse videntur veri sacerdotes; cum Jeroboam pridem sacerdotes Aaronicos repudiaverit, et ex ima plebe sacerdotes fecerit, I *Reg. xii, 31*. Verum tempore Jeroboami multi Aaronici sacerdotes abierunt, in quorum locum surrogaverunt alios de ima plebe; plures autem procul dubio manserunt (cf. *Ezech. xlii, 10*), et defecerunt ad cultum impurum (nam, ut observat Maurer, quanquam non est probabile, omnes omnino Jovæ sacerdotes et levitas a Jeroboamo patria expulsos esse (cf. I *Reg. xii, 31; Chron. ii, 14* et seqq.), tamen quid putabis potuisse efficere paucos Jovæ sacerdotes inter medios sacrificulos deorum factorum?) Jeroboami. Hos non statim Deus repudiavit, sicut nec ipsas decem tribus, sed pro longanimitate sua expectavit, ut et ipsi penitentiam agerent, legis scientiam sectando, et Israelitas docendo ad penitentiam adducerent. Quod quando constanter contempserunt et repudiaverunt, Deus eos in totam cum populo repudiavit, et sacerdotio eos privavit, quod per legem familiæ paternæ promissum et datum fuit. (Ackermann.)

reticæ, quæ sacerdotes et sacerdotium christianum exterminant, quam non tantum illis, et Christo, sed et sibi ipsis sint injuriæ; hoc enim ipso auferunt sibi Dei fidem, Dei Ecclesiam, Dei cultum, veramque religionem. Denique Arabicus vertit; *Quia tu es qui dilexisti sæculum, et consolationem ejus, et ego repellam te, ne fungaris mihi sacerdotio.* Quod notent sacerdotes, ne se implicent rebus sæcularibus, ut monet Apostolus, si Deo servire et frui velint. Rursum ex hac Osee sententia, Synodus VII generalis probat arcendos esse episcopatu indoctos, qui carent sacra Scripturæ scientia, ut habetur dist. xxxiii, cap. *Omnès.*

Vers. 7.

p. 2197

7. SECUNDUM MULTITUDINEM EORUM, SIC PECCAV-
RUNT MIHI. (« Eorum, » scilicet, « filiorum, » ut
precessit, q. d. Multiplicavi Israelitas sicut stellas
cæli, sed quo plures fuerunt, eo plures peccarunt
et gravius; ut quot Israeli filios dedi, tot mihi
videar hostes genuisse; ipse enim eos educat in
mei odio, et in idolorum amore cultuque (1). Quo-
circa GLORIAM EORUM IN IGNOMINIAM COMMUTABO, —
q. d. Auferam eis filios (hi enim sunt gloria pa-
rentum, præsertim in lege veteri) quod eis erit
valde probrosum et ignominiosum. Ita S. Cyrillus,
Theodoretus et Theophylactus. Secundo, S. Hiero-
nymus explicat, q. d. « Quot homines habuit Is-
rael, tot aras, exstruxit, daemionibus, in quorum
victimis peccavit mihi. Propterea gloriam eorum,
in qua gloriabantur sibi, cum Deo idola præfere-
bant, in ignominiam commutabo; ut et sacerdo-
tes capiantur et populi. Siquidem sacerdotes pec-
cata populi mei comedunt, quia cum eum pec-
care perspexerint, non solum non arguunt, sed
laudant, atque sustollunt, ac beatos prædicant. »
Tertio, Chaldaeus est eorum ad opes et proventus
refert, verit enim: *Sicut multiplicavi eis proventus,
sic ipsi multiplicaverunt contra me peccata.* Ita sæpe
videmus non tantum laicos, sed et sacerdotes ex
opibus insolere et luxuriari, juxta illud *Deuter.*
cap. xxxii, 15: « Incrassatus est dilectus, et re-
calcitravit. » Quocirca apposite, ait S. Ambrosius;
« Divitiæ de vitis nomen acceperunt, » quia di-
vitiarum vitiorum sunt fomes.

Vers. 8.

8. PECCATA POPULI MEI COMEDENT. — « Comedent, »
id est comedere solent; futurum enim Hebræis
sæpe significat morem, consuetudinem actionis.
Peccatum in Scriptura tripliciter sumitur: primo,

(1) Ob numerum pluralem, mutatamque personam
hæc verba non de sacerdotibus, sed de universo populo
quidam capienda existimant, veluti S. Hieronymus. Ver-
um quàm sit familiare vitibus Hebræis, ab una per-
sona subito ad alteram transire, nemo ignorat, inquit
Rosenmuller, neque quod de iis quos vers. 6. collective
in singulari appellaverat, jam in plurali loquitur, mirum
cui videri potest. Præterea, dictum erat in plurali de
filiis et successoribus sacerdotum sub finem versus præ-
cedentis. Neque dubium est; quin in tertia plurali in-
telligatur sacerdotum mox vers. 8. describatur. Generale
jam adhibetur verbum. *INUT chateon, peccaverunt;* ut
in universum omnis generis peccata ab iis peracta esse
indicetur.

pro peccato proprie dicto; secundo, metonymice
pro pœna peccati; tertio, pro hostia pro peccato;
ut, cum ait Apostolus I *Cor.* cap. v, 21: « Eum
qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum, »
id est hostiam pro peccato, « fecit. »

ob. Triplex ergo hic affertur sensus. *Primus, q. d.* Sacerdotes comedunt, id est luant pœnas pecca-
torum populi, quorum causa fuere sua dissimu-
latione; efficiam ergo ut quæ comederunt pec-
cata, et quorum ipsi fuerunt causa, evomant cum
visceribus, inquit Christophorus a Castro. Unde
et Theodoretus sic exponit, q. d. « Metent quæ
seyerunt, et suorum peccatorum fructum vindi-
miabunt. » Verum cum hac explicatione non
recte cohæret id quod sequitur: « Et ad iniqui-
tatem eorum sublevarunt animas eorum. »

Secundus, q. d. Peccata, id est hostias pro pec-
cato a populo oblatas comedunt sacerdotes, in
iisque convivantur et epulantur. Unde S. Bernar-
dus, serm. 77 in *Cant.*: « Peccata, inquit, populi
mei comedent, q. d. Peccatorum pretia exigunt,
et peccantibus debitam sollicitudinem non im-
pendunt. Quem dabis mihi de numero præposi-
torum, qui non plus invigilet subditorum va-
cuandis marsupii, quam vitis extirpandis! »
Unde Prosper, lib. II *De Vita contempl.* cap. x, ex
hoc loco docet graviter peccare eos qui ex bonis
Ecclesiæ locupletari volunt: « De clericis, inquit,
dicit Spiritus Sanctus: Peccata populi mei come-
dunt; sed sicut nihil habentes proprium, non
peccata, sed alimenta quibus indigere videntur,
accipiunt; ita possessores non alimenta quibus
abundant, sed aliena peccata suscipiunt. »

Tertius: « Peccata populi comedunt, » qui præ-
cibus et victimis suis ea abolent et consumunt.
Ita Rufinus et alii. Verum hæc est laus sacerdo-
tis, non probrum, de quo hic agitur.

Dico ergo, sensus est, q. d. Sacerdotes « pec-
cata populi mei comedent, » non ea consumendo
per orationes et oblationes, uti par erat (hoc enim
eorum officium, æque ac oblationes fidelium pos-
cunt et exigunt), sed ea laudando, dissimulando,
et in se suamque conscientiam ac caput ea sus-
cipiendo. Ita enim agendo quasi hauriebant et
absorbent peccata populi, erantque causa ut
illa multiplicarentur, idque ad hoc ut « peccata, »
id est hostias pro peccato plurimas a populo ac-
ciperent et comederent. Dicebant enim adulando,
et extenuando peccata populi: illud nullum, vel
leve est peccatum; Deus scit nos esse fragiles et
infirmos: tales ergo sciens tolerat,isque compati-
tatur; non ergo sitis anxii, ego illud in me sus-
cipio, ego pro te satisfaciam Deo, et, ut ait Theo-
phylactus, « super nos sit cõdemnatio, » uti
Judæi dicentes Pilato: « Sanguis ejus sit super
nos et super filios nostros. » Ita S. Hieronymus,
Haymo, Rupertus, Hugo, Lyranus, Ribera et alii.
Et S. Gregorius, homil. 17 in *Evang.*: « Cur, ait,
peccata populi comedunt, nisi quia peccata delinquentium fovent, ne temporalia stipendia amit-

Peccata
populi
comedunt
sacerdo-
tes tripli-
citer.

tant? » Et Arias : « Optant, inquit, magnam peccatorum esse copiam, quæ suam illis mercem cum quæstus compendioque suppedient. » Sic apud Japonenses peccata populi comedunt sacerdotes, quos ipsi Bonzios vocant, qui cuilibet omnium scelerum impunitatem spondent, dummodo eis largas det oblationes et elemosynas; huiusque sponsonis suæ dant syngraphas, quas morturi secum deferunt ad sepulcrum, quasi eas exhibituri iudici et vindicti Deo; ita habent epistola Japonicæ.

Duo ergo hac phrasi significat Propheta, adeoque peccatum accipit dupliciter: scilicet proprie, et metaphoricè, pro hostia, pro peccato: hanc enim offerebant, et ex parte comedebant sacerdotes juxta legem *Levit.* cap. vii, 7; eo ergo aludat, q. d. Hi sacerdotes ex lege comedunt peccata, id est hostias pro peccato a populo oblatas; et quia avari sunt et gulosi, inhiant hisce oblationibus et hostiis, ideoque ipsa peccata populi extendendo et adulando sorbent et deglutiunt; et ut ait S. Job, bibunt quasi aquam iniquitatem. Ita sorbebat peccata Henrici VIII regis Anglicus ille palpo, qui regi volenti ducere Annam Bolenam, quæ putabatur regis esse filia ex pellice, ac roganti quantum peccatum esset cognoscere matrem et filiam, respondit: Tantum, quantum si quis devoret pullum cum matre, puta cum gallina, uti refert Sanderus, lib. I *De Schismate Anglicano*. Hunc sensum poscit id quod sequitur:

ET AD INIQUITATEM EORUM SUBLEVABUNT ANIMAS EORUM. — Hebræa ad verbum præcise sic habent: *Peccata populi mei comedent sacerdotes, et ad iniquitatem eorum (scilicet sacerdotum, id est suam) elevabunt, vel portabunt animam ejus, scilicet populi, in quo quia sunt multi, hinc Noster vertit in plurali, eorum, scilicet populorum, q. d. Sacerdotes, respicientes Deum Deique scientiam, epulantur in hostiis et oblationibus populi, indulgent gæno et ventri; et ad hanc similesque iniquitates suas imitandas invitant, erigunt, et inducunt animas populi verbo et exemplo. Unde subdit: « Et erit sicut populus sic sacerdos, » q. d. Sacerdos, qui populum præire debebat virtute, par est ei, imo præit eum, in scelere. Hinc secundo, R. David, Vatablus, Arias sic explicant, q. d. Inhiant, et avide expectant iniquitates populi, sive ut contra legem peccet populus, ut exinde ab eo hostias pro illis peccatis expiandis accipiant, quibus epulentur: inhiant ergo peccatis populi, quasi inde toti pendeant et vivant; nam sublevare animam hebraice significat erigere animam in spem, sperare, inhiare, ut patet *Ezechiel.* cap. xxiv, 23, et alibi. Tertio, Haymo: « Sublevant, inquit, dicentes: Quoniam populus Dei estis, ex genere Abraham descendistis, propter illius amicitiam parcat vobis Deus, si peccaveritis ei. » Et Ribera sic explicat, q. d. Sacerdotes addunt animos popularibus ad hoc ut magis peccent, dum peccatis eorum connivent, ea palpant, usque adulantur.*

Quarto, alii sublevant exponunt per exonerant, q. d. Sacerdotes animas oneratas peccatis adulando sublevant, alleviant, exonerant; ita S. Hieronymus, Haymo, Rupertus, Hugo, Lyranus et alii. Quinto, pro sublevabunt Septuaginta vertunt, accipient, q. d. Sacerdotes pro iniquitatibus populi accipiunt, id est offerunt Deo animas suas, seipsos devovendo iræ Dei pro populo. Ita Cyrillus. Verum primus sensus maxime genuinus est, ac deinde secundus et tertius. Porro Cyrillus pulchre docet sacerdotes debere se orando et sancte vivendo, hostiam Deo pro peccatis populi offerre: « Talis enim, ait, potest populum qui in offensam Dei incurrit, legemque Dei violavit, in gradum pristinum restituere. »

9. ET ERIT SICUT POPULUS, SIC SACERDOS. — Hebræus: *Et erit (vel et est) sicut populus, sicut sacerdos.* Est Hebraismus. Hebræi enim similitudinem expriment nota similitudinis, puta sicut apponendo utriusque rei comparatæ, vel simili, quod Latinus Interpretes apte latina phrasi reddidit uni apponendo sicut, alteri sic, quod respondet voci sicut, estque redditio similitudinis. Sensus est, q. d. Similis est eritque populus sacerdoti, et sacerdos populo; qualis populus, talis sacerdos, et vice versa. Hoc enim exigit non tantum ipsa notæ similitudinis reciprocatio, ut vult Martinus Martines lib. VIII *Hypotyp.* cap. viii, sed et ipsa similitudinis ratio; simile enim est simili simile, et vice versa, simile enim est relativum equiparantiæ. Sive ergo dicas: *Sicut populus sicut sacerdos*, sive dicas: *Populus est sicut sacerdos*; idem dicis, idemque significas; similis, inquam, est in culpa. Unde Vatablus vertit: *Hinc fit ut sit talis populus, qualis sacerdos*; ac consequenter similis erit in pœna. Hanc enim sententiam inferunt ex eo quod proxime præcessit, scilicet: « Peccata populi mei comedent (sacerdotes), et ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorum; » quibus verbis sacerdotes æquantur, imo præferuntur, populo in culpa; tum ex eo quod paulo ante dixit: « Gloriam eorum in ignominiam commutabo, » q. d. Nulla erit differentia inter sacerdotes et plebeios; nam omnes erunt captivi citra delectum; et ob id omnes afficientur ignominia et contumelia: « Eximiorum enim et magnatum rationem hostes habere non solent, » ait Procopius in *Isaiæ* cap. xxiv, 2. Unde et sequitur: « Et visitabo super eum vias ejus. » Nam sacerdotes erant decus et gloria Israelis, utpote consecrati Deo, et mediatores inter Deum et populum. Debebant ergo hanc suam gloriam tueri antecellendo populo; tum in legis scientia; tum in sanctitate Deique cultu. At quia neutrum præstiterunt, sed populo tam in ignorantia, quam nequitia fuerunt pares, imo superiores; hinc iisdem pares, imo superiores fuerunt in pœna et ignominia. Ita S. Hieronymus, Haymo et Hugo. Simili modo dicas de indisciplinatis clericis et Religiosis: Qualis laicus, talis clericus; qualis

sæcularis, talis Religiosus. Tolle habitum, hunc ab illo non discernes; quia eadem utriusque est lingua, sermo, actio, vita et mores.

Præclare urget hunc locum S. Gregorius, hom. 17 in *Evangel.*, et II part. *Pastor.* cap. vii. Vere S. Chrysostomus: « Sacerdotes multi, sacerdotes pauci: non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos; » scilicet mysticus, qui mysticas laudis, orationis et sanctorum operum hostias Deo offert. Audi et Gilbertum Abbatem in appendice ad serm. S. Bernardi in *Cant.* serm. 43: « Factus est sacerdos sicut populus, ut licentius populus sicut sacerdos fiat. Mundo se monachi studio conformant, et qui in mundo sunt errorem suum nostrorum satis versute et nimis vere tuentur exemplo. Mutuis ad vitia sese aut informant aut foveant exemplis pastores, populi, sæculares et Religiosi; promptuaria plena sunt hujusmodi, eructantia ex hoc in illud, aut turpis, aut tepidæ conversationis spiritum pestilentem. Heu! quam avido cordis ore pravum hunc attrahimus spiritum, et corrumpentem haurimus auram! Jesu bone, quando erit, si tamen aliquando erit, sicut fides integra, sic et incorrupti mores. »

ET VISITABO SUPER EUM VIAS EJUS, — *q. d.* Punitiam ejus actus et peccata. *Via* enim in Scriptura vocantur actus, modus vivendi, tenor vite, conversatio; per hæc enim mens incedit, sicut per vias corpus.

ET COGITATIONES EJUS REDDAM EI. — Hebræum מַחְשָׁבוֹת *mahalatav* significat studia, machinationes, molitiones, opera. Hæc ergo vocantur hic *cogitationes*, scilicet ipsæ machinationes scelerum; has reddit Deus peccatori, cum illum propter easdem ex æquo punit et affligit.

Vers. 10. 10. ET COMEDENT, ET NON SATURABUNTUR. — Pauperes spiritu, qui esuriunt et sitiunt justitiam, saturabuntur, ideoque beati prædicantur a Christo, *Matth.* cap. v, 6. At hi avari sacerdotes et epulones, qui peccata populi comedunt, iisque inhiant inexplibili aviditate, justo Dei judicio ad tantam famem rediguntur in captivitate Assyriaca, ut eam saturare et explere nequeant. Ita Theophylactus et Arias, qui addit: « Qui hostias captant, ipsi in hostias convertuntur, » ut spolientur et mactentur ab Assyriis.

Secundo, Ribera et Arias; *q. d.* Licet gulæ, ventri et sceleribus se immergant, nunquam tamen desiderium suum explebunt. Nam, ut ait S. Hieronymus et ex eo Haymo: « Voluptas insatiabilis est, et quanto magis capitur, tanto plus utentibus se famem creat. E contrario beati esurientes et sitientes justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sicut justitia saturat, sic iniquitas substantiam non habens, vana comedens fraude deludit, et uteros devorantium vacuos derelinquit. »

Alienus Theodoretus: Comedent, inquit, pœnas et supplicia; at nunquam iis saturabuntur, id est

nunquam illa desinent, quia unum alteri continuo succedet.

FORNICATI SUNT, ET NON CESSAVERUNT. — Chaldaeus, Vatablus, Pagninus, Arias et Isidorus hæc accipiunt de corporali fornicatione, de qua sequitur: « Fornicatio, et vinum et ebrietas auferunt cor; » unde vertunt: *Scortabuntur, et non prorumpent*; Syrus, *non sunt multiplicati*, id est non crescent, non augebuntur filiis, *q. d.* Quærent liberos, ideoque non tantum uxoribus, sed et meretricibus copulantur; sed Deus punit eos sterilitate, ut filios non procreent; sicut paulo ante eosdem, quia epulones punit fame, ut eam saturare nequeant. Congrua enim et justa pœna fornicantium est sterilitas illiberis, ut qui ex matrimonio ad proles a Deo instituto eas procreare nolunt, ex meretricibus eas procreare cupientes non possint, aut si procreent, pravæ sint et miseræ, brevisque ævi, uti hodierna sæpe docet experientia. Hoc est quod dicitur *Sapient.* cap. iv, 3: « Spuria vitulamina, » græce *μυστερματα*, id est *propagines*, et novi surculi, « non dabunt radices altas; » quod clare explicans cap. iii, ait: « Filii adulterorum in inconsummatione erunt, » id est inconsummati erunt, nec pervenient ad perfectam ætatem. « Et ab iniquo thoro semen exterminabitur. »

Secundo et melius, S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus, Haymo, Hugo et Lyranus hæc accipiunt de fornicatione mystica, id est de idololatria: de hac enim continue agit hic Propheta, de eaque statim, causam hujus sui dicti dans, subdit: « Quoniam dereliquerunt Dominum. » Sensus ergo est, *q. d.* Comedent, et non saturabuntur, quia fornicati sunt cum idolis, et non cessaverunt, nec sua fornicatione saturati sunt; sed inexplibili libidine fornicari, id est idololatrare, continue perrexerunt. « Vires, inquit S. Hieronymus, in fornicatione deficiunt, et fornicandi desiderium non quiescit; » unde pro *non cessaverunt*, hebraice est *לֹא יִפְרוּסוּ* *lo iprosu*, id est *non sunt divisi*, scilicet a sua fornicatione, suisque amasiis, puta idolis; sed iis jugiter copulati sunt; radix enim פָּרַץ *parats* significat dividere. Inde locus in quo Deus, pro Davide pugnavit, divisit et dispersit Philistæos, dictus est *Baal Pharasim*, id est habens divisionem, *q. d.* Planities divisionum, vel campus fracturæ et rupturæ, dicente Davide: « Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ. » II *Reg.* cap. v, 20. Uterque sensus verus et genuinus est. Fornicatio enim hic et in sequent. tum proprie pro scortatione, tum mystice pro idololatria capitur. Ratio est, quia illa hujus erat non tantum imago et symbolum, sed comes quoque et assecla, imo et instrumentum. Idola enim, præsertim Beelphegor, sive Priapum, colebant fornicatione, omnique obscenitate, etiam infanda et Sodomitica cum effeminatis, ut patebit versu 14.

« QUONIAM DOMINUM DERELIQUERUNT IN NON CUSTO-

DIENDO, — scilicet ejus legem et præcepta. Ita S. Hieronymus, Hugo, Albertus, Lyranus et alii. Hebræa habent: *Quia deseruerunt Dominum ad custodiendum*, id est quia deseruerunt custodire Dominum, sive custodiam Domini. *Custodia Domini* hebraice vocantur leges, præsertim cæremoniales Domini. Hæ vocantur *custodia* per metonymiam, quia summe observandæ et custodiendæ sunt, ut qui eas custodit, Deum ipsum qui eas sanxit, quique iis collitur et honoratur, custodire videatur. Unde Chaldaeus vertit: *Quia cultum Domini dereliquerunt et non custodierunt*; et Vatablus: *Quia deseruerunt Dominum, quo minus eum* (id est ejus jussa) *observarent*. Sicut ergo aulici et stipatores, puta Helvetii, summa cura jugiter custodiunt principem, et omnia quæ eum tangunt, nec faciunt aliud tota vita; ita nos, præsertim sacerdotes, custodire decet cultum ritusque sacros Dei. Sic *Sapient.* cap. VI, 19, dicitur: « Cura disciplinæ dilectio est, et dilectio custodia legum illius est; custoditio autem legum consummatio incorruptionis est. » Alludit ad Levitas, qui dicuntur in tabernaculo excubare, et custodire custodias Domini, id est tabernaculum, vasa ritusque Domini, *Levit.* cap. VIII, 33; *Numer.* I, 53; cap. III, 32, 36, 38 : cap. VIII, 26; cap. XVIII, 4, 5, 8, et alibi.

Quocirca minus recte Cyrillus et Theophylactus sic exponunt, quasi dicat: Dereliquerunt Dominum, ut custodirent vias suas malas, ebrietatem, fornicationem, etc. Rupertus qui ex adverso: *Non custodierunt se*, inquit, *ne servirent peccatis*.

Vers. 11. 11. FORNICATIO, ET VINUM, ET EBRIETAS AFFE-
RUNT COR. — « Fornicatio, » tum corporalis, jungitur enim vino et ebrietati; tum quæ inde consequi solet spiritalis, id est infidelitas et idololatria, aufert cor, id est mentem, rationem, judicium, animum, ac hominem dementat, facitque vecordem. Ita Theodoretus, Theophylactus et alii. Idque tum quia ipsa fornicatio est foeda et vesana, ac repugnans rectæ rationi; tum quia corporalis subjicit hominem meretriculæ, quæ vesanis cupiditatibus agitur; spiritalis vero subjicit hominem idolo et dæmoni, qui est juratus ejus hostis; tum quia exhaurit et perdit ejus opes, famam, sanitatem, conscientiam. Ita Dalila Philistina cor, vires et vitam eripuit Samsoni. Ita septingente concubinæ Salomonis dementarunt regem sapientissimum, eumque ad sua idola colenda pertraxerunt et perdidit, III *Reg.* cap. XI, 1. Porro fornicario et peccatori excordi cor restituit timor Dei, judicii et gehennæ; Deus enim per timorem cor pulsatur, et ad vitam spiritalem excitat. Nam, ut ait Sapiens, *Eccli.* XXI, 7: « Qui timet Dominum, convertetur ad cor suum. » Justos vero et generosos, sed dormitantes vel incogitantes, excitat Deus per amorem et beneficia; ut Davidis cor excitavit, II *Reg.* VII, 27, cum dixit: « Revelasti aurem servi tui dicens: Do-

mum ædificabo tibi: propterea invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac. »

Moraliter, discite hic quam bruta sit libido, quæ præ aliis vitiis homini, etiam sapienti et principi, cor et mentem eripit. Quocirca Diogenes, teste Laertio, lib. VI, dicebat « scorta esse regum reginas; » quod reges dementarent, ac ab illis quidquid collibisset, peterent et impetrarent, ideoque in ipsos reges quasi regnum, imo tyrannidem exercerent; reges enim a populo non semper obtinent quod exigunt, at scorto nihil negatur. Idem Diogenes dicebat scorta similia esse mulso lethalibus venenis temperato, eo quod afferrent quidem initio voluptatem, sed quam perpetuus dolor consequeretur.

Quocirca Demosthenes Corinthi postulans a Laide famosa meretrice corporis copiam, cum illa pro nocte stipularetur drachmarum decem millia, deterritus magnitudine pretii, mutavit sententiam dicens: « Non emo tanti pœnitentiam, » significans inhonestæ voluptati comitem esse dementiam, æque ac pœnitentiam.

Xerxes iratus Babylonis quod a se defecissent, postquam illos in suam potestatem redegit, vetuit ne ferrent arma; sed psalteriis tibiisque canerent, scorta alerent, cauponas haberent, quo voluptatibus evirati et excordes, non molirentur denuo defectionem. Testis est Plutarchus in *Apothegm. regum*.

Demetrius Phalereus, cum vidisset juvenem luxuriosum: « Ecce, ait, quadratam statuam habentem syrma, ventrem, pudenda et barbam. » Ita Brussonius, lib. III, cap. XXXIII.

Hæc Gentiles; quid jam dicant Christiani, quibus major a Christo puritas et sanctitas indicitur, quibusque magis nota est libidinis turpitudine, noxa, et vindicta æternorum ignium?

Præclare Salomon sua experientia et periculo (ideo enim forte damnatus est, ejus enim salus est dubia) edoctus: « Vinum, inquit, et mulieres faciunt apostatare sapientes; » nam, ut ait Poeta:

Nox et amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore caret, Liber amorque metu.

Præclare S. Ambrosius, lib. IV in *Lucam*, cap. IV: « Nec minorem, ait, febrem amoris esse dixerim quam caloris. Itaque illa animum, hic corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eo quod ignitæ sint cupiditates; » et mox: « Vehementior tamen est animi quam corporis febris, et ideo pro animi voluptate corporis salus plerumque contemnitur, nec a periculis abstinetur. » Affert exemplum illustre: « Theotimus cum gravi oculorum incommodo laboraret, et amaret uxorem, interdicta sibi a medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis raptus: Vale, ait, amicum lumen. » In æstu ergo cupiditatis sciens se oculos amissurum, maluit illos amittere, quam libidine abstinere. An non libido ei cor mentemque eri-

Moraliter, libido eripit luxurioso cor.

puerat? Utiq̄ue, idq̄ue sensit, cum libido deferebuit et oculos amisit; tunc enim errorem cæcitatemq̄ue suam deſcens; sed sero; nec libidinis voluptatem retinere, nec oculos perditos recuperare valuit.

Apposite quoque tres illi heroes custodes Darii regis, cum inter se quærerent et disputarent quidnam esset fortissimum? primus eorum respondit: « Forte est vinum; alius: Fortior est rex; tertius Zorobabel: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem vincit veritas, » III. *Estra* III, 10: Mulieres ergo sunt Sirenæ, quæ socios Ulyssis sua forma et cantu inescarunt, demantarunt et perdiderunt. Vis remedium? Unicum est in fuga. « Fugite fornicationem, » ait Apostolus, fugite aspectum vocemq̄ue mulierum. Illustre hæc de re exemplum exstat in *Vita S. Martiniani* apud Surium, qui graviter et crebro tentatus a mulieribus, ut eas effugeret toto orbe factus est profugus, cuius hic jugis erat stimulus: « Fuge, Martiniane. »

Denique fornicatio eripit homini cor, id est mentem et cerebrum: quia in ipso ejus actu homo videtur esse impos sui, æstuare et furere instar epileptici. Unde philosophi nonnulli dixerunt actum venereum esse meram epilepsiam; præsertim quia ille si frequentetur, realiter hanc inducit, uti experientia vidi, et ratio physica clare id demonstrat. Quocirca Alexander Magnus, licet ab adulatoribus audiret se esse filium Jovis, tamen hominem se fateri coactus: « Ex usu, ait, Venæris, et ex somno manifeste me esse hominem convincor. » Ita Plutarchus in ejus *Vita*.

VINUM ET (et) capitur pro id est: ita Emmanuel) EBRIETAS AUFERUNT COR.— Septuaginta, hæc aliter dispungunt et vertunt, nimirum: *Fornicationem, vinum et ebrietatem suscepit cor populi mei*; verum alii passim dispungunt et vertunt, uti noster Interpres. Hebraice ad verbum est: *Fornicatio, vinum et mustum vel* (ut Vatablus vertit, *potus inebrians*) *capitunt, vel accipiunt, vel eripiunt, cor*. Alludit hebraice תירס *tiros*; id est mustum sive vinum recens expressum; ad radicem ירס *iaras*, id est possedit et occupavit; eo quod cum crasum sit, turbidum, bulliens et fumosum, statim occupet et possideat cor, id est arcem mentis, faciatque hominem ebrium et amentem. Notat originem idololatriæ omnisque mali fuisse comensationes et computationes: hæc enim eripiunt mentem; et judicium rectæ rationis, simulque libidinem inflammant, itaque hominem præcipitant in fornicationem aliaque scelera, ac tandem in infidelitatem et idololatriam; ejus enim Deus est venter. Id ita esse patet ex prima hominum post diluvium propagatione. Cum enim vinum inventum fuit a Noë, mox ipsi et multo magis ejus posteris cor ad se rapuit, et mentem eripuit, adeo ut plerique omnes ad vitia, imo ad idololatriam deflexerint. Noë enim moriens, gemens

fremensque vidit pene totum orbem, id est omnes suos posteros impios et idololatrias, uti dixi *Genes. ix*, sub finem capitis. Hinc nonnulli notarunt vinum a Noë inventum, adeo avide citoque ab omnibus arreptum tentumque fuisse, ut ipsum ejus nomen in omnes linguas transierit, idemque quod prius, apud omnes, licet jam linguis divisos, remanserit. Vinum enim hebraice, dicitur יין *tain*; vel *ten*: inde Janus (puta Noë) vini inventor: inde Græcum οἶνος; inde Latium *vinum*; Gallicum *vin*; Italicum, Slavonicum et Hispanicum *vino*; Germanicum, Anglicum et Belgicum *wijn*, et ita de cæteris gentibus et linguis. Porro quam vinum et deliciæ eripiant cor, non tantum Propheta, sed et gentium philosophi docuerunt.

Antisthenes, quodam predicante delicias, « Hostium, ait, filiis contingat in deliciis vivere, » ut rem amentem et pestilentem detestans delicias, quas plerique pro summo bono complectuntur. Ita Laertius, lib. VI *De Vitis Philos.* cap. I.

Diogenes, apud Laertium eodem libro, distomachabatur in eos qui pro bona valetudine diis munera offerrent, et in ipso sacro omnibus voluptatibus se obruentes perderent. Idem eos qui per luxum in coquos, nepotes, scorta et adulatores facultates suas profunderent, similes dicebat arboribus per præcipitia nascentibus; quarum fructus homo non gustaret, sed a corvis et vulturibus ederentur: sentiens eos qui gula ventrique serviunt, non esse homines.

Socrates, apud Laertium, lib. II, cap. v, aiebat esse turpe, si quis sua sponte serviens voluptatibus talem se faceret, quales nemo domui suæ vellet habere servos. Talibus autem nullam salutis spem reliquam esse, nisi si pro eis deos comprecarentur alii, ut bonos dominos nancisci possent, quando prorsus decretum esset servire: indicans nullos fœdiorem et miseriorem servire servitutem, quam qui et animo et corpore servirent voluptatibus. Idem admonebat voluptates non aliter quam Sirenas esse prætereundas, obturata aure instar Ulyssis ei qui properat ut Ithacam, id est virtutem veluti patriam, conspiciat.

Plato cum videret Agrigentinos magnis impensis ædificare, eodemque modo cœnare: « Agrigentini, ait, ædificant quasi semper victuri, et comedunt quasi semper morituri. » Ita Alianus; lib. XII.

Arcesilaus Scythia percunctanti qui fieret ut ab aliis sectis multi deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli desciscerent ad alios: « Quoniam, ait, ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam. » Gallos dixit sacerdotes Cybeles eviratos; quasi diceret: In voluptatem proniores sumus, quam in virtutem, cum tamen hæc ex feminis viros, illa ex viris feminas efficiat. Ita Laertius; lib. IV, cap. vi. Idem respondit B. Thomas Morus cuidam roganti cur tam multi ad Lutheri hæresin voluptuariam deficerent.

Morali-
ter, vi-
num eri-
pit cor.

Cato senior vinoso cuiquam et guloso ejus familiaritatem ambienti abnuvit, causamque addidit: « Quia, inquit, vivere non possum cum eo qui melius et subtilius palato, quam corde sentit. » Ita Brussonius, lib. III, cap. VII. Tiberius Cæsar Attilio Butæ viro prætorio, cum ad inopiam per luxum redactus eam deploraret; « Sero, inquit, experrectus es. » Dormiunt nimirum temulentia ac luxui dediti, verius quam vivunt; nam « vita mortalium vigilia est. » Ita Seneca in *epistol.*

Scipio Æmilianus Censor declaratus, audiens juvenem placentam ex melle in urbis formam compactam, Carthaginemque nuncupatam convivis diripiendam dedisse, equo privavit. Rogatus cur? « Quia, inquit, me prior Carthaginem diripuit. » Quo dicto militem damnavit ignavum et vecordem, qui gulæ deditus cum placentis potius melle conditis, quam contra hostes pugnares belligeraret. Ita Brussonius, libro III, cap. I.

Sed accipe propria vini et crapulæ. Pythagoras dicere solebat « ebrietatem esse insaniam meditationem. » Ita Maximus, *serm.* 30.

Leontichidas Spartiata rogatus cur parum bibant Spartiatae? « Ne, inquit, alii pro nobis consultant, » *q. d.* Nequit prudenter de rebus consultare, cui sanum iudicium a vino ablatum est. Ita Plutarchus in *Lacon.*

Astyages cum rogasset Cyrum cur vinum non hausisset? « Quia, ait, metuebam ne in cratere mixta venena forent. Etenim cum tu in natalitis amicem adhibuisti, perspicue didici eum vobis venena infudisse. » « Et quo pacto, » inquit ille, « o fili, hoc dignovisti? » « Quod videbam vos, » respondit, « neque corporis esse, neque mentis compotes. » Ita Xenophon in *Pædia.*

Androclides vir sapiens ad Alexandrum Magnum vino deditum dixit: « Vinum potaturus, rex, memento te bibere terræ sanguinem: cicuta homini venenum, cicuta est vinum. » Ita Brussonius, lib. I, cap. XIX.

De Bonoso bibacissimo, qui postea Imperator creatus est, dixit Aurelianus: « Non ut vivat, sed ut bibat natus est. » Ita Vopiscus in *Aureliano.* Idem Bonosus se suspendit: ac roganti cuiquam quis esset suspensus, respondet alter non hominem esse, sed amphoram. Æschines dicebat: « Speculum formæ est æs (olim enim specula fiebant ex ære polito); vinum autem animi: » nihil enim tam occultum in corde, quod ebrius non effutiat. Ita Maximus, *serm.* 30.

Luxuriosa res est vinum, et tumultuosa ebrietas. » *Proverb.* XX, 1.

« Cui vae? cuius patri vae? cui rixæ? cui foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cum splenderit in vitro color ejus, ingreditur blande, sed in novissimo mordebit ut

coluber, et sicut regulus venena diffundet. » *Proverb.* XXIII, 29. « Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum: quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas. » *Proverb.* XXXI, 4.

S. Basilius et Ambrosius dicunt, ebrietatem esse voluntariam insaniam. Amplius ait S. Bernardus, lib. *De Modo bene vivendi*, cap. XXV. « Multi, ait, per vinum a dæmonibus capti sunt, nec est aliud ebrietas, quam manifestissimus dæmon. » Et paulo antea: « Ebrietas corpus debilitat; ebrietas generat perturbationem mentis; auget furorem cordis; ita alienat mentem, ut homo nesciat seipsum. »

Monachus quidam Ægyptius, interrogatus cur assidue sibi voluptates subtraheret, respondit: « Subtraho eas mihi, ut iræ causam et occasionem præcidam. Scio enim illam semper de voluptatibus belligerari, mentemque meam perturbare, et cognitionem ipsam fugare. » Ita Nicephorus, lib. XI *Hist.* cap. XLIII.

12. POPULUS MEUS IN LIGNO SUO INTERROGAVIT. — Vers. 12.

Probat quod fornicatio et ebrietas auferunt eorum, ex eo quod homines deducant ad idololatriam, ut idola lignea, surda, cæca, muta et inania interrogent quasi deos suos, et consulant de futuris rerum eventis. Aut potius, sensus est, *q. d.* Adeo luxus et libido tam fornicandi, quam idololatræ dementavit eos, ut a lignis et baculis oracula poscant.

Quæres, quodnam sit hoc lignum? *Primo*, Chaldaeus, Rupertus et Lyranus respondent esse ligneum idolum; *secundo*, Isidorus esse pseudoprophetas quos consulebat populus: hi metaphoricè vocantur lignum, quia eis quasi ligno et scipioni innitebatur vulgus; *tertio*, melius S., Hieronymus, Haymo, Hugo et Vatablus, per lignum hoc accipiunt baculum divinatorium: eo enim quasi instrumento divinabant. Unde Septuaginta vertunt: *In symbolis eorum interrogabant*; erant enim hi baculi superstitionis et divinationis symbola. Hinc et subdit: « Et baculus ejus (ab eo interrogatus) respondit ei. »

Nota: Veteres Chaldæi, eosque secuti Hebræi, utebantur *baedouarria* et *baedouarria*, id est divinatione per virgas et sagittas. Ita Nabuchodonosor dubitans an Jerusalem, an Philadelphiam operet bello appetere, accepit duas sagittas, quarum uni inscripsit nomen Jerusalem, alteri nomen Philadelphie; deinde sorte eas commiscuit, unamque eduxit, qui eum videret inscriptum nomen Jerusalem, conjectit illam sibi primo esse expugnandam, *Ezech.* cap. XXI, 21. Vide ibi dicta. Rursum sagittam jaciebant in altum, et aspiciant quo illa caderent; an antrorsum, an retrorsum; an ad dexteram, an ad sinistram, eoque sibi pergendum esse conjectabant. Ita Theophylactus. *Tertio*, Moses Samsonis filius, in explicatione præcepti negativæ 52, commemorat hujusmodi ritum: Decorticabant baculum ligneum uno

tantum ex latere, tum in aerem projiciebant; si primo jactu apparuisset superior pars decorticata, at secundo jactu superior pars adhuc vestita, prosperum successum augurabantur: sin e contra primum pars vestita, infelicem: si utroque jactu vestitum vel nudatum, latus superius, fuisset; mixtum eventum sibi pollicebantur; et hoc ab Osee hic notari et carpi. Vide Rhodiginum lib. IV, cap. XXIX, et Delrio, lib. IV *Disquis. Magic.* cap. II, Quæst. VI, sect. I, sub finem, et sect. III, sub initium (1).

SPIRITUS ENIM FORNICATIONUM DECEPIT EOS. — Aliqui per hunc spiritum accipiunt stimulum carnis, puta vehementem inclinationem et impulsam ad fornicandum. Huc accedit Cassianus, *Collat. VII*, cap. XXXII, qui ex Sereno abbate docet spiritum fornicationis esse dæmonem incitantem ad fornicationem: licet enim dæmones sint incorporei, et quisque eorum homines ad quælibet vitia sollicitet, tamen ut sit inter eos aliquis ordo, utque ordinatius, ideoque potentius et efficacius homines oppugnet, ipsimet inter se operas et vitia distribuerunt; ita ut hi præsent huic vitio, ad illudque sollicitent, isti illi, alii alteri, inde enim in Scriptura vocari videntur spiritus iræ, superbiæ, gulæ, luxuriæ, etc. Sic Moabitides puellæ deceperunt Hebræos, dum eos primo induxerunt ut secum fornicarentur, deinde ut idolum suum Beelphegor colerent, itaque Dei iram et plagam eis acciverunt, *Num. XXV*.

Secundo, « spiritus fornicationum » est ardor et impetus animi, incitans eum ad idololatriam; ita Theodoretus, Theophylactus, Arias et alii. Hoc spiritu quasi æstro acti vesani Israëlita ruebant ad idola colenda, uti fornicator ruit ad scorta; uti patet ex Prophetis, qui passim in hunc ardorem invehuntur et detonant. Unde sequitur: « Et fornicati sunt cum Deo suo, » *q. d.* Fornicando, id est idololatrando, desciverunt a Deo Deique cultu. Uterque sensus huic loco congruit, uti dixi vers. 10; sed posteriorem magis intendit Spiritus Sanctus (2).

Vers. 13.

13. SUPER CAPITA MONTIUM SACRIFICABANT. — Hæc capita sunt quæ a loci altitudine *excelsa* vocantur passim in libris Regum.

ET SUPER COLLES ACCENDEBANT THYMIAMA, — id est incensum, suffitum. Græcum enim θυμίαμα significat suffire, suffumigare, adolere incensum, et hoc significat hebræum קָתַר *katar*: thymiama ergo hic non tantum est illud compositum ex stacte, onyche, galbano et thure, quod Deus jussit adolere in altari thymiamatis, *Exod. XXX, 34*; sed etiam thus, ambra, et quodlibet incensum, edens suffitum.

(1) Vide *Ezech. XXI*, annotat. ad vers. 21.

(2) Cæterum observandum cum Rosenmüller et Ackermann: Etsi non dubium esse possit scortationem hic accipiendam esse de supersticioso simulacrorum cultu, includi tamen sordes scortationis, quæ proprie dicitur, profluente ex impudicis ritibus cultus illius suadet versus proximus.

QUIA BONA (amœna, jucunda) ERAT UMBRA EJUS. — Idem de arbore populo candida (hanc enim significat hebræum *libne*: sunt enim et populi nigra) ait Virgilius, *ecloga IX*:

Hic candida populus antro
Iammet, et lentæ texunt umbracula vites.

IDEO FORNICABUNTUR FILLE VESTRÆ, — *q. d.* In pœnam vestræ fornicationis, tum corporalis, tum spiritalis, scilicet idololatriæ, Deus permittet ut filia vestræ corporaliter fornicentur, tum cum amasiis suis, tum cum hostibus vestris, puta Assyriis; qui eis abutentur, cum eas captivas abducent, nec eas impedit aut puniet: quo fiet ut magis et magis fornicentur, ac majori dolore et ignominia vos afficiant, animosque vestros vulnerent. Ita Theodoretus, Haymo, Albertus et Hugo.

Secundo, Chaldæus, Vatablus et Pagninus vertunt in præsentem, *ideo fornicantur filia vestræ, q. d.* Quia vos fornicamini, hinc vestro exemplo fornicantur et filia ac sponsa vestræ, præsertim quia absunt ab ædibus et oculis vestris, ac versantur apud excelsa in locis sylvosis et amœnis, quæ scelus illectant, ut, sicut vos fidem frangitis Deo, ita justo Dei judicio frangant et sponsa fidem vobis datam. Lex enim est talionis:

Frangenti fidem fides frangatur eidem.

Pro sponsa hebraice est כַּלּוֹת *callot*, quod verti potest cum Chaldæo, Theophylacto et Vatablo, *nurus*, id est uxores filiorum vestrorum, *q. d.* Hæc fidem frangent datam filiis vestris, fornicando cum adulteris; sicut vos fidem fregistis Deo datam, fornicando cum idolis: itaque tam vos quam filios vestros, maritos suos pudore et mœnore afficient et conficient.

14. NON VISITABO (id est deseram, negligam, *Vers. 14.*

peccare impune permittam: ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Lyranus, aut, ut Isidorus et Vatablus, *q. d.* Non puniam tam severe ut vos, filias et sponas vestras, cum adulteraverint (3). **CAUSAM** subdit): **QUONIAM IPSI CUM MERETRICIBUS CONVERSABANTUR.** — Est enallage personæ: ex indignatione enim quasi avertens faciem ab ipsis, mutat secundam personam in tertiam, dicens: « Ipsi, » id est vos ipsi, *q. d.* Quia vos, relictis filiabus et uxoribus, aditis meretrices, cum eis que scortamini; hinc ipsæ vestro exemplo irritatæ, et a vobis derelictæ, pari modo et jure relictis vobis adibunt amasios et adulteros, cum eis que fornicabuntur. Hebræa habent: *Quoniam ipsi cum meretricibus separabantur*, id est, separatim relictis filiabus et uxoribus conversabantur

(3) Nonnulli interrogative capiunt *נָלֹ, non, pro* *נָלֹ אֵלֶי, annon: Annon visitabo super filias vestras, etc.* Sic d'Allovi et alii. Id vero non convenire satis cum scopulo serieque contextus, adeoque cum veteribus omnibus *indicative* sive *indictive* hæc verba capienda esse, *non visitabo, etc.*, et quæ sequuntur, monet Gatacker, *Adversar. Miscellan. posth.* cap. xxiii, pag. 624.

et scortabantur : licet Marinus in *Lexico* hebræum יפרדו *ipparedu*, id est separabuntur, derivet a פרה *pered*, id est mulus (qui sic dicitur, quod sit generatione separatus); *q. d.* Mulos, id est spurios gignent; vel, *q. d.* Adinstar mulorum abutuntur matrimonio, non generandi causa, sed explendæ libidinis ergo duntaxat. Porro meretrices hæ erant sacerdotissæ Beelphegor, id est Priapi, et sua prostitutione eum colebant, ait S. Hieronymus, Cyrillus et Theodoretus, de quibus III *Reg.* xv, 12, aut Veneris cultrices, ut vult Albertus, quæ sedentes ad ejus templum adventantibus se prostituebant, uti dixi *Baruch* vi, 42.

Moraliter discite hic proles et uxores imitari parentes et maritos in scelere, Deumque horum peccata, prolium et uxorum peccatis et ignominia ulcisci. Ita ultus est adulterium Davidis scelere Absalonis, qui uxores Davidis patris sui incestavit, II *Reg.* xii, 11. Præclare Juvenalis, *satyra* 4 :

Et quod majorum vitio sequiturque minores,
Et nitidis maculam ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes,
Si damnosa senem juvat alea, ludit et hæres
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.
Sic natura jubet.

Quocirca illud in mente recordant parentes :

Et peccaturo obsistat tibi parvulus infans.

Et illud Plauti in *Pseudol.* :

Probum patrem esse oportet, qui gnatum suum
Probiorem, quam ipsus fuerit, postulet.

Denique illud Verini :

Et verbo et facto parvis sit regula natis,
Optima sitque omni tempore norma pater.

Sane pueri, dum circa mores inconditos monentur vel arguuntur, illam quasi natura insitam excusationem regerunt : A patre hoc didici : Id mater me docuit : Sic faciebat mater mea, sic pater; vulgo dicitur : « Mali corvi, malum ovum. » Audiavi non raro parentes graviter querentes de filiis, quod essent spurci, vinosi, maledici, cervicosi, inobedientes, intractabiles. Quibus ego : Parentes horum sæpe sunt causa; quia ipsi iisdem vitiis additi filiis pravo exemplo præeunt, illosque eadem verbis et factis docent. Si ergo cuperent filios mores corrigere, ipsi prius suos corrigerent, quibus illos dedocerent ea quæ ante docuerant.

Ita Augusti Cæsaris libidines et sordes imitatas sunt duæ Juliæ, filia et neptis; quæ proinde publicum illi probum extiterunt : unde ipse tertiam adoptavit Agrippinam, sed et hanc mox ob sordes abdicavit : nec aliter tres illas, quam tres vomicas, seu tria carcinomata sua appellare solebat : quin et testamento cavet, ne mortuæ in

sepulcrum suum inferrentur. Denique exclamare solebat illud Homericum :

O utinam cælebs vixissem, orbisque perissem!

Ita Suetonius in ejus Vita.

Eadem, imo major est ratio uxorum quam filiorum. Nam, ut ait Seneca *epist.* 95 : « Improbis est, qui ab uxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor uxorum; » « uxor enim mariti adulteri exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindicare, ait Quintilianus. Quocirca de multis dici potest quod de Clytemnestra ait Ovidius, lib. I *De Arte amandi* :

Dum fuit Atrides una contentus, et illa
Casta fuit : vitio est improba facta viri.

Et illud Euripidis de eadem :

Stultæ quidem sumus mulieres, non nego :
Cum autem insit hoc animis, peccat maritus
Fastidians connubia, imitari vult
Mulier virum, et alium parare amasium.

Denique Aristoteles in *Oeconom.* : « Primum itaque, ait, leges sint viro ad uxorem, ut injuria cesset; sic nec ipse injurias patietur, » alioqui talionem rependet ei uxor, et lege talionis se trahitur.

ET CUM EFFEMINATIS. — Hi erant viri sive scorta mascula, ut sunt pueri pathici, sacerdotes Priapi, qui mollitie et venere succuba Sodomitis serviendo, ex viris quasi feminas se efficiebant, ideoque vocantur *effeminati*. Unde Aquila vertit, ἐνδραχμένους, id est *mutatos*, scilicet ex officio virili, in femineum; Septuaginta, τεταλασμένους, id est *consecratos*, scilicet Priapo aut Veneri; Theodotion, ἀπεχωρισμένους, id est *separatos a vulgo*, quasi sacerdotes Priapi. Ita Cyrillus qui ait : Erant viri, sed in feminas mollitie mutati, qui muliebri vociferatione et cymbalis utentes, facesque ferentes circumeursabant. Sic et Theodoretus, Rupertus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii, qui et addunt aliam causam cur vocentur *effeminati*; quia, inquit, multi ex illis castrabantur, fiebantque eunuchi; ut ad venerem tantum passivam valerent, quasi feminæ, non activam. Porro hosce viros succubos Beelphegor, id est Priapo, consecratos fuisse in Israel et Juda, patet III *Reg.* xiv, 21, et IV *Reg.* xxiii, 7. Sed audi S. Hieronymum : « Nos, ait, effeminatos vertimus. Hi sunt quos hodie Romæ matri non deorum, sed demonum servientes, Gallos vocant, eo quod de hac gente Romani truncatos libidine in honorem Atys (quem eunuchum meretrix fecerat) sacerdotes illius manciparint : propterea autem Gallorum gentis homines effeminantur, ut qui urbem Romam ceperant, hac feriantur ignominia. Istiusmodi idololatria erat in Israel, colentibus maxima feminis Beelphegor, ob obsceni magnitudinem, quem nos Priapum possumus appellare. »

Secundo tamen, non minus apte pro effeminatis vertas meretrices. Has enim proprie significat

Ubi nota dæmonem esse simiam Dei, ideoque coli velle ubi cultus fuit Deus, tum ut Deum possessione sua excludat, tum ut celebrior sit ejus honos et veneratio. Idcirco Antichristus sedem regiam constituet in Jerusalem, uti ostendi *Apostolus* *cal.* XI, 8; ibique in templo sedebit et coletur ut Deus, tum ut habeatur verus rex Sionis; id est Messias, successor Davidis et Salomonis, tum ut profanet urbem olim sanctam, et pro templo Dei suum constituat, tum ut evertat monumenta omnia passionis, resurrectionis et ascensionis Christi, cujus ipse erit hostis, et Antichristus. Sic experientia constat dæmonem maxime insidiari monasteriis tum virorum, tum feminarum, ut magam vel magam, lubricam, turbulentam, etc.; aliquam in illud inducat, quæ cæteras omnes vel turbet, vel inficiat, ut ibi maxime cultus fuit Deus, colatur ipse, itaque Deum suo templo quasi expellat, de eoque se vindicet.

IN BETHAVEN. — *Bethaven* urbs fuit Judææ, sed ignobilis, sita juxta Bethel, de qua *Josue* VII, 2, et de ea hic loqui Prophetam censet a Castro. Verum S. Cyrillus, S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus, Haymo, Lyranus et alii passim putant ipsam Bethel vocari *Bethaven*; tum quia ei erat vicina; tum quia Bethel erat celeberrima, primo sanctitate et pietate, postea idolis et idololatria. Jeroboam enim vitulos aureos collocavit in Dan et Bethel, quasi in duobus regni limitibus, ibique hisee vitulis per se sacrificavit. Nota Bethel prius dicta est Lusa, ob copiam nucum et amygdalarum (hæc enim hebraice vocantur *לש*); a Jacobo vero patriarcha, qui ibi vidit Deum scalæ innixus, et angelos per scalam ascendentes et descendentes, vocata est Bethel, id est domus Dei; *Genes.* XXVIII, 19. Eadem a Prophetis per antiphrasin vocatur *Bethaven*, id est domus iniquitatis, ut vertit Theodotus, aut domus nihili, ut vertunt Symmachus et Aquila. Septuaginta pro *אבן* *aven* per crasin legentes *אבן* *on*, vertunt, domus doloris, vel domus idoli, quia in ea erat templum, in quo colebantur vituli aurei Jeroboam. Id ita esse patet *Amos* V, 5, ubi Propheta eadem pene verba, quæ hic habet Osee, usurpat, aitque: «Nolite quærere Bethel, et in Galgalam nolite intrare, etc., quia Galgala captiva ducetur, et Bethel erit inutilis,» hebraice *aven*; Bethel ergo est Bethaven. Monet itaque Judam, puta duas tribus, ne adeant idola vicina posita in Galgalis et in Bethel. Dico vicina, quia Galgala et Bethel erant in sorte tribus Benjamin, ut patet *Josue* XVIII, 12 et 22; ideoque ea potius nominat, quam Dan aut Samariam. Dicit autem: «Ne ascenderitis in Bethaven,» quia Bethel sita erat in loco alto. Ita Vatablus.

Tropologice, Bethel fit Bethaven, cum regnum, populus, urbs, uti Anglia, Scotia, Dania, a fide et cultu Dei ad hæresin desciscit, cum templa instabula, monasteria in armamentaria, hospitalia in tabernas et ganeas convertuntur, quibus com-

petit illud Jeremia et Christi: «Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum,» *Matth.* XXI, 13. Rursum sancta anima fit Bethaven, cum a Dei gratia peccatum excidit; tunc enim a regno et dominio Dei transit in jus et potestatem diaboli.

-Nota Prophetam hic et deinceps usque ad finem capituli, maxime loqui duabus tribubus; ad illas enim convertit sermonem vers. 15, dicens: «Si fornicaris in Israel, non delinquat saltem Juda.»

-NEQUE JURAVERITIS: VIVIT DOMINUS.— *q. d.* Ne juretis per vitam idoli; quod est in Galgalis, vel in Bethel, et attribuendo nomen *Dominus*, hebraice *Jehova*, quod est nomen incommunicabile, et proprium Deo vero. Juramentum enim est actus latriæ: jurando enim per aliquem, testabantur eum esse infallibilem, primam et increatam veritatem; ac consequenter esse numen et Deum, eum enim jurantes in testem suæ assertionis vocabant dicentes, v. g. Vivit Dominus, quod hoc illudve fecerim, aut faciam, quasi dicerent: Juro per Deum vitamque Dei, quod hoc illudve feci, aut faciam. Sicut ergo paulo ante vetuit cultum idoli, ita hic vetat juramentum per idolum: hoc enim est protestatio et invocatio numinis Dei que veri. Ita Theodoretus, Albertus, Hugo, Lyranus et alii.

Alii exponunt, *q. d.* Ego Deus et Dominus, sive Jehova vester, nolo ut per me meamque vitam amplius juretis, cum sitis idololatras; nolo ut ore, quod invocatione idolorum polluistis, juretis, nominetis et invocetis, itaque polluatis nomen sanctum meum. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theophylactus, Haymo, Isidorus, Vatablus et alii. Verum hæc expositio non recte coheret cum eo quod præcessit: «Nolite ingredi in Galgalam, et ne ascenderitis in Bethaven;» huic enim annectit: «Neque juraveritis: Vivit Dominus,» hæc enim tria pari casu, tenore et nexu dicuntur, ut patet ex Hebræo. Eodem ergo spectant; scilicet ad hoc ne colant idola in Galgalis et Bethaven, neve per ea jurent. Alioqui quæ esset connexio dicere: Nolite colere idola in Galgalis et Bethaven, et nolite jurare per nomen meum. Contrarium enim potius dicendum esset, hoc modo: Nolite colere nec jurare per idola, quæ sunt in Galgalis, sed potius colite me, et jurate per nomen meum.

16. QUONIAM SICUT VACCA LASCIVIENS DECLINAVIT Vers. 16/ ISRAEL.— Proponit Judæ petulantiam et lasciviam Israelis, quasi rem foedam, indignam, et Dei indignationem exitiumque gentis provocantem; ut Juda aliena insania et periculo sapiat, illudque declinet, *q. d.* Israel carens cerebro lasciviat ut vacca; at tu, o Juda, persta in Dei lege, quasi leo: huic enim te assimilavi, *Genes.* XLIX, 10: Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Haymo et alii. In Hebræo est elegans paronomasia: Sicut

Bethel est Bethaven, id est domus idoli.

vacca, vel vitula, שררה שררה *sarera sarar, Israel*, q. d. Sicut vacca rebellis rebellavit Deo Israel. Ita Vatablus. *Sarera* enim significat vaccam quæ lascivia vel cæstro agitatur, ideoque indomita et rebellis jugum omne excutit, et quasi furens huc illucque discurrit.

Quocirca Septuaginta vertunt: *Sicut vacca asilo percussa insanivit Israel*; asilo, id est cæstro, uti ex Virgilio docet S. Hieronymus; sic enim canit Virgilius, lib. III *Georg.*:

Est lucos Silari circa, ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen Asilo
Romanum est, (Estron Graii vertere vocantes;
Asper, acerba sonans; quo tota exterita sylvis
Diffugiunt armenta.

Asilum significat furorem Hebræorum, quo impetu insano ferebantur et ruebant ad cultum idolorum. Noster generalius magisque proprie et adæquate vertit, « lascivians; » non enim solo cæstro, sed et pastu, amore, aliisque de causis lasciviant vaccæ. Unde Chaldæus vertit: *Sicut bos qui saginatur et recalcitratur, sic rebellat Israel propter multitudinem bonorum, juxta illud Deuter xxxii, 15: Incrassatus est dilectus, et recalcitravit, etc.* Noster vero melius vertit *vacca*, quam *bos*, tum quia hebræum: פרה *para* vaccam significat, non bovem; tum quia femine omnium pene animalium magis lascivæ sunt, petulcæ et deliræ, quam mares, uti docet Aristoteles, lib. *De Physiognomia*, et ex eo Augustinus Niphus, qui hujusce rei physicas rationes adducit: « Magis malefica, inquit Aristoteles, sunt feminea masculis, et proterviora, et minus defensiva; » rursus: « Masculina natura sunt fortiore et justiore genere; feminina autem sunt timidiora et injustiora natura. » Feminina tamen quia minus habent cerebri, judicii, animi et virium, hinc natura id aliunde compensante, plus habent affectus, passionum, procacitæ et impudentiæ: hisce enim illa supplet.

Denique Propheta comparat Israellem vaccæ, non cani vel asina. *Primo*, quia coluit vaccæ, puta vitulos aureos; vocatur vacca potius quam vitulus, ad majorem confusionem, quia sic miro fornicationis modo a vitulis subigebatur, quibus visibiliter adorando se substernebat; invisibiliter vero suam animam tauro, id est dæmoni, prostituēbat. *Secundo*, quia Deus ejus erat venter, et, ut ait David: « Prodiit quasi ex adipse iniquitas eorum. *Tertio*, quia ejus lascivia commutanda erat in jugulationem, jubilus in mugitum et planctum. Ita Ruffinus, Rupertus et ex iis Delrio, *adagio* 977. Denique quia vitulabatur et lasciviebat, uti vaccæ et vituli quos colebat.

NUNC PASCET EOS DOMINUS QUASI AGNUM IN LATITUDINE, — id est in loco lato et spatioso, q. d. Sicut agnus, qui saginatur, latissime in pascuis uberimis pasci sinitur, ut impinguatus statim maectur; ita Deus sinit Israellem bonis affluere et lascivire, ut sit prædæ Assyrii, ab eisque spoliatur

et juguletur. Ita S. Hieronymus, Vatablus et Lyranus (1).

Secundo, alii, q. d. Israel captivus ibit in Assyriam, ubi non lasciviet ut vacca; sed ducetur quo hostes volent, ageturque ad nutum Assyriorum tanquam agnus mansuetus. Ita Haymo; Hugo et a Castro. Aut sicut agnus mansuetus ubique matris ubera requirit; ita Israel in captivitate domitus et mansuefactus, me meaque ubera requiret. Ita Theodoretus et Theophylactus.

Tropologice, S. Hieronymus per Israel hæreticum, per Juda fidelem et Ecclesiasticum accipit: « Si semel, ait, fornicaris, hæretice; saltem tu, Ecclesiastice, non delinquas; nec ingrediaris in Galgalam, hæreticorum conciliabula, ubi peccata omnia revelantur, et instar porcorum volutantur in cæno (alludit enim Galgala ad גלגל *gala*, id est revelavit, et ad גלל *galal*, id est revolvit, volutavit), ne te ascendere putes ad superbas et arrogantes falsorum dogmatum fictiones. Non est enim ibi domus Dei, sed domus idoli. Sicut enim vacca percussa asilo, percussi sunt hæretici ardentibus diaboli sagittis, et legis notitiam reliquerunt: ideo pascentur in lata et spatiosa via, quæ ducit ad mortem, et patientia Domini bonique pastoris eos nutriet ad interitum. » Idem, mutato nomine hæretici, adaptes ambicioso, luxurioso, avaro et cuilibet peccatori.

17. PARTICEPS IDOLORUM EPHRAÏM, DIMITTE EUM, — Vers. 17. q. d. O Juda, dimitte Ephraim, id est Israel, puta decem tribus, quæ sunt participes cultus et mense idolorum; comedunt enim idolothyta, scilicet carnes et cibos idolis immolatos: noli ergo eum imitari, noli cum eo participare in idolis et idolothytis. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo, Lyranus et alii. Minus recte Rupertus et Vatablus censent hæc esse verba Dei ad Prophetam, q. d. Luseris operam, si ad pœnitentiam invitaris Ephraim; dimitte ergo eum cum suis cupidinibus et idolis. Gravissima enim est pœna dimitti a Deo, et tradi sibi suisque concupiscentiis.

18. SEPARATUM EST CONVIVIUM EORUM. — Dat causas Vers. 18. Judæ, cur Israelis commercium et societatem vitare debeat. *Prima* est hæc, q. d. Quia illorum cultus, religio et convivium a tuo, o Juda, separatum et diversum est: tu enim abstines cibis lege *Levit.* xi vetitis; illi sine scrupulo iis vescuntur, tu participas ex hostiis pacificis Deo immolatis; illi participant et comedunt idolothyta. Ita S. Hieronymus, Albertus et Hugo; tu post epulas castum te conservas; illi epulis distenti ardent in libidines. Hoc est quod sequitur: « Fornica-

(1) Quibus verbis, ut scite notat Maurer, cum in campo minus lato et probe obsepto agnus imbecillis a feris sit tutus, contra in campo spatioso atque aperto a grege facile aberret ac præda fiat lupo, miratur vates, nullam jam curam populi sui Deum habiturum, sed passurum esse, ut ejecti patriis sedibus Israelita dispergantur præda futuri hostibus.

fione fornicati sunt. » Pro *separatum est convivium*, hebraice est סר סבאם *sar sobeam*, id est recessit potatio vel compotatio, id est convivium eorum. Hebræi enim vocant *miste*, id est compotationem, uti et Græci συμπόσιον, a communione potus, quod Latini a communione victus et cibi vocant *convivium*. Est metaphora a vinis acidis. Nam recedere venuste ab Hebræis usurpatur de vino, quando in vappam resolvitur. Unde et Græci tale vinum ἐξιστραξός, Cicero; *vinum fugiens*, Flandri *afgaenden wijn* vocant. Chaldæus, R. David, Vatablus, Pagninus et alii recentiores vertunt: *Dutruit vel fatuit potus eorum, q. d.* Vinum eorum erat olim vinum *cos*, id est coloratum, odoratum, sapidum; jam per scelera eorum recessit a suo colore, odore, sapore; factumque est decolor, putidum, acidum, *q. d.* Lætitia eorum in tristitiam versa est, gaudia in luctum, epulæ in absinthium.

Mirum est Septuaginta vertere: *Provocavit Chananæos*: quod sic explicat S. Hieronymus, *q. d.* « Tantum studium habuit Israel in idolorum cultu, ut non imitatus sit Chananæos, id est ethnicos, sed ad imitationem sui eos provocaverit erroris. »

Denique Isidorus vertit: *Recessit ebrietas et crapula eorum, quasi Israelitis hic tacite objiciatur, quod usque ad crapulam et vomitum sese ingurgitarent.*

DILEXERUNT IGNOMINIAM PROTECTORES EJUS. — Altera ratio qua urget Propheta Judam, ut recedat ab Israel; quia, inquit, « protectores, » id est dii quos colunt, vel, ut Chaldæus, Hebræus, Pagninus et Vatablus, principes ejus, qui sanciant idololatriam, fornicationem, crapulam, illumque ad ea inducunt verbo et exemplo, iisdem non nisi ignominiam et probrium ipsi accersunt. Itaque per ignominiam intellige probrosam et ignominiosam tam idololatriam, cum S. Hieronymo, Haymone, Hugone et Lyrano, quam gulam et fornicationem, cum Aria et Chaldæo, qui vertunt: *Fornicationem dilexerunt, ut venirent sibi in ignominiam proceres eorum.*

Legit Interpres הכר *habo*, id est afferre; jam aliis punctis legunt, הכר *habu*, id est afferre, date. Unde vertunt: *Diligunt, date ad ignominiam, clypei ejus*, id est protectores ejus qui eum tuentur ut clypei, *q. d.* Protectores et principes Israelis diligunt munera, dicuntque: *Date, date nobis dóna, quod est illis, æque ac populo ignominiosum.* Ita Vatablus, Pagninus, Isidorus, Rabbinus. Aut, ut Arias, *date*, scilicet vina et delicias, *q. d.* Assidue postulant vina et delicias, quasi Epicurei, quæ est summa ignominia. Verum hæc versio obscurior est, ac textui nonnulla addit et supplet; nostra vero clarior, planior, magisque adæquata est, ideoque verior et germanior.

Vers. 19. 19. **LIGAVIT EUM SPIRITUS** (id est ventus, sive turbo) **IN ALIS SUIS.** — Septuaginta: *Turbo spiritus sibilabit in alis ejus, q. d.* Turbo divinæ indignationis et vindictæ, quasi alis suis colligabit Israe-

lem, sive Synagogam, eamque auferet in captivitatem Assyriacam; ibique celerrime disperget in omnes mundi plagas, sicut turbo contorquere, jactare et dispergere solet paleas. Aut, *q. d.* Quocumque ventus perflaverit, eo secum deferet alligatum Israellem; quare celerrime hinc avolabit quasi impulsus velocissimo et rapidissimo vento. Ventis enim dantur alæ per metaphoram, ob velocitatem; unde et pinguntur alati æque ac angeli, ait Isidorus, lib. VII *Etymolog.* cap. v. Hinc Ovidius, I *Metamorph.*:

Emittitque Notum, madidis Notus evolat alis.

Sic aquæ pluvie dicuntur in nubibus, non tantum includi, sed et ligari, *Job xxvi, 8*, ut nisi simul cum nubibus moveri et discurrere non possint; nubes enim sunt pluvie vehiculum. Ita Pineda *ibidem*. Unde Syrus vertit: *Colligabitur spiritus in alis eorum*; Arabicus Antiochenus: *Venit spiritus inflexus (retortus) in alis ejus*; Arabicus Alexandrinus: *Flaverunt venti ex alis ejus.*

Est poetica descriptio captivitatis. Ita Rufinus, Theodoretus, Theophylactus. Pro *ligavit* hebraice est צרר *tsarar*, id est ligavit, constrinxit, contorsit, arctavit, afflixit, tribulavit. Cyrillus et Theophylactus pro אטא *ota*, id est *eam*, aliis punctis legunt אטא *atta*, id est *tu*; unde vertunt: *Turbo spiritus tu es in alis ejus*, quasi Propheta loquatur Deo, dicatque eum esse ipsum turbinem, qui auferet Israellem; aut, ut Cyrillus, *q. d.* Tu, Juda, fuisti Israeli quasi turbo spiritus in alis volucris: cum enim Israel vidit te, qui habes templum, jam inertem et supinum, iisdemque peccatis illigatum, magis citiusque apostavit.

Ex adverso S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo et Lyranus per spiritum hunc accipiunt diabolum, *q. d.* Diabolus est qui impellit Israellem ad idololatriam aliaque scelera; adeo ut videatur ei mentem et voluntatem colligasse, eaque astrinxisse idolis. Sic dæmon peccatorem alligat amasiæ, vino, ambitioni; itaque ligatum agit et raptat, quasi mancipium, quocumque vult, uti magas et sagas tam corpore quam spiritu raptat ubilibet.

Secundo, Leo Hebræus vertit: *Ligavit ventum in alis suis*; quod Vatablus exponit, *q. d.* Ventus constrictam tenebat illam congregationem (hanc enim significat hebræum אטא *ota*, quod est femininum) *Israelitarum in alis suis*; et ita eos alio transferet; puta in captivitatem Assyriacam; alas enim vocat oras et sinus vestium, quasi Israel in iis ligatum habeat ventum sive turbinem, qui emissa alatum celerrime transfert in Assyriam. Unde et Symmachus vertit: *Ligavit ventum in alis venti*; quod explicans S. Hieronymus: « Ligavit, ait, eos diaboli spiritus in alis suis; qui circumferuntur omni vento doctrinæ; et stabili in Ecclesia permanere non possunt. »

Secundus hic sensus coincidit eum primo: sive enim dicas Israellem in Assyriam abreptum ali-

turbinis iræ Dei, sive alis turbinis sui, eodem res redit; turbo enim Israelis non est alius quam turbo iræ Dei, quem scilicet ei ira Dei indidit et impressit, ut eum auferat in Assyriam; sicuti vis jacentis lapidem, et vis jacti lapidis, eadem est. Jaciens epior vim suam lapidi jacto imprimit, ut eum projiciat quo. *vult*: vis ergo hæc tam est hominis jacentis, quasi efficientis, quam lapidis jacti, quasi recipientis et patientis. Denique hebreum *meta*, id est eam; aliqui referunt ad ignominiam, *q. d.* Turbo iræ Dei ligavit ignominiam

in alis Israelis, ut illam excutere nequeat; unde subdit: « Confundentur a sacrificiis suis, » id est ob sacrificia quæ idolis obtulerunt.

Tropologice, discite hic peccata creare turbinem qui peccatores ignominiose dispergat, et tandem deturbet in tartara. Quocirca Zacharias, cap. v, 7, vidit mulierem, cui nomen erat impietas, amphoræ insidentem, a duabus mulieribus habentibus alas milvi, et spiritum in alis, rapti in Babylonem; quæ est symbolum gehennæ. Vide quæ de funibus et vinculis peccatorum dixi *Isai. v. 18.*

CAPUT QUINTUM.

Vocat Deus ad judicium sacerdotes et primores, eosque accusat quod laqueus fuerint populo, eumque suis idolis et sceleribus implicarint: Quia spiritus, inquit, fornicationum in medio eorum. Hinc eis cum populo, et cum Juda, quia Israelis scelus secutus est, hostile excidium intentat, dicens vers. 5: Respondebit arrogantia Israel in facie ejus; ruet etiam Judas cum eis. Denique, vers. 12, ait se eos quasi tineam in et ruriem corrusuram; ac vers. 14, quasi leonem discerpturam (1).

SYNOPSIS CAPITIS. Vocat Deus ad judicium sacerdotes et primores, eosque accusat quod laqueus fuerint populo, eumque suis idolis et sceleribus implicarint: Quia spiritus, inquit, fornicationum in medio eorum. Hinc eis cum populo, et cum Juda, quia Israelis scelus secutus est, hostile excidium intentat, dicens vers. 5: Respondebit arrogantia Israel in facie ejus; ruet etiam Judas cum eis. Denique, vers. 12, ait se eos quasi tineam in et ruriem corrusuram; ac vers. 14, quasi leonem discerpturam (1).

Vocat Deus ad judicium sacerdotes et primores, eosque accusat quod laqueus fuerint populo, eumque suis idolis et sceleribus implicarint: Quia spiritus, inquit, fornicationum in medio eorum. Hinc eis cum populo, et cum Juda, quia Israelis scelus secutus est, hostile excidium intentat, dicens vers. 5: Respondebit arrogantia Israel in facie ejus; ruet etiam Judas cum eis. Denique, vers. 12, ait se eos quasi tineam in et ruriem corrusuram; ac vers. 14, quasi leonem discerpturam (1).

1. Audite hoc, sacerdotes, et attendite domus Israel, et domus regis auscultate: quia vobis **judicium est**; quoniam laqueus facti estis speculationi, et rete expansum super Thabor. 2. Et **victimæ declinastis in profundum**: et ego eruditor omnium eorum. 3. Ego scio Ephraim, et Israel non est absconditus a me: quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. 4. Non dabunt cogitationes suas ut revertantur ad Deum suum; quia spiritus fornicationum in medio eorum, et Dominum non cognoverunt. 5. Et respondebit arrogantia Israel in facie ejus: et Israel et Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Judas cum eis. 6. In gregibus suis et in armentis suis vadent ad quærendum Dominum, et non inveniunt: ablati sunt ab eis. 7. In Dominum prævaricati sunt, quia filios alienos genuerunt: nunc devorabit eos mensis cum partibus suis. 8. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama; ululate in Bethaven, post tergum tuum Benjamin. 9. Ephraim in desolatione erit in die correptionis: in tribubus Israel ostendi fidem. 10. Facti sunt principes Juda quasi assumentes terminum: super eos effundam quasi aquam iram meam. 11. Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio: quoniam cœpit abire post sordes. 12. Et ego quasi tineam Ephraim, et quasi putredo domui Juda. 13. Et vidit Ephraim languorem suum, et Juda vinculum suum: et abiit Ephraim ad Assur, et misit ad regem ultorem: et ipse non poterit sanare

(1) Hoc caput ita in decem tribus tonat ac fulminat, ut tamen interdum duas, Judam et Benjamin, respiciat, admoneatque, ne, si idem infortunium declinare velint, illarum mores aut studia sequantur.

PRIMO ergo reprehendit sacerdotes et principes, primo, ex scandalo aliis dato, 1; secundo, ex hypoerisi religionis Deum haud latente, 2, 3; tertio, ex obstinatione in malo, vers. 4.

SECUNDO, indicit poenas utrique regno communes: cujusmodi sunt, primo, confusio depressionis arrogantiam secutura, 5; secundo, derelictio a Deo in vanum quæsito, 6; tertio, filiarum corruptio et exterminium repentinum, 7.

TERCIO, hypotyposi eleganti hostis jam imminens sistitur, 8; cujus adventum sequetur primo, Israelis deso-

latio, 9; secundo, effusio iræ in Judam, 10; tertio, utriusque destructio, 11, 12; quarto, denegatio vel potius impotentia humani auxilii contra Dei vindictam et derelictionem, 13-15.

Edita videtur hæc propheta, juxta Rosenmuller, cui adstipulantur Ackermann, Maurer, d'Allioli, nisi et vers. 13 colligi potest, Achazi regis Juda temporibus, postquam non solum Manahem, tyrannus Israelis, Assyrio regi in clientelam sese dedisset (IV Reg. xv, 19), sed etiam Achaz ab Assyrio auxilium quævisset; IV Reg. xvi, 7, 8; *Isai. vii, 17*; II *Paralip. xviii, 16*. Et revera, inquit Maurer, quæ vers. 5, 8, 12, 14, de Judæis dicta sunt, in Uziaz, Jothami, Hiskiaz tempora nullo modo cadunt, contra in Achazi puerile imperium optime conveniunt. Videtur itaque Pechaco et Achaso regnantibus oratio edita esse.

vos, nec solvere poterit a vobis vinculum. 14. Quoniam ego quasi leona Ephraim; et quasi catulus leonis domui Juda: ego, ego capiam et vadam; tollam, et non est qui eruat. 15. Vadens revertar ad locum meum: donec deficiatis, et queratis faciem meam.

Vers. 1.

1. AUDITE HOC, SACERDOTES. — Incepat primo sacerdotes, deinde populum; præsertim primores populi, demum regis aulicos et principes Israël de idololatria: hanc enim sacerdotes et primores abolere, et populum dedocere debebant, eumque docere verum Dei cultum. Per sacerdotes S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Ribera et alii accipiunt pseudosacerdotes idolorum in Israel: hi enim non erant veri et legitimi, tum quia non erant ex tribu Levi; tum quia erant idolorum; tum quia non a Deo, sed a Jeroboam idololatra rege constituti, III Reg. XII, 28. Possunt tamen accipi veri Dei sacerdotes. Hi enim sparsi erant per Israel, ut eum in Dei cultu continerent; sed cum Jerobam vitulos suos induxit, non tantum populus, sed et sacerdotes regis sui imperium secuti, vitulos hosce et Baalim coluerunt, aliosque colere docuerunt, imo compulerunt.

QUIA VOBIS (Septuaginta, ad vos) JUDICIUM EST. — q. d. Vos Deus vocat ad iudicium et condemnationem; ut scilicet vos ob idololatriam in justo iudicio accuset, et condemnet ad excidium inferendum ab Assyriis. «Judicium» ergo hic primo, proprie sumi potest; secundo, improprie, per catachresin pro disceptatione, accusatione, redargutione, increpatione, quæ fieri solet in iudicio; tertio, metonymice pro condemnatione, q. d. Adeste in iudicio Dei, ut vestram sententiam et condemnationem audiat. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Hugo, Ribera et alii. Aliter Chaldaeus et Isidorus, q. d. Quia vestrum est iudicium, id est quia ad vos spectat iudicare, quia polletis auctoritate in iudiciis; hinc adeste in hoc Dei iudicio, verum non ut iudices, sed ut rei.

QUONIAM LAQUEUS FACTI ESTIS SPECULATIONI, ET RETE EXPANSUM SUPER THABOR. — Pro speculationi hebraice est *mistspha*, vulgo *maspha*, quod Vatablus, Arias, Pagninus et passim hebraizantes accipientes accipiunt ut nomen proprium urbis. Maspha enim fuit urbs sita in monte, eaque celebris; nam in ea fuit arca testamenti, unde eo conveniebat populus ad orationem. Hinc et Samuel in Maspha iudicabat populum, I Reg. VII, 20. In Maspha quoque habitavit Godolias et Jeremias, Jerem. XL, 41. Vertunt ergo hebraizantes: Nam laqueus facti estis in Maspha, et rete expansum super Thabor; idque dupliciter exponunt. Primo, Vatablus, Kimchi et Pagninus, subaudiendo vocem *sicut*, exponunt, q. d. Vos scandalo et offendiculo estis populo, ut eum capiat et inducat ad idololatriam, indeque in exitium et ruinam; sicut venatores laqueos extendunt in Maspha, et retia in Thabor, ad capiendas aves et feras. Secundo, Arias exponit, q. d. Jeroboam in Maspha et Tha-

bor statuit speculatores et custodes, qui capiebant Israelitas euntes Jerusalem ad templum, eosque cogebant ire in Dan vel Bethel, ubique adorare vitulos aureos Jeroboam. Verum putilia omittam, huic versioni obstat, quod Maspha non erat in Israel, ubi regnabat Jeroboam; sed in Juda, ubi regnabat Roboam, ut docet S. Hieronymus in *Locis Hebraicis*, Adrichomius, et passim alii.

Quod circa noster a Castro censet urbem hanc Maspha aliam fuisse ab ista Maspha Judææ, ac fuisse sitam in Israel, puta in monte Galaad. Mons enim Galaad dictus est Mistsphe vel Maspha, id est specula; vel, ut Septuaginta vertunt, *ερασις*, id est visio, ex eo quod Laban sanciens foedus cum Jacob, ibi Deum, quasi speculatorem, in testem et vindicem sui foederis per juramentum vocaverit, uti dixi Genes. xxxi, 48. Itaque censet a Castro, Jeroboam speculatores constituisse in Galaad, qui populum averterent a templo, et cogere adorare in Dan et Bethel. Hic sensus probabilis et plausibilis videtur.

Verum obstat primo, quod de his speculationibus in libris Regum, et in tota Scriptura nulla fiat mentio, aliquid tamen de iis innuitur Osee cap. vi, 9, uti eo loco dicam. Secundo, quod Galaad nusquam vocetur Maspha, nisi Genes. xxxi, 48, idque tantum in Hebræo. Tertio, quod *Mistspha* hic in Hebræo habet articulum dativi casus, sic enim Hebræa ad verbum habent: Quia laqueus fustis ipsi Matspha, et rete expansum super Thabor. Mala ergo recentiores vertunt, in Mistspha, vel super Mistspha; Mistspha enim hic est dativi casus. Quarto, quia Septuaginta, Chaldaeus, S. Hieronymus plane consentiunt nostræ versioni, vertuntque: Quia laqueus facti estis speculationi, vel specule. Itaque Mistspha hic est nomen non proprium urbis, sed appellativum significans speculationem, vel speculam.

Quæres, quænam est hæc *speculatio*? Primo, Speculatio quæ? S. Hieronymus exponit, q. d. Facti estis laqueus pro speculatione, eo sensu quem mox afferam. Hebræum enim *lamed* in *lemistspha*, subinde significat pro. Secundo, abstractum hic accipi potest pro concreto, more Hebræo: *speculatio* ergo accipi potest pro populo speculato, seu vestræ, o sacerdotes et principes populi, curæ et speculationi commisso, q. d. Vos, o primores (hos enim alloquitur); qui debebatis speculari, excubare et custodire populum in cultu Dei, eumdem verbis et exemplis pertraxistis ad idololatriam. Sic Ezechiel a Deo constitutus est speculator populi, cap. iii, 17: vide ibi dicta. Ita Cyrillus, Albertus, Hugo, Emmanuel, Mariana et Lyranus. Aut certe *speculationi*, id est prophetiæ, hoc est Prophetis, q. d.

Vos, o Israelitæ, facti estis laqueus prophetis et doctoribus, quia eis insidias tenditis, eosque capitis et occiditis. Ita Chaldaeus, Theodoretus, Theophylactus. *Mitspha* ergo, id est speculatio, significat vel *mitsphe*, id est speculatum, scilicet populum; vel *tsophim*, id est speculatores, scilicet prophetas; perinde ac si dicas: Laqueus facti estis episcopo, id est Episcopo, et subditis Episcopo; unde Syrus vertit: *Laquei enim facti estis speculatori*.

Quocirca allegorice Cyrillus hæc accipit de Judæis Christo (hic enim est speculator et Episcopus animarum nostrarum, ut ait S. Petrus *epist.* I, cap. II, vers. ult.) ejusque verbis et factis ubique insidiantibus, ut eum in necem et crucem agerent, uti tandem fecerunt. Sic et Leo Castrius, qui putat hunc esse sensum litteralem, adeoque de Christo totum hoc caput, imo totum prophetam explicat ad litteram, in quo hallucinatur. De Christo enim propheta loquitur allegorice, non literaliter.

Nota: In Hebræo pulchra est paronomasia inter *מִשְׁפָּט* *mispat*, id est iudicium, et *מִצְפָּה* *mitspha*, id est speculationem, *q. d.* Vobis *mispat*, id est iudicium, est, hoc est, cito vos ad iudicium, quia fuistis laqueus *lemitspha*, id est speculationi. Rursum inter *פַּחַח* *pach*, id est laqueus, et *מִצְפָּה* *mitspha*, id est specula, *q. d.* Pro specula facti estis laqueus: vestrum enim erat speculari, et præmonere ac custodire populum: sed vos ipsi eum illaqueastis, et in laqueum, id est in captivitatem hostium induxistis, juxta expositionem S. Hieronymi primo loco assignatam (1). Perinde ac si latine ludas, ac dicas: Vos speculatores facti estis expilatores aut spiculatores; vos tutores traditores; vos curatores proditores; vos defensores direptores; vos pastores perditores: vos Episcopi apostatæ. Ita Synodus generalis V, *actione v*, ex verbis S. Cyrilli, hunc Osee laqueum dicit esse Theodorum Mopsuestenum, et similes hæresis et falsitatis doctores.

ET RETE SUPER MONTEM THABOR. — Subaudi voculam *sicut*, *q. d.* Sicut venatores rete tendunt avibus et feris in Thabor, ita vos insidias tendistis vel populo, vel prophetis et prædicatoribus. Porro Thabor, vel, ut Septuaginta et Josephus vocant, Itabyrius, mons est pulcherrimus in medio Galilææ campo, mira æqualitate ex omni parte rotundus: in vertice viginti sex stadiorum campestris planities patet: cæli temperie est sa-

(1) Hunc sensum ita probat et exponit Maurer: Cum *Mitspha* et *Thabor* proprie significant *speculam*, *locum editum*, ideoque utroque nomine locus indicetur et custodibus et venatoribus aptus; vates pro more suo lusisse videtur verbis, atque hoc sibi voluisse: nam in alto in quo vos ego constitui loco, cum custodes populi esse debuissetis, illius venatores (corruptores, perditores) potius exististis. Apposite vero duo isti loci commemorantur propterea quoque, quod unus mons *Mitspha* situs erat in orientali, alter, *Thabor*, in occidentali terræ parte.

luberrimus: vineis, olivis, aliisque arboribus fructiferis undique consitus: rore perpetuo uvidus, arborum frondibus, et versicoloribus herbis semper viridis, atque suavi omnigenum florum odore fragrantissimus. Hinc magna ferarum, maximeque avium in eo est frequentia, quarum et grato concentu amœnissimus est, et venatu celebris: unde in eo venatores retia tendebant, ut ait hic Osee. Denique totus hic mons pascendis oculis, reficiendisque animis natus factusque videtur: ideoque eum Christus Dominus merito delegit tum orationi, tum transfigurationi suæ, in quo sole lucidior et nive candidior refulgens coram Mose et Elia, cœlestis beatitudinis et gloriæ specimen aliquod discipulis suis dedit. Ita Bochartus, Bredembachius et Adrichomius in *Descriptione Terræ sanctæ*.

Tropologice Theophylactus: Speculatores, id est Episcopi, Pastores et Prælati, quorum erat invigilare saluti subditorum, eis fiunt rete, cum vel falsa doctrina, aut pravis consiliis, vel moribus et exemplis eos secum implicant, trahuntque ad scelera et in ruinam; idque in Thabor, quod nomen hebraice significat, vel puritas, vel veniens lumen, ait S. Hieronymus, quia in ipsa sacerdotii pulchritudine animis feditatem afferunt; in ipsa puritate inquinant; in ipso lumine tenebras effundunt; in ipsa celsitudine in profundum plebem præcipitant, ait Sebastianus Barradius, lib. VII, cap. v. Unde Arabicus Antiochenus vertit: *Quia facti estis laqueus in offensionem, et quasi rete expansum super abyssum*; et Arabicus Alexandrinus: *Jam facti estis sicut laquei in locis insidiarum, et sicut cilus qui ponitur in venationem in nemoribus animalium* (2).

2. ET VICTIMAS DECLINASTIS (scilicet a Deo, ejusque templo, et altari Hierosolymitano, ad idola eorumque aras erectas in Dan et Bethel: idque) IN PROFUNDUM, — scilicet impietatis. Unde Chaldaeus vertit: *Sacrificant idolis largissime*. Hebræi enim sumunt verba pro adverbis. Ita Ribera. Hebræa ad verbum habent: *Victimam declinantes profundaverunt*, id est in profundum scelorum abierunt, profunde descenderunt, in fundum idololatriæ prolapsi sunt, et, ut ait Osee, cap. IX, 9: « Profunde peccaverunt. » Eadem phrasi utitur Isaias cap. XXXI, 6: « Convertimini sicut in pro-

(2) « Et victimas declinastis, » etc. Ut nullus ageret poenitentiam, nec occisus elevaret caput, inquit S. Hieronymus. Prohibuerunt et reges et sacerdotes ire ad templum in Jerusalem, idcirco in profundum victimas declinasse dicuntur. Quam interpretationem, ut observat Rosenmuller, vix dubium est, Hieronymum accepisse a magistro suo Hebræo. Tradunt enim Jarchi et Abarhanel doctores veteres hunc locum ita interpretari: *et ad jugulandum*, illi qui declinant, profunde sua abscondunt, id est, callidissime sic consilia sua premebant tegebantque, ut impedimenta injicerent, quo minus ad anniversaria lege præscripta festa celebranda proficisci Hierosolymam populo daretur, quia et jugulabant atque interimebant, si quis ire in domum Dei deprehenderetur.

fundum recesseratis (hebraice *sicut profundastis*) filii Israel. » Et cap. xxx, 33, dicitur Tophet, id est gehenna, profunda et dilatata; hebraice *profundavit et dilatavit se*. Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus, Arias, Ribera et alii. Aliter Vatablus et Clarius, qui per profunditatem intelligunt calliditatem et versutiam, q. d. Apostatæ qui declinant a vera religione, rationem subtilem et callidam invenerunt immolandi diis alienis: dicunt enim se colere idola in honorem Dei. Sic Galli dicunt: *Voilà un homme profond*, cum callidum et astutum denotare volunt.

Septuaginta hæc referunt ad rete quod præcesit, vertunt enim: *Qui cupiunt venationem confixerunt*; ut Hebræum *profundaverunt*, idem sit quod *profunde vel retia in terram, vel lanceas et venabula in corpora defixerunt*, scilicet venatores: legendum enim *confixerunt*, ut habet editio Romana Caraffæ, S. Hieronymus, Theodoretus et Theophylactus; non *timuerunt*, ut habent Complutensia et Regia. Syrus vertit: *Et venatores qui venantur operuerunt laquei*, q. d. Capti sunt laqueis suis, quos aliis tetenderunt; *ego autem erudiam* (corripiam) *eos omnes, ego scio*. Mystice S. Gregorius, homil. 4 in *Ezech.*: « Sunt, ait, nonnulli qui idcirco se in prece lamentis afficiunt, ut aut terrena commoda acquirant, aut hominibus sancti videantur. Quid hi nisi victimas in profundum deferunt? qui per hoc quod in imo sunt quæ requirunt, orationis suæ sacrificium deorsum deponunt. »

ET EGO ERUDITOR OMNIUM EORUM, — q. d. Profunde peccant, cum tamen ego nunquam destiterim eos corripere per prophetas et erudire, ne tantum scelus patrant. Ita S. Hieronymus et Septuaginta qui vertunt, *ego magister eorum*. Minus recte vertit Lyranus, *et ego cognitor eorum*, q. d. Non pudet eos peccare in mea præsentia; ego enim omnium eorum scelera cognosco et video. Nam Hebræum *musar*, non significat cognitionem, sed correptionem, objurgationem, castigationem: unde disciplina et castigatio puerorum vocatur *musar*. Quocirca Chaldaeus vertit: *Ego adduco correptiones, vel castigationes super omnes illos*: quod Theodoretus et Theophylactus exponunt per futurum, q. d. Ego castigabo eos excidio, puniam eos captivitate.

Vers. 3.

3. EGO SCIO EPHRAIM (id est, ut rhythmicè more Hebraico quasi per carmen antistrophum explicat, dum subdit): ET ISRAEL NON EST ABSCONDITUS A ME. — Aut potius Ephraim vocat tribum regiam et capitalem; Israellem vero reliquas novem, quæ Ephraim idololatriam et imperium secutæ sunt; distinguit enim Ephraim ab Israel, vers. 5, q. d. Novi ingenium et indolem Israelis, quod scilicet in idola sit propensissimus, et a me maxime aversus, quodque idololatriam et vitulos Jeroboam, qui fuit primus eorum rex ex tribu Ephraim, mox prono animo seculus sit, adeoque alte animo suo impresserit, ut eum quasi contribulem

XIII.

suum totus populus, omnesque deinceps reges in scelere imitati et assectati sint, nec ullis Prophetarum monitis aut minis ab eo revocari possint, nisi excidio conterantur, et captivitate dura eorum corda frangantur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, Albertus, Arias, Lyranus et Vatablus.

Tropologice, hic nota Deum cognoscere et prævidere intimas et secretissimas mentium cogitationes, desideria, propensiones, intentiones. Unde in Scriptura vocatur cardiagnostes, quia scrutatur renes et corda. Quocirca Isaias, cap. xxxix, 13, graviter redarguit impios, qui putant se Deum latere dicentes: « Quis videt nos, et quis novit nos? » quod tantumdem est, ac si « figmentum, inquit, dicat fictori suo: Non intelligis, » non me cognoscis, quod impium est; Dei enim est creaturas suas, quas ex nihilo creavit et finxit, regere et conservare: ergo qui eas creavit, eas pariter intime cognoscit, penetrat et pervidet. Præclare Sapiens, *Proverb.* xv, 11: « Infernus, ait, et perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum: » *perditio*, id est damnatio æterna, q. d. Novit Deus ima inferni; et qui, quot, quantumque ob scelera sua sint damnandi, aut damnati; ergo multo magis novit secreta cordium cujusque. Ita valet, stringitque hoc argumentum a majore ad minus, q. d. Cum in cubili, imo in corde occultissime peccas, cum te latere credis, adeo Deum non lates, ut simul ipse videat pœnas, quas præcise mereris, quasque ipse tibi in gehenna pro illo crimine præparavit. Tu peccas, et inanem concupiscentiam exples, interimque non cogitas gehennam et ignes æternos, qui tibi a Deo parantur. Hoc est quod graviter et significanter ait Apostolus, *Hebr.* iv, 12: « Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » Vide ibi dicta. Atque hæc est causa cur Deus prævideat et præcognoscat omnia contingentia futura, omnesque actus voluntatis liberos futuros, vel absolute, vel conditionate, si videlicet in tali, vel tali rerum serie, talibusque circumstantiis voluntas poneretur, quid ipsa factura et electura esset; quia scilicet ipse prævidet, et plane comprehendit totam voluntatem, omnesque ejus occultas affectiones et propensiones, uti et circumstantiarum rerumque omnium, itaque videt ipsam positam et compositam cum tali gratia, tentatione, aliisque circumstantiis certo et infallibiliter, sed libere ad hoc illudve se determinaturam. Qui enim causam comprehensiva cognitione cognoscit et comprehendit, comprehendit et omnes ejus effectus actusque, etiam liberos.

4. NON DABUNT COGITATIONES SUAS UT REVERTANTUR. Vers. 4.

23

TUR AD DEUM SUUM.— Aliter verti potest ex Hebræo, scilicet: *Non permittent opera eorum* (impia et idololatrica, quibus assidue vacant) *ut revertantur ad Dominum*. Ita Chaldæus et Vatablus, cui apte coheret quod sequitur :

QUIA SPIRITUS FORNICATIONUM IN MEDIO EORUM. — *q. d.* Ita dediti sunt idololatriæ, ut videantur spiritu et œstro idololatranti agi et furere, uti vacæ actæ œstro furentes discurrunt, et a bubulco revocari compescique nequeunt. Aliter Vatablus; intelligit enim spiritum pseudoprophetarum, *q. d.* Decepti sunt a pseudoprophetis, illorumque doctrina et spiritu idololatrico imbuti in idola insaniant.

Vers. 5.

5. ET RESPONDEBIT ARROGANTIA ISRAEL IN FACIE EJUS. — *Arrogantiam* vocat superbiam Israelis, qua spernens Deum, sequebatur idola: rursus *arrogantia* hic sumitur pro pœna culpæ arrogantis debita, *q. d.* Puniatur hæc arrogantia Israelis, ita ut pœna respondeat culpæ, eique publice, quasi in faciem dicat: Ecce, quia, o Israel, tam arrogans fuisti et rebellis in Deum tuum, hinc merito nunc ab eo humiliaris et plecteris. Hinc Vatablus et Pagninus vertunt: *Testificabitur fastus Israelis contra eum*, idque *in faciem ejus*. Unde explicans subdit: « Et Israel et Ephraim ruent in iniquitate sua. » Quocirca Septuaginta pro *respondebit*, vertunt, *humiliabitur injuria* (injuriola in Deum arrogantia) *Israel in faciem ejus*; Chaldæus, *deprimetur gloria Israel ipsis videntibus*. « Respondebit » ergo, id est ex æquo puniatur et humiliabitur, ut conquerenti juste respondere possit, eum ita puniri, quia fuit tam arrogans. Nam pœna debetur et commensuratur, itaque ex æquo respondet culpæ ac peccanti, sicut præmium virtuti, merces labori, fructus agricolæ, uti ait Jacob ad Laban, *Genes. xxx, 33*, quo hic alluditur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Albertus, Hugo, Lyranus et Ribera.

IN FACIE. — Id est palam, publice, ipsis aliisque omnibus videntibus, et justum Dei judicium ac vindictam approbantibus. Ita Chaldæus, Theophylactus et alii jam citati. Aliter Arias, qui *in facie*, putat significari impudentiam, *q. d.* Arrogantia et fastus Israelis cernitur et relucet in facie ejus, oculis et superciliis inflatis, altis et tumidis, juxta illud *Isaiæ III, 9*: « Agnitio vultus eorum respondit eis. » Vide ibi dicta. Vere dixit B. Cæsarius Episcopus Arelatensis, *homil. 23*: « Quisquis superbus est, dæmone plenus est. »

Moraliter, si bido est pœna superbiae.

Moraliter S. Gregorius, lib. XXVI *Moral. cap. XIII*, ex hoc Osee loco docet luxuriam esse pœnam arrogantis: « Occultam, inquit, culpam sequitur aperta percussio; ut malis exterioribus interiora puniantur, et cor publice corruat, quod latenter tenebat. » Probat id ex eo quod Osee hic dixit: « Spiritus fornicationum in medio eorum. » Ejus causam assignans subdit: « Et respondebit arrogantia Israel in faciem ejus; ac si diceret: Culpam quæ per elationem mentis in occulto latuit, per

carnis luxuriam in aperto respondit. Proinde per humilitatis custodiam servanda est munditia castitatis. Si enim pie spiritus sub Deo premitur, caro illicite super spiritum non levatur. Habet quippe spiritus commissum sibi dominium carnis, si tamen sub Deo recognoscit jura legitimæ servitutis. Nam si auctorem suum superbiendo contemnit, jure et a subjecta carne prælium suscipit. » Probat id exemplo Adæ, qui mox ut inobediens contra Deum superbiuit, stimulum carnis sensit; ideoque erubescens nuda membra foliis ficus contextit: « ut superatus disceret, quid elatus amisisset. »

ET ISRAEL ET EPHRAIM RUENT IN INIQUITATE SUA. — Hæc est responsio realis, non verbalis; de qua jam dixit: « Et respondebit arrogantia Israel in facie ejus. » Distinguit Israel ab Ephraim, uti corpus a capite, regnum a metropoli. Tribus enim Ephraim dedit primum regem Jeroboam, multosque deinde ejus successores Israeli: unde Ephraim continebat imperium et regnum Israelis, sive decem tribuum, earumque erat quasi caput et metropolis. Sensus ergo est, *q. d.* Decem tribus ruent eum suo capite, puta cum suo imperio, cum sua tribu regali Ephraim, ejusque rege et regno, idque « in iniquitate sua, » id est merito iniquitatis, propter iniquitatem suam. Sic enim præpositio *in*, Hebræis sæpe significat meritum vel demeritum, idemque valet quod *propter*, uti legenti Psalmos notissimum est (1).

RUENT ETIAM JUDAS CUM EIS, — *q. d.* Etiam duce tribus, sive regnum Juda ruent, quia Israelis idololatriam secutum est.

6. IN GREGIBUS SUIS ET IN ARMENTIS, — *q. d.* Positi in calamitate, et ab hoste circumdati, quærent Deum per victimas gregum et armentorum; sed frustra: nec enim eum invenient, utpote qui derelinqentes se pariter dereliquerit. Ita S. Hieronymus. Hoc est enim quod subdit: « Ablatus est ab eis; » Chaldæus: *Subduxit se majestas ejus ab eis*. Allegorice, *q. d.* Judæi post Christum volent Deo offerre pristinas gregum victimas, iisque Deum placare; sed frustra: ipse enim recessit ab eis ad Christianos, et gregum victimas, in Eucharistiam corporis Christi commutavit. Ita Theophylactus et Leo Castrius.

7. QUIA FILIOS ALIENOS GENUERUNT. — « Alienos, » scilicet a Deo, Deique cultu; sive quos ab infantia in idololatria educarunt, aut Moloch aliisque idolis per ignem consecrarunt. Hi enim me non cognoscunt, nec ego illos ut meos cognosco, sed

(1) Alii, inquit Ackermann, statuunt hanc prædictionem eventum nactam esse regnante Achazo idololatriam Jerosolymæ introducente, cujus regno per Phacaen (Phachun), et regem Syriæ Razinum insignes clades illatæ fuerunt, quodque Philistæi et Idumæi eodem tempore invadabant, quo Teglathphalasar rex Assyriæ ab Achazo in auxilium vocatus Razinum occidebat, Damascumque expugnabat, et Phacaen magna regni Israelitici parte privabat.

ut alienos aestimo. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Albertus, Hugo et Clarius. Huc accedunt Rupertus et Lyranus, qui per *filios alienos* intelligunt discipulos, familiares, aut subditos, quos ipsi docebant suam idololatriam.

Secundo, Cyrillus, Theodoretus, Theophylactus, Clarius, Emmanuel et Mariana censent vocari *filios alienos*, quos ex alienigenis, puta ex filiabus gentium, quarum connubia eis erant a Deo velita, *Exod.* xxxiv, 16, et *Deuter.* vii, 3, procreabant. Unde Chaldaeus vertit: *In verbum Domini perperam egerunt, quia filios de filiabus gentium sibi statuerunt.*

NUNC DEVORABIT EOS MENSIS, — *q. d.* Per singulos menses irruet in eos hostis et plaga, eosque percuet et vastabit. Unde Chaldaeus vertit: *Nunc adducam adversus eos populos per singulos menses, qui populabuntur fructus terrae eorum; et Arabicus Antiochenus: Nunc devorabunt eos latrones, et gentem eorum; et Arabicus Alexandrinus: Comedet eos Assur, et omnia bona eorum.* Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Vatablus, Emmanuel et alii: et patet ex *IV Reg.* xv, 19 et 29, sub Phul, Teglathphalasar, et Salmanasar crebras fuisse irruptiones Assyriorum in Samariam. Rursum Deum plagas alias et alias successive et continue in Israelitas immisisse, significat illud *Joel.* i, 4: « Residuum erucae comedit locusta, et residuum locustae comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo. »

Secundo, Clarius et Vatablus per mensem, synecdochice accipiunt breve tempus. Declarat, inquit, illud *nunc*, quod dixerat, cum dicit *mensis*, *q. d.* Post tempus menstruum, id est brevissimum, perituri sunt cum suis facultatibus: aut, hoc mense vastabuntur et devorabuntur. Videtur enim Propheta haec dixisse jamjam imminente hoste et clade; unde subdit: « Clangite buccina in Gabaa. » Hic sensus plenus videtur et facilis.

Tertio, Lyranus, Mariana et Arias ex R. Salomone, per mensem accipiunt *Ab*, id est julium: censent enim in julio captam et excisam esse Samariam cum regno Israel. Sed hoc incertum est: certum est eodem mense julio combustam esse Jerusalem cum templo a Chaldaeis, totumque regnum Hebraeorum, sive posteriorum Israelis, *IV Reg.* xxv, 8; illi ergo certius haec attribuas.

Denique Septuaginta pro *mensis* vertunt *rubigo*; videntur ergo pro *חודש chodesc*, id est mensis, legisse *חשיל chasil*, id est rubigo; Aquila vero vertit *neomenia*, forte quia censuit primo die mensis excisam esse Samariam. Haec Aquilae versio illustrem dat allegoriam et tropologiam. Neomenia enim, sive novilunium, quod erat Hebraeis prima dies mensis (hinc enim inchoabant a nova luna), symbolice representat novum imperium, ac consequenter mutationem status gentis et regni, *q. d.* Brevi veniet neomenia, id est novus monarcha, puta Salmanasar, et Nabuchodonosor,

ac novum eorum imperium, quod devorabit Israelitas et Judaeos, veteremque eorum gentem, mores et regnum, « Novus enim rex, nova lex, nova plebs, » ut vulgo dicitur. Et hoc significat Hebraeum *חדש chodesc*, scilicet innovationem, novitatem, a radice *חדס chadasc*, id est innovavit, novum fecit: inde enim neomenia, sive calendae vocantur *chodesc*, eo quod tum fiat innovatio lunae, et consequenter mensis lunaris, quo utebantur Hebraei. Itaque omnes res humanae, omnes gentes, omnia imperia sub luna sunt, et reguntur a luna, id est a vicissitudine, mutabilitate, et quasi a fortuna. Sunt ergo lunatica, ac instar lunae, et cum luna cito decurrunt, transeunt, et finiuntur in novilunio, dum scilicet novus rex, novumque imperium assurgit.

Quocirca mulier illa caelestis, *Apocal.* xii, 1, Ecclesiam et fideles representans, lunam habet sub pedibus, quia fideles et sancti terra sunt altiores et luna, id est omni rerum temporalium mutabilitate, ac cum S. Paulo mentem et conversationem habent in caelis.

CUM PARTIBUS SUIS. — Septuaginta, et *cleros eorum*: *cleros*, id est sortes, puta terras et agros, quae sortito cuilibet tribui et familiae obvenerant, *Josue* cap. xv; unde Leo Hebraeus vertit, *cum agris suis.*

8. CLANGITE BUCCINA IN GABAA, TUBA IN RAMA. — *Vers. 8.* *Buccina* erat e cornu cornea: *tuba* ex aere aerea, subinde ex argento argentea, *q. d.* Adest hostis, imminet praedium, vel obsidio; ergo clangite et convocate populum ad arma, ut hosti resistat. Nota: *Gabaa* et *Rama* urbes erant celebres in tribu Benjamin, vicinae, et in monte sitae: unde et nomen acceperunt. *Rama* enim significat excelsum, *Gabaa* collem. Quocirca Septuaginta vertunt: *Clangite tuba super colles, resonate in excelsis.* Porro Benjamin Judae adhæsit, fueruntque hae duae tribus unitae sceptro et familiae Davidis tempore Roboam, cum ab ea decem reliquae tribus fecerunt schisma, electo rege Jeroboam. Hisce ergo post Israeliam exitium denuntiat, explicat enim illud quod dixit: « Buet etiam Judas cum eis, » *q. d.* O duae tribus, ne putetis vos immunes fore a clade et excidio Israelis; quin potius tubis clangite: video enim in spiritu imminere bellum et excidium decem tribubus, quae colunt idola in Bethel et Bethaven: video pariter quod, iis abductis, in vos quasi vicinos sese convertet hostis, vosque pariter vastabit et exscindet. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus, Ribera, a Castro et alii. Hac de causa cum dixisset: « Ululate in Bethaven, » quae urbs erat decem tribuum, subdit: « Post tergum tuum Benjamin, » *q. d.* Post Bethaven, quae tibi a tergo est, o Benjamin, te hostis quasi flamma proserpens pariter invadet et corripiet:

Nam tua res agitur paries cum proximus ardet.

Aliam causam eur in Gabaa et Rama clangere ju-

beat, dat Chaldæus dum vertit: *Buccinate, prophetate venturos contra eos populos interfectores, eo quod crearunt regem super se Saulem, qui erat de Gabaa Benjamin, etc., et eo quod minime susceperint verba Samuelis prophetae, qui erat de Ramatha.* Verum esto hæc de Saule et Samuele vera sint, tamen remotiora sunt; nec de iis hic agitur, sed de præsentis idololatria, ob quam Israelitæ puniendi erant excidio ab Assyriis, et Judæi a Chaldæis.

ULULATE. — Hebraice *הריעו הריעו hariu*, id est vociferamini, conclamate, scilicet ad arma, eo quod hostis adsit. Unde Vatablus vertit, *clangite*; Septuaginta, *prædicate in domo dñi*; aut *vociferamini*, quasi de re jam desperata et conclamata, quod scilicet hostis jam expilet et incendat urbem, omnesque trucidet: tunc enim solet audiri clamor et ululatus puerorum et feminarum: et hoc videtur voluisse Noster, dum vertit, « ululate. » Ita Rupertus, Haymo et Albertus. Porro Septuaginta vertunt, *in domo dñi*, in quo Græci interpretes se torquent; sed dico Septuaginta pro *בית און beth aven*, per crasin legisse *בית און beth on*. Idem ergo est *Bethaven*, id est domus iniquitatis, puta idoli, quod *Bethon*, id est *domus doloris*; idolum enim et scelus hebraice vocantur *labor* et *dolor*, quia ejus est causa. Ex *Bethaven* ergo, id est ex domo peccati, itur in *Bethon*, id est in domum doloris, tum præsentis, tum æterni, puta in gehennam.

POST TERGUM TUUM BENJAMIN, — *q. d.* A tergo tibi instat et imminet hostis, o Benjamin; jam enim expugnat Bethaven, quæ tibi a tergo adjacet; ita Clarius, Vatablus et alii. Hebraice est, *post te Benjamin*, scilicet est hostis in Bethaven. Mirum Septuaginta vertere *ἐξόν*, id est *mente excessit*, vel in mentis stuporem et extasin raptus est Benjamin.

Vers. 9.

9. IN DIE CORREPTIONIS (punitiois, vindictæ et excidii. Refer hæc verba tum ad id quod præcedit: « Ephraim in desolatione erit. » Ita Hebræus, Chaldæus, Septuaginta et Latina Romana, *q. d.* O quantum desolabitur Ephraim in die excidii! tum ad id quod sequitur): IN TRIBUBUS ISRAEL OSTENDI FIDEM, — *q. d.* In die excidii « ostendi, » id est ostendam fideles et veras fuisse meas minas, quibus per Prophetas eis hoc excidium intentavi et prædixi; ostendam ergo eis meam fidem, id est veritatem seu fidelitatem: fiet enim excidium quod prædixi et comminatus sum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Arias et Ribera. Alii tamen hæc a sequentibus dirimunt, ac tantum ad id quod præcedit referunt. Unde id quod sequitur « ostendi, » proprie accipiunt in præterito, *q. d.* Sæpius fideliter admonui decem tribus de excidio futuro, nisi respiscerent: liberavi ergo fidem meam per fidelem admonitionem: ideo me accusare sequæ excusare non possunt, quod a me non fuerint præmonitæ. Hisce ergo verbis oculudat eis os: fidem enim vocat sinceram, amicam

et fidelem præmonitionem. Ita Chaldæus, Clarius, Vatablus et a Castro. Hic sensus appositus est magisque respondet disjunctioni Bibliorum Hebræorum, Chaldæorum, Græcorum et Latinorum Romanorum.

10. FACTI SUNT PRINCIPES JUDA QUASI ASSUMEN- Vers. 1
TES TERMINUM, — scilicet alienum, puta alieni agri et fundi, id est *transferentes*, ut vertunt Septuaginta ac Syrus, et promoventes terminum, id est lapidem, stipitem, vel columnam terminalem (quo agri proprii limitantur, et ab alienis dividuntur), scilicet ad hoc, ut eos, vel eorum partem suis agris et fundis adjungant: quod est peccatum injustitiæ et furti, vetitum lege Dei, *Deuter.* cap. xix, 18. Solebant enim veteres vel lapide in terram defosso, uti etiamnum fit, vel erecta columna, aut titulo fundos suos limitare, ut constaret quousque eorum fundus porrigeretur, ne ab alio invadi aut occupari posset. Hic lapis limes, et signum dividens agrum ab agro, vocabatur terminus. Hinc Terminus Gentilibus erat deus, in cujus tutela credebant esse fines agrorum, cujus festa dicebantur Terminalia. Tales deos Terminos passim Romæ, quasi antiquitatis monumenta, in hortis magnatum asservari et exponi videmus. Jam sensus hic est multiplex. *Primo, q. d.* Principes Judæ transferunt terminos agrorum, et alienos agros invadunt, suisque contra jus et fas adjiciunt. Ita Chaldæus, Arias et a Castro. Verum esto huc alludat, et quasi obiter hoc eorum scelus perstringat, tamen omnia præcedentia et sequentia alio, scilicet ad idololatriam, spectant.

Secundo, S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Mariana et alii exponunt, q. d. Principes Judæ, ipsique Judæi gaudent decem tribus esse abductas ab Assyriis, ut ipsi suos terminos progrogare, eorumque terram occupare possint. Verum hoc parum credibile est et de Ezechia pio rege, sub quo decem tribus abductæ sunt. Rursum, esto id fecisset, licite fecisset: juste enim potuisset Judas, Israele abducto, ejus terram occupare: erat enim ejus proximus hæres, eique ut frater fratri succedere poterat et debebat. Tota enim Chananæa data erat a Deo Jacobo, et posteris ejus; unde si qui ex eis moriebantur, vel abducebantur, fratres in eorum possessiones succedebant. Denique obstat ratio prioris sententiæ opposita.

Tertio, ergo melius sic exponemus, q. d. Principes Judæ similes sunt raptoribus, qui terminos suos transferunt, ut alienos invadant. Pari enim modo ipsi terminos fidei et cultus mei, meæque Ecclesiæ transferunt, voluntque sibi adjungere et copulare deos gentium, eorumque cultus, templa et aras, ipsasque gentes et Synagogam infidelium. Ita Theophylactus, Theodoretus et Theodorus Antiochenus qui ait: « Transferunt terminos meos et jura, honorem, qui mihi debetur, in idola transferentes, more eorum qui contra

ius alienos terminos transferunt. » Hoc enim exigit vox quasi : hæc enim significat eos non esse proprie translatores terminorum ; sed tantum illis esse similes (1). Addit Ribera, q. d. Judæi non contenti adorare idola, quæ erant in Judæa, transierunt quoque in alienos terminos, ut in Bethaven, quæ erat decem tribuum, imo in Assyriam, ut earum idola colerent, templaque et aras victimis suis implerent, imo ut idola hæc ex Assyria traducerent in Judæam, uti fecit Achaz, IV Regum cap. xv, 10 et 18. Hunc sensum exposcunt sequentia, sequitur enim : « Quoniam cepit abire post sordes, » id est idola. Et clarius vers. 13 : « Et abiit Ephraim ad Assur, et misit ad regem ultorem. » Judæi enim, æque ac Israelitæ, pressi ab hostibus, ad vicinas gentes opem postulantes confugiebant ; utque eam impetrarent, eis in fide et religione se sociabant, eorumque idola colebant, imo transferebant in Judæam : unde hæc passim redarguit Jeremias, Ezechiel, Osee hic, alique Prophetæ. Hac de causa Noster vertit, non transferentes, sed assumentes terminum : quia idola hæc gentium assumebant sibi Judæi, quasi deum suum tutorem et terminalem, qualis Romanis erat deus Terminus. Prophetæ enim minores loquuntur concise, ænigmatica, parabolice, ideoque obscuro sunt, quia paucis verbis multa significant, et ad multa alludunt.

Denique Arabicus Alexandrinus vertit : *Tantumquam qui immutati sunt in funibus suis* : olim enim agros et fundos demetiebantur funibus ; Arabicus vero Antiochenus : *Facti sunt principes Julia, tantquam qui dimissus est cum alis suis*. Videtur respicere ad id quod dictum est cap. iv, 19 : « Ligavit eum spiritus in alis suis. »

Tropologica, « assumentes terminum » in fide, sunt hæretici, qui transgredientes terminos religionis a Patribus sancitos, assumunt sibi quasi idolum hæresis Lutheri, Calvini, etc. In moribus vero, qui transgredientes justitiæ aut charitatis terminos Decalogo sancitos, assumunt sibi concubinas, usurpant fundos, domos et prædia aliena. Rursum qui actionum suarum scopum et finem sibi præfigunt, non Dei honorem, sed suum ; qui ambiunt dignitates et prælaturas ; qui nomen et famam non in cælis, sed in terris aucupantur ; qui familias suas præter jus et fas evehere et extollere moliantur.

SUPER EOS EFFUNDAM QUASI AQUAM IRAM MEAM, — q. d. « Hostium multitudine velut inundatione quadam fluminis (aut torrentis) occupabo eos, » ait S. Hieronymus et Theodoretus. Unde a Castro : « Effundam, ait, super eos quasi diluvium indignationem meam. » Videtur alludere ad diluvium Noe,

(1) Et revera *transferre terminum* proverbiali sermone dictum videtur de illis qui leges majorum, quibus homines in officio continentur, temere immutant (vide *Deut. xii, 14 ; xxvii, 27 ; Proverb. xxii, 28 ; cf. Psal. xi, 3*), qui leges divinas impudentissime violant, et bona civium vi ac fraudibus ad se rapiunt.

quo Deus omnes impios obruit. Verum quia ait, « aquam, » non flumen, non torrentem, non diluvium ; hinc *secundo*, simpliciter cum Vatablo et Ribera accipiemus de aqua, quæ e vase everso et inverso tota effunditur, ita ut vix gutta hæreat aut restet ; aqua enim tota est liquida et fluida, quia nihil habet glutinosum aut viscosum, quod vasi adhæreat, uti habent oleum, lac, mel, etc., quæ proinde si effundantur, sui partem vasi adhærentem relinquunt, q. d. Sicut aqua ex vase inverso universa simul effunditur, ita ego meam excandescitiam totumque furorem meum, simul et semel in eos effundam. Sic Christus, *Psal. xxi, 15*, ait : « Effusus sum sicut aqua, » q. d. Omnes vires, spiritus, et sanguinem effudi instar aquæ effusæ. Sic Israelitæ cincti a Philistæis, pœnitentes invocaverunt Dominum : « Hauseruntque aquam et effuderunt in conspectu Domini, » quasi dicerent : Sumus coram te, Domine, ut aqua ista effusa ; unde sequitur : « Atque dixerunt : Tibi peccavimus, Domine. » Quocirca Chaldaeus vertit : *Et impleverunt aquas, et effuderunt cor suum in pœnitentia*. Et S. Gregorius in illum locum : « Quid enim, ait, est aquam haurire, nisi de profunda animi pœnitentis confusione fluentia lacrymarum producere ? » etc.

11. CALUMNIAM PATIENS EST EPHRAIM (*Calum-* Vers. 11.
niam. Hebræi vocant oppressionem, sive ab hoste, sive ab accusatore fiat, sive a quo alio, vim aut injuriam faciente ; hanc enim significat *פְּסוּעָה ossee*, q. d. Israel opprimetur ab Assyriis injuste, utpote tyrannis, juste tamen respectu suorum scelerum, Deique justis vindicis : unde) *FRACTUS* (est) *JUDICIO*, — tum justo Dei, tum injusto Assyriorum. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo et Lyranus. Alludit ad iudicium in quo quis per calumniam falsorum testium, aut injusti iudicis opprimitur, damnatur, plectitur. Unde pro *fractus* hebraice est *רֵצוּץ retsuts*, id est concussus, oppressus ; conculcatus, stratus, prostratus est. Sic enim hic quasi iudex erat tyrannus Salmanasar, qui Israelitas injuste concussit, oppressit, spoliavit, occidit. Iudicium ergo hic est vindicta et supplicium per iudicium quasi irrogatum, quod ex parte Dei erat justum justaque scelerum ultio, ex parte Salmanasar injustum : ei enim non nocuerant Israelitæ.

Secundo, Vatablus *iudicium* proprie accipit, q. d. Israel vi opprimetur et iniquis iudiciis apud gentes, inter quas erit captivus. Sic enim fieri solet peregrinis, præsertim captivis. Cum ergo Israelitæ oppressi ab Assyriis iudicio cum eis contenderent, suumque jus et res in eos repeterent, ab Assyrio iudice quasi exteri et captivi repellebantur, et causa Assyrio oppressori adjudicabatur.

Tertio, Septuaginta censent hic denotari crimen Ephraim, ob quod Deus in eum iram effundere decrevit. Unde vertunt : *Oppressit Ephraim adversarium suum, conculcavit iudicium ; quia cepit abire post vana, puta post idola*. Injuria enim in

Deum per idololatriam, est origo injuriæ, oppressionis et injustitiæ in proximum : sicut ex adverso qui fideles sunt Deo, fideles sunt et proximo. Nimirum pro עֲשֵׂה אֲשָׁמָה id est calumniam patiens, Septuaginta alio puncto legerunt עֲשֵׂה אֲשָׁמָה id est opprimere, calumniam facere; sic pro רָצוּץ *ratsuts*, id est fractus, legerunt alii punctis רָצוּץ *ratsots*, id est frangere, hoc est oppressit, fregit : Hebræi enim infinitivis utuntur pro præterito.

QUONIAM COEPIT ABIRE POST SORDES, — id est post idola. Hæc enim Scriptura vocat sordes et stercorea, quia sunt numina vilissima et putidissima, ut ea adducat in odium et contemptum. *Secundo*, Chaldaeus vertit : *Quia abiit ut erraret post mammona iniquitatis, q. d.* Ideo Ephraim vim patitur et judicio opprimitur, quia ipse pari modo pro muneribus in judicio oppressit pauperes, insondesque damnavit. *Tertio*, Clarius, Arias, Vatablus et Pagninus vertunt : *Quia cepit abire post præceptum; sicque exponunt, q. d.* Ephraim volens et ultro secutus est præceptum Jeroboam de adorandis vitulis, quos proinde adoravit. In Hebræo enim jam legitur יָצָא *tsau*, id est præceptum. Verum aliter legerunt prisca, Septuaginta, Chaldaeus, S. Hieronymus et alii, nimirum יָצָא *tsa* et eliso *ts* quiescenti, יָצָא *tsa*, id est sordes, stercorea, puta idola. Hæc enim Septuaginta vocant

Vers. 12. *vana.*

12. ET EGO QUASI TINEA EPHRAÏM (q. d. Sensim per Assyrios carpam, corrodam, consumam et perdam decem tribus :) ET QUASI PUTREDO (hebraice רָחַב *rachab*, id est teredo (et sic aliqui hic legendum censent cum R. David : teredo enim respondet tineæ, quæ præcessit), vel caries (hæc enim est putredo ossium et lignorum, quæ ea corrodit et consumit) DOMUS JUDÆ, — q. d. Decem tribus per Assyrios consumam citius, uti tinea pannum, utpote mollem, cito exedit; duas vero tribus tardius, uti caries lignum, utpote durum, tardius erodit (1). Ita S. Hieronymus, Lyrahus,

(1) Cum tinea vestes tacito morsu conficiat atque exedat, caries lignum morsu tacito ac lento corrodat et perdat, *lenta* Dei judicia hic describi interpretes plurimi autumant. Sic post Bochartum, Rosenmuller, Ackermann : Prædicat Deus, inquit, utriusque regni Israelitici et Judaici consumptionem lentam et intestinam, paulatinque exedentem, donec tandem computrescant per longam malorum seriem, qua lenta veloti quadam tabe essent conficienda. Complementum hujus comminationis passim in historia sacra legimus, si consideremus statum regni Israelitici a Jeroboamo I usque ad hujus eversionem : se ipsos enim plurimi reges insidiosos et hostilibus conjurationibus perdidit, donec tandem ab exterorum bellis sunt consumpti. Ita etiam lentis malis afflictum fuit regnum Judaicum, priusquam in captivitatem abducerentur Judæi, ut e libris *Regum* et *Paralipomenon* videre est.

Attamen, juxta Maurer, quæ subjiciuntur (cf. etiam *Psalm. xxxix*, 12) ostendunt, tertium comparationis in *conditione desperata* potius querendum esse, ut hoc dicat Jova : Quemadmodum certo perit quam tinea exedit

Vatablus. Porro Septuaginta, vertunt : *Ego quasi conturbatio Ephraim, et quasi stimulus domus Juda; Syrus : Ego ero quasi commotio Ephraim, et commotio domui Juda; Arabicus Antiochenus : Ego qui perturbavi Ephraim, et ego tanquam mordens domum Juda; Arabicus Alexandrinus : Et ego deturbabo Ephraim.* Ita et hodie Deum videmus, instar tineæ familias, urbes et provincias sceleratas sensim sine sensu corrodere, depauperare et consumere. Idem tropologicè sentit fidelis, clericus, et religiosus in anima, dum peccat, aut in Dei obsequio suoque officio intepescit : nunc enim hanc gratiam, virtutem et fortitudinem, nunc illam, nunc aliam sibi auferri persentiscit.

Nota : Apposite Deum comparat tineæ et teredini, quia Israelem ejusque idololatriam vocavit sordes : tinea enim et teredo invadunt vestem aut lignum, non sanum et elimatum, sed vetustate, pulvere, aliisque sordibus obsitum, squalidum, et quasi emaciatum. Nam tineas ex pulvere, situ et putredine nasci docet experientia. Unde Plinius lib. XI, cap. xxxv : « Idem, ait, pulvis in lanis et veste tineas creat, præcipue si araneus una includatur; sitit enim, et omnem humorem absorbens, ariditatem ampliatur. » Et Horatius, lib. II *Serm. satyr. III* :

Cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epula, putrescat in arca.

Hinc homini sordido tineas minatur Martialis, lib. II :

Non metuas mortem, Nevole, sed tineas.

Quocirca tropologicè, tinea apte representat homines carni et voluptati deditos : hos enim ipsa voluptas quasi tinea consumit. Unde S. Gregorius explicans illud *Job* cap. iv, 19 : « Qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea, » sic ait : « Tinea quippe damnum facit, et sonitum non facit : ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt. Amittunt namque a corde innocentiam, ab ore veritatem, a carne continentiam, et per accessum temporis ab ætate vitam. » Sed id non sentiunt, « dum toto desiderio curis temporalibus implicantur. Quasi ergo a tinea consumuntur, quia sine sonitu culpæ morsum tolerant, dum quanta detrimenta vitæ et innocentie patiantur, ignorant. » Rursum tinea, ait idem Gregorius, lib. XVIII *Moral. xi*, « sibi domum corrumpendo ædificat, » ita gula et luxuria carnem in qua exoritur, corrumpit. Insuper tinea chartas et pannos sine ullo cujusquam fructu, ac tandem seipsam consumit; itidem facit gula et luxu-

Voluptas est tinea, ob qua tuorana-logias.

vestis, quod caries corrodit lignum, sic ego Ephraimitis et Judæis vulnera infligo, quæ sanari a nemine possint, nisi a meipso. Cf. imprimis vers. 13, 14, et cap. vi, 1.

ria. Exstat hac de re elegans ænigma tineæ :

Littera me pavit, nec quid sit littera novi.
In libris vixi, nec sum studiosior inde.
Exedi Musas, nec adhuc tamen ipsa profeci.

Denique tineæ clanculum rodens pannos, significat occultum Dei iudicium, indeque occulta damna et strages, uti notat Pineda in locum Job citatum.

Vers. 13. 13. ET VIDIT EPHRAIM LANGUOREM SUUM. — Puta suum imperium infirmari, languescere, deficere, et ad occasum tendere.

ET JUDA VINCLUM SUUM (Hebraice מַזוֹר *mazor*, id est colligationem suam, hoc est plagam suam pannis obvolutam et obligatam. Significat plagam et cladem quam accepit Juda a Rasin rege Syriæ, et a Phacee rege israel, qui multos Judæos abduxerunt, IV *Regum*, cap. xv, 33, et cap. xvi, 5 et 6; ita S. Hieronymus, qui secundo addit, per vinculum hoc posse accipi colligationem et consociationem, qua Juda israeli in idololatria et scelere fuit colligatus; aut potius conspirationem et conjunctionem, qua Rasin et Phacee contra Achaz et Judam conjurarunt. Porro) EPHRAIM (ut hanc plagam suam sanaret) ABII AD ASSUR, — quasi ad medicum et chirurgum, hoc est, misit legatos ad regem Assyriorum, petens ab eo opem et protectionem. Id fecit Manahem rex israel, mittens ad Phul regem Assur mille talenta argenti, ad hoc ut suum regnum confirmaret et protegeret, IV *Reg.* cap. xv, 19. Ita S. Hieronymus, Haymo et Hugo. Rursum id fecit Hosee ultimus rex israel, qui se quasi vasallum subdidit Salmanasar, pendens ei annuum tributum, ut sub ejus alis tuto et quiete viveret et regnaret, IV *Regum*, cap. xvii, 3. Ita Theophylactus et Arias.

ET MISIT AD REGEM ULTOREM. — « Misit, » scilicet Judas, ut solveret vinculum suum, de quo paulo ante dixit. Alterne enim Propheta hic loquitur de israel et de Juda, ut patet ex antecedentibus et sequentibus. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo. Dionysius, Arias, Ribera et alii, qui sic exponunt: Judas, inquiunt, id est Achaz rex Judæ, pressus et quasi obsessus a Rasin rege Syriæ et Phacee rege israel, misit legatos et munera opis petendæ causa ad Teglabphalasar regem Assur, IV *Regum*, cap. xvi, 7. Hunc ergo vocat Propheta « regem ultorem; » Aquila et Theodotion, *judicem*; Symmachus, ὑπερασπιστήν, id est *defensorem* (vindicare enim, vel ulcisci, apud veteres significabat *defendere*, et ita subinde capitur in Scriptura, ut dixi *Roman.* cap. xii, 19), quia erat monarcha potentissimus, ita ut ad eum quasi tutorem et vindicem omnes principes et reguli confugerent. Hebraice est יָרֵב *iareb*, id est qui ulciscetur, id est ultor; Chaldæus, ut *adventaret ultum eos*; Septuaginta, Syrus, Arabicus, Vatablus, Pagninus, Arias et Clarius retinent Hebræum *iareb*; sed falluntur in eo quod putent illud nomen esse

urbis Assyriæ in qua rex regnarit. Sic Gedeon a *iareb* dictus est *Jerobaal*, id est ultor vel vindex Baal, eo quod destructo ab eo altari Baal, Joas pater ut eum contra vim vicinorum tueretur, dixerit: « Ulciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram ejus, » *Judic.* cap. vi, 31. Videtur ergo alludere ad Gedeon, æque ac ad Jeroboam; uterque enim fuit *iareb*, id est ultor, iudex et vindex israelis; ille contra Madianitas, hic contra Jeroboam; ab eo enim oppressus israel, misit ad Jeroboam, postulans eum libertatis suæ vindicem et principem, III *Regum*, cap. xii, 20.

Minus recte Chaldæus, Theodoretus et Lyranus per *regem ultorem* accipiunt Sua regem Ægypti, ad quem confugit Hosee rex israel, pressus a Salmanasar, ideoque ab eodem cum toto regno captus et eversus est, IV *Reg.* cap. xvii, 4; hæc enim pertinent ad Juda, non ad israel, ut dixi. Adde, Sua impotens erat, nec potuit israelitas tutari. Unde non recte vocatur rex *iareb*, id est iudex et vindex.

Mystice aliqui, ait S. Hieronymus, per regem *iareb*, id est ultorem, accipiunt Christum, qui peccatores salvare non poterit in die iudicii, sicut scriptum est: « In inferno quis confitebitur tibi? » Allegorice, Theophylactus et Leo Castris per *regem ultorem* accipiunt Romanos, quorum opem invocavit Hyrcanus pontifex et Judæi, sed ab eis per Tyrum excisi sunt; aut certe Julianum Apostatam, qui Christianis infensissimus, in eorum odium se fecit Judæorum vindicem, eisque templum restaurare aggressus est; sed frustra: Deus enim, immisso in fabricam igne, opus consumpsit. Ita Socrates, lib. iii, cap. xx.

14. QUONIAM EGO QUASI LEENA EPHRAIM, — *q. d.* Vers. 14. Rex ultor non poterit vos ab hoste liberare, quia Ira Dei comparatur leena, cur? ego Deus sum, qui hostes immitto et roboro, imo ego sum vester hostis, qui quasi leena invado Ephraim. Apte Dei vindicta comparatur leenæ: quia hæc fortissima est et ferocissima, præsertim cum peperit alitque catulos; ad quos, omnibus invitis et frustra obsistentibus, prædam quam cepit et discersit, domum asportat. Docent physici, et ex eis Gesnerus in *Leone*, leonem tam esse ferum, ut ad retundendam ejus feritatem indita ei sit a natura febris quartana, qua jugiter laborat, quamque abstinentia superat. Hæc enim ei est medicina, cui horologium est fames et venter. Hebræum שָׂחַל *scachal* significat bestiam quamvis trucem et efferatam, qualis est leo; Septuaginta vertunt, *pardalim*, quæ velocissima est et sævissima. Ita S. Hieronymus, qui addit: « Ut quidquid sævum in bestiis est, hoc in Dei indignatione cognoscas. Nihil panthere velocius, nihil leone fortius. In panthere velox per Assyrios regni Samariæ significatur interitus, et in leone fortissimum contra Jerusalem et Judam aliquanto post tempore ostenditur regnum Chaldæorum, etc., ut fiat (Deus) quasi panther, ver-

Rex ultor
quis?

tatur in leonem, mutetur in bestias. » Unde subdit : « Ego, ego capiam et vadam : tollam, et non est qui eruat. »

Nota : Sicut vers. 12, Deum quasi tineam opposuit sordibus Israelis, ita hic apposite Deum quasi leonem opponit regi ultiori, ad quem recurrebat Israel; hoc enim fortior est leona; sic et Deus fortior erat Teglathphalasar. Symbolice, Deus in hac vita peccatores castigat leniter ut tinea, at in die iudicii et in gehenna saeviet et lacerabit eos quasi leona. Tunc horrendo sonitu in eos rugiet : « Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus, » *Matth. xiv.*

ET QUASI CATULUS LEONIS DOMUI JUDA. — Hi enim catuli solent esse audaciores, utpote ignari periculorum et insidiarum : ac ferociosiores, utpote avidiores sanguinis, quem recens degustarunt, præsertim quia fervet et bullit in juventute sanguis. Quocirca Judas, aggrediens hostes, comparatur catulo leonis; quiescens vero, leoni, *Gen. cap. xlix, vers. 9* : « Catulus leonis Juda. Ad prædam, fili mi, ascendisti : requiescens accubuisti ut leo. » Justi quoque confidentia comparatur catulo leonis, *Prov. cap. xxviii, 1* : « Fugit impius nemine persequente : justus autem quasi leo (hebraice כִּפְתִיר *kephir*, id est leunculus) confidens absque terrore erit. » Leunculus enim animosus est et saevus, quia jugiter ei latrat stomachus; ac fame, æque ac specie et forma, orisque rictu et rugitu, videtur esse quasi latrator Anubis, præsertim cum grandescit, fitque leo.

Vers. 15. 15. VADENS REVERTAR AD LOCUM MEUM. — Uti solent leonæ, laniata fera raptaque præda, in speluncam reverti, eamque ibi cum catulis devorare : ita ego per Assyrios et Chaldæos tam Israelitas quam Judæos prædabor, eosque in captivitatem abducam, ibique eos servitute, tributis et oneribus consumam et quasi devorabo. Ita Haymo, Arias et Vatablus. Chaldæus vertit : *Auferam majestatem meam, et in locum sanctitatis meæ revertar, qui est in cælis, donec norint se peccasse, q. d. Deseram Judæos cum templo, et*

quasi oblitus eorum tradensque eos hostibus, abibo in cælum : hic enim est locus solii et gloriæ Dei, ex quo eminens spectat reorum carceres et supplicia. Ita S. Cyrillus, Hieronymus, Theodoretus et alii. Vatablus hæc refert ad cap. sequens, hicque inchoat cap. vi; cum eo enim coherent, eoque spectant, uti mox patebit.

DONEC DEFICIATIS. — Hebraice דַּעַם אֲשַׁמָּה *ad iescemu*, id est donec peccatum suum et culpam agnoscant. Ita Chaldæus, Vatablus, Clarius, Arias et alii; אַשַׁמָּה *ascam* enim peccare et peccatum significat. Verum *ascam* subinde ponitur pro אַשַׁמָּה *scamam*, id est desolavit; ordines enim verborum imperfectorum sæpe apud Hebræos inter se commutantur, v. g. defectiva *Pe aleph*, quale est *ascam*, commutantur cum duplicantibus secundam, quale est *scamam*. Unde Septuaginta vertunt, *donec dispereant*; Noster, *donec deficiatis*. Hic sensus priori subservit, eumque antecedit. Judæi enim per cladem et excidium excitati peccata sua agnoverunt, et pœnitentes ad Deum redierunt, uti patet ex libro Baruch. Huc enim tendunt plagæ omnes a Deo in urbes, gentes, familias et homines immissæ, ut scilicet iis sternat eorum superbiam, utque cor concupiscentiis obstructum et obduratum aperiat, cruciet et sauciet, quo afflictis sua scelera Deumque vindicem agnoscant, ad eumque pœnitentes recurrant; cum videant non esse alium qui plagas hasce depellere, malisque tantis succurrere possit, juxta illud *Psal. xv* : « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt. » Dum ergo flagellaris a Deo, non ad Assyrios, id est non ad principes et potentes, qui te e manibus Dei eripere non possunt, sed ad Deum ipsum cum Davide et Ninivitis recurre, ac supplex dicito : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. » Ita mulcebis iram Dei, ac flagellum ex manibus irati extorquebis, pristinumque ejus favorem, gratiam et opem tibi conciliabis et restitues.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Promittit afflictis Christum redemptorem, qui eos vivificabit tertia die, quisque orientur quasi diluculum et quasi imber temporaneus et serotinus. Inde, vers. 4, redit ad sua tempora, et accusat duritiam Ephraim, quod eum per Prophetas dolare voluerit, sed ipse omnes dolabras respuerit : item immisericordiam, cum Deus misericordiam velit, non sacrificium. Denique, vers. 8, invehitur in Galaaditas, qui cultores Dei entes in Jerusalem in via occidebant (1).

1. In tribulatione sua mane consurgent ad me : venite, et revertamur ad Dominum,

(1) Loquentes jam inducuntur Israelitæ ut ad meliorem frugem revertantur sese invicem cohortantes.

Præmo igitur, docet, quodnam consilium captari sint Israelitæ tribulationum stimulis compuncti, scilicet,

2. quia ipse cepit, et sanabit nos : percutiet, et curabit nos. 3. Vivificabit nos post duos dies : in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum : quasi diluculum præparatus est egressus est, et veniet quasi imber nobis temporaneus, et serotinus terræ. 4. Quid faciam tibi, Ephraim ? quid faciam tibi, Juda ? misericordia vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens. 5. Propter hoc dolavi in Prophetis, occidi eos in verbis oris mei : et judicia tua quasi lux egredientur. 6. Quia misericordiam volui, et non sacrificium : et scientiam Dei, plusquam holocausta. 7. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi prævaricati sunt in me. 8. Galaad civitas operantium idolum supplantata sanguine. 9. Et quasi fauces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem : quia scelus operati sunt. 10. In domo Israel vidi horrendum : ibi fornicationes Ephraim ; contaminatus est Israel. 11. Sed et Juda pone messem tibi, cum convertero captivitatem populi mei.

Vers. 1.

1. IN TRIBULATIONE SUA CONSURGENT AD ME. — Hæc pertinent ad finem capituli quinti, unde eo hæc referunt Hebræi, Chaldæus et Pagninus, et caput sextum inchoant ab illis verbis : « Venite, et revertamur ad Dominum. » Vatablus vero caput sextum inchoat a vers. ult. cap. v, uti ibi dixi. Sed eodem omnia recidunt, indicantque initium hujus capituli connexum esse cum fine cap. præcedentis, hoc modo et hoc sensu : Revertar ad locum meum, ait Dominus, donec tribulatione afflicti et deficientes Israelitæ culpam suam agnoscant, et quærant faciem meam. Cum enim fuerint in tribulatione, mane consurgent ad me. Hinc patet tribulationem hic intelligi tum eam quam passi sunt Israelitæ in captivitate Assyriaca, tum eam quam passi sunt Judæi in captivitate Babylonica. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Theophylactus ; utramque enim utrisque comminatus est cap. præced. vers. 3, dicens : « Israel et Ephraim ruent in iniquitate sua, ruet etiam Judas cum eis ; » et vers. 12 : « Ego quasi tineæ Ephraim, et quasi putredo domui Juda. » Unde ejus remedium quærens tam Israel, quam Juda, « abiit ad regem ultorem, et ipse, inquit Propheta, non poterit sanare vos ; » quocirca operi humanam ab iis desperantes, in tribulatione recurreritis ad me Deum vestrum, ut hic dicitur.

primo, tempus, consilium, incitationem ad penitentiam suscipiendam, 1 ; *secundo*, motiva desumpta tum ex reparatione damni et mali, 2 ; tum ex proventu honorum ex Christi resurrectione nascentium, 3.

Secundo, finita denuntiatione, Deum favore suo non prosecuturum esse Hebræos donec se reos agnoscant, atque respiciant, iterum ad abruptam redit redargutionem. Queritur igitur Deus, quasi deliberando de meritis Israelis et Judæ, de defectibus penitentiarum ab utroque susceptarum, qui sunt : *primo*, levitas et inconstantia respicientiarum, licet a Deo omni ratione procuratarum, 4, 5 ; *secundo*, minor misericordiarum ac obedientiarum cura, quam caeremoniarum, 6 ; *tertio*, violatio fœderis cum Deo initi, 7 ; *quarto*, vis et insidiæ contra veros Dei cultores exercitæ, 8, 9 ; *quinto*, fornicatio spiritualis seu idololatria, 10.

Tertio, prædicat, ubi legitimam scelerum suorum penam Israelitæ persolverint, Judam etiam facinorum suorum penam daturum esse, 11.

Aliter Arias, qui per *tribulationem* accipit captivitatem Judæorum, quam passi sunt a Tito et Romanis. Verum illius nulla cap. præced. facta est mentio : nec in illa Judæi conversi sunt sincere ad Dominum, nec Deus tertia die illos vivificavit : quin potius eos excidit et internectione delevit.

MANE, — id est cito, mature, festine petentes a me ut eos tribulatione liberem ; puta mane hoc symbolicum fuit, cum transacta nocte captivitatis, impletisque ejus septuaginta annis a Deo decretis, Judæi, excitante eos in spem Daniele, Esdra, Aggæo aliisque Prophetis, ad vicinam sub Cyro liberationem anhelantes, supplices a Deo eam postularunt et impetrarunt : mane enim et aurora Judæis captivis fuit spes vicinæ liberationis, mox expletis 70 annis præstandæ per Cyrum.

Mystice S. Hieronymus : « Mane, » inquit, id est cum ortum fuerit eis lumen penitentiarum per faciem fidei. Allegorice Lyranus : « Mane, » ait, id est in prædicatione Joannis Baptistæ, qui quasi lucifer et aurora prævit Christum solem justitiæ, exhortans homines ad penitentiam, ut per eam illos ad Christi gratiam et justitiam præpararet. Tertullianus, lib. IV *Contra Marcionem*, cap. XLIII, hæc accipit de mulieribus piis, quæ afflictæ ob mortem Christi, venerunt mane ad monumentum ut eum ungerent ; unde meruerunt primæ videre eum resurgentem, qui mire eas consolatus est. Verum hic sensus est accommodatitius.

VENITE (subaudi, dicentes, et se invicem adhortantes), ET REVERTAMUR AD DOMINUM, QUIA IPSE

CEPIT. — Hebraice טָרַף *taraph*, id est rapuit, vel abripuit nos, q. d. Non Salmanasar, non Nabuchodonosor, sed Deus vindex fuit, qui ob scelera nostra, per Salmanasar et Nabuchodonosor nos victos abripuit in Assyriam et Babylonem : unde ipse solus potest nos liberare, et plagam hanc sanare, uti se sanaturum promisit, ideoque brevi reipsa sanabit. Respicit ad illud quod dixit cap. præced. vers. 14 : « Ego quasi læna Ephraim, ego capiam et vadam ; tollam, et non est qui eruat ; » et vers. 13 : « Ipse (rex ultor, puta Assyrius) non poterit sanare vos, nec solvere poterit a vobis

vinculum, » sed ego solus qui illud vobis induxi; unde subdit :

PERCUTIET, ET CURABIT NOS. — Hebraice יַחֲבֹשֶׁתִּי *iachbescenu*, id est obligabit nos, puta fasciis vulnera nostra alligabit, itaque curabit. Unde Septuaginta vertunt, *μωσάσει*; *μωσα* enim, ait S. Hieronymus, appellantur linteola quæ inseruntur vulneribus, ut putridas carnes comedant, et extrahant purulentias; artisque medicorum est grandia vulnera longo sanare tempore, et per dolorem reddere sanitatem. Percutit ergo nos Dominus, et curat nos; quia quem diligit corripit, et non solum curat, sed et vivificat post duos dies. » Sic et *Isagoge* Galeno adscripta, ubi *μωσας* dicitur esse quadruplex: *σπειριδης*, id est *tortilis*; *ξισαδης*, id est *rasilis*, quod de rasa linteorum materia formaretur: *παλεις*, id est *concerptilis*, a *concerptu* vellitatuque materiae: *ελλυχνιαδης*, quod ex *ellychnio* conflaretur. Interpres Bibliorum Regiorum *μωσάσει* vertit, *turbabit nos*; quia chirurgus ut vulnus curet et pus eximat, penicillo illud expurget, turbet et radat oportet; ut deinde *μωσας*, sive *ellychnium* sanans inserat. Eleganter S. Augustinus in *Psalm. I.*: « Illa, ait, est vox Domini: Ego percutiam, et ego sanabo. Percutit putredinem facinoris, sanat dolorem vulneris. Faciunt hoc medici, secant, percutiunt et sanant: armant se ut feriant, ferrum gestant et curare veniunt. »

Moraliter, tribulatio est telum Dei, quo fugientes ad se retrahit.

Moraliter, disce hic tribulationem esse telum Dei, quo Deus homines a se fugientes et abeuntes in ruinam, ad se et ad salutem revocat. Tribulatio enim hoc telo confixi, prostrati et humiliati, ponunt fastum, culpam agnoscunt, et poenitentes poseunt a Deo veniam; qui mox supplicibus parit, eosque ulnis maternis amplectitur. Hoc est quod ait Psalmista: « Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam, » *Psalm. xxxvii*, 3. Ita S. Augustinus in *Psalm. xxi*, serm. 2, docet Deum esse medicum, qui tribulatione quasi medicamento curat vitia nostra: « Sub medicamento, inquit, positus ureris, secaris, clamas, non audit medicus ad voluntatem, sed ad sanitatem. » Et lib. I *De Verbis Domini*, serm. 18: « Bibe, ait, amarum calicem; tu enim tibi fecisti. Præcepta illa mea quæ sano data sunt tam dulcia, tam levia, contempta sunt: coepisti laborare, sanari non potes, nisi amarum bibas calicem tentationum, tribulationum, angustiarum et passionum. Bibe ut vivas. Et ne responderet ei languidus: Non possum, non fero, non bibo: prior bibit medicus sanus, ut bibere non dubitaret ægrotus. Quid enim amarum est in tali poculo quod ille non biberit? Si contumelia, prior audivit cum dæmones expelleret: In Beelzebub eiecit dæmonia. Si dolores amari sunt, ligatus, et flagellatus, et crucifixus est. Si mors amara est, etiam mortuus est. Si genus mortis exhorrescit infirmitas, nihil illo tempore fuit ignominiosius quam mors crucis. » Idem, sermone 3 *De Machabæis*: « Totus mundus fornax aurificis

est. Ibi justus tanquam aurum, impii tanquam palea. Ibi tribulatio sicut ignis, ibi Deus sicut aurifex. Pius Deum laudat, aurum rutilat; impius Deum blasphemat, palea fumat; iste purgatur, ille vastatur eodem igne; Deus in utroque laudatur. » Idem in *Psalm. xl*: « Patitur quis tribulationes, docetur amare meliora per amaritudinem inferiorum, ne viator tendens ad patriam, stabulum amet pro domo sua. » Idem, lib. *De Vera innocentia*: « Cum Dominus permittit, aut facit ut aliqua tribulatione vexemur, etiam tunc misericors est: qui exercitans fidem, et differens adjutorium, non auxilium negat, sed desiderium movet. » Idem, *epistola 87*: « Res prospera donum est consolantis, res autem adversa donum est momentis Dei. » S. Gregorius, in *Moral.*: « Aurem cordis, inquit, tribulatio aperit, quam sæpe prosperitas hujus mundi claudit. » S. Chrysostomus, homil. 4 *De Pœnitentia*, tribulationem vocat aratrum: « Illo ergo, inquit, corda scindamus, ut si quæ dolosa herba, et improba cogitatio nobis inest, radicibus eam evellamus, ut puras pietatis seminibus terras exhibeamus. » Idem, hom. 4 *De Divite et Paupere*: « Nisi tentatio, inquit, nec corona; nisi certamina, nec bravia; nisi stadia, nec honores; nisi tribulatio, nec remissio; nisi hiems, nec æstas. Et hoc non tantum in hominibus, sed et in seminibus intueri licet. In his enim multam pluviam, multam nubium collisionem, multam glaciem fieri oportet, si vernans spica exurgere debet. Cum ergo ingruit hiems animarum, seramus et nos in hac hieme, ut in æstate metamus. » Hic fuit sensus, hæc praxis Sanctorum omnium: Saræ, *Tobias* cap. iii, vers. 21: « Hoc pro certo habet omnis qui colit te, quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur; si autem in tribulatione fuerit, liberabitur; » Job, cap. v, 17: « Beatus homo qui corripitur a Deo; increpationem ergo Domini ne reprobes: quia ipse vulnerat, et medetur: percutit, et manus ejus sanabunt; » Psaltis, *Psalm. xv*, 4: « Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt; » Salomonis, *Proverb.* cap. iii, 11: « Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias: nec deficias cum ab eo corripieris: quem enim diligit Dominus, corripit: et quasi pater in filio complacet sibi; » Jeremiæ, cap. xxxi, 18: « Castigasti me, et eruditus sum quasi juvenculus indomitus; » Jonæ, cap. ii, 8: « Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum; » Danielis, cap. xi, 35: « Et de eruditis ruent, ut conflentur, et eligantur, et dealbentur; » Zachariæ, cap. xiii, 9: « Uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum; » Malachiæ, cap. iii, 2: « Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum: et sedebit conflans et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum et quasi argentum. » Quin et Philo cum aliis Judæis apud Caium Caligulam accusatus ab Appione, quod Cæsari divinos honores non tri-

bueret, ejectus ex aula, sociis Judæis respondit : « Bono animo nos esse oportet, quibus iratus est Caius; quia necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium. » Ita Eusebius, lib. II *Histor.* cap. v. Denique S. Bernardus in *Sententiis* : « Tribulatio, ait, tria confert : exercitium, ne virtus amoris, otii tepore frigescat; probationem, ut nostræ constantiæ fortitudo, ad exemplum hominibus innotescat; præmium, ut juxta tribulationis modum, immensum gloriæ pondus accipiat. » Subdit deinde totidem remedia. « Adversitati, ait, tria sunt opponenda : electorum agones et angustiae, quas patiuntur qui pie vivunt; redemptoris afflictiones et molestiae, quas ei sævissimi principes intulerunt; dispositio moderatricis justitiæ, cujus altitudinem, quasi virgæ Joseph summitatem, non discutere, sed adorare debemus. »

Vers. 3.

3. VIVIFICABIT NOS POST DUOS DIES. — *Primo*, Hebræi sic exponunt, *q. d.* Post duos, id est paucos, dies, Deus liberabit nos Babylone, in qua captivi, afflicti, et quasi mortui, et, ut ait Ezechiel cap. XXXVII, quasi ossa arida in sepulcro degimus; liberans ergo nos ab hac morte civili, puta captivitate, « vivificabit nos, » ut videamur nobis resurgere in libertatem, quasi in novam vitam. Sicut enim servitus, carcer, mœror, sunt mors quædam civilis et moralis; ita libertas, lux et lætitia est vita moralis et civilis : « nec enim vivere, sed vigere et valere est vita, » ait Poeta. Verum id locum habet in solis Judæis, non in Israelitis : hi enim ex Assyria nunquam liberati sunt. De utrisque autem egit et agit Propheta. Adde Catholicos omnes hæc referre ad Christum. Fateor tamen ad liberationem Judæorum e Babylone per Cyrum hic alludi, eamque obiter et allusive perstringi. Loquitur enim Israelitis, quorum primus dies fuit tempus captivitatis Assyriacæ, et Judæis, quorum fuit secundus æque miser dies captivitatis Babylonicæ : post quos successit tertius dies lætus et faustus redemptionis et liberationis, quam inchoavit Cyrus, perfecit Christus.

Secundo ergo, Patres et Interpretes orthodoxi omnes docent hic prædici Judæis et Israelitis adventum Christi redemptoris. Hunc enim eis in captivitate afflictis identidem ingerebant Esdras, Zorobabel, Aggæus, Zacharias, Jesus filius Josedec, alique sacerdotes et Prophetæ. Sensus ergo est, *q. d.* Sustinete, o Hebræi, modicum, sperate, invocare Deum : quia post duos dies, id est post breve tempus, ipse vos liberabit, inchoate per Cyrum, sed plene et perfecte per Christum (a Cyro enim ad Christum assurgere, et subito quasi avolare solent Prophetæ, uti dixi *Isaiæ* cap. LXV, 8), qui Abraham nobisque a tot sæculis promissus est salvator et redemptor. Ipse enim nos a peccato, morte et inferno liberabit, ac gratiæ, vitæ et cælo restituet; itaque vivificabit nos vita sancta, cælestis et divina. Sic *duo dies* sumuntur pro paucis et brevibus, *Numer.* IX, 22 :

« Si vero biduo (id est paucis tempore) aut uno mense, vel longiori tempore fuisset (columna nubis) super tabernaculo. » Sic et cap. XI, 19; *Isaiæ*, cap. XVII, 6, et alibi. Tempus ergo 591 annorum (tot enim fuerunt a captivitate Babylonica, usque ad nativitatem Christi) vocatur hic *duo dies* : quia Deo (et Prophetis in lumine Dei elevatis) respectu æternitatis suæ, et respectu æternæ et cælestis salutis afferendæ per Christum, « mille anni sunt sicut dies hesternæ quæ præterit, » ut ait Psalter, *Psalm.* LXXXIX, 4. Hinc eodem respectu et sensu ait de Christo Aggæus, cap. II, 7 : « Adhuc unum modicum est, etc., et veniet desideratus cunctis gentibus. » Ita Cyrillus, Arias, Vatablus, a Castro et alii. Itaque tempus nativitatis et primi adventus Christi, puta tempus gratiæ, novi Testamenti et Christianismi, vocatur hic *dies tertia*, tum quia brevi erat adventura; tum quia plenam vitam, lætitiâ, lucem, cumulumque (hunc enim significat ternarius) bonorum omnium erat allatura; tum quia post primam diem legis naturæ, et secundam diem legis Mosaicæ, immediate quasi tertia erat successura; proprie vero post primam diem captivitatis Assyriacæ, et secundam captivitatis Babylonicæ, quasi tertia erat hæc dies liberationis futura, uti paulo ante dixi; tum quia alludit hic Osee ad diem tertium quo Christus a morte resurrexit. Unde dico

Tertio, plane respicit hic Propheta ad resurrectionem Christi, quæ tertio die a passione ejus facta est, eamque hic significat et prophetat. Liberatio enim et redemptio Israelitarum et Judæorum, æque ac nostra, facta per Christum, completa et plane perfecta fuit in ejus resurrectione : hæc enim ejus fuit terminus et coronis. In ea ergo Christus plene nos vivificavit, tum quia in ea plene nos redemit et sanctificavit; tum quia ipsa nostræ resurrectionis est causa tam exemplaris, quam efficiens : unde in ea Christus nos secum quasi vivificavit, et suscitavit ad vitam beatam et immortalem. Unde Arabicus Antiochenus vertit : *Sanabit nos post duos dies, et in tertia surgemus, et manebimus (habitabimus) in conspectu ejus, coram eo; et Arabicus Alexandrinus : Ipse est qui sanabit nos, et liberabit nos post duos dies, et in tertia stabimus vivi coram eo.* Hoc est quod ait Apostolus *Rom.* cap. IV, 25 : « Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. » Et *Ephes.* cap. II, 5 : « Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo (cujus gratia estis salvati), et conresuscitavit, et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu. » Ex resurrectione enim Christi tam certam habemus fidem et spem nostræ resurrectionis, ac si jam cum ipso de facto resurrexissemus; vide ibi dicta. Ita hunc locum passim intelligunt Patres, qui ex hoc loco probant resurrectionem Christi et nostram, ut S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo, Hugo, Lyranus, Emmanuel, Mariana et alii hic; Origenes, homil. 5 in

Exod.; Tertullianus, lib. *Contra Marc.* cap. XLIII; Cyprianus, lib. II *Contra Judæos*, cap. XXV; Lactantius, lib. IV, XIX; Cyrillus Hierosolymitanus, *Catech.* 14; Augustinus, lib. XVIII *Civit.* XXVIII; Ruffinus in *Expos. Symbol.*; Gregorius, hom. 20 in *Ezech.*; Nyssenus, lib. *De Cognitione Dei*, qui tres putant hæc dici in persona Sanctorum qui resurrexerunt cum Christo Hierosolymis, ibique multis apparuerunt, *Matth.* cap. XXVII, 53. Idem docuerunt veteres Hebræi apud Galatinum, lib. VIII, cap. XXII. Et R. Moses in *Beresith rabba*, id est *Genesis magna*, explicans illud *Gen.* XXII: « Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul, » dicit: « Multæ sunt in S. Scriptura dierum trinitates, quarum una est resurrectio Messiae. » Unde illud I *Corinth.* cap. XV, 4: « Et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas. » Anselmus ibi, et Dorotheus, in *Vita Osee*, exponunt de hac Scriptura Osee; nec enim alibi dies tertius resurrectioni Christi præscribitur. Accedit Isidorus Pelusianus, qui lib. II, *epist.* 112, sic legit: « Tunc mors lugebit fortiore morte devicta. Sanabit nos post duos dies: in tertio resurgemus, ac vivemus cum eo; » atque explicat de resurrectione Christi, in qua et suam et nostram mortem ipse superavit et profligavit.

Porro hos tres dies ita consignant Origenes loco jam citato, S. Augustinus serm. 90 *De Tempore*, et alii; *primum* diem numerant eum, quo passus et crucifixus est Christus; *secundum*, quo sepultus est et descendit ad inferos; *tertium*, quo resurrexit. Aliter Ribera: *Primus*, inquit, dies fuit decima quarta luna, qua post celebrationem Paschæ et institutionem Eucharistiæ, in horto orans captus est, patique cœpit Christus. *Secundus* est luna decima quinta, puta parasceve, qua passus et occisus est. *Tertius* est luna decima sexta, qua resurrexit. Verum sic sabbatum esse, luna decima sexta; hoc enim succedit lunæ 15, sive parasceve; cum tamen constet Christum non sabbato, sed Dominico die resurrexisse. Vide Interpretes in *Matth.* cap. XII, 40.

Tertia die Christus resurrexit præcise tertio die, variis de causis. *Prima* est, quia Jonas cap. IX, tribus diebus fuit in ventre ceti, et hoc facto portendit Christum tribus diebus fore in sepulcro, ac tertio die resurrecturum, uti ipse tertio die vivus e ventre ceti prodit. Hanc causam dat Christus *Matth.* cap. XII, 40. *Secunda*, quia Christus idipsum prædixerat *Joan.* cap. II, 19: « Solvite, ait, templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. » *Tertia*, quia, si caro ejus diutius mansisset in sepulcro, fuisset corrupta. Hoc autem non decebat, juxta illud *Psal.* XV, 10: « Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. » *Quarta*, ne videretur quis alius resurrexisse. *Quinta*, quia Christus moriendo mortem destruxit; decebat ergo ut in morte diu non teneretur, sed mox quasi ejus domitor et triumphator gloriose resurgeret. *Sexta*, quia vita Christi hominis fuit di-

Tertia die Christus resurrexit ob sex causas.

vina, et inter res omnes creatas nobilissima: decebat ergo eam, peracta redemptione et satisfactione nostra, illico restaurari, præsertim quia divinitas semper, etiam in morte, mansit tam corpori, quam animæ Christi conjuncta. Quod enim semel assumpsit, hoc nunquam dimisit. Audi S. Leonem, serm. 1 *De Resurrect.*: « Ne turbatos discipulorum animos longa mœstitudo cruciaret, denuntiata tridui moram tam mira celeritate breviavit, ut dum ad integrum secundum diem, pars primi novissima, et pars tertii prima concurrir, et aliquantum spatium temporis decideret, et nihil dierum numero periret. » Et mox: « Tam velox incorruptæ carnis vivificatio fuit, ut major ibi esset soporis similitudo, quam mortis. Quoniam Deitas, quæ ab utraque suscepti hominis substantia non recessit, quod potestate divisit, potestate conjunxit. » Moralis causa fuit, ut doceret crucem et mortem fidelium brevem fore, et quasi triduum respectu beatæ æternitatis. Ergo quasi animat eos ad crucem et mortem, quod ex ea quasi ex somno secum mox resurrecturi sint ad vitam æternam.

Mystice, varii varie tres hosce dies annumerant. *Primo*, S. Augustinus, serm. 90 *De Tempore*: « Tres, ait, dies non incongrue possumus dicere, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, quia et Pater dies est, et Filius dies est, et Spiritus Sanctus dies est, et hi tres, unus dies. » Vivificavit nos Pater, creando et dando naturam; Filius, redimendo et dando suum sanguinem; Spiritus Sanctus sanctificando et dando gratiam et justitiam. *Secundo*, Fulgentius apud Albertum, *primum* diem numerat, quo ab æterno a Deo Patre genitus est Filius; *secundum*, quo in tempore ex Virgine natus est homo; *tertium*, quo e sepulcro resurrexit. *Tertio*, alii: *Primus*, inquit, dies est nativitatis Christi; *secundus*, passionis; *tertius*, resurrectionis. *Quarto*, Lyranus et R. Salomon, per tres dies tria templa eorumque tempora accipit: *Primus*, inquit, dies fuit tempus templi Salomonici, cui successit nox captivitatis Babylonicæ; *secundus* templi Zorobabelis, cui successit nox excidii Titi et Romanorum; *tertius* templi Christi, id est Ecclesiæ semper duraturæ.

Mystice tres dies qui?

Tropologice S. Bernardus: Tres dies, ait, significant triplicem vitam: *primam* naturæ et culpæ, puta peccati originalis; *secundam* gratiæ; *tertiam* gloriæ; nam serm. 72 in *Cant.* explicans illud *Cant.* II: « Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ, » sic in fine ait: « Cum igitur duo in nobis præcedant dies, unus quidem inspirans pro corporis vita, alter vero respirans in sanctificationis gratia, porro tertius supersit in resurrectionis gloria; claret profecto aliquando implendum in corpore quod præcessit in capite, magnum utique pietatis sacramentum, et Prophetæ testimonium, qui ait: Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus

Tropologice.

in conspectu ejus. » Et fusius, *serm. 2 in Vigilia Nativit.* : « Tres, ait, dies sunt de quibus legimus : Vivificabit nos post duos dies, in die tertia resuscitabit nos : unus sub Adam, alter in Christo, tertius cum Christo. Unde et ibi subditur : Sciemus sequemurque ut cognoscamus Dominum. Et hic dicitur : Cras egrediemini, et Dominus erit vobiscum. His enim dicitur, qui dimidiaverunt dies suos, in quibus perit dies in qua nati sunt, quæ est dies Adæ, dies peccati, cui Jeremias quoque maledicebat : Maledicta dies in qua natus sum; omnes enim in illa nascimur. Utinam pereat in nobis omnibus dies illa, dies nebulae et caliginis, dies tenebrarum et turbinis, quam nobis fecit Adam ! » Deinde agens de secundo die gratiæ Christi : « Ecce, ait, illuxit nobis dies redemptionis novæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea; quia cras egrediemur. Unde, nisi de conclavi hujus sæculi, de ergastulo hujus corporis, de compediibus necessitatis, curiositatis, vanitatis, voluptatis. Quid enim spiritui nostro cum terrenis, etc. Agite diem istum in Christo, ut ambuletis sicut et ipse ambulavit. » Tertium deinde explicans ait : « O Juda et Jerusalem, nolite timere, cras egrediemini, id est quam cito a corpore exierit anima, omnes simul affectiones, omnia desideria, quibus per universum interim mundum dispersa et ligata tenebatur, dissolventur, et egredietur de visco hoc, et Dominus erit vobiscum, » etc. Idem rursus, *serm. 5 inter parvos* : « Vivificabit, ait, nos post duos dies, scilicet cognitionis et conversionis; in die tertia suscitabit nos voce Verbi incarnati per primam suam resurrectionem; et vivemus in conspectu ejus vivificati per passionem, serenius illuminati per miraculorum cognitionem; sequemurque ut cognoscamus Dominum, instructi per doctrinæ conversionem. »

Anagogice S. Hieronymus, quem sequuntur Albertus, Hugo et Clarius, putat hic notari tres Christi adventus : *primum* « in humilitate, » cum natus est homo; *secundum* « in gloria, » cum resurrexit; *tertium* « in habitu judicantis; » itaque dies tertia erit dies judicii et resurrectionis universalis, qua Sancti resurgent ad vitam et gloriam æternam. Unde Chaldaeus vertit : *Vita donabit nos in diebus consolationis qui venturi sunt, et in die resurrectionis mortuorum suscitabit nos, et vivemus cum eo.*

IN DIE TERTIA SUSCITABIT NOS. — Explicat quod dixit « post duos dies; » hoc enim idem est quod *die tertia*. Unde Lactantius loco jam citato. « Vivificabit, inquit, nos post biduum die tertio. » Sic et Tertullianus, Theodoretus, Clarius, Arias et a Castro hic, et S. Gregorius ac Origenes superius citati. Quis sit hic dies tertius, jam dixi. Pro *suscitabit* hebraice est יִקְיֶנּוּ *ikimenu*; quod Hebraei et Chaldaeus vertunt, *stare faciet, fulciet,*

sustentabit nos. Sed alii passim vertunt, *suscitabit nos; sequitur enim, « et vivemus; »* et præcessit, « vivificabit nos. » Agitur ergo hic de suscitatione ad vitam, non de sustentatione in vita.

ET VIVEMUS IN CONSPECTU EJUS. — *Primo*, Theodoretus, Theophylactus et Rupertus exponunt, *q. d.* « Vivemus, » scilicet vita gloriæ et beatitudinis, præsertim cum post generalem resurrectionem in corpore glorioso resurgemus; tunc enim non tantum Deum oculis mentis videbimus facie ad faciem, sed et Christum oculis corporeis. Verum quia sequitur : « Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum, » hinc melius hæc accipiemus de vita gratiæ, *q. d.* Vivemus in ejus (Dei et Christi) gratia et cura quam habet de nobis, imo in ejus conspectu; videbimus enim eum facie ad faciem, et vicissim videbimur ab eo, ac proinde illi ut nos intuenti semper placere conabimur, itaque eum ejusque leges et doctrinam sequemur in sancta conversatione, ut in dies eum magis magisque cognoscamus, amemus, colamus, donec eum assequamur, et videamus facie ad faciem in cælis. Ita S. Hieronymus, Albertus, Hugo, Lyranus, Arias, Vatablus, Ribera et a Castro. Ubi nota : *Tò in conspectu ejus tripliciter exponi potest : Primo, q. d.* Videntes videbimus eum facie ad faciem, inquit Vatablus, puta Christum in carne natum.

Secundo, q. d. Ita sancte vivemus, ut semper simus memores nos in ejus præsentia oculisque versari, ac proinde ei per omnia placere et obsequi studebimus; quomodo Henoch, Noe aliique viri sancti et perfecti dicuntur ambulasse cum Domino, *Genes. cap. v, 22, et cap. vi, 9.* Vide ibi dicta.

Tertio, q. d. Securi et felices vivemus in conspectu ejus, scientes eum jugiter nos intueri, curare, regere, tueri, qui antea cum viveremus in peccatis, oculos mentemque et curam a nobis averterat; *et enim in conspectu ejus* opponit ei quod dixit *cap. v, vers. ultimo* : « Revertar ad locum meum donec deficiant, et quærant faciem meam; » sive, ut ait Jeremias *cap. vii, 15* : « Projiciam vos a facie mea, sicut projeci fratres vestros, universum semen Ephraim; » sicut enim Deus Cainum, *Genes. cap. iv, 14,* omnesque impios projicit a facie sua, ita ex adverso pios jugiter in oculis et mente habet. Quocirca id sibi suisque exposcens David orabat *Psal. cxxii, 2* : « Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ : ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec ipse vicissim oculos suos benigne convertat ad nos, et « misereatur nostri. » Sicut enim sol quæcumque luce sua, quasi oculo aspicit, ea illustrat, calefacit, vivificat, lætificat, fecundat; ita prorsus facit et Deus, qui est sol increatus et immensus. Hinc rursus Psaltes passim orat dicens : « Respice in me et miserere mei; » respiciendo enim misereris et benefacis : « Ne avertas faciem

tuam a me : ne projicias me a facie tua ; ostende mihi faciem tuam ; faciem tuam, Domine, requiram. » Item : « Illustra faciem tuam super servum tuum, » *Psalm. xxx, 17.* « Dominus illuminet vultum suum super nos, » *Psalm. lxxvi, 2.* « Faciem tuam illumina super servum tuum, » *Psalm. cxviii, 138, q. d.* Lucidam, id est serenam, lætam, hilarem, benignam, amicam et beneficam mihi faciem vultumque ostende, non atram, severam, tristem, iratam, minacem.

Quarto, « vivemus, » id est erimus vivaces, sani, vegeti, alacres, fortes, gloriosi. Hæc enim omnia complectitur vita, quasi mater et radix omnium : nam, ut ait *Martialis, lib. IX, epigram. lxxix* :

Non est vivere, sed valere, vita.

Et *Seneca* :

Mortis habet vices
Lentis quæ trahitur vita gemitibus.

Hinc gloria Beatorum vocatur vita æterna.

QUASI DILUCCULUM PRÆPARATUS EST EGRESSUS EJUS, — *q. d.* Christi nativitas et ortus quo e cælo in terram nascendo et conversando egredietur, a Deo paratus est instar auroræ ; quia ut aurora depellet tenebras ignorantiae et peccati, ac Israelitas omnesque homines luce suæ doctrinæ et sanctæ vitæ collustrabit. Hoc est quod ait *Apostolus, Rom. cap. xiii* : « Nox præcessit, dies autem appropinquavit. » Pro *præparatus est* hebraice est נָחַן *nachon*, id est firmiter et certissimo præparatus, ac fixo Dei decreto confirmatus est, puta in Dei prædestinatione, adventus Christi. Ita *S. Hieronymus, Theodoretus, Rupertus, Hugo, Lyranus et Vatablus.*

Anagoge, *Isidorus* hæc accipit de gloria resurrectionis, qua *Christus* cepit toti orbi velut aurora coruscare, suamque vim et fortitudinem exerere, juxta illud *Psalm. cix, 3* : « Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, » *q. d.* Princeps eris, o *Christe*, in die, non humilitatis et crucis, sed in die virtutis, id est potentiae et regni tui, cum splendore, gloria et majestate sanctissima et sacratissima, quæ apparebit in tua divina resurrectione, ascensione, sessione ad dexteram Patris, missione Spiritus Sancti, et conversione omnium gentium.

Nota : Christi ortus tum divinus, tum humanus, recte comparatur auroræ. *Primo*, quia, sicut aurora est prima diei lux, ita primum opus Dei Patris fuit generatio æterna Filii ; per auroram ergo significatur ejus antiquitas et æternitas, juxta illud *Psalm. cix, 3* : « Ex utero ante luciferum genui te ; » pari modo primum opus redemptionis nostræ fuit ejus generatio humana, sive incarnatio. Unde *S. Augustinus, et Justinus Contra Tryphon.*, illud : « Ex utero ante luciferum genui te, » sic exponunt : Quia, inquit, ex solo utero Virginis, sine viri semine, ante luciferi or-

tum, post mediam noctem genitus et natus est *Christus*. Addit *Tertullianus, lib. V Contra Marcion. cap. ix* : Sicut in diluculo apparent stellæ, sic in diluculo quo natus est *Christus*, stella nova magis apparuit, indicans eis Christi quasi auroræ ortum.

Secundo, sicut aurora solem tegit, et quasi parit ; ita caro Christi nascens tegebat ejus divinitatem, eamque nobis secum afferebat, et quasi pariebat.

Tertio, sicut aurora est lux exigua, quæ crescit usque ad meridiem ; ita et crevit *Christus* infans ætate, sapientia et gratia apud Deum et homines usque ad crucem.

Quarto, sicut in aurora producitur ros ex aere, qui herbas et plantas irrorat, vegetat et fecundat ; ita et *Christus* ex cælo per Virginem opera Spiritus Sancti prodiit, qui animas peccato mortuas sua gratia irrorans vivificat, et bonis operibus meritisque fecundat. Unde pro *ex utero ante luciferum genui te*, *Hebræa, Symmachus, Aquila et Quinta Editio* habent : *Ab aurora tibi ros adolescentiæ tuæ* ; alii vertunt : *Ab aurora rorem genui te*. Sic *Isaias* comparat Christi generationem rori, cap. *xlvi, 8*, dicens : « Rorate, cæli desuper. » Vide ibi dicta. Rursum, ros adolescentiæ *Hebræis* idem est quod flos et decor adolescentiæ. Ros ergo *primo*, designat suavitatem, hilaritatem et dulcedinem Christi ; *secundo*, ejus generationem cœlestem ex Virgine, sicut ros nascitur ex aurora virtute cœlesti, ait *R. Hadarsan* : unde ex *Hebræo* verti potest : *Ex utero auroræ ros juventutis tuæ* ; *tertio*, gratiarum copiam, quæ instar rosis in *Christum* effusa est. Hinc *Chaldæus* vertit : *Misericordiæ Dei præsto erunt tibi tanquam ros, sedebunt confidenter nati tui*. Unde ex hoc loco probant *Vatablus et Suarez, III part. tom. I, disp. xviii, sect. iii*, plenitudinem gratiæ animæ Christi infusam esse in utero, puta in primo conceptionis ejus instanti. Sic ergo *Christus*, genitus ut ros, fuit filius auroræ, id est Patris æterni qua Deus, et matris Virginis qua homo. Hinc sumpsit *Trismegistus* suum illud : « Deus cum maris et feminae vim haberet, peperit Verbum ; » atque ex eodem *Lactantius, lib. IV, cap. xiii*, docet quod Deus est ἀπάτωρ et ἀμήτωρ, ac proinde oportuisse ut bis nasceretur filius, in *prima* spiritali nativitate ἀμήτωρ, in *secunda* carnali ἀπάτωρ. Insuper, per rorem significatur filium esse tam patri quam matri consubstantialem : ros enim ejusdem substantiæ est cum materia ex qua fit. Ita *Molina, I part. Quæst. XXVII, art. 1, disp. ii*. Denique noster *Maldonatus* (cui favet *Cajetanus* et versio *Chaldæi* jam recitata) commentans in *Psalm. cix*, sic exponit : Ex utero, id est ex baptismo, tibi, o *Christe*, nascetur ros pueriliæ, id est multitudo puerorum, vel ros adolescentiæ et juventutis, id est multitudo adolescentium et juvenum, puta fidelium et christianorum : ros enim in copia gignitur, totamque terram quasi operit : est enim instar

Christi generatio est quasi aurora ob quinque analogias. Prima.

minutissimæ pluvie, sive stillarum, quæ frequentissime et creberrime cadunt. Rursum ros significat gratiam largam fidelibus hisce Christi filiis datam. Sensus ergo est, *q. d.* Generatio, progenies et posteritas tua, o Christe, non erit carnalis, sed spiritualis, eaque copiosa tum numero, tum gratia, qualis est rosis.

Quinta. Quinto, sicut auroræ lux hominibus, qui cæcis longæ noctis tenebris fatigantur, optatissima est, gratissima et jucundissima; ita et hominibus sedentibus in tenebris et in umbra mortis exoptatissimus et faustissimus fuit Christi ortus. Hinc enim est illud quod ait Job, cap. xi, 17: « Cum te consumptum putaveris, orieris ut lucifer. » Et S. Petrus Christum Christique Evangelium vocat luciferum, *epist.* II, cap. i, 19: « Donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris. »

ET VENIET QUASI IMBER NOBIS TEMPORANEUS, ET SEROTINUS TERRE. — Imber temporaneus, vel tempestivus in Palæstina est, qui cadit in autumno jactis in terra seminibus, ut ea radices figant in terra, et germinare incipiant; serotinus, qui cadit in vere, ut segetem incrasset, impinguet et maturat. Dicitur ille intempestivus, quia est sementis; hic serotinus, quia est segetis et messis. In Syria enim tota æstate vix pluit, sed sudi serenique sunt dies. Ita S. Hieronymus et Vatablus. Utrique Christum comparant Prophetæ; quia æque ut illi optatus advenit, terramque, id est hominum animas fecundavit et vivificavit.

Vers. 4. 4. QUID FACIAM TIBI, EPHRAÏM? — « Parentis in perditos filios monstrat affectum, » ait S. Hieronymus, juxta illud *Isai.* v: « Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? » et *Mich.* vi: « Popule meus, quid feci tibi? » Redit hic Propheta ad sua tempora, ac mores incorrigibiles Hebræorum sui ævi, ob quos a Deo destinati sunt excidio, uti ait in sequentibus. Hic ergo ostendit ipsos suæ perditionis esse causam, non Deum, qui de ea dolet, eamque omnibus modis avertere conatus est, pulsando assidue animos eorum duros et rebelles per Prophetas, nunc minis, nunc promissis, nunc flagellis; ita ut ex parte sua omnia adhibuerit, quæ eos sanare, et ad salutem tam animæ quam corporis perducere poterant. Quocirca moraliter Dionysius Carthusianus: « Hæc, ait, possunt esse verba clementissimi Dei ad christianos peccatores, temporalia congregantes, et labiis tantum confitentes, vel aliis vitiis implicitos, quos Deus ad penitentiam indesinenter invitat, eorum damnationi velut compatiens. De quo dicit Apostolus, quod vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Hinc et S. Petrus, *Epist.* II, cap. iii, ait: Patienter agit Dominus propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti. Cui consonat *Isai.* cap. xxx: Propterea, inquit, expectat Dominus ut miseretur vestri. Non ergo divitiis bonitatis et longanimitatis ejus contempnamus. Mallet etiam

Christus animarum amator denuo crucifigi, quam sineret quempiam (quantum in se est) condemnari. » Hæc ergo voluntas in Deo sincera est, seria et, quantum est ex ejus parte, efficax; est ergo voluntas non signi tantum, ut quidam volunt, sed beneplaciti; alioqui enim fide et simulate Deus ageret, dum invitat peccatores ad se tanto dolore et affectu, si eum tantum in ore et verbis haberet, non in mente et corde, quod cogitare est nefas, de quo plura cap. xi, 9.

MISERICORDIA VESTRA. — Hebræum *chesed* significat pietatem et misericordiam, indeque sanctitatem; hujus enim signum et causa est misericordia. Unde *chasidim* vocantur viri misericordes et pii. Sensus est, *q. d.* Quid faciam vobis, o Hebræi? obstinati enim estis in vestris sceleribus, nec pia mea monita et inspirationes in mentem admittitis; licet enim aliquando aliqua pietatis et misericordiæ in proximis egentes et miseros vos tangat cogitatio et sensus, tamen is instar nubis et rosis matutini, qui statim ad ortum et calorem solis evanescit, subito præterit et pertransit, *q. d.* Pietas et misericordia vestra inconstans est, instabilis et evanida. Ita Chaldæus, Rupertus, Lyranus, Vatablus et Arias. Secundo, alii hic accipiunt *miseri*cordiam Dei, non Judæorum, *q. d.* Ego Deus cuperem vestri, o Judæi, misereri, idque assidue et continuo; sed vos hanc meam voluntatem et misericordiam vestra nequitia dispellit, æque ac ventus subito dispellit nubes, et sol oriens subito sorbet rorem. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo et Ribera. Priori sensui magis favet id quod sequitur: « Misericordiam volo, et non sacrificium. »

5. PROPTER HOC DOLAVI IN PROPHETIS. — PRO Vers. 5. *dolavi* hebraice *chatsabti*, id est excidi, succidi, occidi, ac tribuitur lignis et lapidibus, dum cæduntur ut dolentur et quadrentur; unde Septuaginta vertunt: *Propterea succidi* (Syrus, *dilaceravi*; Arabicus, *messui*) *Prophetas vestros*, quod S. Hieronymus, Haymo, Rupertus et Hugo exponunt de falsis prophetis, *q. d.* Occidi pseudopphetas, qui vos a me et a pietate vera abducebant ad impietatem et superstitionem, ut qui causa erroris fuerunt prospera promittentes, interfecti verterentur in occasionem salutis, ait S. Hieronymus. Ita Deus per Eliam occidit 450 prophetas Baal, III *Regum.*, cap. xviii. Leo Castrius vero, uti et Theophylactus, accipiunt veros Prophetas, sicque exponunt, *q. d.* Occidi, id est occisioni et neci certæ exposui meos Prophetas, dum eis jussi ut assidue vestram impietatem redarguerent; sciebam enim ideo illos a vobis occidendos. Aut, ut Vatablus et a Castro, *q. d.* Obtudi Prophetas meos, et quasi enecavi; nam eos fatigavi assiduis stimulis, adeo ut eos quasi ad necem redegerim; jugiter scilicet eos impellendo et pulsando, ut vos assidue monerent et pulsarent, nunc minis, nunc promissis.

Verum, quia Hebræa habent, in *Prophetis*, ita-

que verit Noster, Chaldæus et alii; hinc melior et illustrior sensus erit, si hanc dolationem ad populum referamus. Unde S. Hieronymus, quem sequuntur Haymo, Albertus et Hugo, sic exponit: « Dolavi vos in Prophetis (id est per Prophetas), et verbis terribilibus comminatus sum; scalpellum, ignes et cauteria protuli, ut quem clementem contemnebatis, timeatis offensum. » Explicat et probat id quod dixit: « Quid faciam tibi, Ephraim? » tua enim pietas et misericordia levissima est, impietas solidissima et durissima instar marmoris et adamantis; propterea eam frangere et dedolare conatus sum per Prophetas, sed frustra; nam dum marmora isthæc silice duriora sculperem nitor, hebetavi dolabras et scalpra mea; scilicet ministros et Prophetas meos; nam « occidi eos in verbis oris mei, » *q. d.* Continuis oraculis, monitis et jussis eos fatigavi et confeci; hæc enim magno eis stabant; oportuit enim illos sæpius cum sermone omnia bona et vitam ipsam simul exponere et profundere: sed obdurnerunt marmora, cæleri recusant, nihil profecimus tanto labore, tantis impendiis, nolunt effingi ad imaginem Dei homines ipsius figmenta. Similis est querela et pathos Dei per Jeremiam, cap. vi, 27: « Probatores dedi te in populo meo robustum, etc., æs et ferrum; universi corrupti sunt. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos. » Vide ibi dicta. Ita Hieronymus Prado in *Ezech.* cap. xxiv, 12, Emmanuel, Mariana et alii.

OCIDI EOS IN VERBIS ORIS MEI. — S. Hieronymus hoc æque ac præcedens refert ad Judæos, *q. d.* « Occidi negligentes in verbis oris mei, ut ante peccatores verborum terrore punirem, quam captivitas immineret, » *q. d.* Occidi eos, non reipsa, sed verbis et minis. Melius et efficacius alii *dolavi* ad Judæos, *occidi* ad Prophetas referunt. Ita Lyranus, Arias, a Castro et Prado jam citatus. Sensus est, quem paulo ante dedi.

ET JUDICIA TUA QUASI LUX EGREDIENTUR, — *q. d.* Dolavi et occidi vos ad hoc, ut « judicia, » id est justitiæ vestræ, instar lucis orirentur ac splenderent. Sicut enim sol per radios splendet, ita judicia et leges Dei per opera emicant, ait a Castro. *Secundo*, Vatablus, *q. d.* Res tuæ feliciter et prospere tibi cesserunt. Sicut enim tenebræ infausta, ita lux prospera et fausta significat, *q. d.* Propter Prophetas quibus te dolavi, cumulavi te beneficiis meis. Verum « judicia » non significant beneficia. *Tertio* ergo aptissime, *q. d.* « Et, » id est idcirco, « judicia tua, » id est condemnatio tua velut in luce clara videbitur, et apparebit omnibus esse justa, tuumque scelus esse inexcusabile, utpote obstinatum post tot Dei monita, dolationes et verbera. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Lyranus, Arias et alii.

VERB. 6.

6. QUIA MISERICORDIAM VOLUI, ET NON SACRIFI-

CIIUM. — S. Hieronymus hic, et S. Chrysostomus, Hilarius et Euthymius, in *Matth.* cap. ix, 13, accipiunt misericordiam non hominum, sed Dei, quasi dicat: Jucundius mihi est misereri vestri, quam a vobis sacrificia recipere; magis delector vestra conversione et salute quam victimis. Favet Christus *Matth.* cap. xii, 7. Cum enim Pharisei carperent Apostolos, quod sabbato vellerent spicas, ut fami suæ succurrerent, Christus eis hæc Osee verba objicit dicens: « Si autem sciretis quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes, » *q. d.* Si sciretis quanta sit Dei misericordia, sciretis pariter gratius ei esse, ad famem pauperum sublevandam, velli spicas in sabbato, quam sabbatum tam rigido ab operibus otio, cum tanta meorum fame observari. Verum sic non recte cohærent hæc cum præcedentibus, quibus minatus est eis judicia, id est condemnationem; nec cum sequentibus: « et scientiam Dei plus quam holocausta. » Hæc enim scientia est hominum; ergo et misericordia. Adde non congrue misericordiam Dei cum victimis hominum comparari.

Melius ergo hæc accipiemus de misericordia, id est elemosyna et beneficentia hominum in proximos egentes et miseros. Ita Chaldæus, Theodoretus, Theophylactus, Haymo, Albertus, Lyranus, Arias, Vatablus et Augustinus, X *De Civit.*; S. Cyprianus, lib. III *Contra Judæos*, v, et alii, imo Christus *Matth.* cap. xii, 7. Sensus enim ejus est, *q. d.* Permissi discipulos meos famentes sabbato vellere spicas, quia misereor eorum, cupioque ut fami suæ succurrant. Scio enim Deo gratiorem esse misericordiam quam otium sabbati, imo sacrificium: hoc ergo a me discite, mecumque misericordiam hanc in discipulos meos famentes induite et exercete, ut eos non excusetis ob sabbatum violatum, sed ob famem levatam excusetis, eisque compatiamini.

Nota primo: Vox *quia* dat causam præcedentium, præsertim eorum quæ dixit vers. 4, ubi accusavit eorum misericordiam, qua una scelera sua expiare, Deumque placare poterant, quod esset instabilis et fallax, eo quod mox in solitam immisericordiam et crudelitatem (idololatria enim crudelis est, æque ac hæresis) relaberentur, *q. d.* Commendavi vobis misericordiam, et immisericordiam accusavi, quia illa Deo gratissima est, hæc exosa et ingratiissima; misericordiam enim Deus mavult et præfert sacrificio. Erant enim Judæi, uti immisericordes in proximos, ita misericordes et propensi ad sacrificia et oblationes externas, quasi in illis tota pietas Deique reconciliatio consisteret, putantes, si illa præstarent, omnia sibi fore secunda, Deumque eorum scelera dissimulaturum, quem errorem eis hic Deus adimit, asserens contrarium, nimirum: « Misericordiam volo, et non sacrificium. » Et Christus *Matth.* cap. xxii, 23: « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui decimatis mentham, et anethum et

cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, iudicium, et misericordiam, et fidem!»

Nota secundo: Ex eo quod ait, « non sacrificium, » putarunt aliqui vetera sacrificia Deo non placuisse, imò ei exosa fuisse. Sed hic est error: erant enim ab eo instituta et præcepta toto Levitico, erantque actus religionis et patriæ Dei. Itaque non sacrificium idem est quod quam sacrificium, uti vertunt Septuaginta, Chaldaeus et alii. Hebræi enim quia carent comparativo, hinc eum exprimunt per negationem ejus quod minus est. Itaque quod Hebræi dicunt, misericordiam volo (id est amo, cupio, diligo, opto; hoc enim est hebræum יָדַבְרָה *chaphats*), non sacrificium, hoc Latini dicunt: Misericordiam malo quam sacrificium, vel misericordiam præopto, præeligo, præfero, præpono sacrificio. Unde S. Augustinus, lib. X *De Civitate*, cap. v: « Ubi scriptum est, inquit: Misericordiam volo magis quam sacrificium, nihil aliud quam sacrificium (mysticum misericordiæ) sacrificio (proprie dicto) prælatum oportet intelligi. »

Misericordia præstat sacrificio, cur? Quæres, quomodo revera misericordia præstet sacrificio? Respondeo et dico primo: Actus sacrificii, uti manat a religione et devotione interna, melior et nobilior est actu misericordiæ. Patet, quia ille Deum, hic hominem spectat; ille est actus religionis et patriæ; hic misericordiæ, quæ est virtus moralis: religio autem præstat omnibus virtutibus moralibus: est enim cultus ipsius Dei. Ita S. Thomas, II II, *Quæst.* LXXXI, art. 6.

Dico secundo: Misericordia tamen præstat sacrificio externo, quia illud in lege veteri secundum se, sive ex opere operato Deo non placebat, sed tantum ex devotione offerentium: misericordia autem per se placet Deo. Et hoc intendit hic Propheta; Judæi enim immisericordes summam sanctitatem, pietatem et placationem Dei ponebant in externis hisce sacrificiis, quasi per se Deo placerent, eumque placarent victimæ ovium et boum. Hoc Deus hic reprehendit per Osee, uti per Isaiam cap. I, 11: « Quo mihi multitudinem victimarumstrarum? etc., quiescite agere perverse, etc., subvenite oppresso. » Et Jeremias cap. VII, 21: « Holocaustomata vestra addite victimis vestris, et comedite carnes. Quia non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis, etc., de verbo holocaustomatum et victimarum. » Et *Psalm.* XLIX, 13: « Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? » Et *Psalm.* L, 18: « Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis. » Simili modo dicitur I *Reg.* cap. XV, 22: « Melior est obedientia quam victimæ. » Et *Psalm.* L, 19: « Sacrificium Deo spiritus contribulatus. » Simili ergo modo vero dici posset: Charitatem, humilitatem, obedientiam, penitentiam internam volo, non sacrificium, id est præfero sacrificio externo. Rursum, licet sacrificium nobilior sit ratione objecti, quod est honor Dei, tamen ratione

necessitatis sæpe nobilior est misericordia, ideoque præferenda, adeo ut tunc malum esset sacrificare, v. g. cum ægroto est ministrandum. Sic Christus reprehendit filios, dicentes parentibus egentibus *corban*, hoc est, munus illud Deo offerre præstat, quam dare tibi, o pater, *Matth.* cap. XV, 6. Sic S. Augustinus damnat parentes, qui bona sua dant monasterio, cum habeant filios indigentes, adeoque talium oblationes ipse refutare solebat, uti refert Possidonius in ejus Vita, cap. XXXIV. Tertio, quia misericordia sæpe imperatur a charitate, eamque includit; constat autem actus charitatis nobiliores esse actibus religionis. Ubi nota per sacrificium hic omnem cultum externum, ut cultum sabbati, *Matth.* cap. XII, 7; intelligi; per misericordiam vero, omnia opera charitatis et pietatis internæ; hanc enim significat hebræum חֶסֶד *chesed*, idque patet ex eo quod subdit: « Et scientiam Dei plus quam holocaustum. » Unde Pineda, lib. VIII *De Rebus Saloni.* cap. I, sic explicat: « Misericordiam, » id est animum bene erga me affectum, « volo, non sacrificium. » Quarto, misericordia præstat sacrificio, si misericordia referatur ad cultum Dei, et imperetur a virtute religionis; tunc enim sunt duo actus, unus elicited a misericordia, alter imperatus a religione, qui duo præstant uni religionis et sacrificii.

Moraliter, discere hic quanta sit excellentia misericordiæ, quamque ea grata sit Deo, qui eam præfert suis sacrificiis. Ratio est, quia ipse est virtus divina et propria Deo; summum enim bonum summe est misericors et beneficium. Hinc ait Psalter: « Miserationes ejus super omnia opera ejus; » et Ecclesia orat: « Deus ejus propria est misereri semper et parcere. » Præfert ergo Deus ea quæ per misericordiam homini conferuntur, iis quæ ipsi per sacrificium donantur, tum quia iis non indiget, iisque nihil honoris aut gloriæ ei accrescit; tum quia plus quærit hominis utilitatem quam suam, quod puri est amoris, quodque gloriosius est et summe magnanimum, planeque regium et divinum. Hinc B. Nazianzenus, orat. *De Cura pauperum*: « Esto, inquit, calamitoso Deus. » Et S. Cyprianus, tract. *De Oratione Dominica*: « Quando, ait, quis miseretur pauperis, Deo fœnerat; et qui dat minimis, Deo donat, spiritaliter Deo suavitatis odorem sacrificat. » Neque enim, ait idem tract. *De Opere et Eleemosyna*, « promereri misericordiam Domini poterit, qui misericors ipse non fuerit. » Unde inferius docet in fame misericordiam esse cibo præponendam, exemplo viduæ, quæ primo fecit panem Helix, deinde sibi et filiis, III *Reg.* cap. XVII: « Esurientibus, ait, liberis alter prius pascat; neque in penuria et fame cibus ante quam misericordia cogitatur. » S. Chrysostomus, homil. 36 *ad Popul.*: « Misericordia, ait, major est gratia, quam mortuos suscitare. Idem, hom. 31 *in Matth.*, docet pluris esse misericor-

Moraliter, de præstantia misericordiæ.

diam facere, quam templa magna condere: « hoc enim templum (vivum, puta pauperum) illo (materiali) est multo præstantius; » et *homil.* 23: « Misericordia, ait, ars quædam liberalis est, in cælis habens officinam, et non hominem, sed Deum magistrum possidet. Hæc nobis mansionem in cælo ædificat, et æterna tabernacula præparat. » S. Augustinus, libro *De Eleemosyna*: « Hæc, ait, sunt hostiæ gratissimæ, misericordia, humilitas, confessio, pax et charitas. » Idem, lib. IX *De Civit.* cap. v: « Cicero, ait, in Cæsaris laude locutus est, dicens: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior est misericordia. » Idem, serm. 34 *De Resurrectione Domini*: « Vide, ait, si non magnam Deus tibi dat misericordiæ mercedem. Si dimittis homini in quo te læsit homo hominem, et Deus tibi ignoscet in quo offendisti homo Deum. » Idem, tract. *De Avaritia et Luxuria*: « Ego, inquit, Dominus accepi, ego reddam. Esurivi, et dedisti mihi manducare, etc. Terram accepi, cælum dabo; temporalia accepi, æterna restitua mihi; panem accepi, panem dabo, sed cœlestem et æternum; hospitium accepi, domum dabo; æger visitatus sum, salutem dabo; in carcere visitatus sum, libertatem dabo, » etc. Idem, serm. 203 *De Tempore*: « Multa, ait, sunt genera miserationum, quæ cum facimus adjuvamur, ut dimittantur nobis nostra peccata; sed ea nihil est majus, quæ ex corde dimittimus quæ quisque peccavit. » Auctor serm. *ad Fratres in eremo*, serm. 5: « Sola, ait, misericordia ad Deum deducit hominem, sola Deum deducit ad hominem, sola Deum humilians, nos sublimat. » Quocirca Josaphat rex apud Damascenum, in *Hist.* xxxvi, relicto regno, tendens ad vitam anachoreticam, Barachiæ, quem sibi in regno substituerat, valedicens, hoc ei primum dedit præceptum, non suum, sed Christi: « Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur; » et rursus: « Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis misericors est. Hoc enim præceptum, inquit, potissimum ab eis exposcitur, qui in summo imperio constituti sunt, ut eum imitentur a quo potentiam acceperunt. Hac porro in re maxime quis Deum imitabitur, si misericordia nihil potius antiquiusque habeat. Huc accedit, quod subditos nihil æque ad benevolentiam alluciat, ut beneficii gratia egentibus concessa. »

Joannis Eleemosynarii misericordia in pauperes. S. Joannes, qui a misericordia, Eleemon, id est misericors, vel Eleemosynarius est dictus, omnes miseros juvabat, et vespere lacrymabatur, si nemo afflictus eo die opem ejus postulasset. Hinc ditatus a Deo est bonis tam temporalibus quam spiritualibus. Porro originem hujus suæ virtutis ita ipse aliis enarrat apud Leontium: « Mihi, ait, cum essem quindecim annos natus et versarer in Cypro, quadam nocte puella quædam apparuit in somnis eximia pulchritudine, splendide vestita, et oleagina corona in capite redimta.

Cum vero prope me stetisset, et manu latus pupugisset, me territum e somno excitat. Rogavi autem eam quænam esset, et unde veniret, et quomodo ausa esset accedere ad me dormientem. Illa autem subridenti et læto vultu me hilariter et placide intuens: Sum, inquit, prima ex filiabus magni Regis. Si tu me tibi amicam paraveris, potero te ei efficere familiarem; nulli enim major est apud eum, quam mihi, fiducia, quoniam ei, ut e cælo descenderet in terram, et carnem acciperet humanam, ego persuasi. Ego vero cum ad me rediissem, et id quod visum fuerat mente versarem, judicabam eam esse misericordiam; statim ergo surgens, ivi solus ad ecclesiam; et fio obviam pauperi, qui erat nudus, et valde affligebatur frigore. Ei, cum me mea veste exuissem, eum trado, apud me dicens: Sciam an sit verum et non deceptio, id quod a me est visum; et priusquam venissem in ecclesiam, ad me accedens vir quidam candidatus, tradit mihi auri centum nummos, qui mox evanuit. Tunc intellexi visionem non esse phantasiam, sed apertam visionem. » Unde ipse deinceps in misericordiæ opera ita effudit, ut in iis fuerit exemplum et portentum orbis. Dicitabat autem se, cum quid erogaret, mox a Deo duplum, imo centuplum recipere. Proinde ejus hæc erant axiomata:

« Non est justum ullius alterius rei curam nos gerere prius quam Christi. Itæ ergo per urbem, et sigillatim describite dominos meos. » Cumque rogaret sui quos suos vocaret dominos? « Quos vos, inquit, pauperes et mendicos soletis appellare, eos ego dominos meos et adjuutores nomino. Nam ii soli mihi possunt opem ferre, ut a Christi regno non excidam. »

« Si nobis qui homines sumus, licet omnino ad Deum accedere absque ullo intercessore, et de quibus volumus eum rogare; quomodo non ipsi quoque nostris conservis portas aperuerimus, absque ullo impedimento? et non cuilibet, cui est opus, benignam aurem præbuerimus? » Scimus enim qua mensi fuerimus mensura, eadem nobis remetendum.

Sophronius videns eum quadam die tristem, causam rogans, audivit: « Hodie miserandus Joannes non ab aliquo ullam accepit mercedem, neque ullum vel minimum piaculum potuit offerre Christo pro multis et magnis suis delictis. » Quid hoc minus illo Titi Imperatoris: « Hodie non regnavimus, quia neminem affecimus beneficio? »

« Christus jubet dari cuivis petenti; si autem dicitis vos esse alicujus alterius, qui imperat ut examinetis vitam et statum mendicantium, sciatis quod neque Christus, neque humilis Joannes opus habet curiosis ministris. »

« Si nostra essent quæ dantur, et ea a nobis illata essent in mundum, forte aliqua venia danda esset ei qui parce uteretur. Si autem Dei sunt om-

Ejus axiomata. Primum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

nia quæ sunt, ejus omnino jussum in iis quæ sunt ejus servare oportet. »

Sextum.

« Si subito vos timor ex incredulitate, ne forte multitudo impensarum superet Ecclesiasticos redditus, ego ne tantillum sustinebo esse socius vestræ modicæ fidei. Persuasum enim habeo quod, etiamnum totus mundus veniret simul Alexandriam, egens beneficentia, hos Dei thesauros nequaquam in angustum redigeret. » Hæc omnia narrat Leontius in ejus Vita. Palladius in *Lausiaca*, cap. cxv, narrat Eleemonem monachum adeo in omnes fuisse misericordem, ut etiam libros venderet, eorumque pretium mox in pauperes erogaret. Rogatus cur id faceret, dixit : « Qui possum meo persuadere magistro, me ejus artem accurate didicisse, nisi illo ipso usus fuero ad artem recte exercendam? »

Et cap. sequenti Bisarionem ab eadem virtute commendat, quod nudum pauperem vestiret suo habitu, ipse interim nudus; quin et Evangelium vendiderit ut pauperi subveniret, dicens : « Ut illic habeamus fiduciam, propter obedientiam vendidi ipsum sermonem, qui mihi semper dicebat : Vende quæ habes, et da pauperibus. »

Et cap. cxviii, celebrat Melaniam Romanam, quod in totum orbem fuerit benefica; et Olympiadem neptem Abblavii præfecti, cap. cxlix, quod omnia sua in pauperes erogaret.

Denique ut alia omittam, vivum et ardens misericordiæ speculum, æque ac spiculum nobis est Christus Dominus, qui per viscera misericordiæ suæ visitavit nos oriens ex alto, ut nostris miseriis, quæ plurimæ erant et gravissimæ, subveniret. Quamobrem hæc ipsa tota in nos effudit, tum in incarnatione, tum in vita, tum in cruce, ut vere dixerit Isaias cap. liii, 4, de eo : « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit. » Vis ergo vivam misericordiæ effigiem? intuere Christum in cruce, ubi totus est miseria, quia totus est misericordia nostra. Nec tantum in cruce, sed et post mortem per omnia sæcula, imo in æternum totum se per misericordiam in suos effundit : « Se nascens enim dedit socium, convalescens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in præmium. » Nascendo enim curavit miseras natiuitatis et vitæ nostræ, eas in se suscipiendo, moriendo curavit miseras peccatorum nostrorum, pro iis satisfaciendo; convalescendo dandoque se in Eucharistia ad manducandum, curat singulorum infirmitates et passiones animæ, cibando eam alimonia cœlesti; regnando curat miseriam mortis et mortalitatis, dando corpus suo conforme, puta immortale et gloriosum. Sane qui miseras infinitas animæ suæ, æque ac corporis clare perspicit, videtque eas per singula momenta a Christo curari novis et infinitis miserationibus, non potest non eos admirari, æmulari, in easque transformari, ut jugiter canat cum Psalte : « Misericordias Domini in æternum canabo. »

ET SCIENTIAM DEI PLUS QUAM HOLOCAUSTA. — Scientiam Dei practicam intellige, puta conjunctam cum interna Dei reverentia, pietate, charitate, misericordia. Opponit enim internam pietatem externæ, puta holocaustis. Unde sequitur hebræum *chesed* hic non tantum misericordiam, sed quoslibet veræ et internæ pietatis actus denotare et comprehendere, uti superius dixi. *Chesed* enim proprie significat pietatem tum in Deum, tum in homines, puta pium et propensum affectum, benignitatem, beneficentiam, gratiam, charitatem, benevolentiam, gratitudinem, sanctitatem sive bonitatem. Inde enim *chasid*, id est pius, vocatur vir bonus et sanctus, et *chasida* vocatur ciconia, avis pia in parentes, ideoque pietatis symbolum. Ita a Castro hic et Marinus, Forsterus, Pagninus et alii in *Lexicis*. Sic *Jonæ* cap. ii, 9, dicitur : « Qui custodiunt vanitates (idola) frustra, misericordiam suam (hebraice *chasdam*, id est pietatem suam erga Deum, et consequenter erga homines) derelinquunt; » ubi *chesed* proprie significat Dei timorem et cultum.

7. IPSI AUTEM SICUT ADAM (primus parens in paradiso violans pactum cum Deo, ejusque conditionem et legem de non comedendo pomo vetito) TRANSGRESSI SUNT PACTUM, — *q. d.* Imitantur parentem suum, puta primum legis et pacti Dei prævaricatorem; ideoque sicut ille paradiso expulsus est, ita et ipsi terra sua quæ instar paradisi est, puta Judæa, expelluntur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Rupertus, Hugo et Lyranus. Addit Clarius : Sicut Adam non fame pressus, non concupiscentia incitatus, sed mera sua lubentia pomum vetitum comedit : ita hi peccant ex mera petulantia (1).

Secundo, Septuaginta *et Adam* acceperunt ut nomen commune, non proprium, significans hominem; unde vertunt : *Ipsi vero sunt sicut homo prævaricans testamentum, vel fœdus*. Sic et Vatablus et Clarius; sed hi duo cum Theodoro vertunt in genitivo : *Ipsi autem transgressi sunt fœdus meum sicut hominis*, id est ut fœdus ictum cum homine, *q. d.* Non plures fecerunt fœdus mecum in initum, quam si cum homine inivissent; unde ex levitate mox illud resciderunt et violarunt. Aut,

(1) Sic connectit hunc versum cum præcedentibus Arias Montanus : « Cæteras omnes criminis effugiendi vias utriusque populo jam Deus intercluserat; unum autem eis reliquum erat, scilicet azyium quo se recipere, unum per fugium, a quo etiam excluduntur; nam qui suam causam alta ratione defendere non valebant, in terræ, quam incolerent, sanctitate et dignitate salutis suæ præsidium collocabant; nimirum asserentes terram, quæ ab ipsis colebatur, sanctam atque Deo gratam, ipsorum etiam majoribus promissam, desertam, et cultoribus suis vacuum relinquere posse non esse timendum.

scham, ibi, inquit Ackermann, est quasi digito monstrantis, *ibi*, in terra quam illis dederam, *prævaricati sunt in me*, sicut Adam in paradiso; ergo supplendum relinquitur auditoribus et lectoribus, e terra ipsis data, quamvis sancta pellendi sunt, sicut Adam e paradiso pulsus est.

ut Arias, *q. d.* Ipsi externis victimis me colunt, quasi cum hominibus agerent, qui non vident cor; falluntur, ego enim sum cardiagnostes, ideoque internam pietatem et misericordiam volo, non sacrificium.

IBI PRÆVARICATI SUNT IN ME. — Tò *ibi* quadrupliciter exponi potest. *Primo*, « *ibi*, » scilicet in Adamo, *q. d.* Ex eo tempore quo Adam peccavit, ceperunt prævaricari in me; insigniter ergo hanc Adæ prævaricationem imitati sunt, imo continuarunt; *Secundo*, « *ibi*, » scilicet in paradiso, *q. d.* In terra sua, puta in Judæa, quæ amœna et fertilis erat instar paradisi terrestri, in qua ego eos benigne collocaveram, uti Adamum in paradiso, « *ibi*, » inquam, paradiso hoc suo, meaque benignitate abusi et lascivientes recalcitrarunt. Ita S. Hieronymus, Chaldæus et Vatablus. *Tertio*, « *ibi*, » scilicet in suo sacrificio et holocausto, quod vel idolis cum idololatria, vel mihi cum impietate et conscientia scelerata offerunt. *Quarto* et genuine, « *ibi*, » scilicet in transgressione qua pactum meum transgressi sunt: sicut Adam « prævaricati sunt in me, » quia hoc pactum mecum, non cum angelo, non cum homine iniverunt.

Vers. 8.
Galaad
qua?

8. GALAAD CIVITAS OPERANTIUM (id est fabricantium, ornantium et colentium) IDOLUM. — Galaad erat mons celebris terræ sanctæ, ita dictus a fœdere inito inter Laban et Jacob, *Genes. cap. xxxi, 48*, qui cessit in sortem tribubus Ruben et Gad. Inde civitas in eo ædificata dicta est pariter Galaad, et ab altitudine Ramatha, ex qua ortus est Jephthæ, *Judic. cap. xi, 1*, et Ramoth Galaad, in qua unctus fuit Jehu in regem, *IV Reg. cap. ix, 1*. Hæc erat civitas refugii, ut patet *Josue cap. xxi, 36*, et *I Paral. cap. vi, 78*; ideoque in ea erat multitudo sacerdotum. Quocirca ob urbis celebritatem idololatræ posuerant in eâ sedem idololatriæ, templumque et aras idolis exædificarant, uti hic significat et taxat Propheta, *q. d.* Galaad, civitas sacerdotalis et sancta, facta est metropolis idololatriæ et iniquitatis, adeo ut ad eam tota composita factaque videatur. Ita S. Hieronymus. Chaldæus vertit: *Galaad civitas vim inferentium*. Hebræum enim אָנָּן *aven* significat iniquitatem, indeque violentiam, uti et idololatriam. Utraque enim insignis est iniquitas.

SUPPLANTATA SANGUINE, — *q. d.* Galaad supplantabitur, capietur et vastabitur ob sanguinem piorum Deum colentium; quem ipsa idololatra copiose et injuste effudit. Est emphasis in verbo *supplantata*, *q. d.* Ipsa supplantavit, et per dolos ac insidias dejecit Dei cultores; hinc ipsa pari modo supplantabitur, decipietur et dejecietur in ruinam. Unde Hebraice, est *supplantata a sanguine*; et ita latine legendum hic contendit Ribera. Ita reipsa factum est ut Galaad, quæ prima erat in scelere, prima pariter esset in clade et excidio. Nam quia Syris erat vicina, hinc prima expugnata est ab Assyriis tempore Phacæ,

IV Regum, cap. xv, 29. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Ribera et alii.

Hinc *secundo*, pro *supplantata a sanguine*, Leo Hebræus vertit, *oppressa sanguine*; Hebræi et Pagninus, *sedata sanguine*; Chaldæus, *dolose effundens sanguinem*; Lyranus, *insidiatrix sanguinis*, *q. d.* Galaad ita dedita fuit insidiis et cædibus piorum et innocentium, ut eorum sanguine quasi supplantata, oppressa et submersa videatur; natavit in sanguine alieno et innocenti, jam nabit in sanguine suo et innocenti.

Tertio, Septuaginta pro מִדְּמָם *middam*, legentes מַיִם *maim*, vertunt, *perturbans aquas*, id est sanam doctrinam, uti faciunt idololatræ et hæretici, inquit Theodoretus.

Allegorice *Galaad*, id est tumultus testimonii, est Jerusalem polluta sanguine Prophetarum, Christi et Apostolorum, aliorumque ejus testium, quos ipsa cum suis scribis et sacerdotibus occidit et tumulavit, uti eis objicit Christus, *Matth. cap. xxiii, 29*. Ita Leo Castrius ad litteram, ego allegorice.

ET QUASI FAUCES VIRORUM LATRONUM, — *q. d.* Galaaditæ habent fauces hiantes ad prædam instar latronum, imo luporum; sitiunt enim sanguinem et cædem innocentium. Sic de voraci famelico ait Silius, lib. III:

Immani fauces diducit hiatus.

Legit Interpres in hebræo חִיכָה *chicke*, id est fauces, jam legunt alio puncto חִיכָה *chacke*, id est expectare, inhiare; unde vertunt: *Sicut latrones qui expectant virum*, ut eum occidant vel spolient, puta qui prædæ inhiant. Ita R. David, Pagninus, Vatablus et alii. Alio casu et syntaxi, sed eodem redeunte sensu, vertit Chaldæus: *Sicut observat vir latrunculos, consociati sunt ipsi et sacerdotes eorum*, *q. d.* Deicolæ, euntes ad templum in Jerusalem, ita timebant et cavebant Galaaditas eorumque sacerdotes, ut viator timet et cavet latrunculos.

Aliter Haymo et Albertus; per fauces enim metaphorice accipiunt strictos ingressus vallium aut collium, in quibus latere solent latrones, et insidiari viatoribus, eosque inopinantes repente aggredi. Sic enim vocantur fauces terræ, fauces portus, fauces scopuli, fauces Orci, de quibus Virgilius, *VI Æneid.*:

Vestibulum ante ipsam primisque in faucibus Orci.

Ita Græci pauci numero expectarunt Xerxem cum innumeris copiis ad fauces Thermopylarum, ibique eum ceciderunt. Sic ergo sensus est, *q. d.* Galaaditæ insidebant fauces montium, ut euntes Hierosolymam caperent, spoliarent, occiderent. Unde Symmachus vertit: *Fauces tuæ quasi viri insidiatoris*.

Verum hebræum *chicke*, fauces hominis, non terræ significat; a radice enim חִיכָה *chaka*, id est expectare, anhelare, inhiare, deducitur nomen חִיכָה *chec*, id est palatum, gula, fauces, eo quod

cibo inhiunt; sunt enim ipsæ quasi os stomachi, scilicet interior pars gulæ, ubi os angustatur tenditque in stomachum, quam partem Græci et Latini *laryngem*, vel *pharyngem* vocant. Unde de ea Plinius, lib. XI, xxxvi: « Summum gulæ, inquit, fauces vocantur, extremum stomachus. » Hæ enim fauces magis significant aviditatem inexplebilem cædis et sanguinis, quam illæ montium et vallium. Sic Cæsar apud Lucanum, Pompeium comparat tigridi, quæ, assueta sanguini ferarum, semper eum sitit:

Sic et Syllanum solito tibi lambere ferrum,
Durat Magne sitis: nullus semel ore receptus
Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.

Porro Septuaginta pro כּוּחֵי *kochie*, aliis punctis legentes כּוּחֵי *kochachi*, vertunt: *Fortitudo tua quasi viri piratæ*, q. d. Summa vi et fortitudine invadis transeunt in Jerusalem, uti faciunt piratæ; כּוּחַ *coach* enim est vis, virtus et fortitudo.

PARTICEPS SACERDOTUM (puta Galaad, habens fauces latronum, particeps et socia fuit sacerdotum, qui in via interficiebant) PERGENTES DE SICHEM, — q. d. Galaaditæ fuerunt socii sacerdotum Bethel, puta idolorum et vitulorum aureorum, qui Deicolæ euntes a Sichem in Jerusalem in Paschate, Pentecoste et Scenopegia, ut juxta legem Deum in templo adorarent, trucidabant vel perse, vel per submissos a se sicarios. Ita S. Hieronymus.

Hebræa jam ad verbum habent: *Sicut latrones qui observant virum, ita conspiratio sacerdotum in via qua itur Sichem, trucidant*, scilicet viatores. Pro conspiratio Vatablus vertit, *congregatio*; Pagninus, *collegium*; alii, *societas*. Notatur hic sceleris atrocitas et imperium. Nam ubi in illud multi conspirant, nihil non perficiunt; armata enim tot manibus totque consiliis impietas omnia perfringit et sternit.

PERGENTES DE SICHEM. — Hebraice שְׂחָמָה *schema*, id est in Sichem; hoc enim significat הַיְיָ locale. Ita Vatablus et Arias. Verum dico הַיְיָ hic non esse locale, sed terminativum nominis proprii. Urbs enim hæc dicta est *Sichem*, vel addito הַיְיָ *Sichima*. Unde Septuaginta et Symmachus vertunt, *interfecerunt Sichima*, id est *Sichimitas*. Noster vero, quia hic fit mentio viæ in Jerusalem, recte subaudiens præpositionem מִן *min*, id est *de*, vertit *pergentes de Sichem*. Hi enim idololatræ non occidebant euntes in Sichem, sed ex *Sichem* euntes in Jerusalem. *Sichem* enim urbs, dicta a Sichem principe, qui vitiauit Dinam Jacobi filiam, *Genes.* cap. xxxiv, 2, tempore Christi dicebatur *Sichar*, quam Christus per mulierem Samaritanam convertit, *Joan.* cap. iv, 5; deinde dicta Neapolis, hodie Napoloza. Errant qui putant ad has insidias alluisse Christum, *Lucæ* cap. x, in parabola euntis e Jerusalem in Jericho, qui incidit in latrones. Nam Jericho erat ad orientem Hierosolymæ, Sichem vero ad septentrionem. Quare nulla erat via, quæ

ex Jerusalem per Sichem tenderet in Jericho. Nominat Sichem præ aliis urbibus, tum quia ex Samaria, quæ erat metropolis decem tribuum, recta erat via in Jerusalem per Sichem; tum quia Sichem religione erat celebris, in ea enim habitavit Abraham et Jacob, cujus et puteus ibidem ostenditur; in ea quoque sepultus est Joseph, *Josue* cap. xxiv, 32. Rursum Sichem erat juxta montes Hebal et Garizim, in quibus Moses proclamavit legem, et benedictiones eam servantibus, et maledictiones eam prævaricantibus, *Deuter.* cap. xxvii, 4. Hinc multi Sichimitæ in cultu Dei perstiterunt, cum alii declinarunt ad vitulos Jeroboam. Hinc quoque peregrini, visentes loca sancta, visebant (ut etiamnum visunt) Sichem et Jerusalem, sicut christiani in Italia visitant Laurentum et Romam; tum denique quia juxta Sichem erant Dan et Bethel, ubi Jeroboam posuit vitulos aureos. Ibi ergo erat sedes idololatriæ, ac consequenter ibi vigeat persecutio in pios et fideles euntes in Jerusalem, quos in via intercipientes et male mulctabant (1).

Porro Chaldæus, Aquila, Theodotion, Vatablus, Clarius et Pagninus *Sichem* accipiunt ut nomen, non proprium, sed appellativum, significans humerum. Unde vertunt: *Turma*, vel *conspiratio sacerdotum in via interficit humero uno*, id est consensu unanimi, pari studio et conatu. Sic enim fures et milites dum conspirant in domus vel urbis expilationem, uno quasi humero ferunt scalas, trabes aliaque instrumenta quibus turres conscendant, aut ostia sternant ad irrumpendum et prædandum. Aquila vertit in accusativo: *Participatio sacerdotum in via occidebant*, id est amputabant, *humeros viatorum euntium in Jerusalem*.

QUIA SCELUS OPERATI SUNT, — q. d. Insidiantur Galaaditæ Deicolæ eosque occidunt, quia totos se sceleribus dederunt. Pro *scelus* hebraice est זִמְמָה *zimma*, id est piaculum, nefas, abominatio, puta scelus horrendum et execrabile.

Disce hic moraliter quantum scelus sit impedire opera pietatis, ac remorari eos qui tendunt ad salutem et ad Dei cultum, v. g. ad statum perfectionis. Unde S. Hieronymus, hæc applicans hæreticis: « Nos dicamus, inquit, hæreticos (tu dic libertinos, alias catholicos, ut irrisores et sanniones operum piorum) intercludere viam, ne de Sichem, id est de bonis operibus, pergamus

(1) Verbis in via cades committunt Sichemum versus, videtur jus azyli spectari, quo ex constitutione Dei, *Num.* xxxv, 9, Sichemum refugio erat committenti homicidium fortuito casu, sicut et ipsa hæc civitas sacerdotibus fuit assignata, *Jos.* xxi, 21. Quare emicat clarus Israelitarum, sacerdotum maxime, in latrocinis scelus, quod et refugium homicidii datum, et sacrum quodammodo sacerdotum habitationi, cædibus insontium perfunderent. (Rosenmüller.) Rectius ac planius Dathius, inquit Manrer: videntur sacerdotes illo tempore abusi esse suis privilegiis et jure azyli, ut vel ipsi cades patrarent, vel aliis commissas occultarent.

in Jerusalem, id est in Ecclesiam. Isti sunt quasi fauces latronum, et interficiunt eos qui per hujus sæculi viam ad veritatem pergere cupiunt. Sichem interpretatur *ἄμα*, id est *humeri*: in humeris opus intelligimus, et omnes falsi sacerdotes abscondunt viam, et occidunt homines malis operibus, ne perveniant Jerusalem. Quod autem humerus opus significet, illud ostendit, *Jerem.* cap. XXXI, juxta Septuaginta, *Da cor tuum in humerum tuum*, hoc est, quæ intelligis, verte in opera. Et de Issachar legimus, *Genes.* cap. XLIX, quod supponerit humerum suum ad laborandum, et vir agricola sit. » Quocirca S. Chrysostomus, lib. III *Contra Vituper. vitæ monast.*, hunc ponit nonum et summum malitiæ gradum: *primus*, ait, malitiæ et impietatis gradus est, jumenta et pecora ipsa inimicorum errantia, vel lapsa negligere; *secundus* et major, inimicis ipsis, si qua re egeant, non subvenire; *tertius*, proximos ignotos aspernari; *quartus*, despiciere familiares; *quintus*, non solum corpora, sed etiam animas fratrum pereuntes negligere; *sextus*, ipsos filios pereuntes negligere; *septimus*, nec alios qui curent comparare; *octavus*, prohibere insuper eos qui sponte juvare illos velint; *nonus*, non modo eos a salute arcere, sed etiam eorum salutem ultro oppugnare. Hoc est quod tam sedulo monet et præcipit Apostolus, I *Thessal.* cap. v, 19: « Spiritum nolite extinguere. » Vide ibi dicta, ac præsertim mirum hac de re exemplum Prætextatæ, quod refert S. Hieronymus epist. 7 ad *Latam*.

Vers. 10. 10. IN DOMO ISRAEL (puta in regno decem tribuum) VIDI HORRENDUM (puta) FORNICATIONES EPHRAÏM, — scilicet idola et vitulos aureos, quos induxit Jeroboam rex oriundus ex Ephraim, quemque tribus Ephraim quasi civem et regem suum secuta est, et mox totus Israel, hoc est quod ait: « Contaminatus est Israel. » Pro *horrendum* hebraice est *שְׂעָאֲרֻרְיָה* *seaaruria*, idem quod *seaarurit*, sed per auxesin quid amplius et majus significat, uti notat Marinus in *Lexico*. Vatablus vertit, *pollutiones*, inquinamenta; Pagninus et Marinus, *turpitudinem*, fæditatem; Noster, *Jer.* cap. v, 30, *mirabilia*. « Stupor, inquit, et mirabilia facta sunt in terra. » Hic vero proprie vertit *horrendum*, quod horripilationem excitet, faciatque ut pili et crines audientium ex horrore erigantur: *שֵׁעַר* *sear* enim pilum significat, et inde *seirim* vocantur satyri pilosi et hirsuti. Talis est idololatria, præsertim communis totius gentis, Deo olim addictæ et devotæ, quæ unum hominem, puta Jeroboam, secuta est, Deo omnium Domino relicto et spreto.

Vers. 11. 11. SED ET JUDA. — Hæc verba connectenda sunt cum præcedentibus hoc modo: « Contaminatus est Israel, sed et Juda. » Ita Hebræus, Chaldaeus et Septuaginta. Juda enim secutus est idola Israelis.

PONE MESSEM TIBI. — « Pone, » scilicet, o Israel, vel potius tu, o Juda, q. d. O Juda, tu etiam ca-

peris, æque ac Israel, quia ejus scelera imitatus es: nec tu, ut putas, pones et recondes messem tuam, quia eam hostis Chaldaeus vastabit; is enim metet ea quæ tu seminasti: pones tamen et recondes tibi messem, quæ ex spicis deciduis per tot annos captivitatis tuæ sponte et copiose succrescet, cum te e captivitate reduxero per Cyrum, q. d. Ante ne ponas, quia hostes id non permittent; tunc vero pones: tu enim redibis e captivitate, non Israel, qui in ea jugiter manebit. Osee enim concise loquitur; et paucis multa complectitur, uti dixi in Proæmio. Ita Hugo, Dionysius, Ribera et Lyranus, qui sic breviter et plane exponit: Relinque messem tuam in tempus quo convertam captivitatem tuam, et nunc ei ne impliceris; tunc enim messem colliges, licet nunc captiva ducaris. Simili schemate Virgilius in persona pastoris Mantuani, finibus suis a milite veterano pulsus, ait *eclog.* 1: *

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas.
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia cives
Perdixit miseris! en quis consevimus agros!

Secundo, Haymo et Hugo permessem intelligunt filios, q. d. Pone messem, id est genera filios, quos demetat, id est capiat, vel occidat hostis Chaldaeus. Sed huic expositioni non consentiunt, nec cohærent sequentia: « Cum convertero captivitatem populi mei. » Licet enim id Ruffinus sic exponat, q. d. Tu quoque, o Juda, demeteris, cum captivitas populi mei Israel convertetur ad te, ut tu similiter capiaris; tamen id non respondet hebraismo, quo convertere captivitatem significat liberare e captivitate, non vero in captivitatem ducere.

Tertio, Arias hæc refert ad tempora Christi, q. d. Demetetur Judæa a Tito et Romanis, cum captivitatem generis humani e potestate diaboli solvam per Christum. Hoc allegoricum est. Adde, ponere messem significat *metere*, non *demeti*: est enim actus ejus qui metit, non qui metitur; unde Septuaginta vertunt *קָטַף*, id est *vindemiare*.

Recentiores aliter vertunt, ideoque aliter explicant: pro *pone* enim legunt *שָׂת* *sest* in præterito, id est posuit; unde vertunt: *Etiam Judas posuit*, vel *ponit messem*, vel plantarium. Quod *primo* aliqui sic explicant, q. d. O Juda, tuis sceleribus continuis paras tibi demessionem, id est excidium, cum convertenda erat captivitas populi mei, id est dum ego cogito de captivitate tua evertenda. Unde Theodoretus et Theophylactus ex Septuaginta legunt: *Sed et Judas dimisit messem suam*, puta suas segetes et opes, quia secutus est idola Israelis, ideoque a Chaldaeis spoliatus et excisus est.

Secundo, Clarius vertit et explicat, q. d. Etiam, o Juda, Ephraim posuit plantulam tibi, vel contra te. Nam plantavit tibi lucos, et docuit idolo-

latriam, qua re effecit ne te converterem, sed a me abjectus abires in captivitatem.

Tertio, Vatablus putat hic notari factum Jeroboam, quo restituit Damascum et Emath Judæ, IV Reg. cap. xiv, 25 et 28, q. d. Ephraim, id est Jeroboam filius Joas, rex in Ephraim, posuit tibi, o Juda, plantarium in Damasco et Emath; ipse enim has urbes tibi restituit, in iisque Judæos incolas plantavit tunc, cum convertit captivitatem populi, cum scilicet jugum regis Syriæ a populo suo, puta ab Israele, depulit et excussit: et tamen

tu, o Juda, cum accepisses tantum a Deo beneficium, ei ingratus fuisti, eum sprevisi, et deos gentium tibi adscivisti.

CUM CONVERTERO (usque dum convertam: Hebraice enim est כִּשְׁבִי *bescubi*, id est *in*, vel ad conversionem captivitatis) POPULI MEI, — id est tuam, o Juda. Est hebraismus: Hebræi enim cum quem alloquuntur, sæpe compellant in tertia persona, uti faciunt. et Germani, dum honoris causa dicunt: Dominus hoc dicat, vel faciat, id est, tu, o Domine, hoc dicas, vel facias.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit nequitiam et malitiam Jehu, et Israelis idololatrantis, comparando eam primo, furno succenso; secundo, fermento, vers. 4, et pani subcinericio, vers. 8; tertio, columbæ seductæ non habenti cor, vers. 11; quarto, arcui doloso, vers. 16 (1).

1. Cum sanare vellem Israel, revelata est iniquitas Ephraim, et malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium: et fur ingressus est spolians, latrunculus foris. 2. Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum: nunc circumdederunt eos adinventiones suæ, coram facie mea factæ sunt. 3. In malitia sua lætificaverunt regem: et in mendaciis suis principes. 4. Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente: quievit paululum civitas a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. 5. Dies regis nostri:

(1) Quæ hoc capite leguntur et ea quæ proxime sequuntur, usque ad finem libri, edita esse sub ultima Hosee, regis Israelitarum, et sub initiis regni Hiskia, colligit Lightfoot (in *Chronol. vet. Testam.* pag. 105, *Opp.* tom. I) ex hisce observationibus: «Primo, inquit, communis et perpetuus sermo, quem in illis habet Propheta ad *Ephraim*, ostendit, hæc annuntiata fuisse decem tribubus antequam abductæ fuerint in captivitatem, quæ jam futura erat intra quadriennium. Deinde, dicta hæc fuisse, postquam Hoseas rex ab Assyria defecisset, et fœdus cum Ægypto junxisset, cujus mentio fit II Reg. xvii, 4. Observa enim quomodo cap. vii, 11, et xii, 2, tale quid innatur. Denique prolata hæc esse post expeditionem Salmanasar primam (II Reg. xvii, 3), qua destruxit Arbelitida (*Hos.* x, 14), et ante expeditionem ejus secundam, quando Bethlehem erat destructurus.»

Maurer e contra, ad bellum civile, post mortem Pecachi exortum, hanc orationem referendam esse putat. Versu enim 7, Hosea caedes videtur respicere Zachariæ, Schallumi, Menachemi, Pecachia; versu 8 autem, vati oh oculos fuisse videntur Menachem, Pecachia et Hosea reges, quorum ille, ut tueretur imperium ad se raptum, Phuli tributa solverat, iste cum Rezino fœdus inierat, hic durante adhuc interregno, Assyriorum vel bello illigatus, vel præsidio usus esse videtur; cf. ad II Reg. xvii, 3. Sed nescio, addit Maurer, an rectius referatur ad tempus, quod primam inter et alteram expeditionem Salmanasar interfuit. Versu enim 11 ob auxilium ab Ægypto petitum Ephraimitas acriter reprehendit vates (de Assyriis eodem loco et eadem in re commemoratis vide supra); vers. 9 vero ad extrema ventum esse queritur. Juxta hanc ultimam sententiam quam Ackermann ut probabilior habet, habitus videtur hic sermo sub ultima tempora regni

Israelitici, si conferuntur dicta Prophetæ cum iis quæ in ultimo libro *Regum* de hoc regno narrantur. Huic igitur sequentem analysin accommodare conamur.

PRIMO, Deus acriter perstringit tum omnium, tum regis maxime procerumque corruptissimum statum, quem cum voluit in melius mutare, perditissimum invenit, 1; quod ipsum nunc probat gravissimorum vitiorum seriem quibus illi serviant enumerando, primo, eorum mendacium et fallaciam, 1; secundo, expilationes tum occultas, tum manifestas, 1; quæ quidem facinora non sunt vetera, sed in præsens grassantia eos circumdant ceu testes pravitatis, plane nota et perspecta Deo, 2; tertio, studium placendi regibus et principibus reprobis, qui flagitiis populi delectabantur, 3; quarto, intensam Israelitarum studium, quod cum ardore clibani a pistore succensi comparatur; sive juxta alios, inconstantiam et perfidiam Israelitarum erga reges quos ipsi per seditionem adoptaverant, in novis vero conjurationibus interfecerunt, 4; quinto, luxum et petulantiam anlicorum, 5, 6; sexto, furorem seditiosum in occidendis regibus et dejiciendis magistratibus, 7; septimo, commixtionem omnium et confirmationem morum cum gentilibus, 8.

SECUNDO, plagas tantis flagitiis infligendas minatur, internas quidem, quæ sunt, primo, stupor mentis, plagas has lethales non sentientis, 9; secundo, pertinaciam voluntatis, ad Deum non redeuntis, 10; tertio, stultitiam consilii, remedium malorum ab homine quaerentis, 11; externas autem quæ sunt: primo, deceptio et proditio facta ab auxiliariis, 12; secundo, vastitas et depredatio illata ab hostibus, 13; tertio, prosperitatem et adversitatem frustratam fructu ab Israelitis, 14, 15; quarto, imperii auctoritas a rebellibus, securitas ab insidiatoribus et conspirantibus, fama a subsannantibus læsa, 16.

cœperunt principes furere a vino : extendit manum suam cum illisoribus. 6. Quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis : tota nocte dormivit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. 7. Omnes calefacti sunt quasi clibanus, et devoraverunt iudices suos : omnes reges eorum ceciderunt; non est qui clamet in eis ad me. 8. Ephraim in populis ipse commiscebatur : Ephraim factus est subcinericius panis, qui non reversatur. 9. Comederunt alieni robor ejus, et ipse nescivit : sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit. 10. Et humiliabitur superbia Israel in facie ejus, nec reversi sunt ad Dominum Deum suum, et non quæsierunt eum in omnibus his. 11. Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor : Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt. 12. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum : quasi volucrem cœli detraham eos, cædam eos secundum auditionem cœtus eorum. 13. Væ eis, quoniam recesserunt a me : vastabuntur, quia prævaricati sunt in me, et ego redemi eos; et ipsi locuti sunt contra me mendacia. 14. Et non clamaverunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis : super triticum et vinum ruminabant, recesserunt a me. 15. Et ego erudivi eos, et confortavi brachia eorum : et in me cogitaverunt malitiam. 16. Reversi sunt ut essent absque jugo; facti sunt quasi arcus dolosus : cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.

Vers. 1. 1. CUM SANARE VELLEM ISRAEL, REVELATA EST INIQUITAS EPHRAIM. — Multi hæc accipiunt de tempore Jeroboam, qui fecit schisma a Roboam, factusque rex decem tribuum induxit idola, puta vitulos aureos in Israel, *q. d.* Cum sanare vellem Israel a sceleribus et idololatria; quam induxit Salomon colens deos concubinarum suarum alienigenarum, III *Regum*, cap. xi, 31, tunc erupit Jeroboam ortus e tribu Ephraim, qui vitulos aureos erexit in Dan et Bethel, quem secuta est tota Samaria operans mendacium, id est colens idola vitulorum. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Hugo, Lyranus, Clarius et Ribera. Huc accedunt Theodoretus, Theophylactus, Arias et Sanchez, qui hæc accipiunt de Jeroboam cæterisque omnibus regibus Israel; hi enim Jeroboam ducem in scelere et idololatria sunt æmulati. Verum obstat quod tempore Jeroboam necdum erat Samaria, quia illa condita est post 60 annos ab Amri patre Achab, III *Regum*, cap. xvi, 14. Rursum, Deus tunc sanare volebat non solum Israel, sed magis Juda, qui erat fons mali et idololatriæ; nec tunc revelata est, quasi antea latuisset abscondita iniquitas Ephraim, sed esse et existere cœpit.

Dico ergo Prophetam loqui de tempore Jehu: sub Jehu enim cœpit prophetare; unde eum nominat initio prophetiæ, dicens cap. i, 4: « Adhuc modicum, et visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu. » Per Jehu enim Deus volebat sanare et extirpare idololatriam: unde jussit ei, IV *Reg.* cap. ix, 6, evertere Baal et domum Achab, ejusque prophetas 450 occidere; quod et præstitit Jehu initio regni. Verum mox metuens idem quod Jeroboam, ne scilicet, si populus ad Deum ejusque templum in Jerusalem rediret, pariter ad regnum regemque Juda rediret; hac de causa in idololatriam relapsus est, populoque vitulos au-

reos Jeroboam colendos proposuit. Quocirca in eum hic detonat Deus.

Porro Deus hic personam medici induit, qui chirurgum sibi adscivit Jehu ad reseccanda putida membra Israelis, et reliqua sananda. Alludit enim ad Ramoth Galaad, ubi rex creatus est Jehu, IV *Regum*, cap. ix, 1 et seq. In Galaad enim erant aromata et pharmaca optima, æque ac chirurgi et medici. Unde de ea ait Jeremias cap. viii, 22: « Numquid resina non est in Galaad? aut medice non est ibi? quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei? » Vide ibi dicta. Sensus ergo est, *q. d.* Cum per Jehu quasi chirurgum meum in Galaad sanare vellem vulnus idololatriæ Israelis, ideoque per eum reseccassem Achab et Jezebelem (quæ, utpote Tyria, fuerat fax et incentrix cultus Baal dei Tyri) ejusque prosapiam, puta septuaginta filios, videbatur jam eversum regnum idololatriæ, omnesque idololatriæ timentes Jehu quasi vindicem et excisorem Baalitarum, diffugiebant aut latitabant; sed ecce Samaria, quæ erat metropolis in Ephraim, puta consilarii regii aliique politici in Samaria, fraudulenter suggesserunt et suaserunt Jehu stabilire cultum vitulorum in suo regno, si illud statumque suum conservare vellet. Hoc enim exigere politiam; alioqui enim populum, si permittatur redire ad Dei cultum in Jerusalem, pariter rediturum ad pristinum ejus sceptrum et regnum, puta ad stirpem Davidis. Hoc consilio politico et satanico icetus captusque Jehu, in eorum sententiam concessit, cultumque vitulorum restituit et sanxit. Tunc ergo revelata est malitia Samaritæ, a Jehu paulo ante compressa, ideoque latitans, postquam scilicet Samaritæ subdole pertraxerunt Jehu in suam idololatriam, idque paulo ante hanc Osee prophetiam; ipse enim prophetavit sub Jeroboam pronepote Jehu, ut patet ex Procmio.

Ita etiamnum videmus politicos suadere principibus hæresin, ut statum et principatum suum tueantur, vel adaugeant. Ita hæresis invecta est in Hollandiam; qui enim in ea dominari cupiebant, hæresin induxerunt hoc prætextu, quod, si Hollandi catholicam fidem permitterent, certo jugum Hispanicum essent subituri: Catholici enim, aiebant illi, scrupulo conscientiae adacti ad suum avitum et legitimum principem, puta ad regem Hispaniæ, redire volent; ut ergo excludamus Hispanicum, excludamus fidem catholicam oportet. Idem fuit paralogismus Elizabethæ reginæ Angliæ. Cum enim ipsa ob natales spurios, et a Pontifice Romano damnatos, incapax esset regni, ut fulmen Pontificis et Pontificiorum averteret, regnumque sibi stabiliret, schisma fecit a Pontifice et fide, ac hæresin invexit, ideoque Deus illico succidit ejus regnum stirpemque, uti olim succidit domum Jeroboam, Achab, Jehu, aliorumque regum, qui cultum Dei abjecerunt, et cultum idolorum sanxerunt. Idem evenit Hollandis, qui, cum caput sibi præciderint, acephali sunt, ac inter se hæresibus odiisque internecinis digladiantur, quibus sese consumunt, nisi ad unitatem priscae religionis, æque ac reipublicæ et ad caput avitum redeant. Det eis Deus idipsum sapere.

Veritas
triplex.

QUIA OPERATI SUNT MENDACIUM. — In Scriptura uti triplex est veritas, mentis, oris et operis: mentis, cum ejus cognitio adæquatur et conformis est suo objecto, puta cum mens res cognoscit, prout vere a parte rei sunt; oris, cum verba conformia sunt menti; operis, cum opera conformia sunt suæ regulæ, puta rectæ rationi, officio et legi: ita ex adverso triplex est mendacium, scilicet mentis, oris et operis: mentis, est error quo mens difformis est suo objecto, puta quo falso judicat de re; oris, est mendax locutio, qua contra quam in mente sentit, proloquitur; operis, est scelus quo homo deviat a suo officio, a recta ratione et lege. Tribus hisce modis hic accipi potest. Samaritæ enim invehentes idololatriam et falsam religionem, invehebant menti errorem in fide; blasphemiam in lingua, qua spernebant Deum et laudabant idola; scelus in opere, puta in sacrificio et externo cultu idolorum.

Proprie ergo « mendacium » significat hic cultum falsum et mendacem idolorum, ipsumque idolum. Idolum enim est numen et deus mendax; cum enim sit lapis vel lignum, mentitur se esse Deum, seque opponit Deo, qui est veritas verumque numen. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Theodoretus, Theophylactus et alii. Quocirca Socrates dicebat « se malle adorare canem quam idolum, » eo quod canis cum sit opus naturæ, idque vivum, dignior sit idolo, quod est opus artis, idque inanime. Idem aiebat se mirari quod, cum simulacrorum artifices id summo studio conmitterentur, ut lapis quam simillimus homini redderetur, non pariter hoc curarent, ne ipsi

lapidibus similes et viderentur, et essent. Hoc est quod ait Propheta, *Psalm. cxiij, 4*: « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum: oculos habent, et non videbunt; aures habent, et non audient, etc. Similes illis fiant qui faciunt ea: et omnes qui confidunt in eis. » Diogenes, teste Laertio lib. VI, solebat subinde adire simulacra, et aliquid ab eis petere. Demirantibus cur id faceret: « Ut consuescam, inquit, non commoveri, si quando ab hominibus non impetro quod peto. » Idem rogatus a tyranno, e cujusmodi ære potissimum oporteret fieri simulacra: « Ex eo, inquit, ex quo fusi sunt Harmodius et Aristogiton, » innuens illa cum ipso esse tollenda, quod illi tyrannicidæ fuerint. Idem dicebat « bonos viros esse deorum simulacra. » Deorum, cum sint optimi, natura proprium est benefacere omnibus, nocere nemini. Hæc imago melius relucet in sapientibus ac bonis viris, quam in stultis, cum dii sint incorporei. Fabius Annibalis dominator, capto direptoque Tarento, scribæ percunctanti quid de stultis temporum statuisset: « Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos. » Ita Plutarchus in *Apophth. Roman.*

Secundo, ut Clarius et Arias, sicut *facere veritatem* in Scriptura est facere id quod officium ejusque requirit, ita *facere mendacium* est facere contra officium et debitum. Sic diabolus mendax « in veritate, » id est in officio, subjectione et fide quam Deo debebat, « non stetit, » *Joan. viij, 44*. Sensus ergo est, *g. d.* Consiliarii et primores Samariæ transgressi sunt officium suum, fidemque quam Deo et reipublicæ debebant. Debebant enim regi Jehu suadere veram religionem, verumque unius Dei cultum; at ipsi induxerunt eum in idololatriam, indeque in excidium et ruinam; tum suam, tum gentis totius et regni. Mentiebantur enim regnum Jehu stabile fore, si populum domui in cultu vitulorum contineret, ut non iret in Jerusalem. Mentiebantur, inquam, nam omne regni firmamentum est vera religio, vera fides, verus Dei cultus. Docet hoc S. Augustinus, in lib. *De Civit.*, quos hoc argumento conscripsit, ubi lib. I, cap. xxxiii, ait: « Scipio non censebat felicem esse rempublicam stantibus mœnibus, ruentibus moribus, » inter quos primas tenet religio et pietas. Et lib. II, cap. xviii, enarratis vitis quæ Romam gentilem invasere et pene perdidere, addit ejus imperium cruce Christi firmatum esse et stabilitum. Ait enim: « In ista colluvione morum pessimorum, maxime venire ac subvenire debuit cœlestis auctoritas, quæ voluntariam paupertatem, continentiam et benevolentiam, justitiam atque concordiam, veramque pietatem persuaderet, cæterasque vitæ luminosas validasque virtutes, non tantum propter istam vitam honestissime gerendam, non tantum propter civitatis terrenæ concordissimam societatem, verum etiam propter adipiscendam salutem sempiternam, et sempiterni cujusdam populi celestem divinam-

que rempublicam, cui nos cives adsciscit fides, spes, charitas. » Et mox : « Deus enim sic ostendit in opulentissimo et præclaro imperio Romano, quantum valerent civiles etiam sine religione virtutes, ut intelligeretur hæc addita fieri homines cives alterius civitatis, cujus rex veritas, cujus lex charitas, cujus modus eternitas. »

Tertio, aliqui vertunt : *Quia sibi mutuo non servant fidem*; qui enim fidem Deo non servant, nec servant homini : quocirca ubi est hæresis, ibi pariter grassantur fraudes et doli. Castrius hoc refert ad Samaritas, qui contra fidem Achab regi datam, occiderant 70 ejus filios, cum Jehu id juberet, IV Reg. cap. x, 7. Verum hos occidi jusserrat Deus; ergo magis ob idololatriam, quam ob hanc cædem eos per Prophetam hic redarguit, præsertim quia periculum erat, ne impii parentis idola impie proles sequerentur. Taxat tamen quoque Propheta hanc cædem ob perfidiam, uti inferius dicam.

ET FUR INGRESSUS EST SPOLIANS, LATRUNCULUS FORIS. — *T* et explicat mendacium, idemque valet quod *id est*, aut certe *et*, id est *ideo*, quasi dicat : Quia Samaritæ fraudulentè et mendaciter suaserunt cultum vitulorum regi Jehu (S. Hieronymus cum aliis, ut dixi initio capituli, hæc attribuit regi Jeroboam); idcirco ipse Jehu, secutus eorum fraudulentæ consilia, clanculum in regni gubernacula ingressus est ut fur, dissimulans occultam suam nequitiam et idololatriam; at ubi rerum plane potitus est, quasi latro publice grassatus est, cogens omnes ad sua idola et nolentes spoliare, vel occidere. Sic Nabuchodonosor vocatur « latro, » Jerem. cap. xviii, 22. Vide ibi dicta (1).

Secundo, sic exponas, *q. d.* Et, id est *idcirco*, fures et latrones tum domestici, tum externi, invadunt urbes et agros Israelitarum, eosque vastant et expilant. Nam dum in republica eliminatur vera religio, subintrant furta, atrocina omniaque scelera, uti hæc in Galaad et Samariam subintrasse dixit cap. præced. vers. 9. Ita Chaldæus, Lyranus et Arias. Rursum, Deus in eos Syros et Assyrios, qui eos vastarent, immisit, uti dicitur IV Reg. cap. x, 32. Ita Theodoretus, Theophylactus, Dionysius et Ribera. Hi enim in libris Regum vocantur « latrunculi, » id est prædones, grassatores, quos Belgæ vocant, *vr̄b̄yht̄r̄t̄r̄*. Septuaginta vertere solent, *μολὴν μένος*, id est unius, scilicet eximie, zonæ, quasi dicant, excellentes bello, et qui cingulo eximio a cæteris differunt, egregieque sunt accincti et armati. Ita Suidas. Hebræum enim *גדיד* *gadid* significat accinctum et expeditum militem. Sic et olim milites vocabantur *latrones*, vel *ἀπὸ τοῦ λατρεύειν*, id est a *serviando*,

(1) Juxta Ackermann et Maurer, hic probabiliter reprehenduntur expilationes tum occultæ, tum manifestæ Israelitarum, *q. d.* Omnes inhiant alienis bonis, quidam occultis artificiis ut fures domos ingrediuntur et aliena rapiunt; alii omni pudore abjecto palam seviunt et prædantur, et sic omnes in fraudes et latrocinia conspirant.

ut vult Festus, lib. X; vel a *latendo*, quia ex insidiis more latronum hostes adoriuntur. Nota : Jehu hic *primo*, comparatur furi et latroni; *secundo*, vers. 4, pistori succedenti furnum idololatriæ, ejusque fermento fermentanti populum; *tertio*, columbario seducenti et capienti columbas, vers. 11; *quarto*, arcui doloso, vers. 16, quia evertendo Baal, videbatur idola eversurus, et mox ea restituit.

2. ET NE FORTE DICANT, — *q. d.* Ne cogitent et querantur me in memoriam revocare præterita parentum suorum peccata, ac propterea filios plectere ex vindicta magis quam ex desiderio sanandi eos, enumerabo illis modernas eorum machinationes impias, quas hisce diebus coram facie mea impudenter perpetrarunt, ut eas negare vel excusare non potuerint. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Ribera et Arias.

Septuaginta hæc referunt ad præcedentia, vertuntque : *Ut concinant quasi canentes in corde suo*, id est, ut S. Hieronymus, ut quasi socii consentiant cum fure et latrone, et cum eis quasi canant eandem cantilenam; vel, ut Theodoretus, ut videntes tantas suas clades gemant canantque threnos, non publice, ne hostis eos subsannet, vel acrius puniat, sed tacite in corde suo.

Tertio, Chaldæus vertit : *Nec interim reputant in cordibus suis omnia ipsorum maleficia manifesta esse coram me; mox circumvenient eos opera eorum mala* (id est vindicta et supplicia operum malorum), *quæ coram me aperta sunt, q. d.* Brevi fiet ut videant me opera eorum cognoscere et videre, cum scilicet sentient mea verbera et flagella. Ita Vatablus.

3. IN MALITIA SUA LETIFICAVERUNT REGEM. — *Jeroboam*, ait S. Hieronymus, vel potius Jehu, *q. d.* Sua mala et impia voluntate applauserunt Jehu, ejusque principibus, deficiendo a suo rege Achab, ejusque familia regia, ac in gratiam Jehu colendo vitulos pro Baal; item perfide occidendo 70 filios Achab fidei suæ commissos, et 40 fratres Ochoziæ; hanc enim defectionem et perfidiam vocat mendacia. Licet enim Jehu a Deo per Prophetam unctus et creatus rex, mandante Deo, eos occidi jussisset, tamen Samaritæ ignorabant Dei jussu hæc fieri. Secreto enim unxerat Propheta Jehu in regem : quocirca non Dei jussu, seu metu Jehu tyranni eos occiderunt, ideoque injuste et perfide. Septuaginta vertunt, *reges*; non enim soli Jehu, sed et antecessoribus et successoribus ejus in idololatria consenserunt. Ita solet vulgus mobile adulari regibus, et ad eorum libitum mutare fidem et religionem instar arundinis, uti hodie in Germania fieri videmus. Quam verum est illud :

Regis ad exemplum totus componitur orbis !

Quocirca melior esse nequit oratio, quam illa qua oratur pro regibus et principibus, tum Ecclesiasticis, tum sæcularibus, ut eos prudentes, pios et strenuos vel largiatur, vel efficiat Deus.

Hoc est quod inculcat Apostolus, I *Timoth.* cap. II, 1 : « Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, etc., pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate. »

Viderunt idipsum Gentiles. Euripidis est hæc vox : « Gubernari oportet malos a bonis, et parere se melioribus; si vero impios in civitate promoveris, sursum atque deorsum vita nostra inopinato tota pervertetur. » Platonis ista : « Satores, si pravi et perditii sint, quanquam dissimulent, nihil inde periculi civitati imminet; custodes vero legum et civitatis, si non revera sint, sed videantur tantum, urbem totam funditus perdunt. » Velleii Paterculi : « Princeps optime faciendo docet; cumque sit imperio maximus, exemplo est major. » Neoptolemi apud Sophoclem in *Philoct.* :

Principibus omnia, quos penes rerum fuit
Summa, imputo; nam urbs a magistratu, a duce
Exercitus dependet : exemplum ducum
Peccant frequenter milites.

Hoc est quod clamat Ecclesiasticus cap. I, 2 : « Secundum iudicem populi, sic et ministri ejus : et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea. Rex insipiens perdet populum suum. » Hinc Arabicus hoc loco vertit : *Læta sunt reges eorum in iniquitate, et principes eorum in mendacio; et fiducia eorum sicut sues grunniunt, et sicut qui pastam conficit, et expectat eam donec fermentetur, sic erunt dies regum ipsorum;* et Syrus : *In malitia sua latificaverunt reges, et in malitia sua omnes principes eorum : exardescunt quasi clibanus ardens in decoctionem.*

Vers. 4.

4. OMNES ADULTERANTES, — id est omnes idololatrantes. Est metaphora a pistore furnum accendente, q. d. Israelitæ instar furni accensi æstuant libidine et ardore colendi idola. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Vatablus. Unde Hebræa habent : *Omnes illi adulterio (idololatria) incalescunt, uti fornax succensa a pistore.* Hebræi enim coquentem vocant *pistorem*, uti et veteres Latini. Unde Festus Pompeius : « Cocum, ait, et pistorem apud veteres eundem fuisse accipimus. » Grammatice significat libidinem et concupiscentiam adulterandi, ipso adulterii actu non exstingui, sed quasi fornacem injectis sarmentis magis accendi. Unde Salonius, in *Parabol. Salomon.*, qui exstat tomo I *Biblioth. SS. Patrum*, sic explicat illud *Proverb. xxx* : « Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes : Affer, affer, et nunquam satiantur. » Sanguisuga diabolus est qui semper sanguinem sitit, id est ad peccata homines trahere cupit, et sitim peccandi incessanter accendit : duæ filiæ sunt luxuria et avaritia, quæ diaboli sitim et ardorem imitantur, dicentes : Affer, affer; quia sicut ille nunquam peccando satiat, sic nec luxuria et avaritia. Nam quanto quisque magis luxuriatur et fornicatur, tanto amplius delectatur. Similiter quanto quisque divitias sibi accumulatur, tanto

magis eas semper augmentat. Hinc et S. Gaudentius Episcopus Brixiensis tempore S. Ambrosii, tomo II *Biblioth. SS. Patrum*, tract. 13 ad *Neophytos* : « Stupri, inquit, assiduitas luxuriam carnis non cohibet, sed accendit, dicente Propheta : Omnes fornicantes, velut ardens clibanus corda eorum. Prædatoris quoque rapacitas non comprimit avaritiam, sed irritat. Scriptum est enim : Qui amat pecuniam, non satiabitur pecuniis, » *Eccles. v.* Sic gulosus gula, iratus ira, superbus honore, etc., magis inflatur et accenditur. Nam

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

QUIEVIT PAULULUM CIVITAS A COMMIXIONE FERMENTI, DONEC FERMENTARETUR TOTUM, — q. d. Sicut pistor fermentum indit massæ farinæ, ac deinde succensa fornace quiescit; mox enim fermentum quiete et tacite proserpit per totam massam, eamque suo acore inficit et fermentat : quo facto pistor in fornacem succensam massam infert, in eaque coquit panem (unde Syrus vertit : *Cessabit de civitate conficiens pastam donec fermentetur*); ita Jehu noluit vim facere populo. « Quidquid enim necessitate fit, cito solvitur; quod voluntate arripitur, perseverat, » ait S. Hieronymus. Jehu ergo non coegit populum ad colendos vitulos, sed permisit idololatræ sensim et occulte fermentum idololatriæ suæ per populum spargere, donec ejus permissione et conniventia, imo benevolentia, totus populus hoc scelere inficeretur et corrumperetur : tunc eo convocato suo decreto cultum vitulorum sanxit; quod populus avidè excepit, faustaque regi acclamavit. Ita totus ab eo in clibanum succensum, id est in impetum et ardorem, imo furorem idololatræ conjectus est, atque idololatria publica ardensque instar fornacis ab eo succensæ exarsit. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Albertus, Hugo, Lyranus et Ribera (1).

Eleganter hunc Osee locum tractat Petrus Abbas Cellensis, anno Domini 1181, lib. *De Panibus*, cap. IV, in fine, tomo VIII *Biblioth. SS. Patrum* :

(1) Sic hunc versum vertit Maurer : *Omnes isti sunt machi*, id est deorum fictorum sectatores, sunt *ut furnus ardens*, id est incensus *a pistore*, id est vehementissimo cupiditatum ardore, id est deorum falsorum studio flagrant; *desinit furnus fervere inde a deprendendo massam usque ad fermentationem ejus*, id est, continuo fervet nec desinit fervere nisi per exiguum tempus, quod interest inter deprendendum et fermentationem; nam furnus pistoris quovis mane incenditur, et qui mane (vers. 6) accenditur furnus per totum diem calidus manet, ita ut defrigescat sub illo demum tempus, quo novam massam parat pistor, maneatque refrigeratus ab illo fere tempore usque ad fermentationem, ubi ligna denuo solent incendi. Sic igitur isti homines perpetuo deorum commentitiorum studio flagrare, nec nisi per breve tempus, aliis distenti occupationibus, illo desistere hic dicuntur, ut quemadmodum prius hemistichium vehementissimum idolorum studium pingit, posterius ejusdem studii pingat perpetuitatem. Interpretationem Ackermann et plurimorum qui hæc de perfidia Israelitarum erga reges in analysi prævia indigitavimus.

« Etiam quiescens Ægyptius ab operatione exteriori, inquit, dum non animadvertit, fermentatur. Sicut pasta, non solum cum ei admiscetur fermentum, fermentatur; sed multo magis cum a commixtione cessat qui commiscuit, et ipsa pasta bene cooperta quasi quiescens obdormit: sic animo concepta malitia, etsi videatur aliquanto tempore (forte, quia deest occasio) a malo opere cessare: eo tamen quasi acrius sævit in corde, quo non transit in opere. Unde Oseas: Paululum civitas cessavit a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum, *q. d.* Ut studiosius cogitatum perpetret malum, callidius pro tempore retrahit manum. Confotum enim stuparum superinjectione incendium, non dormit, sed serpit; non exstinguitur, sed reficitur: sic voluntas mala, velut flamma latens, vorat tandem superpositos necessitatis, et rejicit, velut torrens, dilationum obices. » Unde infert: Ergo religionem professus periculose gustat sæculi fermentum. Audit Novitius verbum sæculare, ambitiosum, illecebrosus, non movetur; sed phantasia excipit fermentum, quod in cella menti recurret, eamque ad sæculum repetendum, ad ambitionem, ad nuptias sollicitabit, et forte expugnabit. Idem videmus in pueris et puellis innocentibus.

Ad hanc Osee sententiam pertinet illud Œdipi: « Ab inquieto sæpe simulatur quies. » Sic tropologicè hæretici, ait S. Hieronymus, initio quiescunt et omnia pacifica promittunt, sed occulte sua docent, itaque cancer paulatim serpit in populos. Addit S. Hieronymus ex Hebræorum traditione, Jeroboam (de eo enim ipse hæc accipit, ut dixi: ego de Jehu) cum subito religionem novare non auderet metu seditionis et rebellionis, occulte quosdam submisisse, qui populum excitarent, ut a rege peteret deum domesticum, puta Lares et Penates, scilicet vitulum quem coluerant in Ægypto: id ita factum libentibus illis, sed maxime rege Jeroboam: « Ergo, inquit, similes erant clibano ardenti, parato ad coquendum si quid immittas; ardebant enim cupiditate. » Ita Elisabetha regina Angliæ, teste Sanderò, lib. *De Schism. Anglic.*, restitutam a Maria sorore sua regina fidem catholicam in Anglia, succedens ei primo anno regni sui subvertit, constituens magistratus hæreticos, qui in Parlamento hæresin restitui peterent, imo decernerent. Politice, principes sapientes et boni hoc Jeroboam vel Jehu consilium imitentur, sed in bono. Ita Alphonsus Aragonum rex, teste Guicciardino, cum cogitaret bellum, ut quid aliud moliretur, priusquam deliberationes animique sui cogitata intelligerentur, tacite per suos rumorem spargebat, regem his illisve de causis merito talia moliri debere. Hinc fiebat ut magno omnium applausu et laude consilia et molimina ejus probarentur, cum publice proponerentur ea quæ jam omnium calculis, et quasi præjudiciis justa aut necessaria habebantur.

Hebraice est hendiadys: *Quievit a civitate, a*

commixtione, id est quievit rex a commixtione, id est depravatione civitatis, quod in re idem est cum eo quod vertit Noster: « Quievit civitas, » rege videlicet quiescente, et tacite dissimulante « a commixtione, » id est a corruptione et depravatione regis aperta. Ita Ribera. Hebræum enim מַעִיר *meir* idem est quod *a civitate*. Recentiores vertunt, *ab excitando*, scilicet, quievit furnarius, ut furnum accendat, huncque dant sensum: Quibus in locis furni sunt publici, solent furnarii noctu vicatim inclamare mulieres et excitare, ut pastam subigant: quas postquam excitare quieverunt, furnum interim accendunt, tamdiuque vehementer calefaciunt, donec fermentatam pastam et in panes conformatam ipsæ afferant, ut coquatur in furno vehementissime calido, cujus calori comparat hic Propheta ferventissimum idololatrarum studium in colendis idolis. Sunt, inquit, ut fornax a furnario accensa, quam accendere solet statim, postquam cessavit excitare mulieres subigendæ pastæ causa, quæ tantisper vehementissime æstuat, donec a mulieribus inferatur panis. Ita Vatablus et Clarius ex R. David. Hæc versio consentit cum eo quod præcessit: « Omnes adulterantes quasi clibanus succensus a coquente; » illudque explicat.

Verum juxta nostrum Interpretem est hic alia similitudo, eaque valde apposita; sicut enim prius ardorem idololatræ Jehu et Israelis comparavit fornaci succensæ: ita hic comparat fermento, quod totam massam illico pervadit. Unde eadem comparatione utitur Apostolus, I *Cor.* cap. v, 6: « Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio. » Quanquam eodem res redit, et secundus sensus primum continet et includit, Jehu ergo fuit quasi furnarius, qui fornacem idololatræ accendit, tum permittendo vitulos aureos, tum sua conviventia excitando alios, qui fermentum idololatræ in massam, id est in cætum populi spargerent, qui dum totus eo infectus fuit, Jehu eam publico decreto, templo et cultu in hanc idololatræ suæ fornacem intulit et percexit.

Denique Pagninus vertit: *Cessavit pistor a civitate*, id est, ut Chaldaeus vertit: *Migrabunt cito a civitatibus suis.*

Allegorice Leo Castrius (licet id ipse putet esse litterale) hæc refert ad Judæos, qui fermento iræ et superbæ tumidi, cum plebem corrupissent, Christum cruci affigi a Pilato postularunt et impetrarunt. Sic ait Plautus: « Mea uxor propter illam tota in fermento jacet, » id est præ ira tumet et turget, uti fermentum elevat et tumefacit pastam.

5. **DIES REGIS NOSTRI** (Est mimesis: imitatur *Vers. 5.* enim et exprimit vocem populi applaudentis, et congratulantis tam regi quam diis suis, puta vitulis a rege sancitis et erectis, *q. d.* Populus cum jam omnino fermento idololatræ esset corrup-

tus, acclamavit regi Jeroboam, ait S. Hieronymus, vel potius regi Jehu, dicens: Hæc est dies regis nostri, scilicet regalis, læta et fausta (sic ait Psaltes: « Hæc dies quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea »), tumque et ipsi principes cœperunt furere quasi ebrii et comessantes, Deique obliiti idola colere: tumque ipse rex EXTENDIT MANUM SUAM (ad calices) CUM ILLUSORIBUS, — id est cœpit agere idem quod illusores jam dicti, puta principes eorumque asseclæ, qui Deo, aut potius regi vanis laudibus et acclamationibus illudebant, q. d. Libenter cœpit cum eis potare, illudere, scurram agere, laudare idola, spernere Deum. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Ribera et alii. Vide hic, ut magis adulationem quam hostis reges et principes perdat. Ita Mariana (1).

Nota: Hebræum לל *lets*, quod Noster illusorem vertit, significat hominem superbum, irrisorem, qui omnia divina et humana irridet, plane corruptum, pestilentem, qui quasi pestis alios inficit et corrumpit, quales sæpe sunt in aulis, qui principes etiam bonos omnino immutant et depravant. Aliter Chaldæus, Arias, Pagninus et Vatablus; exponunt enim, q. d. Die illo quo regem inaugurarunt, cœperunt principes cum eo compotare, indeque jugiter vacant compotationi, non reipublicæ; aut, ut Clarius, ægrotare eum fecerunt, propinantes ei lagenam vino plenam, ut eum assuefacerent potationi, itaque enervarent, mentemque et consilium ei adimerent, ut cum potatoribus assidue potaret, cum nugatoribus nugaretur, cum illusoribus aliis illuderet. Hebræum enim החלה *hechela*, significat tam ægrotare quam incipere. Rursum pro חמת *chamat*, id est furere (est enim infinitivus a radice חמ *cham*, id est incaluit, iratus est, furit) ipsi legunt חמת *chemet*, id est utrem, lagenam.

Vers. 6
et 7.

6 et 7. QUIA APPLICUERUNT QUASI CLIBANUM COR SUUM, CUM INSIDIARETUR EIS. (Tò quia causam dat cur Jeroboam, vel potius Jehu tam facile populum totum, puta omnes Israelitas induxerit ad cultum idolorum, scilicet vitulorum. Causa est hæc: quia Israelitæ in corde et mente erant corrupti, et libidine, id est amore idololatriæ, æstuebant: unde cum rex Jehu insidiaretur eis, ut eos pelliceret ad idololatriam, ipsi ei mox applauserunt, corque suum quasi clibanum idololatria æstuantem aperuerunt et applicuerunt, ideoque totius populi communi consensu et decreto vitulorum cultus receptus, sancitus et stabilitus est. Quocirca rex Jehu prius anxius et timens, ne ali-

(1) Per *diem*, ut recte notat Ackermann, intelligitur dies natalis, aut inaugurationis regis, qui conviviis epulisque celebrabatur. « Extendit manum suam cum illusoribus, » id est familiariter versatur cum iis qui ludibrio habent regem, qui quidem in ipsa festivitate a partibus regis esse videbantur voce et vultu blandientes, sed eadem abutebantur ad maturandam seditionem, animo regis insidias parantes, et alii jam faventes.

qui ex populo voluntati et idololatriæ suæ resisterent, cognita populi mente et consensu, dormivit, id est securus fuit instar hominis qui tota nocte dormit), COQUENS EOS (id est permittens eos per se coqui, hoc est fermentari plane, massamque impietatis efficere: unde sicut pistor, per noctem fermentata massa, mane eam infert in furnum, quem eadem nocte calefacit, quemque rursum eodem mane extremo igne et flamma calefacit: ita Jehu populum in idololatriæ furnum consentientem et volentem iniecit; imo) MANE IPSE SUCCENSUS QUASI IGNIS FLAMMÆ (q. d. Ipse Jehu non tantum quasi pistor flammam idololatriæ, qua idololatrias percoqueret, succendit; sed et quasi conversus in ipsam flammam, inflammavit omnes Israelitas. Quocirca hæc flamma) OMNES CALLEFACTI SUNT QUASI CLIBANUS (summo ardore, quo instar ignis) DEVORAVERUNT JUDICES SEOS (alliciendo et cogendo eos, ut et ipsi furentem populum sequerentur, cum eoque idola colerent, imo suo decreto colenda præciperent: hinc et) OMNES REGES EORUM (qui Jeroboam, aut potius Jehu secuti sunt, in eundem impietatis furnum) CECIDERUNT; — ita S. Hieronymus, Albertus, Haymo, Hugo et Lyranus. Nota: Amor ardens vocatur ignis, et clibanus succensus: quia amor ciet motum cordis vehementem qui causat calorem in homine, imo fervorem et æstum. Unde *Job xxxi* dicitur: « Ignis est usque ad perditionem devorans. » Et istud Sapientis: « Qui non zelat, non amat (2). » Quocirca Epictetus rogatus ab Adriano imperatore: « Quid est amor? » respondit: « Otiosi pectoris molestia, in puero pudor, in virgine rubor, in femina furor, in juvene ardor, in sene risus. » Cur Venus Vulcano nupta dicitur? « Ut ostendat amorem ardore incendi. » Hinc Virgilius de Didone amante Æneam, *Æneid.* IV: « Et cæco capitur igne. Uritur infelix Dido. Ardet amans Dido. » Et alibi:

Amor est
ignis et
ardor.

Est mollis flamma medullas
Interea, et tacito vivit sub pectore vulnus.

Porro amor, quia ignis est et calor, hinc emollit

(2) Juxta Ackermann et Aurivillium, perstat Propheta in similitudine vers. 4 incepta, et ardens eorum studium insidias struendi comparat clibano ardenti. Adscribi merentur, inquit, interpretationes Christophori a Castro et Car. Aurivillii. Posterior sic habet in *Sylloge dissertationum ad SS. Litteras*, etc., Gœtting. 1790: « Inheret Propheta similitudini *ardentis furni*, quam induxerat vers. 4. *Corda*, animos hominum, qui hic accusantur, comparat cum *furno ardente*, ipsos illos cum *pistore*, qui furnum igne accendit. Insidiosas machinationes, harum veluti *pistores* clam habebant initio, ketis indulgentes compotationibus, quales memorantur vers. 5, mox data occasione plenam in flammam educebant, haud aliter ac dormiens per noctem latens ac quiescens pistor, primo dein mane, in furnum immisso igne, patulum suscitavit incendium. In his æque ac vers. 7, seditiones continuas, et casum per insidias, unum post alterum regem spectat Propheta, id est intestinas turbas, quibus post Jeroboam illic laceratum fuisse Israelitarum imperium, historia testatur.

et liquefacit partes corporis : et quia eo calore resolvuntur spiritus vitales et animales, adjuvante ad eam resolutionem et consumptionem vehementi cogitatione, quæ fixa est in re amata; hinc ex amore vehementi sequitur deliquium et languor, totiusque corporis infirmitas: ad quam juvat tristitia, et ægritudo animi de absentia rei amatae. Vide Richardum de S. Victore, lib. *De Gradibus charitatis*, cap. IV, et lib. *De Gradibus violentæ charitatis*, ubi fuse explicat quomodo amor vulneret, liget, liquefaciat, deliquium et languorem adducat. Hos amoris æstus et effectus sentiebat sponsa dicens, *Cant.* II, 5 : « Fulcite me floribus, stipate me malis : quia amore langueo. » Et cap. VIII, 6 : « Lampades ejus lampades ignis atque flammaram. »

Secundo, Chaldæus et alii hanc flammam censent esse insidiarum, injuriæ et violentiæ in proximis, quæ ex flamma idololatriæ proserpere et exoriri solet; Chaldæus enim sic vertit : *Instar cibani ardet cor eorum in insidiis suis : tota nocte protrahitur furor eorum, usque mane æstuat in morem ignis flammigeri, q. d.* Uti pistor noctu, succenso furno, dormit usque mane, tumque rursus ignem furni suscitatur et auget, quo furnus succensus novas et scintillantes evomit flammæ : ita Israelitæ noctu quiescunt, cogitantes et meditantes modos insidiandi et nocendi proximo, usque mane : tum enim quisque surgit, ut quasi ignis succensus insidias et noxas noctu meditatas in proximum evomat, et opere consumet : quocirca Israelitæ « omnes calefacti sunt » hac malignitate « quasi cibanus, » ut regi Jehu placerent, ideoque « devoraverunt, » id est occiderunt, « judices suos : » et « omnes reges, » id est 70 filii Achab regis « eorum, » manu ipsorum cæsi « ceciderunt : non est qui clamet in eis ad me, » *q. d.* Nullum eis spatium dederunt ante mortem convertendi se ad Dominum, eumque invocandi, sed subito omnes trucidaverunt : itaque tam animas quam corpora eorum perdidit. Ita Theodoretus, Theophylactus, Arias et Vatablus.

Tropologice, rex impius, qualis fuit Jeroboam, est pistor cacodæmonis; regi enim omnes subditi applicant cor suum quasi cibanus succendendum : videat rex quem ignem injiciat, cælestemne divini amoris, an tartareum vitiorum. Rex impius tartareum injicit, eoque panes suavissimos, id est peccata, coquit cacodæmoni, qui parem illi gratiam referet : nam in inferno cibanus ei succendet, quo in æternum ardeat. Ita Sebastianus Barradius, lib. IX, cap. XII *Concord. Evang.*

Vers. 8.

8. EPHRAIM IN POPULIS IPSE COMMISCEBATUR. — Dat causam tantorum scelerum, *q. d.* Causa cur Ephraim, id est Israel, succensus fuerit ut fornax impietatis, est, quod fœdus et amicitiam inierit cum vicinis populis et gentibus, cum iisque conversans eorum impietatem et scelera imbiberit, juxta illud *Psal.* CV, 35 : « Commixti sunt inter

gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum, » etc. Ita Theodoretus, Vatablus et Arias (1).

EPHRAIM FACTUS EST SUBCINERICIUS PANIS, QUI NON REVERSATUR, — *q. d.* Sicut pasta quæ sub cineribus juxta ignem coquitur, si non vertatur, insensibiliter exurit et consumitur; ita et Israel in cineribus et sordibus idololatriæ manens, nec per pœnitentiam se convertens ad Deum, exuretur ab hostibus. Nam « comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit, » *q. d.* Assyrii paulatim vires Israelis atterent, eumque expilabunt, quod tamen ipse non advertet, puta se in ruinam et exitium tendere, seque a Deo puniri ob eum derelictum per cultum vitulorum. Ita Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus. Vel « nescivit, » id est non sapuit, non respuit. Unde Chaldæus vertit : *Similis est domus Ephraim subcinericio pani, qui antequam versetur comeditur, vel a famelico, vel potius ab igne quo coquitur; diripuerunt populi substantias eorum.*

Nota : In pane subcinericio multas notat Israelis conditiones. *Primo*, pertinaciam, scilicet eum cinere, id est sordibus, undique esse circumdatum, in iisque perdurare, nec ab iis recedere et reverti ad Deum, etiam dum ab eo igne tribulationis excoquitur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus. Unde tropologice S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.* VII : « Factus est, ait, Ephraim quasi panis subcinericus qui non reversatur. Ex natura quippe bene condita est nobis intentio, quæ surgat in Deum, sed ex conversatione nequiter assueta inest voluptas, quæ præsens premat in sæculum. Panis autem subcinericus ex ea parte mundior est, quam inferius occultat; atque ex ea parte sordidior, qua desuper cinerem portat. Quisquis ergo intentionem qua Deum debuisset quærere negligit, quasi more panis subcinericii mundio rem partem inferius premit : et cum curas sæculi libenter tolerat, quasi congestum cinerem superius portat. » Et lib. XI, cap. VI : « Si terrenarum cogitationum cinerem a mente excutimus, quasi panem subcinericium reversamus. »

Secundo, celerem vindictam et exitium; panis enim sub cinere coquitur, non in furno, a pauperibus et famentibus, ut statim ab eis comedatur : rursus panis ille si non vertatur, mox exurit : sic et Israel statim ab Assyriis devoratus et exustus est. Ita Chaldæus, Albertus et Vatablus.

Tertio, imprudentiam, quod scilicet Israel in cupidinibus suis sordidis et exitiosis residens, non verterit se in alteram partem, ut videret clades

(1) Alii hæc verba pro comminatoriis habent : Misceretur in populis, id est inter gentes a patria sua expulsus in exilium mittetur. Quod male statuunt, inquit Maurer, qui putant *יְהוּדָיִם בְּעַמֵּי הַבְּשָׁרִים* *ibotall baanim*, hic idem esse atque *exulare inter populos*. Esse potius societatem habere cum populis exteris, docent vers. 9 et 11.

Israel subcinericus panis, cur?

Tropologice.

et exitium ob illas sibi imminens. Ita Clarius. Cupiditates enim et peccata sunt instar panis subcinericii, qui duas habet facies, sive superficies; inferiorem, qua terræ; superiorem, qua igni et cineribus adhæret: ita peccati facies inferior est voluptas terrena, quam intuetur et arripit peccator; superior est cinis, id est mors et ignis, hoc est pœna et gehenna quæ voluptatem peccati quasi a tergo sequitur, eique connexa est: hanc non intuetur peccator: unde ab ea imprudens et incautus, cum minime putat, comprehenditur et exurit. Quocirca Syrus vertit: *Ephraim factus est placenta parvuli, decocta est, comesta est, q. d.* Mox ut facta et cocta, comesta quoque est. Sic enim pueri placentam mox ut cocta est comedunt. Arabicus Alexandrinus: *Ephraim factus velut locus combustus, et ipse non mutatur; Arabicus Antiochenus: Ephraim erat succensus, non revertens.*

Vers. 6. 9. COMEDERUNT ALIENI (ASSYRII) ROBUR EJUS. — « Robur, » id est fruges et opes eum roborantes: « Panis enim cor hominis confirmat, » *Psalm. ciii, 15.* Mystice, alieni sunt dæmones, qui vires animæ, suggerendo cupiditates, enervant, eo non advertente. Unde ait: « Et ipse nescivit, adversarios amicos putans, et devoratores suos arbitrans esse convivas, » ait S. Hieronymus. Sic et S. Gregorius lib. XXXIV *Moral.* cap. iii. Quocirca recte S. Bernardus, serm. 2 *De Quadrag.*, id adaptat Religioso, qui in exteriora cor effundit, itaque ejus robur spirituale dissipat et perdit. « Miser, ait, homo qui totus pergens in ea quæ foris sunt, et ignarus interiorum suorum, putans aliquid se esse cum nihil sit, ipse se seducit. Sicut aqua effusus sum (ait Psalmista in persona hominis), et dispersa sunt omnia ossa mea. Et alius quidam Propheta: Comederunt, inquit, alieni robur ejus, et ignoravit. Exteriores quippe superficiem intuens, salva sibi omnia suspicatur, non sentiens vermem occultum, qui interiora corrodit. Manet tonsura, vestis necdum mutata est, jejuniarum regula custoditur, statutis psallitur horis; sed cor longe est a me, dicit Dominus. Attende solenter quid diligas, quid metuas, unde gaudeas aut contristeris: et sub habitu religionis animum sæcularem, sub pannis conversionis invenies cor perversum. »

SED ET CANI EFFUSI SUNT IN EO (q. d. Jam Israel captivitati et excidio proximus est, uti homo senex et canus morti: Israel canescit, senescit, tendit ad interitum. Est catachresis), ET IPSE IGNORAVIT, — se excidio proximum, multo magis ignoravit se ob derelictum Deum, et ob idola exciendendum. Ita S. Hieronymus. Aliter Haymo, Hugo et Lyranus, q. d. Israel pervenit ad canitiem, mortem et excidium: itaque tunc cœpit sapere, et agnoscere suam culpam, causamque excidii. Nemo enim tam insipiens est, qui non in morte sapiat. Sic Ptolemæus, ut habetur in ejus Vita præfixa *Almagesto*, dicere solebat: « Ulti-

mæ promissiones hominis canæ sunt, » id est sapientes, seriæ, æque ac seræ et ultimæ. Verum cum hac explicatione non recte cohæret et ipse ignoravit.

Tropologice, S. Hieronymus hæc referens ad hæreticos, aliosque impios: « Comederunt, inquit, alieni, id est dæmones, robur ejus; sed et cani effusi sunt in eo, imo effloruerunt, id est multo erravit tempore, et nihilominus ignoravit senectutem et vetustatem suam, de qua scriptum est *Hebr. iv*: Quod veteratur et senescit prope extremum est. Elsi ad justum virum, et ad Ecclesiasticum dicitur *Sap. iv*: Cani hominis sapientia ejus; quare non dicitur ad iniquum et hæreticum: Cani hominis stultitia ejus? De hac senectute Daniel dicebat ad presbyterum: Inveterate dierum malorum. Unde et in libro *Postoris* (si cui tamen placet illius recipere lectionem) Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite: deinde adolescentula et sponsa crinibus adornata. »

Apposite ergo hæc Osee verba Pelagii hæresiarchæ seni, et inveterato malorum dierum, cum jam ipse hæresim antea occultatam detegeret, ac instar Cain vagabundus eandem per Ægypti monasteria spargeret, adaptat et intorquet B. Isidorus Pelusiota, scribens ad eum sub annum Domini 403, lib. I, *epist.* 314: « Cani, inquit, effusi sunt in Ephraim, et ipse ignoravit, vitiosus nimirum affectibus juvenescens. Eodem modo tibi quoque ingens annorum turba canitiem invexit, et tamen rigidum et inflexum animum habes, ex alio monasterio in aliud migrans, atque omnium mensas perscrutans et explorans. »

Vers. 10. 10. ET HUMILIABITUR SUPERBIA ISRAEL IN FACIE EJUS. — Hebraice, *respondebit ergo fastus Israelis ei faciem*, id est, testificabitur contra eum palam et aperte, quod scilicet juste ob superbiam deprimatur et evertatur. Vide dicta cap. v, 7.

Vers. 11. 11. ET FACTUS EST EPHRAIM QUASI COLUMBA SEDUCTA NON HABENS COR. — « Cor, » id est mentem, sensum, prudentiam. Simile adagium est apud Suidam: « Columba sedens; » hæc enim simplex, facile seducitur et capitur vel a milvo, vel ab aucupe. Pro *seducta* hebraice est פוּלְחָה *potha*, id est flexilis, facilis, seductilis: Septuaginta ἀνοήτης, id est insipiens, *amens*, uti legit Isidorus Pelusiota, lib. IV, *epist.* 137; Aquila et Symmachus, *decepta*; Leo Hebræus, *stotida*, quæ scilicet facile se sinit capi et decipi, quia simplex et carens corde, id est intelligentia et sagacitate: rursum corde, id est cordato animo et memoria. Unde Syrus vertit: *Factus est Ephraim quasi columba puella* (parvæ ætatis, ideoque ignara, inexperta et seductilis, cui non est cor, animus, animique fortitudo; Arabicus Alexandrinus: *Factus est Ephraim ut aves insipientes, et non est illi intelligentia*; Arabicus Antiochenus: *Factus est Ephraim sicut columba non habens intellectum, neque cor.*

Nam primo, columba cum singulis mensibus Columba excors. ova pariat et pullos excludat, videatque singulos Primo.

e columbario et nido continue auferri, ad eum tamen obliviosa et stolidi iterum iterumque, et millies redit; ibique rursum ova fovet, pullos excludit, qui iterum auferantur. Secus faciunt aliæ aves, quæ, ovis aut pullis sublatis, aufugiunt, nidumque mutant: ita Israel licet videret se spoliari, suasque proles capi nunc a Phul, nunc a Teglathphalasar, nunc a Salmanasar regibus Assyriorum, tamen identidem ad Assyrios recurrebat opem postulans. Nota: Aristoteles, lib. *De Generat. et part. animalium*, docet nec columbam, nec ullum animal quod sanguinem habeat posse vivere sine corde: cor hic ergo non physice, sed symbolice accipiendum pro sensu et sapientia, qua præ reliquis avibus carent columbæ. Id maxime verum est in columbis Syriæ, quæ ita nidum et columbarium suum adamant, ut etiamsi per centum milliarum et amplius ab eo abducantur, et in peregrina ignotaque regione constituantur, tamen vel ex odoratu, vel ex sagacitate et instinctu naturæ cognoscentes ubi sit suum columbarium, si libere ex alto avolare sinantur, mox ad illud directe paucis horis contento volatu revolunt: unde Syri columbis pronuntiis et veredariis utuntur, uti oculati testes mihi retulerunt, de quo plura cap. XI, 11. Tales erant Israelitæ in Syria, qui opes suas in idola stolidè profundebant, quin et filios proprios idolo Moloch comburendos quasi insani tradebant, atque ob hæc vastabantur ab Assyriis: ipsi tamen spoliati opibus et orbatii filiis, sine ullo quasi doloris aut dispendii sensu redibant ad sua idola, æque ac ad Assyrios, eorumque opem et amicitiam ambiebant, quod æque vecors et stultum erat, ac si quis lupo ovem aut prolem committeret. Erat ergo Israel excors, ingens sine medulla pepo, et cucurbita. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus, Hugo, Arias, Theophylactus, Ribera, Mariana et alii.

Secundo. *Secundo*, columba est vecors et excors, quia, ut ait Arias, cum reliquæ aves retia caveant et aucupem fugiant, columba tamen adeo stupida est, ut propter objectam escam, præsertim tempore nivis, sponte in retia incurrat; mox enim ut videt abeuntem eum qui retia tetendit, in illa ad escam devolat. Rursum S. Basilius, epist. 175 ad *Julittam*: « Ars, ait, quædam est aucupandi columbas, videlicet talis: ubi unam ceperunt qui capiendis illis student, cicurem illam reddunt, et ad humanum convictum assuefaciunt. Deinde unguento alas illius perungunt, sinuntque conjungi agrestibus; illa vero per unguenti fragrantiam agrestem illum ac liberi passus gregem, ad possessionem transfert ejus, cujus ipsa domestica est. Bene olentes autem sequuntur et reliquæ, atque ita in potestatem columbarii veniunt. » Prudentius quoque in *Hamartigenia* luculenter omnes modos enumerans, quibus ab aucupibus columbæ decipiuntur, ostendit totidem fere illusionibus hominum animas a dæmone in tartara

detrudi. Hinc et Christus, *Matth. x, 16*, monet ut simplicitatem columbæ cum serpentis prudentia copulemus, eaque illam acuemus et custodiamus, ut scilicet ita simus simplices, ne aliis noceamus; sed et prudentes, ne aliorum insidiis capiamur, prudentia enim sine simplicitate calliditas est; simplicitas sine prudentia, stultitia est. Hinc Prudentius Evam a serpente deceptam columbæ comparat:

Eva columba fuit tam candida, nigra deinde
Facta per anguinum malesuada fraude venenum.

Insuper columba domestica a columbis alterius columbarii, sibiloque aucupis illecta, in illud sponte se infert, seque capi permittit. Denique solent aucupes exocolatam columbam in reti ponere, quæ subsultans et in reti ludens, eoque se illaqueans, ad idem cæteras columbas allicit. Ea Græcis *παλεύρα*, teste Suida, dicitur a *παλεύειν*, quod est seducere, seu in laqueum inducere. Unde Aristophanes in *Avibus* loquens de columbis ait: « Et cogit paleutriam agere (columbas) alligatas in reti. » Similes paleutrias anates vidi in Belgio, quæ in lacubus et paludibus jungentes se anatibus sylvestribus, eas abducebant in retia, magna herorum voluptate et quæstu. Ita Israelitæ sponte in laqueos et aucupes, puta in Assyrios et Ægyptios incurrebant, se suaque illis debebant, hostesque suos æstimabant amicos. Hoc est quod explicans subdit Osee: « Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, et quasi volucrem cæli detraham eos. » Id maxime verum fuit in Hosee ultimo rege Israel: hic enim cum esset tributarius Salmanasar regis Assyriorum potentissimi, stolidè rebellavit, ac contra eum imploravit opem Sua regis Ægypti; quare indignans Salmanasar, Samariam cum rege et regno evertit, *IV Reg. cap. xviii, 10*.

Moraliter, tales sunt qui occasiones peccatorum, v. g. societatem puellarum, aut pravorum sociorum non vitant, imo ambiunt, unde corrunt in peccata et gehennam. Quid stolidius quam sponte Assyrio, id est dæmoni, se dedere, quam sponte in ruinam æternam se præcipitare? Ita Theophylactus. Vere S. Augustinus, lib. I *Confess. cap. xiii*: « Quid est miserius misero non miserante seipsum? » Sapienter monet S. Ephrem, ode *In eos qui assidue peccant et raro penitent*, tom. I: « Fuge, ait, scorpionem, cujus nosti stimulum: fuge serpentem cujus exploratam habes perniciem. Qui secundo in eundem impegit lapidem, cæcus est, aut mente captus. »

Tertio, columba notat ingratum erga bene de *Tertio* se meritum. Nam mas ubi robustior evaserit, ex consortio matris patrem expellit, itaque ei conubio jungitur, ait Horus, *hierogl. 54*, et Aldrovandus in *Columba*, pag. 418. Sic Israel ingratus fuit Deo optime de se merito, eumque expulit e throno matris suæ, puta Synagogæ, quam

Quarto. sua idololatria constupravit, et conspurcavit. Quarto, columba est vecors, quia, ut docet Plinius lib. X, cap. XXXVI, et ex eo Sanchez sibi in colorum varietate mire placet; unde ut eam columbæ in pennis suis alisque ostendent, inani quadam jactantia eas inter se collidunt et implicant, ut resonent strepitumque edant. Ad strepitum excitantur accipitres, qui advolant, easque implicitis alis avolare non potentes, facile capiunt. Ita dum vanæ gloriæ, suæque pulchritudini indulgent, ultro sibi mortem adsciscunt: sic et Israel sua superbia, jactando suas opes, suæque terræ fertilitatem et amœnitatem, illexit Assyrios ad eam invadendam et capiendam. Sic et hodie multas venustas et ostentatio est causa ruinæ et interitus. Vere Poeta:

Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, et rixæ multo minus invidiæque.

Denique Israellem imprudentem comparat columbæ seductæ et insipienti, quia est et columba sapiens, de qua dicitur: « Quis dabit mihi pennas, sicut columbæ, et volabo, et requiescam? etc., cujus pennæ deargentatæ, et posteriora dorsii ejus in pallore auri, » *Psalms*. LVII. Ita S. Hieronymus.

Symbolice, cor est bulla pectoris, et bulla est cordis symbolum. Bullam enim gestabant nobiles in pectore, ut eam inspicientes se homines et rationales cogitarent, si corde et mente excelleret. Rursum cor arcano sermone notat consilium, ait Pierius *hieroglyph.* XXXIV, et vicissim bulla Macrobio dicitur ἀπὸ τῆς βουλή; id est consilio: tam ergo bulla, quam cor, symbolum est, monitor, indexque consilii. Hinc Salomon orat III *Reg.* III, 9: « Dabis servo tuo cor docile, » id est sapiens plenumque consilio, « ut populum tuum judicare possit. » Ex adverso parent corde principes et subditi, qui sine ratione et consilio regunt aut reguntur, qui non animadvertunt quid eligant, quid faciant, quem finem sit res habitura, in quas difficultates et ærumnas se conjiciant; sed temere objecta voluptatis, opum aut honorum esca, eam invadunt cum jactura vitæ, status et animæ. Sic Judæis ait Jeremias, cap. V, 21: « Audi, popule stulte, qui non habes cor. » Et Sapiens, *Prov.* cap. VI, 32: « Qui autem adulter est, propter inopiam cordis perdet animam suam. » Et cap. XI, 12: « Qui despicit amicum, indigens corde est. » Et cap. X, 13: « Virga in dorso ejus qui indiget corde. » Sic Plautus ait de muliere: « Cui pectus sapiat; nam cor non potest: » quia nullum habet. Sic Tertullianus, lib IV, cap. X *Contra Marcionem*, ait, eum nec cor, nec cerebrum habere.

Videtur ergo peccator, qui stulte et imprudenter parva præ magnis, caduca præ solidis, momentanea præ æternis ambit et amplectitur, non habere cor; quia illud ei eripuit Plutus, Venus, fastus, etc. Exempla ad litteram illustra suppetunt. Narrat ex Prospero Gabriel Inchino, Canon.

Eccles. Lateran. serm. I *De puritate cordis*, rem miram de divite avaro, qui cum mortuus esset, hæredes aperuerunt corpus, ac singula lustrantes, non invenerunt cor: quod undequaque requirentes, tandem in cumulo nummorum ejus aureorum reconditum et sepultum invenerunt; quin et dæmonem specie draconis cordi assidentem, illudque discerpentem viderunt, eumque sibi dicentem audierunt: « Hoc aurum et argentum est pretium cordis, quod mihi vendidit amicus vester, ideoque jure meum est, eoque arbitratu uti possum. » Simile est quod in *Vita S. Antonii de Padua* legimus: cum enim ipse orationem funebrem haberet in funere divitis ejusdam avari, urgeretque verba Christi: « Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum, » entusiasmo actus: Inspicite, ait, mortui thesaurum, videbitis quam hoc Christi dictum sit verum: ibi cor divitis invenietis; quare illud in eo quaesiverunt, et invenerunt.

Eleganter verbisque nervosis docet S. Bernardus, lib. *De Natura et dignitate amoris*, cap. I, impios et carnales non habere cor hominis, illudque in ventrem eorum diffluxisse, et mutatum esse in brutum. Applicans enim eis illud *Psalms*. XXI: « Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei, » subdit: « In angusta quippe corporis parte cor locatum est, ubi quasi medium superiorum sensuum arcem, et corporis inferioris sicut populi humilioris, quasi quamdam regeret et dispensaret rempublicam, totamque circumquaque cogitatum et actionum regionem; sed ad concupiscentiæ carnalis ignem degeneri quadam mollitie liquescens, totum diffluxit in ventrem, et in medium ventris, videlicet non sapiens nisi ea quæ ventris sunt, et de ventre in ventris inferiora omnia confundens, omnia degenerans, omnia adulterans, amoris naturalem affectum pervertens in brutum quemdam carnis appetitum; non solum quæ non licet appetentem cum contumeliis corporis in passionibus ignominie, sed adeo oblitum suæ antiquæ generositatis, ut qui creatus erat Deo soli, a corruptis et corruptoribus suis æstimetur esse potius luxuriæ naturale domicilium, et vitiorum omnium prostibulum. Infelices qui tantum natura reclamante sibi viluerunt, ut animæ suæ locum, qui proprius Dei creatoris erat, et nulli creaturæ communicabilis, sedem Satanæ; sedem spurcitarum et omnis immunditiæ constituerent. »

11 et 12. ÆGYPTUM INVOCABANT, AD ASSYRIOS ABIEVERS. 11
RUNT (q. d. Nunc Ægyptiorum, nunc Assyriorum et 12.
opem invocare solent Israelitæ. Unde mox de more fursum eam invocabunt): ET CUM PROPECTI FUERINT, EXPANDAM SUPER EOS RETE MEUM, — ut ab Assyriis reti quasi capiantur, a quibus opem sperabant, patet IV *Reg.* XV, 29, et cap. XVII, 24; ita Theodoretus: rete vocat exercitum Assyriorum. Hinc secundo, q. d. Cum Hosee opem Sua regi

Ægypti invocabit, « abierunt, » id est abibunt et captivi ducentur Israelitæ « ad Assyrios. » Ita S. Hieronymus. Verum sic « abierunt, » non respondet « cum profecti fuerint expandam super eos rete. » Nam hoc sensu rete expansum erat a Deo, antequam abirent et proficiscerentur in Assyriam, quia hoc reti capti et abducti sunt.

Tropologice.

Tropologice, Ægyptios et Assyrios invocant, qui non Dei, sed hominum favorem ambiunt, iis adulantur, dant munera, ut præbendam, vel statum ad quem aspirant assequantur, sed Deus super eos expandit rete; puta fastidia, molestias, æmulationes, ignominias, morbos, mortem, etc., quibus illaqueantur, et misere vivunt, et contabescunt.

QUASI VOLUCREM COELI DETRAHAM EOS, — *q. d.* Detraham Israelitæ ex altissima et munitissima urbe Samariæ (hæc enim ædificata erat in monte Somer, indeque vocata est Samaria, IV Reg. XVI, 24), quam dabo expugnandam et vastandam Assyriis, perinde ac aves arte aucupum, puta per immissos falcones, ex altissimis arboribus detrahuntur, capiuntur et occiduntur.

SECUNDUM AUDITIONEM, — *q. d.* Sicut olim audivit et monitus est Israel a Mose, Deuter. cap. XXVII et cap. XXVIII, scilicet se puniendum a Deo, si ab eo deflecteret ad deos gentium, ita nunc ab eo punietur et cædetur. Ita Vatablus, Clarius et a Castro. Aliter alii, *q. d.* Sicut totus eorum cœtus auditus est inclamare et poscere opem deorum et gentium, ita totum pariter cædam et plectam. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo et Lyranus.

Vers. 13.

13. EGO REDEMI EOS (liberavi eos tum ex Ægypto, tum ab aliis hostibus, puta Madianitis per Gedeonem, Philistæis per Samsonem, Ammonitis per Jephthæ, etc.) : ET IPSI LOCUTI SUNT CONTRA ME MENDACIA, — *q. d.* Ipsi tamen hanc redemptionem non mihi, sed vel idolis, vel aliis gentibus mendaciter adscripserunt, mentiti sunt quod dii gentium eos salvassent, non ego : ita S. Hieronymus, Chaldæus, Theodoretus, Cyrillus, Vatablus et alii. Sic Hebræi educti ex Ægypto, cum Moses abesset, acciperetque legem a Deo in Sina, fabricarunt sibi vitulum, puta Apin, eique acclamarunt : « Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti, » Exod. XXXII, 8.

ULULABANT, — *q. d.* Israelitæ ululabant præ miseris et ærumnis, puta præ defectu tritici et vini, præ fame, siti, etc., nescientes aliud quam gemere et plorare, nec memores tunc opem meam esse implorandam. Ita Arias, Ribera et a Castro. Secundo, S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo et alii, *q. d.* Ululabant more Gentilium bacchantium aut furentium, qui ululata et horrendis clamoribus deorum opem exposcunt, putantes quod iis aures deorum ferient et pertendent, uti fit apud homines.

Vers. 14.

14. SUPER TRITICUM ET VINUM RUMINABANT. — Non dicit, comedebant, sed ruminabant, ut eos similes bestiis ostenderet, ait S. Hieronymus, quæ non

faciunt aliud quam comedere et ruminare, id est cibum comestum in os regerere, rursumque mandere, itaque jugiter cibum ex ore in stomachum, et ex stomacho in os mittere et remittere, *q. d.* Non aliud cogitant, non aliud somniant, quam escas et ventrem, modumque ea comparandi, ob hocplorant, ob hoc ululant, dicentes cum patribus suis : « Quis dabit nobis ad vescendum carnes ? Recordamur piscium quos comedebamus in Ægypto gratis : in mentem nobis veniunt cucumeres et pepones, » Num. XI, 4. De cætero non cogitant a quo ea petere ; aut si eis donentur, cui gratias agere debeant, quia « recesserunt a me. » Hinc omnia tribuunt fortunæ, aut diis suis, non meæ providentiæ. Ita Vatablus, Clarius et Arias (1).

Aliter S. Hieronymus et Chaldæus, quasi dicant : Præ copia tritici et vini, quæ ruminant quasi bestię, recalcitrarunt et recesserunt a me. Verum quia ululabant præ fame hinc potius inopia laborabant, quam copia. Pro ruminabant hebraice est *יִתְגַּרְרוּ* *itgoraru*, quod et recentiores vertunt, *conveniebant, congregabant se* ; Septuaginta vero, *concedebant se*, scilicet cultris ad placandos deos, ut ab iis impetrarent triticum et vinum. Sic enim fecerunt sacerdotes Baal ad eliciendum ignem e cælo, III Reg. XVIII, 28. Ita Cyrillus et Theophylactus qui addit : Virilia sibi amputabant, ut sanctius diis ministrarent, ut faciebant cultores Rheæ matris. Noster optime vertit, « ruminabant, » quia hoc recte significat gulam Hebræorum, ob quam murmurare et ululare solebant ; et *itgoraru* id proprie significat. Nam *גֹּרֶן* *goren* est guttur ; inde *גֹּרֵר* *gorer* idem est quod gargarizo, guttur mulceo, vel proluo, uti Philoxenus, teste Aristotele in *Ethicis*, optabat sibi guttur gruis, ut diutius cibi potusque voluptatem et delicias sentiret. Et Alciatus hoc dat emblemata gulosi :

Gurgulione gruis, tumida vir pingitur alvo,
Qui larum, aut manibus gestet onocrotalum.

Ita Forsterus, Marinus, et passim Hebræi in *Lexicis*, docent quod *גֹּרֶן* *ghera* significet pabulum præmansum, quod animal ex imo trahit et de novo ruminat, quasi dicas, trahenda, seu rumen ; radix enim *gor*, vel *gorer*, vel *gara*, significat trahere, attrahere, quod in bestiarum stomacho et ore est ruminare, indeque deducitur *goren*, et *גֹּרְגֵרָה* *garghera*, id est guttur, gurgulio, eo quod gutture trahitur et retrahitur cibis æque ac halitus, instar serræ, quæ proinde ab eadem radice a continuo tractu et retractu hebraice dicitur

(1) Sensus textus hebraici hic nobis videtur esse : *Nec clamant ad me in corde, animo suo*, sed alios deos invocant, quando *ejulant in cubilibus suis*, insomnes, mœrore confecti, *propter frumentum et mustum*, cum messis et vindemia non respondet eorum votis, *avertunt se, recedunt a me*, suos deos placaturi, petitura triticum et vinum ab illis, non a me ; cf. cap. II, 7 et seqq. — Inopia frumenti et musti pro quavis calamitate commemorata est. Sic Ackermann et Maurer.

מְגֵהֶרָה *meghera*, quasi dicas, traha : gulonibus enim terra, æque ac horologium, est gula et venter.

Vers. 15. 15. ET EGO ERUDIVI EOS (docui eos legem viamque salutis per Mosen. *Secundo*, « erudivi, » id est, reprehendi et castigavi pravos eorum mores per Prophetas : hoc enim significat Hebræum יִסְרִיתִי *sitsarti*. Ita Leo Hebræus. *Tertio*, Arias : « Erudivi, » inquit, id est instar medici dedi doque eis sana consilia et remedia. *Quarto*, « erudivi » eos ad bellum, puta constrinxi et accinxi eos gladio, inquit Vatablus; sequitur enim) : ER CONFORTAVI BRACHIA EORUM) ut hostes suos debellant. Sic ait David *Psalm. cXLIII, 1* : « Qui docet manus meas ad prælium, et digitos meos ad bellum. » Erudivi ergo eos, et roboravi tot tantisque modis); ET (id est at ipsi) IN ME COGITAVERUNT MALITIAM, — ut mihi rebellarent, ac deos gentium sequerentur et colerent.

Vers. 16. 16. REVERSI SUNT (ad pristinum suum ingenium, pravamque indolem et mores) UT ESSENT ABSQUE JUGO, — ut scilicet essent filii Belial, effrenes, exleges, rebelles, qui omne legis Dei que jugum, quasi vaccæ indomitæ, excutiunt. Unde Chaldaeus vertit : *Aversi sunt ut deficerent a lege*. Legit interpres cum Chaldæo אֵל ol, id est jugum, jam legunt אֵל al, quod Rabbini, Vatablus, Pagninus et Clarius vertunt, *excelsus, altissimus*, a radice אֵל *ala*, id est ascendit in altum. Vertunt ergo : *Revertuntur, at non ad Altissimum*, sed ad vitulos aureos. Videtur notare Jehu, qui cum evertisset Baal, videreturque Deum verum culturus, mox rediit ad vomitum, iterumque cultum vitulorum, quos Jeroboam erexerat, restituit. Septuaginta vertunt : *Reversi sunt in vanum*, id est ad idola. Tropologice, ad vanas opes et honores sæculi. Allegorice, Christus erudit Judæos; sed ipsi ab eo aversi, ejus legem excusserunt, et sagittis linguæ suæ eum confixerunt clamantes : « Crucifige, crucifige eum. » Ita ex Cyrillo Leo Castrius.

Arcus
dolosus
quis ?

FACTI SUNT QUASI ARCUS DOLOSUS. — Qui scilicet, cum suam sagittam mittere et jaculari videatur in unam partem, in quam a jaculante dirigitur, eam diverit, et in aliam partem, imo in ipsum jaculantem, eam reflectit et retorquet, vel ex se, vel quia collimat et jaculatur in materiam durum, aut validam, quæ missam sagittam resiliere facit in jacentem, uti accidit militibus Eugenii tyranni, pugnantis contra Theodosium Imperatorem, quod miraculum ita celebrat Claudianus in ejus *Panegyri* :

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in auctores, et turbine reppulit hastas.

Pari modo Israel et Jehu, cum a me dirigeretur ad excidium Baal et idolorum, reflexus est in me, meumque cultum excidit, et statuit aras vitulorum, easque suo arcu propugnavit. Proprie « ar-

cus dolosus, » sive pravus, distortus et obliquus est, qui inter jaculandum alio mox vertitur (vel a vafro jaculatore, vel ob fabricam arcus ita compositam, vel casu, vel ob defectum arcus) quam in directum quo tenditur et respicit, sicque alium, vel etiam ipsum jaculantem nec opinantem, dimissa ferit sagitta. Unde Illyrica versio, *Psalm. LXXVII, vers. 57*, habet : *converterunt se in arcum inversum*, quales arcus arte fiunt, in quibus semicirculus cum sagitta in adversam partem levi ferri motu reflectitur, insciumque jaculantem configit. Ita Fenella Kemethum regem Scotorum occidit, porrigens ei pomum aureum, ita fabrefactum, ut quicumque illud tetigisset, statim multis telis e pomo prosilientibus transfigeretur, uti narrat Cardanus, lib. XII *De Rerum variet.* cap. LVI.

« Arcus dolosus, ait S. Hieronymus, est qui percutit dirigentem, et vulnerat dominum. » Ita Israel qui contra gentes, earumque deos se armare debebat, adversus se suumque Deum armatus est. Seipsum enim lædit, qui Deum offendit. Unde tropologice S. Gregorius, lib. XXVII *Moral.* xxvii : Convertitur, ait, in arcum pravum arrogans doctor, quia dum contra elationem verba facit, in seipso sagittas figit, sicut arcus perversus ipsum a quo intenditur, percutit, quod vulgo dicitur : « Cornicum oculos configere. » Addit S. Cyrillus : Deus, ait, tetendit Israellem, pugnans cum tyrannide diaboli, quasi proprium arcum adversus idololatriam, quæ universum mundum occupaverat; verum ipsi conversi sunt in contrarium, scilicet in Dei contumeliam et contemptum, ait Ruffinus. Alludit ad *Psalm. LXXVII, 9* : « Filii Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli; » et ad arcum Jehu, quo dolose occidit Joram regem Israel, clamantem : « Insidiæ Ochozia, » IV *Reg. ix, 23*.

Rursum Israel est arcus dolosus, quia alio mittit sagittas fiduciæ et orationis suæ, scilicet ad idola, me relicto, ad quem eas mittere debebat, ait a Castro. *Secundo*, arcus dolosus est, qui videtur tensus et paratus ad jaculandum, cum sit remissus et ineptus. Unde Theodoretus legit ex Septuaginta : *Facti sunt ut arcus non contentus, sed laxatus, qui nullam perniciem hostibus infert; quanquam versionis Septuaginta vera lectio sit contraria, scilicet: Facti sunt quasi arcus intensus*. Quod S. Hieronymus sic tropologice de hæreticis explicat : « Quia, inquit, semper parati sunt ad pugnas et contentiones in perniciem audientium. » Iidem sunt arcus dolosus, ut habet nostra versio, « quia, sicut eorum patriarchæ Judæi, instructi de Scripturis sanctis, adversus Dominum legis et Prophetarum et Evangelii verba vertunt; » depravant enim Scripturas, eisque Deum earum auctorem, ipsamque ejus fidem et veritatem impugnant, quibus recte competit illud *Psalm. LXXVII, 57* : « Conversi sunt in arcum pravum. » Ubi S. Augustinus : « Arcus, inquit, perversus non

pro nomine Domini, sed contra nomen Domini, juxta illud: Non erunt tibi dii alii præter me. Per arcum autem significat animi intentionem (1). »

Tropologica.

Hinc tropologice, arcus pravus vel dolosus sunt, qui intentionem quam in Deum dirigere debebant, dirigunt ad creaturas, v. g. qui jejunia, orationes, eleemosynas, quæ dirigere debebant in Dei honorem, dirigunt ad auram popularem. Ita Guadalupensis.

Rursum arcus dolosus sunt, qui per immanem ingratitude opibus et potentia sua abutuntur adversus illos, quorum opera fuerunt ea consecuti; uti de Eutropio et Habundantio narrat Claudianus, lib. I in *Eutrop.* Ita Delrio, *adagio* 949. Sic maledicus lingua ferit Deum, qui eam dedit ad sui laudem. Sic homicida manu quasi ferit Deum datorem, dum Dei imaginem, puta hominem, occidit. Sic omnis qui peccat, vel ingenio suo, vel facundia, vel opibus, vel aliis naturæ aut fortunæ dotibus a Deo datis, contra Deum pro dæmone pugnat.

CADENT IN GLADIO (ASSYRIORUM) PRINCIPES EORUM (ISRAELITARUM) A FERORE LINGUÆ SUÆ. — Quia scilicet furente et indignante insana lingua, blasphemias in me, pro suis idolis certantes evomue-

(1) Rosenmuller: « Sunt ut arcus remissus, id est qui nervo rumpente, fatiscit, nec ferit jaculando. Quæ comparatio optime quadrat. Israelitæ enim, si aliquando ad meliorem frugem redire cœperunt, mox remiserunt, et in priorem relapsi sunt impietatem. » Non male, inquit Maurer, sed quæ *Psalm.* LXXVIII, 57, est simillima imago, suadet ut de arcu fallaci intelligas verba hebraica, sensumque facias hunc: Deum invenire nesciunt.

runt, cum ab iis opem contra hostes peterent, me spreto. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo et Lyranus. Unde Chaldæus vertit: *Propter pravitatem linguæ eorum*; Septuaginta, *propter imperitiam* (id est stoliditatem) *linguæ eorum*, qua dicunt ligno: Deus meus es tu, et lapidi: Tu me genuisti, ait Cyrillus. Aliter Vatablus et Arias: Furorem enim Dei accipiunt, q. d. Cadent, quia maledica sua lingua concitarunt furorem Dei, qui eos disperdet.

ISTA (est) SUBSANNATIO EORUM IN TERRA ÆGYPTI. — q. d. Hic est mos oilitanus, hæc avita indoles eorum; sic enim me deriserunt et subsannarunt olim habitantes in Ægypto, colentesque Apin. Unde Chaldæus vertit: *Ista sunt opera eorum, dum essent in terra Ægypti.* Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Albertus et Hugo. Aliter Clarius et Vatablus. *Subsannationem* enim passive capiunt, q. d. Ridebuntur ab Ægyptiis, cum ab eis opem poscent; dicent enim: *Ite ad Dominum Deum vestrum, ite ad vestros Assyrios, illi vos juvent.* Aut, ut Lyranus, ridebuntur ab ipso Deo, juxta illud *Psalm.* II, 4: « Qui habitat in celis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos (2). »

(2) Hac prophetia, inquit Paulus de Palacio in *Comment. in XII Prophet. minor.*, indicavit Propheta finem regni Israelis. Historiam habes IV *Reg.* XVII. Duo ergo docet Oseas, alterum, quod lingua principum furebat contra Assyrium, cum tamen melius esset servire ei, quam ab eo vastari; alterum, quod rogata Ægyptus ab Osee rege Israel, ut opem ferret, rogantes subsannavit. At rogatus Deus non subsannasset, sed opem præsentem attulisset.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus Israeli excidium, quod Jeroboam posterosque ejus, se inconsulto creavit reges, cum eisque vitulos aureos coluerit. Unde ait: Ventum seminabunt, et turbinem metent. Secundo, taxat quod amicitiam Assyriorum ambierit, et dato tributo emerit; ideoque ab illis ipsis excindendum prædicit, excisis pariter urbibus et delubris, quæ magnifice ædificaverat tam Judas quam Israel. Nota: Israel, ejusque opera et idola comparat primo, vers. 6, araneorum telis; secundo, vers. 7, vento et turbini, ac culmo evanido; tertio, vers. 8, vasi immundo, id est matulæ; quarto, vers. 9, onagro (1).

1. In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meum, et legem meam prævaricati sunt. 2. Me invocabunt: Deus meus, cogno-

(1) Etiam hic sermo Prophetæ ad ultimam regni Israelitici ætatem referendus est. Ad quodnam vero tempus præcise pertineat, sic explicat Maurer: Versu 14 vates Judæis oppidis munitis iisque recens exstructis confidere dicit; vers. 7, 8, 9, Israelitas cum maxima reipublicæ jactura ad Assyrios confugisse queritur. Vides igitur hanc orationem in Menachemi ætatem optime convenire. Ea enim ætate Usia, qui fuit æqualis Menachemo, oppida et castella exstruxit (II *Chronol.* XXVI, 6, 9, 10), Israelitæ autem ad Assyrios se converterunt, eamque suam inconsiderantiam luerunt mille talentis argenti.

PRIMO, excitatur Propheta ad denuntianda Israeli mala, quæ, primo, probantur justa, ob legem ab Israelitis violatam, 1; secundo, impugnantur ab his, exceptione fidei suæ opposita, 2; tertio, confirmantur repetitione culpæ et indicatione pœnæ, 3; quarto, specificantur commissa, scilicet creatio regum et principum, Deo inconsulto facta, 4; quinto, cultus vitulorum aureorum coeptus, continuatus, inveteratus, 4-6.

SECUNDO, plagæ hinc immissæ recensentur, primo, fructificatio vana vel direpta, 7; secundo, despectio ignominiosa apud gentes vicinas, quarum opem amicitiamque

vimus te Israel. 3. Projectit Israel bonum, inimicus persequetur eum. 4. Ipsi regnaverunt; et non ex me: principes exstiterunt, et non cognovi: argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. 5. Projectus est vitulus tuus Samaria, iratus est furor meus in eos. Usquequo non poterunt emundari? 6. Quia ex Israel et ipse est: artifex fecit illum, et non est Deus: quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ. 7. Quia ventum seminabunt, et turbinem metent: culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam; quod et si fecerit, alieni comedent eam. 8. Devoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immundum. 9. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager solitarius sibi: Ephraim munera dederunt amatoribus. 10. Sed et cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: et quiescent paulisper ab onere regis et principum. 11. Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei aræ in delictum. 12. Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. 13. Hostias offerent, immolabunt carnes, et comedent, et Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum: ipsi in Ægyptum convertentur. 14. Et oblitus est Israel factoris sui, et ædificavit delubra: et Judas multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit ædes illius.

Vers. 1. 1. IN GUTTURE TUO, — *q. d.* Admove tubam ori tuo, aut potius maxima voce et clamore tubali, ac si tubam haberes in gutture, proclama et expectora id quod sequitur, scilicet: Veniet hostis « quasi aquila super domum Domini. » Sic *Isaiæ* LVIII, 1, ait jubetque Deus: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. » Septuaginta vertunt: *In sinu eorum quasi terra.* Cur ita vertent nescire se fatetur S. Hieronymus, nec enim quid tale est in hebræo. Suspicio pro שֹׁפָר *scophar*, id est tuba, eos legisse אֶפְרָא *aphar*, id est, pulvis terræ; et pro חֶכְכָּה *chickecha*, id est in gutture tuo, legisse חֶיֶקֶךָ *chekecha*, id est in sinu tuo. Theodoretus refert istud ad finem capitis præcedentis, hoc sensu: *Subsannatio ista recidet in sinum eorum; fiet enim quasi terra in via; nam hostis veniet quasi aquila.* Porro Theodoretus miscens versionem Theodotionis versioni Septuaginta, legit, *quasi terra in via sicut tuba*; Syrus vertit: *Tonitruum tuum velut tuba (sit), et quasi aquila super domum Domini*; Arabicus: *Et erat in foraminibus eorum quasi terra, et quasi aquilæ in domo Domini.*

QUASI AQUILA SUPER DOMUM DOMINI. — Subaudi, veniet, advolabit, insiliet hostis. Hunc enim comparat aquilæ, quæ in sublime elata, ex improvise instar tormenti involat in prædam, puta in agnos, capras, lepores. Per *aquilam* multi intelligunt Nabuchodonosor: hic enim domum Domini, id est templum, vastavit et incendit, idemque ab Ezechiele, cap. XVII, 3, Jeremia, cap. XLVIII, 40, et Habacuc, cap. I, 8, comparatur aquilæ. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Hieronymus, Theophylactus, Alber-

ambierunt, 8-10; *tertio*, damnum tum ex malis, scilicet aris idololatricis erectis, tum ex bonis, scilicet legibus a Deo datis, sed contemptis, natum, 11, 12; *quarto*, aversio Dei a sacrificiis, et conversio ad punienda peccata Israelitarum, 13; *quinto*, vastatio utriusque regni decreta, 14.

tus, Hugo, Lyranus, Vatablus et Ribera. Verum Nabuchodonosor evertit regnum Juda, non Israel, de quo continue hic agitur.

Secundo, Arias accipit Sennacherib, qui post excisos Israelitas invasit Jerusalem et templum. Alii accipiunt Salmanasar, qui evertit « domum Domini, » id est Israel, qui erat populus quem inhabitabat Dominus.

Tertio, a Castro hic explicat, *q. d.* Veniet Salmanasar tantis copiis et animis, ut videatur non tantum Samariam, sed et Jerusalem templumque excisurus; unde ex Hebræo veritas: *Quasi aquila usque ad domum Domini*, puta usque ad Judam et templum veniet, sed Deo adhuc parente, Judam et templum reipsa non invadet. Denique aliqui per *domum Domini* accipiunt fanum vitulorum: hoc enim idololatræ vocabant domum, id est templum Domini.

Quarto et melius, jungendo primam expositionem cum secunda, per aquilam intelligas hostem in genere, tam Chaldæum, quam Assyrium, puta Nabuchodonosorem, qui Judam et templum, ac Salmanasar, qui Israelem evertit. Loquitur enim Propheta brevis confuse et concise, miscetque subinde Judam cum Israele, et utrique hostes excidiumque intentat: esto crebrius vaticinetur Israeli, uti hic mox ad eum resilit. Israelis enim excidium fuit prævium, vicinum et affine, ac quasi præludium excidii Judæ: eo quod tam Judæ, quam Israelitæ transgressi sint fœdus legemque Dei, ut sequitur.

Porro *domus Domini* hic vocatur templum, quod ex sui origine, Deique institutione commune erat Judæ et Israeli; hinc symbolice tam Israel, quam Juda, erat domus Domini: quia in utroque populo a se electo per sui cultum et templum habitabat Deus. Sic *Jeremiæ* XII, 7, dicitur: « Reliqui domum meam; dimisi hæreditatem meam; »

id est reliqui Judæam. Et cap. XI, 15 : « Quid est quod dilectus meus in domo mea (in terra sancta) fecit scelera multa? » Sic passim apud Prophetas, populus Dei vocatur domus Jacob, domus Israel, domus Juda. Sensus ergo est, *q. d.* Veniet hostis Assyrius et Chaldæus cum magno impetu, feritate et velocitate advolans quasi aquila ad prædam, ut domum Domini, id est terram sanctam, tam duarum, quam decem tribuum diripiat, imo ipsum Dei templum succendat. Cur Chaldæi comparentur aquilæ, dixi *Ezech. XVII, 3.*

Quinto et optime, totus hic versus sic connecti (ut in Bibliis passim sine disputatione media connectitur) explicarique potest : « In gutture tuo sit tuba quasi aquila : » supple, clange et exalta vocem tuam « super domum Domini. » Clangor enim proprie aquilarum vox esse dicitur. Unde auctor Philomelæ :

Dum clangunt aquilæ, vultur pulpore probatur.

An clangant aquilæ?

Et Homerus *Iliad. µ.* « ipsa vero (aquila) clangens volabat flatibus venti. » Quidam aquilæ vocem vocarunt reboatum, propter strepitum gravem avibus alterius speciei, maxime nocentibus, tam inimicum adeoque terribilem, ut earum feratur tardare motum et obtundere, qualis sane regiam avem decebat : quin et draco ipse clangorem aquilæ audiens, terrore percussus intra latebras suas mox se abscondere dicitur. Verum hoc verum est tantum in degeneri aquila, quam vulturinam, vel subaquilam vocant. Nam vera aquila tantum abest ut vocem aliquam edat, aut canat, ut mutam pene physici tradant, aut vix vocalem, idque ex animi magnitudine, qua fame et siti superior, animæ affectus et cupiditates regere et moderari novit : voces enim hujusmodi plerumque intemperantis impotentisque animi affectus, puta inopiam, aut cupiditatem, aut timorem, aut lætitiæ indicant. Ita ex Plinio et Æliano Aldrovandus in *Aquila*, pag. 33. Quin et Aristoteles, lib. IX *Hist. Anim.* cap. XXXI, melanætum, sive pullam aquilam, quam liberalem vocat, invidiæque expertem, ideo non clangere nec murmurare autumat, quia modesta minimeque petulans, affectus moderari ac cohibere melius possit quam ceteræ. Hic sensus planus et appositus videtur. Jubetur enim Propheta tuba clangere instar aquilæ, ut repræsentet clangorem tubarum Chaldæorum et Assyriorum, qui quasi aquilæ feroces involabunt in Samariam, Judæam et templum. Unde huc videtur alludere Joannes, *Apocal. VIII, 13* : « Et vidi, et audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cælum, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra! » Hæc enim aquila erit Propheta, prædicens orbi calamitates imminentes sub tempora Antichristi, uti Osee hic prædicat clades Israeli instantes : vide dicta *Apoc. VIII.* Porro in Scriptura non raro aquila vocatur subaquila, ut *Matth. XXIV, 28* : « Ubi cumque fuerit corpus (cadaver), illic congregabuntur et aquilæ, »

scilicet vulturinæ, sive subaquilæ; vera enim aquila, quia generosa, non cadaver quærit, sed prædam vivam : nec comedit nisi quod ipsa necaverit, teste Aristotele, Plinio aliisque physicis. Allegorice Leo Castrius : Aquila, ait, significat Titi et Romanorum exercitum ac vexilla ; in his enim præferebant aquilas, *q. d.* Romani vastabant Jerusalem et templum, in eoque sua vexilla, puta aquilas, collocabant ob cæsum a Judæis Christum.

2. ME INVOCABUNT (cum sibi exitium imminere vers. 2. sentient, dicentque) : DEUS MEUS, COGNOVIMUS TE ISRAEL, — *q. d.* Nos qui sumus Israel, id est Israelitis, puta Jacobi patriarchæ filii et hæredes, invocamus opem tuam : quia cognovimus et colimus te, o Deus noster ; tu enim nobis tui cognitionem et cultum per Mosem et patres nostros indidisti. Vere Lactantius, lib. I, cap. I : « Nullus, ait, suavior est animæ cibus, quam cognitio veritatis, » præsertim primæ increatæ. Dicit *meus* in singulari pro *noster*; quia respicit nomen *Israel*, quod pariter est singulare quoad vocem, sed plurale quoad significatum : significat enim totum populum. Unde ait : « Invocabunt » in plurali. Hic a toto cœtu Hebræorum, tam duarum quam decem tribuum, descendit ac salit Osee ad unam ejus partem, puta ad Israel, id est decem tribus; contra has enim maxime prophetat, eo quod ipsæ idololatriæ et schismatis fecerint initium eo ipso tempore, quo vivebat et hæc prædicabat Osee; cum duæ tribus post mortem Osee, sub Achaz et Manasse regibus ad idola deflexerint. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Haymo, Hugo, Ribera et alii. Chaldæus vertit : *Omni tempore in quo adduco super eos angustiam erant coram me dicentes : Nunc certo cognoscimus quod non sit nobis Deus præter te : redime nos, quia sumus populus tuus Israel.* Sed frustra clamabunt, meque invocabunt; causam subdit, dicens :

3. PROJECIT (enim) ISRAEL BONUM, — Deum scilicet, vers. 3. ejusque fidem et religionem. Deus enim est omne bonum, tam suum quam nostrum, ut ei singuli merito dicere debeamus cum S. Francisco : « Deus meus, amor meus, et omnia. » *Secundo*, « projecit Israel bonum » virtutis et pietatis, æque ac divinitatis meæ. Idcirco ego pariter a me abjiciam et projiciam eum, quo facto « inimicus persequetur eum. » Causam primam et fontem mali subdit, dicens :

4. IPSI REGNAVERUNT, ET NON EX ME. — *Primo*, vers. 4. taxatur hic populus, quod inconsulto Deo reges sibi creavit proprios, eosque schismaticos : unde et statim cum eis a Deo ad idola vitulorum defecit, tamque schisma a fide, quam a domo Davidis fecit, III *Reg. XII.* Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus. Ubiniota : Pro *regnaverunt* hebraice et chaldaice est *המליכו* *himlichu*, id est regnare fecerunt, reges sibi constituerunt. Quocirca Origenes, hom. 4 in *lib. Judic.*, et Cyprianus *epist. 53*, legunt : *Sibimet regem constituerunt, et*

non per me; principem, et non per consilium meum; clarius Chaldaeus: *Regem sibi crearunt, et non ex sententia mea; constituerunt sibi principes, sed non ex voluntate mea.* Porro Origenes et S. Hieronymus putant hic notari Saulem, cum populus a Samuele regem peteret. Tunc enim Deus dixit Samueli: « Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. » Verum hoc factum jam exoletum erat, et emendatum per Davidem, quem Deus ipse Sauli substituit, regemque a Samuele ungi iussit: nec Saul fuit causa schismatis et idololatriæ, sed tam Judam, quam Israellem, in unius Dei cultu continuit.

Melius ergo idem S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Haymo, Lyranus, Hugo, Ribera, cum Rabbiniis, censent hic notari Jeroboam; hic enim ab Israele creatus fuit rex, fecitque schisma tam a Roboam et stirpe Davidis, quam Deo, ejusque cultu et templo, erigendo vitulos aureos in Dan et Bethel.

An Jeroboam fuerit rex, an tyrannus?

Dices: Jeroboam a Deo per Ahiam Silonitem prophetam designatus fuit rex. Scisso enim pallio in duodecim partes, dixit ei Ahias: « Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit Dominus: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus. » Quocirca Abulensis, in III Reg. XII, Quæst. VIII et IX, censet decem tribus licite fecisse schisma a Roboam, et elegisse Jeroboam in regem. Ratio ejus est: Quia, inquit, ipsæ tribus liberæ erant populusque liber; Roboam autem volebat eas in servitutem redigere, easque regere ut tyrannus, non ut rex: poterant ergo ab eo recedere, et novum regem sibi creare. Populus enim vel republica principibus et regibus dedit imperium in se, puta potestatem et jus regendi populum, sed certis justisque conditionibus: unde et potest illud iisdem auferre, vel imminuere, si ipsi eo abutantur et tyranni evadant. Non enim populus absolute se dedit regi, ut quis dat aurum vel equum amico, ita ut omne suum jus in eum transferat, nec unquam illud revocare possit; sed certis pactis intervenientibus, inter quæ primum est, ut juste ab eo regatur, utque contra hostes ab eo defendatur; quod si id negligat aut violet rex, potest populus revocare potestatem quam illi dedit, eumque regno deponere. Ita Abulensis.

Pro responsione nota: Duplex de Jeroboam est sententia, utraque probabilis. Prior asserit eum creatum esse regem tam a Deo, quam a populo; posterior censet eum creatum a solo populo, non a Deo.

A Deo creatum censet Pineda.

In primis ergo Pineda, lib. II De Rebus Salomonis, cap. II, ita respondet: Jeroboam, inquit, accepit a Deo jus regni super decem tribus ministerio Ahiaë Prophetæ, dicentis III Reg. XI, 37: « Te autem assumam, et regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israel. » Sed postea suffragiis populi non tam cepit jus regni, quam possessionem, III Reg. XII, 20: « Cum au-

disset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum congregato cætu; et constituerunt eum regem super omnem Israel. » Quod non tam pertinet ad jus regni, quam ad solemnitatem quamdam inaugurandi regis, atque regii muneris exercendi. Qua ratione Origenes, Cyprianus, Theophylactus et Theodoretus docent accipiendum hoc Osee VIII, 4: « Ipsi regnaverunt, et non ex me, » id est me inconsulto, suo tantum libito et cupiditatis temeritate regem constituerunt Jeroboam. Queritur enim Deus non de ipso Jeroboam, cui divinitus jus regni collatum fuerat; sed de decem tribubus, quæ ira potius et animi impatientia, quam idonea aliqua ratione ductæ a domo David defecerant, et alteri se regi regendas permiserant. Unde in Hebræo, pro *regnaverunt*, est *המליכו* *himlichu*, id est regnare fecerunt, regem creaverunt. Ita ipse.

Alii ex adverso, et forte probabilius, censent Jeroboam non a Deo, sed a populo creatum esse regem, idque Deum tantum prædixisse, III Reg. cap. XI, 37; nam illa verba: « Regnabis erisque rex, » prædictio sunt tantum et promissio regni, non vero ejus donatio regisque creatio: regni, inquam, dandi a populo per ejus schisma et defectionem a Roboam, quod tamen permittere et non impedire intendit Deus, quia per illud punire volebat idololatriam Salomonis, ut ipse eadem prædixerat III Reg. XI, 41. Quod ergo ait: « Te autem assumam, » idem est quod: Te autem assumi faciam, ita animos populi quos omnes disponam, meaque providentia dirigam, ut assumaris in regem tu, non alius. Idipsum, non aliud, nec amplius significat Deus, dum ait III Reg. XII, 24: « A me factum est verbum hoc, » puta schisma Israelis, quo novum regem sibi creavit. Huic sententiæ plane favet nostra versio hic, quæ habet: « Ipsi (scilicet Jeroboam, et posterius ejus reges Israel) regnaverunt, et non ex me. » Hebræum enim *himlichu* tam significat *regnaverunt*, quam *regnare fecerunt*: sæpe enim sumitur in significatione *kal*, esto sit *hiphil*. Favet et historia lib. III Regum; nam cum cap. XI Dominus tantum prædixerit et promiserit Jeroboam regnum dandum per populum, nusquam autem de facto ipsum unxerit aut creavit regem, sed cap. XIII, solus populus faciens schisma a Roboam per se inconsulto Deo eum regem constituerit; plane videtur a solo populo, non a Deo, ipse creatus fuisse rex. Populus autem creando eum regem peccavit; quia temere, sine consilio et consensu Dei id fecit. Debebat enim in re tam gravi ex prisco more consulere Deum per Pontificem, vel per Prophetam. Deus enim instituerat regnum Hebræorum per Samuelem, volueratque unum esse, non duo: Hebræi enim erant populus et regnum Dei: ac proinde regnum hoc non tantum humanum erat, uti est aliarum gentium, sed et spirituale et divinum. Peccarunt ergo Israelite qui inconsulto Deo hoc regnum immuta-

runt, et mere humanum effecerunt, ac diviserunt, novumque regem sibi crearunt. Sic peccarent populus et clerus, si Pontificem, etiam tyrannice regentem, deponerent: Pontifex enim a Deo auctoritatem accipit et potestatem, non ab Ecclesia, ideoque a solo Deo deponi potest. Jeroboam quoque peccavit: quia licet sciret a Deo prædictum et promissum sibi regnum, tamen illud inivit sine Deo, neque unctus fuit a Pontifice, aut Propheta, sed solius populi tumultuantis vocibus et acclamationibus creatus, illud acceptavit et usurpavit. Secus est de Jehu, qui schismate jam facto, et regno Israelis jam instituto, a Deo creatus et unctus est rex per Prophetam, IV Reg. ix, 6. Quod ergo Deus per Ahiam dicit Jeroboam, III Reg. xi, 31: « Scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus, » intellige non active per me, sed objective et permissive per Israel, puta per populum. Objiciam enim ejus oculis et animis imprudens et tyrannicum responsum et regimen Roboam, quo fiet ut ipse ab eo aversus convertat se ad Jeroboam, eumque creet: quod ego permittam, ut puniam peccata tam Salomonis, quam Roboam. Sicut ergo Christus ait, ob hominum malitiam et infirmitatem necesse esse ut fiant scandala, væ tamen homini illi per quem scandalum venit! ita posita duritie Roboam, et aversione populi ab eo, necessum quasi erat alium, puta Jeroboam, a populo regem creari: væ tamen illi, qui hujus creationis fuit causa et scandalum! Deo enim irato, ideoque invito ea facta est; unde Israelitæ non leguntur Deum consultuisse, nec ex ejus oraculo aut directione, sed motu proprio et temerario regem sibi subito creasse. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Cyrillus, Vatablus, Ribera, a Castro et alii. Prædixit ergo Deus Ahie et Jeroboam, eum regem futurum per tumultum populi, non vero ipse per se eum regem constituit. Taxat itaque Deus hic primo populum, quod sine suo nutu regnum Davidis unum a se constitutum, in duo divideret, quodque ab eo fecerit schisma, ac novum sceptrum et regnum sibi erexerit, creando sibi regem Jeroboam; præsertim quia per hoc schisma prævidebat eum inducturum schisma in fide, et idololatriam. Itaque peccavit populus contra jus non humanum, sed divinum, ac consequenter contra religionem, non contra justitiam. Jure ergo queritur Deus, quod reges in Israel non regnarunt ex se, uti regnarunt reges Juda; quia ipse non instituit regnum Israel, uti instituit regnum regesque Juda.

Secundo, taxat ipsos reges Israel, quod non ex Deo, sed ex se regnarint: quia scilicet aliqui ex eis tyrannice regnum invaserunt, ut Zamri, Amri, Sellum, Manahem, Phaceia, Phacee et Hosee, sub quibus hæc prophetavit Osee, IV Reg. xv et sequent. Alii vero, ut Jeroboam, Jehu, etc., licet a Deo viderentur designati vel electi, tamen non tam ex divina auctoritate et voluntate, quam ex propria cupiditate et regnandi libidine regnum

iniverint: unde et statim ad idola defecerunt, ut sequitur. Quocirca Septuaginta vertunt: *Ex semelipsis regnaverunt, et non ex me, principes exstiterunt, et non indicaverunt mihi*. Denique regnarunt, id est regnum administrarunt, non ex me, id est non juxta meam legem et voluntatem, sed juxta suam tyrannidem et impietatem, præsertim quia per leges et edicta sua sanxerunt idololatriam. Ita Sanchez.

Tropologice, hæc facile est adaptare tyrannis, qui regnum vel invadunt, vel legitime adeptum tyrannice administrant, præsertim qui hæresim, schisma, sacrilegia in regnum invehunt; rursum iis qui ex ambitione potius, quam virtute imperium regimenque ambiunt, et capessunt principatum vel prælaturam, contra quos ait S. Gregorius, I part. *Pastor*. cap. 1: « Dominus per Prophetam queritur dicens: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et ego ignoravi. Ex se namque, et non ex arbitrio summi rectoris regnant, qui nullis fultis virtutibus, nequaquam divinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis recipiunt potius, quam assequuntur. Quos tamen internus judex et provehit, et non cognoscit; quia quos permittendo tolerat, profecto per judicium reprobationis ignorat. » Et S. Bernardus, *De Convers. ad cleric.* cap. xxvii, taxans clericos ambientes prælaturas: « Tollitis, inquit, et non accipitis claves. De quibus Dominus queritur per Prophetam: Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et ego non vocavi eos. Unde tantus prælationis ardor, unde ambitionis impudentia tanta, unde vesania tanta præsumptionis humanæ? Audeatne aliquis vestrum terreni cujuslibet reguli, non præcipiente, aut etiam prohibente eo, occupare ministeria, præripere beneficia, negotia dispensare? Nec tu Deum putes, quæ in magna domo sua a vasis iræ aptis in interitum sustinet, approbare. Multi quidem veniunt, sed considera quis vocetur. »

Aptius hæc adaptat S. Cyprianus Fortunato et Felicissimo, aliisque schismaticis, qui cathedram Pontificiam S. Cornelii legitimi Papæ convellere et invadere moliebantur. Unde scribens *ad Cornelium*, epist. 3, lib. 1, habet hæc auream sententiam: « Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, aut nata sunt schismata, quam inde quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus judex vice Christi cogitatur, cui si secundum magisteria divina (notent hoc hæretici) obtemperaret fraternitas universa, nemo adversum sacerdotum collegium quidquam moveret: nemo post divinum judicium, post populi suffragium, post Coepiscoporum consensum, judicem se jam non Episcopi, sed Dei faceret; nemo dissidio unitatis Christi Ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsim foris novam hæresin conderet. » Et inferius: « Plane Episcopi (schismatici) non de voluntate Dei fiunt; sed qui extra Ecclesiam fiunt, sed qui contra dispositio-

Tropologice, ambitiosi non regnant ex Deo.

nem et traditionem Evangelii fiunt, sicut ipse Dominus in duodecim Prophetis ponit et dicit : Sibimet regem constituerunt, et non per me. »

Reges a Deo dan- tur. Viderunt idipsum per umbram Gentiles, qui reges et principes legitimos a Deo dari creaturæ asserunt. Ita Callimachus : « Ex Jove sunt reges. » Et Homerus passim reges vocat *διογενείς*, Jove genitos, et *διοπατρίαι*, quasi Jovis alumnos. Romulus quoque, primus Romanorum rex, hanc legem sanxit : « Ut nemo regnum magistratumque iniret, nisi auctor fieret Deus ipse, » uti refert Pomponius Lætus, *De Magistr. Rom.* Titus Imperator, teste Suetonio in ejus Vita, cap. IX, duos patricos in necem suam conjurantes non occidit, sed monuit ut desisterent; « principatum fato dari, iniquis, frustra tentari facinus potiundi spe, vel amittendi metu. » Plinius in *Panegyrico Trajani* : « Principem, ait, dat Deus, qui erga genus humanum vice sua fungitur. »

NON COGNOVI — practice, id est non approbavi principes Israelis. Ita S. Hieronymus, Vatablus et alii paulo ante citati. Sic dicit Christus reprobis : « Nescio vos, » id est adversor vos, *Matth. xxv, 12.* Similes phrases plures recenset S. Gregorius, lib. II *Moral. iv.*

ARGENTUM SUUM ET AURUM SUUM FECERUNT SIBI IDOLA (q. d. Ex auro et argento suo conflaverunt sibi idola) UT INTERIRENT, — id est ad interitum eorum; vel, unde interibunt. Tamen enim ut eventum et effectum significat, non causam (1). Hebræa habent in singulari, ut *excinderetur*, id est ut interiret, scilicet argentum et aurum eorum, cum ab hoste Assyrio vel rapietur, vel incendio consumetur. Quare minus recte hoc aliqui ad homines referunt eo sensu, q. d. Totam copiam auri et argenti contulerunt in fabricam idolorum; ita ut multum de suis opibus detraxerint. Hebræum enim כרר *carat* significat *excindere, succidere, perdere*; et ad hostes pertinet. Unde sequitur : « Projectus est vitulus tuus, » quem ex auro tuo fabricasti.

Moraliter, proprie avari aurum et argentum faciunt suum idolum; quia illud præ rebus omnibus adamant, quærunt, tuentur, Deoque sæpe præferunt : unde avaritia ab Apostolo vocatur « idolorum servitus, » *Ephes. v, 5.* Vide ibi dicta.

Vers. 5. 5. PROJECTUS EST VITULUS TUUS, SAMARIA. — Hebraice *projectit* (scilicet Deus) *vitulum tuum, o Samaria!* quia fecit ut tecum caperetur ab Assiriis. Septuaginta legentes aliis punctis זנח *zenach*, in imperativo, vertunt : *Projice vitulum tuum, o Samaria!* R. David et Arias vertunt : *Elongabit se a te, vel, projiciet te vitulus tuus*, puta Apis quem colis, quem amas, et in quo omnem spem tuam reponis. Hebræi enim carent casibus : unde עגל *eghal* tam est *vitulus* in nominativo, quam *vitulum* in

(1) Denotatur particula למען *lemaan*, non quidem finis ab idololatriis intentus, nec simplex eventus, sed reatus et eventus necessarii causa, ut *Mich. vi, 14*, docetur, improba opera ipsis cedere improbis in perniciem.

(Rosenmüller.)

accusativo. Porro præterita accipe pro futuris : *projectus est*, id est projicietur; *projectit*, id est projiciet. Est enim prophetia (2).

USQUEQUO NON POTERUNT EMUNDARI? — q. d. Quamdiu durabit ista obstinata voluntas vitulos et idola colendi? utique usque ad excidium et captivitatem Assyriacam : « Quæ tanta insania, ait S. Hieronymus, me dante locum poenitentiae, illos ad sanitatem nolle reverti? » Chaldæus nectit hæc præcedentibus, itaque vertit : *Exarsit furor meus in eos, quamdiu non potuerunt* (quia obstinate noluerunt) *se purgare ab idololatria.* Hebraice est, *usque quando non poterunt innocentiam*, supple comparare sibi Israelitæ, id est quamdiu impuris et immundis animis erunt propter idololatriam? Ita Vatablus.

6. QUIA EX ISRAEL ET IPSE EST, — q. d. Israelis opus et figmentum est hoc idolum vituli, puta Apis Ægyptii, uti et alia idola aliarum gentium stulta figmenta sunt. Patet ex seqq. Hunc enim vitulum primo finxerunt Ægyptii : inde Hebræi exeuntes ex Ægypto eundem formaverunt in deserto, *Exodi xxxii, 4.* Hos imitatus Jeroboam eundem conflavit, cum fecit schisma a Roboam et Juda. Sensus est, q. d. Apis non est deus, non est numen, nil ex se habet divinitatis aut potentiae; sed deus effectus et formatus est a stultis Ægyptiis et Israelitis.

QUONIAM IN ARANEARUM TELAS ERIT VITULUS. — Probat Apin non esse deum, quia ab Assiriis disperdetur, q. d. Licet aureus hic vitulus quasi deus jam magni fiat ab Israelitis, tamen brevi ab hostibus exterminabitur, et difflabitur, ut tela araneæ, sive ut fila in autumnno per aerem volantia, quæ per ventum in atomos et in auram dis-

(2) Variant antiqui et recentiores interpretes in explicando hoc versu, cujus tota difficultas pendet a subjecto primi membri. Nonnulli enim : *Projectit Deus vitulum tuum*, Samaria, Deum facientes subjectum. Alii subjectum faciunt vitulum in hac sententiam : *Projectit vitulus tuus, Samaria, eos, Israelitas*, id est, in causa est cur rejiciantur (cf. cap. x, 15), quo eodem redit ratio eorum, qui זנח *zanac*, absolute accepto sic interpretantur verba: Rejectionem affert, efficit, creat vitulus tuus, Samaria. Primo loco posita interpretatio durior, inquit Maurer, quod in præcedentibus et subsequentiis in prima persona loquitur Deus; altero et tertio loco prolata justo artificiosior est. Mallem igitur, quod miror adhuc nemini in mentem venisse, subjectum membri primi facere idem quod est membri secundi, אפי *aphi*, *ira*, inquam, in hunc sensum : *Rejecit vitulum tuum, Samaria, exarsit ira mea in eos.* Simplicior tamen eademque aptior sententia prodit pergit idem, si *zanac* per *fatet* vertas, seu *detestabilis est vitulus tuus.* Quem sensum haud admittendum censemus; hanc enim significationem verbi *zanac*, quæ est N. G. Schræderi, veteres interpretes plane ignoraverunt, unde eam in usu unquam fuisse merito dubitatur, nec poscit eum locorum, quibus verbum illud occurrit, ullus. E contra, ut ipse observat Maurer, non potest negari, commendari primam significationem eo quod vers. 3, sub hoc verbo subest eadem, eaque hic admissa haud inelegans nascitur oppositio verborum : *Projectit Israel bonum, Projectit vitulus tuus, etc., vel Projectit vitulum, etc.*

solvuntur et abeunt. Vult dicere : Idolium est opus inutile, evanidum, ac proinde se suosque cultores adjuvare impotens planeque infirmum et invalidum.

Pro *telas araneorum* hebraice est סַבִּיבִים *scebabim*, quod R. David, Arias et Vatablus vertunt, *scissilia, fragmenta, frusta*; Chaldaeus, *asseret*; Symmachus, *instabile*; Quinta Editio, *vagus et fluctuans*; Septuaginta, *πλανῶν*, id est *seducens* vel *decepiens*, q. d. Assyrii confringent et captivum abducent Apin, qui Israelitis seducit. R. David, R. Abraham, et ex eis Pineda in *Job xviii, 5*, vertunt *scintillas*, q. d. Samaritæ fecerunt vitulum æreum, splendentem et scintillantem; sed scintillæ splendoris in suos cultores desævient, velut scintillæ ignis. Insuper ipsi velut levissimæ scintillæ statim peribunt et exstinguentur. Moraliter peccator per usuras, fraudes, etc., parans sibi opes, præbendas, dignitates magnis laboribus et molestiis, quid nisi telas araneorum texit? quæ mox vento casuum humanorum, ac præsertim mortis, diffilabuntur et evanescent; nec eum in Dei iudicio tegere aut vestire poterunt; imo quæ quasi scintillæ ignem gehennæ illi succendent : vide dicta, *Isaiæ cap. lix, 6*.

Vers. 7. 7. VENTUM SEMINABUNT, ET TURBINEM METENT, — q. d. Frustra laborarunt colendo Apin; nullum enim ex eo fructum capient, nisi turbinem excidii et captivitatis. Nota pulchram metaphoram, ab agricola seminante et metente mutuam, quæ crebra est in Scriptura; nam seminare significat operari; metere, mercedem operis recipere; ventus, opus inane, sterile, futile; turbo, calamitatem, scilicet captivitatem. Ita Mariana et alii. Rursum, alluditur ad ventum, qui quasi semen intra terram ex exhalationibus conceptus et genitus, cum in lucem et aerem eruperit, ciet pulverem, turbinemque infestum excitat. Significat ergo hoc adagium, laborem idololatrarum et impiorum in colendis suis idolis non tantum esse frustraneum, sed et noxium. Quid enim fructus speret qui ventum seminat, nisi terræ motum et pulveris nubem? horum enim causa est ventus in terra conclusus. Unde Arabicus Alexandrinus vertit : *Seminaverunt ventum, et in perditione auferentur; non implebitur manipulus de hordeo*; Arabicus Antiochenus vero : *Seminaverunt planities majores eorum, ut pasceretur* (vitulus Samariæ, de quo præcessit) *eas; non fuit autem illis arundo, neque virtus ad faciendum*.

Notat Antonius Fernandus in *vision. xiii, sect. iv*, quod turbo pulverem dissipans apposite quadret in tribulationes quibus homo jaectatur, homo, inquam, qui est pulvis et cinis a primæva illa maledictione peccati. Unde est illud *Psal. i, 4* : « Non sic impii, non sic : sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ. » Ubi S. Hilarius : « Ut sit, inquit, pœna ludibrosa; levissimus quippe terræ pulvis, paleæ, et hujusmodi aliæ quisquiliæ nihil aliud sunt quam rapidis

Indibria ventis. » Et quid est homo post peccatum, nisi merum ludibrium tentationum et calamitatum undique ingruentium, eumque huc illucque raptantium? Hoc est quod ait Isaias, cap. *xxi, 1*, excidium Babyloni miserrimum denuntians : « Onus deserti maris. Sicut turbines ab Africo veniunt de terra horribili. »

Quærit S. Gregorius in illud *Job xxxviii, 1* : « Respondens autem Dominus Job de turbine dixit, » cur Deus de turbine sit locutus? ac respondet, quia flagellato loquebatur : durabat nempe illa adhuc tempestas malorum, qua Deus flagellabat Job : idcirco non alius flagellanti e quo loqueretur conveniebat thronus, quam turbo.

Tropologice, ventum seminant, et turbinem metunt, qui bonum operantur ut inanem gloriam, vel quæstum sordidum aucupentur : hæc enim ut turbo, mille curarum, sollicitudinum et dolorum flatibus æstibusque eos exagitat. Ita Cyrillus. Sic fere et Theophylactus quem audi : « Seminans in carne, et ex carne corruptionem metens, ventis corrumpenda, levia et vacua seminat, a spiritu, seu flamine nequitiae noxam hanc recipiens. Nec jam robore præstat, ut faciat opus animam alens. Nec enim dicere cum D. Paulo potest : Omnia possum in eo qui me confortat, Christo. Si unquam quidquam operetur boni, non juxta divinum hoc scopum faciens, sed ad humanam quamdam gloriam, vel aliam rationem non commendabilem, dæmonibus istud impertit. » Ubi nota Theophylactum de more sequi versionem Septuaginta. Septuaginta enim sic vertunt : *Corrupta vento seminaverunt, et subversio eorum suscipiet ea*, quod tropologice de hæreticis explicans S. Hieronymus : « Isti, inquit, ventum seminant sive ἀνεμίζουσα, quæ a vento corrupta sunt semina, quæ medullam non habent, quam Græci ἐντραπίουον vocant; et idcirco vacua seminantes, inania vacuaque recipiunt; imo seminantes in carne, de carne metunt corruptionem, et circumferuntur omni vento doctrinæ. » Ita sementi seges respondet.

CULMUS STANS NON EST IN RO, GERMEN NON FACIET FARINAM. — Ex Septuaginta S. Cyrillus legit et explicat, q. d. *Similes erunt manipulo spicarum carentium granis, quæ inutiles sunt ad conficiendum panem*. Adagium est simile priori, imo prioris pars et explicatio, q. d. Idololatræ ventum seminant, et turbinem metent; quia ex semine eorum non nascetur culmus et germen, quod crescat et maturescat in grana et segetem, ut ex ea fiat farina et panis edulis; sed totus culmus in germen et inanem spicam abibit, q. d. Omne opus eorum, puta cultus, idolorum, nullum eis afferet fructum, nil opis divinæ, nil consolationis, nil boni pariet; ac nominatim culmum, et germen faciens farinam, id est messem et segetem, rerumque copiam et opes, quas ab hisce suis diis sperant, eis non dabit. Unde Chaldaeus vertit : *Omnes eorum opes et segetes deprædabitur hostis, vel disperdet*

Tropo-
logice.

Deus, ut fiant extreme pauperes. Est synecdoche: ex culmo enim et germine segetem, omnesque opes intelligendas relinquit. Ita S. Hieronymus et Ruffinus quem audi: « Apud te, inquit, nihil fertilitatis firmitatisque remanebit, ut solet in culmo, cujus proceritas per aliquam aeris injuriam, spicæ plenitudinem non creaverit. Ita igitur et tu nihil emolumenti consequeris, nec ulla culturæ respondebit industria (1). »

Tropo-
logice.

Loquitur, ut dixi, de idolis et idololatriis: a pari tamen et simili hoc adagium adaptes, ait Delrio *adagio* 948, ostentationi virtutis non solidæ, rebusque modice duraturis, nec ad felicem exitum perventuris; quales esse solent divitiæ male partæ, immodicæ diligentia, studia intemperata, præcocia puerorum ingenia, conciones, disputationes et scriptiones supra vires, supra doctrinam et ingenium. De quibus verum est illud Ptolemæi dictum prolog. in *Almagest.*: « Qui scientiam suam ultra astutiam quæ in ipso est extendit, est sicut pastor debilis cum multis ovibus; » has enim regere, pascere et impinguare nequit. Quocirca S. Gregorius, lib. VIII *Moral.* cap. XXVIII, tropologicæ hæc Prophetae verba hypocritis adaptat: « Culmus, inquit, germen non habet, cum vita virtutum meritis caret. Farinam culmus non facit, cum is qui in præsentis sæculo proficit, nil subtilitatis intelligit, nullum boni operis fructum reddit. Sed sæpe et cum fecerit, hanc alieni comedunt; quia et cum bona opera hypocritæ ostendunt, de his malorum spirituum vota satiantur. Qui enim per hæc placere Deo non appetunt, nequaquam agri dominum, sed alienas pascunt. Fecundo itaque hypocrita et neglecto palmiti similis, servare fructum non valet; quia botrus boni operis in terra jacet. Sed tamen hac ipsa vecordia sua pascitur (ut ait Job), quia pro bono opere a cunctis honoratur, cæteris præeminet, subjectas hominum mentes tenet, majoribus locis attollitur, favoribus nutritur; sed tunc se stulte egisse intelligit, cum pro delectatione laudis sententiam divinæ correptionis acceperit. »

Denique Leo Castrius, per culmum et germen non faciens farinam, accipit diram famem, qua a Deo puniti sunt Judæi ob occisum Christum, quando obsessi a Tito fame extabuerunt, adeo ut et matres comederent filios.

Vers. 8.

8. DEVORATUS EST ISRAEL, (hoc est, opes Israelis, vires, fama et gloria attrita et absumpta sunt ab Assyriis, q. d. Israel mixtus idolis et gentibus, proprium et nobile Israelis nomen amisit), FACTUSQUE EST QUASI VAS IMMUNDUM, — sordibus et fæcibus plenum, puta matula, ut omnium gentium sordes, ignominiam et probra unus excipe-

ret; matulam enim verterunt alii interpretes, teste Ruffino. Idem recte dicas de quovis fideli peccatis inquinato et polluto. *Immundum vas sive inutile*, ut vertunt Septuaginta: « Hebræi matulam vocant, ait S. Hieronymus, quo ad projicienda stercora uti solemus. » Et Ruffinus: « Nunquam, ait, Israel honesto delegatus officio est, ut post libertatis ac dominationis insignia, saltem inter servos liberaliter censeretur; sed quasi vas ad naturæ requisita compositum, ita contumeliam sordibus implebatur, » Sic Varro, Plautus et alii hominem vilissimum et sordidum vocant *matulam*, dicuntque: « Non homo est, sed matula. » Unde et Martialis:

Dispeream si tu Pyladi præstare matellam
Dignus es, aut porcos pascere Pirithoi.

Ita Judæi ob cæsum Christum a Romanis capti, et ad stercora exportanda damnati, stabularii et matularii effecti sunt. Unde Juvenalis, *Satyra* III:

Judæi, quorum cophinus fœnumque supellex.

Quin et fœtorem genti toti proprium contraxerunt, quem non nisi baptismo eluere possunt, si convertantur ad Christum. Unde a Poetis *fœtentes* appellantur, et tales experientia sentimus. Ita Martialis, lib. IV, *epigr.* IV, fœtentem Judæorum halitum conjungit cum exhausta palude, cum aqua sulphurea, cum fumante lychno, cum vulpino stercore, cum viperino cubili. Et Fortunatus, lib. V *Carm.*, epist. ad Gregorium:

Abluitur Judæus odor baptismate divo,
Et nova progenies reddita surgit aquis.
Vincens ambrosios suavi spiramine rores,
Vertice perfuso chrismatis efflat odor.

Pari modo peccatores, præsertim scorta, sunt hominum, imo diaboli, matulæ, ait Delrio *adagio* 949; venter enim gulosi et luxuriosi quid aliud est, quam matula, quam latrina, quam cloaca? Dum ergo hanc per diem sæpe visere, inspicere et olfacere cogitur, cogitet talem esse ventrem, et multo magis animam suam. Huc pertinet illa meditatio S. Bernardi: « Cogita, o homo, quid fuisti, quid es, quid eris. Fuisti sperma fœtidum; es vas stercoreum: futurus esca vermium. » Ita tentationes gulæ superavit B. Jacoponus, carnes putidas identidem applicando ori et naribus; ac libidinis ignem superavit odorando cadaver purulentum mulieris adamatæ monachus ille in *Vitis Patr.* lib. V, tract. 5 *De fornicatione*, § 22.

Scorta
matulæ
diaboli.

Porro quam hoc nomen et obsequium matulæ vile et infame sit, docuit adolescens Spartanus, qui, ut refert Plutarchus in *Apothegm. Lacon.*, ab Antigono captus ac venditus, paruit quidem in omnibus emptori, quæ non essent indecora ingenuis: cæterum jussus afferre matulam, detrectavit obsequium, addens: Non serviam. Surgente domino puer: Senties, inquit, quem eme-

(1) Ackermann perstat in metaphora incepta... Cæterum observatur gradatio. Culmus, inquit Deus, aut non germinabit, et florebit; vel si floreat, ad maturitatem tamen non perveniet, ut faciat farinam; vel si aliquando perveniat eo usque, tamen etiam fraudabuntur, extranei enim omnia devorabunt.

ris, simulque conscenso tecto sese præcipitem dedit, malens mori, quam tam viliter servire.

Vers. 9.

9. QUIA IPSI ASCENDERUNT AD ASSUR, ONAGER SOLITARIUS SIBI, — *q. d.* Israel petiit opem ab Assyriis ad hoc, ut quasi onager, id est asinus sylvester, omne jugum legis Dei excuteret, viveretque liber, ac faceret quidquid libet more onagrorum, et more gentium, quibus idola hanc peccandi dant licentiam. Ita Theodoretus, Theophylactus, Arias, Vatablus, Ribera et a Castro. Hinc justo Dei judicio Israel derelictus, solus erit ut onager, destitutus tam Assyriorum, quam Dei quem dereliquit, auxilio. Idem dicas de hæresi et hæretico. Aliter S. Hieronymus, et ex eo Haymo, Hugo et Lyranus: « Ascenderunt, inquit, id est ascendent, imitantes onagram solitarium, nequaquam ut oves pasti a Domino, sed male abutentes libertate sua, et educti in captivitatem, » *q. d.* Ascendent Israelitæ captivi in Assyriam, quia voluerunt vivere ut onagri liberi, et absque jugo disciplinæ; ideoque Assyriorum amicitiam et opem magnis muneribus et tributis coemerunt. Unde Chaldæus vertit: *Ascendent ad Assyrios pro eo quod ambulaverint in voluntate animæ suæ, tanquam onager efferus*: Septuaginta vertunt: *Germinevit* (fructificavit, fœtus produxit) *apud semetipsum Ephraim* (1). Tradit enim Oppianus onagram marem ita esse zootypum, ut pullos suos dentibus exsecet, ne generare queant, ut ipse solus onagra sua fruatur. Unde et vocatur *solitarius*; licet enim feminarum agmine stipatus incedat, tamen eis solus imperare et frui vult, nec alium marem rivalem, vel æmulum patitur. Incedit ergo solus non ab onagrarum, sed ab onagrorum convictu. Audi Solinum, *Polyhist.* cap. xxx: « Africa onagros habet, in quo genere singuli imperitant gregibus feminarum; æmulos libidinis suæ metuunt. Inde est quod gravidas suas servant, ut in editis maribus, si qua facultas fuerit spem generandi morsu detruncent; quod caventes feminae in secessibus partus occultunt. » Idem tradit Plinius, lib. VIII, cap. xxx.

Allegorice Leo Castrius: Israel, ait, post occisum Christum est onager solitarius, quia solus in suo errore et perfidia Judaica pertinaciter persistit; nec cum cæteris gentibus omnibus in religione cultuque Dei communicat.

(1) Sic aliter versum partitur et vertit Maurer: *Nam proficiscuntur*, nuntios, legatos mittunt *illi in Assyriam*, fœderis faciendi, auxilii petendi causa (cf. cap. v, 13; vii, 11); *onager solitarius sibi est*, manet, *Ephraimitæ* vero jubent (nuntios suos) *donis ambire amores*, id est amasios, id est populos quibuscum fœdera faciunt exteris. Sensus: Onager, animal brutum, prudentior est Ephraimitis; is enim aliorum congressum vitat, libertatis amantissimus; Ephraimitæ vero perniciosam ipsis societatem aliorum ambiunt donis. Singulare est quod, cum II Reg. xvii, 3, et alias, *ascendere* dicitur, qui *in terram Israeliticam* Assyria, hic dicitur *ascendere*, qui *in Assyriam proficiscitur ex terra Israelitica*. Causa esse videtur, quod ntrique interjectas regiones montanas transire debebant.

Tropologice, hæc facile adaptes superbis, præsertim apostatis a fide, vel Ordine; unde Ruperus: « Onager, ait, id est agrestis asinus, hominem stultum atque superbum significat, sicut in Job cap. xi, 12, scriptum est: Vir vanus in superbiam erigitur et quasi pullum onagri liberum se natum putat; » et inferius: « Onager ergo dicitur, id est asinus, sed superbus, asinus per stultitiam, sed infrænis, et præsepîi dominici contemptor, vel ignarus præ superbia; solitarius, a rectore Deo profugus, et solus, utpote Dei desertor, et a Deo desertus. » Vide et S. Gregorium in citatum S. Job locum, lib. X *Moral.* cap. xv.

EPHRAIM MUNERA DEDERUNT AMATORIBUS, — Assyriis, quorum opem et amicitiam ambiebant, ideoque eorum idola colebant. Sic enim Phul regi Assyriorum in tributum dederunt mille talenta, ideoque Manahem rex Israel singulis indixit tributum quinquaginta siclorum, IV *Regum*, xv, 19 et 20.

10. SED ET CUM MERCEDE CONDUXERUNT NATIONES Vers. 10.
(*q. d.* Quia muneribus et mercede conduxerunt Assyrios, hinc ne frustra conducti videantur), NUNC (contra ipsosmet Israelitas, in excidium Samariæ) CONGREGABO EOS. — Ita Arias, Clarius, Vatablus et Pagninus. Dicit eos, et non eas (uti dicendum erat; respicit enim *ationes*), quia hebræum גוים *goim*, id est *nationes*, est masculinum. *Secundo*, planius per eos accipias Ephraim, id est Israelitas. Ita Chaldæus, S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo et Lyranus, *q. d.* « Nunc congregabo eos, » scilicet Israelitas in Samariam aliasque urbes, ut in iis præsidiis Ægyptiorum adjuti contra Assyrios se muniant, ibique quiescant paululum a tributo et muneribus, quæ pendebant regi Assyriorum et principibus, sed modica erit hæc quies; nam mox sequitur, ut ab Assyriis ob rebellionem indignantibus obsideantur, expugnentur et vastentur: vide IV *Reg.* xvii (2).

(2) Varie a variis hic versus explicatur, alii ex sensu et serie orationis colligunt, comminationem, alii promissionem hic contineri. Rursum, alii de Israelitis, hoc sensu: Colligam Israelitas, ut huc illuc eos inter Assyrios dispergam; alii de gentibus, ut sensus sit: Colligam gentes ad bellum contra Israellem. Quam posteriorem interpretationem ita connectit Maurer cum præcedentibus: *Quod donis ambiunt inter populos*, quod aliorum populorum amicitiam et præsidium muneribus emunt Israelitarum reges, impares imperio tenendo propriis viribus, *etiam ego jam congregabo illos*, populos, ad quos confugiunt, et *liberabunt* illi populi eos, Israelitarum reges, *brevi ab onere regis, principum*, regis et principum, ab imperio regio, principum munere, quod tam grave est hisce regulis, ut sustinere illud non possint nisi ope adjuti populorum exterorum! Quod facile intelligis per irrisum dictum esse pro: Et deturbabunt eos de statu suo, finem facient eorum imperio... Possunt tamen ultima verba sic quoque intelligi: *Et liberabunt* illi populi eos, Israelitas, *brevi ab onere regis et principum*, id est a rege et principibus molestis, ab imperio regis et principum molesto Israelitis. Nam reges Israelitarum eo ipso molesti civibus fuerunt, quod societatem jungebant cum populis exteris, quandoquidem

Ita hæretici, ut excutiant jugum fidei et catholicorum principum, implorant opem Turcarum; itaque paululum videntur quiescere a jugo et onere; sed mox longe gravius jugum Turcicum subeunt, uti in Hungaria factum et fieri videmus et lugemus.

ET QUIESCANT PAULISPÉR. — Nota: Pro *quiescent*, uti vertit Noster et Septuaginta, hebraice est ויחלו *vaiachelu*, quod si a חל *chul* deducatur, significat *dolere, cruciari*; si a חול *chol*, in *hiphil* significat *incipere*. Unde Arias et Pagninus vertunt: *Dolebunt et cruciabuntur paululum propter onus regis et principum, q. d.* Modicum dolebunt ob tributum quod pendunt Assyriis, sed paulo post longe magis dolebunt, cum ab eisdem vastabuntur. Alii vero vertunt: *Incipient paululum ab onere regis et principum*, (puta a tributo quod eis pendunt, supple), *liberi esse et quiescere*, ut vertit Noster. Rursum Clarius vertit: *Incipient eos onerare* (tributis) *tam rex quam principes*; et R. David, Vatablus et Pagninus: *Incipient conqueri et murmurare paululum propter onus regis et principum*, puta propter tributum, *q. d.* Jam incipiunt gravari et queri ob tributa, sed multo magis querentur, cum mox excidentur et abducentur in captivitatem. Ita impij, inquit a Castro, incipiunt degustare in oneribus quibus gravantur, æterni exsillii instantis, et carceris gehennalis angustias et supplicia.

Vers. 11. 11. QUIA MULTIPLICAVIT, — *q. d.* Habuit Israel sat idolorum et altarium, quid opus fuit ea ad insaniam multiplicare, et cumulare peccata peccatis, ut sibi iram Dei, vindictam et excidium accelerarent? Quocirca multipliciter punietur. Vere S. Ephrem, tract. *De Timore Dei*, tom. III: « Cui, ait, non placet ministrare Domino uni, serviet nullis; et qui non vult subesse præfecto uni, subjicietur multis. »

Vers. 12. 12. SCRIBAM EI MULTIPLES LEGES MEAS, QUE VELUT ALIENÆ COMPUTATÆ SUNT. — Hic expletur sensus prioris sententiæ alias pendentis, *q. d.* Quia multiplicavit Israel altaria, idcirco et ego multiplicabo leges capitales contra eum. Nota: Alludit ad scripturam legis in lapidibus factam a Mose, jussu Dei, *Deuter. xxvii et xxviii*; idque ad perpetuam legis memoriam apud Israelitas, ut eam ejusque præmia, si eam observarent; ac pœnas, si eam negligerent, cordi imprimerent, ac jugiter præ oculis haberent. Sensus ergo est, *q. d.* Leges meas earumque pœnas multiplices olim scripsi per Mosen in lapide; ac jam scribam eas in dorso Israelitarum virga et stylo ferreo, nimirum multiplices illas plagas a Mose descriptas, infligam eis gladio hostili, eo quod leges meas, quasi alienas, oblitii neglexerint et contempserint. Leges ergo hic pœnales intellige, puta pœnas lege de-

illam vi magna pecuniæ redimere necesse habebant, populi que in auxilium vocati non tam Israelitarum, sed suis ipsorum rebus consulabant, e turbis commoda capientes.

cretas iis qui eam violent: est metonymia. Ita Rufinus. Sicut enim vir pius est quasi lex viva, quæ suis moribus clamat quid facto opus, quid lex, quid Deus, quid religio poscat, ut docet S. Augustinus lib. *De Mendacio*, cap. xv, et S. Gregorius, hom. 10 in *Ezech.*: « In sanctorum, ait, vita cognoscimus quid in Scriptura legere debeamus. » Et Philo, lib. *De Abraham*, ait legem scriptam esse commentarium vitæ sanctorum; ita impius a lege punitus, est lex viva, inclamans cæteris ut impietatem fugiant, ne in easdem pœnas incurrant. Sic fur suspensus, e patibulo reipsa omnibus inclamat: Cavete a furto, ne suspendamini sicut ego. Tradit Herodotus, lib. II, Assyrios depinxisse regis Sennacherib cladem et cœlestem vindictam cum hoc lemmate? « In me intuens pius esto. » Et Virgilius, VI *Aeneid.*:

Phlegyasque miserimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
Discite justitiam moniti, et non temerè Divos.

Aliter Vatablus et alii recentiores vertunt, nimirum: *Præscripseram eis רבבי rubbe*, id est *multiplicitates vel excellentiora, vel axiomata legis meæ, sed reputarunt ea ceu quid alienum, q. d.* Dedi legem Israeli quasi margaritam, eamque digito meo conscripsi; at ipse quasi alienam eam respuat, tanquam ad eum non pertineret. Quid ergo ultra ei faciam? scribam aliam legem? Nequaquam, quia pari modo eam spernet. Ita S. Hieronymus et Syrus, qui vertit: *Scripsi illi multitudinem legum mearum, et velut aliena computavit ipsa verba mea.*

Verum hic sensus non cohæret cum *quæ*, nec cum versu præcedenti; additque notam interrogationis, qua carent Biblia; legunt enim hæc assertive, non interrogative. Verisimilius Sanchez hæc accipit quasi ironice dicta a Deo, ac si Deus suum consilium reprehendat, quod laboret de corrigendis Israelis moribus, cum tamen ipsi nihilo idcirco futuri sint meliores, *q. d.* scilicet: Scribam Israeli novas leges, quas æque ut veteres contemnet; non scribam. Similis ironia est *Isaiæ xxvi, 10*: « Misereamur impio, et non discet justitiam » facere. Et apud Virgilium:

En queis consevimus agros!
Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites.

Sic vulgo dicitur: « Ale luporum catulos, et canes qui te lanient. »

13. HOSTIAS (victimarum et oblationum mearum, Vers. 13. ut addunt Hebræa) OFFERENT, ET DOMINUS NON SUSCIPIET EAS. — Hebraice, *Dominus non volet illa, vel non delectabitur illis, q. d.* Si quando mihi sacrificaverunt, non idolis, hoc fecerunt ut vescerentur sacrificatis, non ad me placandum. Ita Vatablus. Nota: Samaritæ cum idolis colebant quoque Deum verum et avitum, eique subinde sacrificabant, ut patet IV *Reg. xvii, 33*. Verum quia id faciebant, non propter Deum, ut eum

colerent, sed ad hoc, ut inde epularentur et opipara instruerent convivia, hac de causa reprehendit hic eos Deus, eisque minatur excidium. Ita S. Hieronymus, Vatablus, Ribera, a Castro et alii.

IPSI IN ÆGYPTUM CONVERTENTUR, — q. d. Cogentur fugere et reverti in Ægyptum. Ita factum; nam post excidium Samariæ multi Israelitæ, ex illo elapsi, ut se salvarent fugerunt in Ægyptum, ibique mortui sepulti sunt in Memphi, ut patebit cap. ix, 3. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Theodoretus, Arias et Vatablus. Idem fecerunt Judæi post excidium Jerusalem, ut patet *Jeremiæ* cap. xlv, 12. Ægyptus enim erat juge et commune Israelis refugium et asylum. *Secundo*, S. Hieronymus sic quoque exponit, q. d. Ipsi revertentur ad eum vivendi modum, quem tenuerunt in Ægypto; colent enim idola, et vitia gentium induent, sicut fecerunt in Ægypto. *Tertio*, Lyranus et Sanchez, q. d. Revertentur in Ægyptum, hoc est, talia brevi apud Assyrios patientur, qualia ipsorum patres passi sunt ab Ægyptiis, scilicet duram servitutem ministeria sordida, pauperiem, famem, etc., ut more Hebræo subintelligatur nota similitudinis sicut, velut. Ipsi ibunt in Assyriam, velut in novam Ægyptum, hoc est novum carcerem. Primus sensus planissimus est, eique favet vers. 6 cap. sequentis: « Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos. »

Vers. 14. 14. OBLITUS EST ISRAEL FACTORIS SUI, — Dei creatoris sui, qui eum sibi populum peculiarem fecerat, et selegerat ex omnibus gentibus, uti eidem prædixit et exprobravit Moses in *Deuter.* toto cap. xxxii, præsertim vers. 18: « Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui. »

ET ÆDIFICAVIT DELUBRA, — puta templa, vel fana idolis, spreto Deo; spes enim suas omnes collocavit in idolis. « Delubra » dicta sunt loca ante aras, quod in iis essent labra, id est conchæ et vasa ad abluenda mortuorum cadavera, inquit Asconius in *Divinat.*, vel, ut alii, a diluendis tum cadaveribus, tum manibus sacerdotum ante sacrificium. Quocirca delubra erigebant juxta magnatum sepulcra, ibique captabant in somnis oracula per necromantiam. Unde Isaias, cap. lxxv, 4: « Qui habitant, inquit, in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt, » ad captandam divinationem. Festus vero *delubrum* dici putat quasi delibratum, id est decorticatum fustem, quem pro Deo venerabantur. Servius autem: Delubrum, in-

quit, dictum est, quod uno tecto plura complectitur numina, ut est Capitolium, in quo est Minerva, Jupiter, Juno.

ET JUDAS MULTIPLICAVIT URBS MUNITAS (lis, non Deo, confidens se fore tutum ab hoste Chaldæo, idcirco ego) MITTAM IGNEM IN CIVITATES EJUS, ET DEVORABIT ÆDES (hebraice ארמנותה *armenoth*, id est palatia, ædes magnificas) ILLIUS. — Fecit id Deus per Nabuchodonosor. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et alii, licet Haymo et Hugo hæc quoque facta putent per Sennacherib, qui cepit omnes urbes munitas Juda, excepta Jerusalem, civitates et palatia, tum Juda, tum a pari Israelis intellige; sicut enim utrumque culpavit de oblivione et neglectu Dei: ita utrumque pariter reum damnat ad excidium et incendium urbium et ædium. Minus ergo recte aliqui *civitates* referunt ad Israel, palatia ad Judam; quia, inquit, Osee usurpat Hebræum Israel in genere masculino, Juda in feminino; subaudit enim terram Juda. Verum hæc ratio non subsistit; nam Osee hic Judam usurpat in genere masculino, dicens: Judas הירבה *hirba*, id est multiplicavit urbes, *hirba* enim verbum est masculinum; feminine enim dicendum fuisset הירבתה *hirbeta*, uti norunt hebraice periti. Rursum cum ait: « Mittam ignem in civitates, » plane intelligit eas de quibus paulo ante dixit: « Judas multiplicavit urbes; » in hebræo enim utrobique est eadem vox ערים *arim*. Ergo civitates intelligit Judæ. Si quis tamen hæc distinguere velit, melius cum Aria vice versa, *civitates* ad Judam, *ædes* vel palatia ad Israel referet: ארמנותה *armenot* enim, id est palatia, vel domus augustæ et templa, sunt הכולותה *hechalot*, id est basilicæ, delubra, templa, quæ paulo ante dixit ædificasse Israel.

Verum, uti dixi, verius est eodem pertinere civitates, et ædes sive palatia, scilicet primo ad Judam, deinde a pari ad Israel. Unde et Septuaginta vertunt: *Mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta illius*, fundamenta enim sunt civitatum, quæ cum civitatibus devorabit immisus ab hoste ignis. Porro de Juda, æque ac de Israele, loquitur Propheta nunc in genere feminino, intelligens terram, uti cum dicit ארמנותה *armenoteha*, id est ædes illius feminine; nunc masculine, intelligens populum, ut cum dicit הירבה *hirba*, id est multiplicavit; et ארץ *arau*, id est urbes ejus, cum ארצו, sive pronomine masculino.

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Israeli in frugibus et opibus lascivienti, deosque Gentium quasi earum datores ludis et festis colenti, minatur captivitatem, in qua panem lugentium et pollutum comesturus sit. Secundo, vers. 9, docet quod imitentur parentes suos, qui coluerunt Beelphegor, Numer. XXV, et Gabaitas, qui uxorem Levitæ stupro enecarunt. Hinc, vers. 14, minatur eis eadem filiorum, vulvam sine liberis, et ubera arentia, quodque eos in perpetuum deserens et abdicans tradet hostibus, ut plane excendantur, fiantque toto orbe vagi et profugi (1).

1. Noli lætari, Israel, noli exsultare sicut populi : quia fornicatus es a Deo tuo, dilexisti mercedem super omnes areas tritici. 2. Area et torcular non pascet eos, et vinum mentietur eis. 3. Non habitabunt in terra Domini : reversus est Ephraim in Ægyptum, et in Assysiis pollutum comedit. 4. Non libabunt Domino vinum, et non placebunt ei : sacrificia eorum quasi panis lugentium; omnes qui comedent eum, contaminabuntur : quia panis eorum animæ ipsorum, non intrabit in domum Domini. 5. Quid facietis in die solemnium, in die festivitatis Domini? 6. Ecce enim profecti sunt a vastitate : Ægyptus congregabit eos, Memphis sepeliet eos : desiderabile argentum eorum urtica hæreditabit, lappa in tabernaculis eorum. 7. Venerunt dies visitationis, venerunt dies retributionis : scitote Israel stultum Prophetam, insanum virum spiritualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, et multitudinem amentia. 8. Speculator Ephraim cum Deo meo : Propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias ejus, insania in domo Dei ejus. 9. Profunde peccaverunt, sicut in diebus Gabaa : recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum. 10. Quasi uvæ in deserto inveni Israel : quasi prima poma ficulneæ in cacumine ejus, vidi patres eorum; ipsi autem intraverunt ad Beelphegor, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. 11. Ephraim quasi avis avolavit, gloria eorum a partu, et ab utero, et a conceptu. 12. Quod et si enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam in hominibus : sed et væ eis, cum recessero ab eis. 13. Ephraim, ut vidi, Tyrus erat fundata in pulchritudine : et Ephraim educet ad interfectorem filios suos. 14. Da eis, Domine. Quid dabis eis? Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia. 15. Omnes nequitia eorum in Galgal, quia ibi exosos habui eos : propter malitiam adinventionum eorum, de domo mea ejiciam eos : non addam ut diligam eos, omnes principes eorum recedentes. 16. Percussus est Ephraim, radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient. Quod et si genuerint, interficiam amantissima uteri eorum. 17. Abjiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum : et erunt vagi in nationibus.

(1) Sic cum præcedenti hocce caput connecti potest. Cum notasset Propheta, cap. VIII, 13, 14, Ephraimi in suis sacrificiis voluptates, ac quod intentus modo exstruendis in idololatriam templis securus ageret veri Numinis, in Juda deinde, quod validis fretus munitionibus tutum se haberet adversus hostium vim; pergit nunc ostendere vanam ex his et decem tribuum et Judæ lætitiā, ac frustra esse cum populis eos aliis, quorum prima commercia fuerunt contaminati (VII, 8), sese componere in festivitatum aliisque solemnibus gaudiis. Id comprobatur ex idololatriæ primo, cujus maculam sibi tam avide contrahebant, fœditate, tum ex tristissimis penis ideo perferendis.

Porro hanc concionem eadem qua tres prima orationes compositæ videntur ætate editas cum Maurer et Ackermann putamus, scilicet circa tempora Jeroboami II, sub quo Israelitæ insignem victoriam de hostibus reportarunt,

unde in spem erecti fuerunt, se ab omnibus calamitatibus in posterum liberos fore.

Israelitas igitur monet Propheta, ne aliis populis similes ludis ac festis dent hilares operam, quia lætitiæ et abundantia ab idololatria captata succedet :

PRIMO, conversio bonorum fortune, scilicet primo, fames et defectus vini, 1, 2; secundo, exilium spontaneum aut captivitas, 3; tertio, turbatio caeremoniarum, pollutio sacrificiorum et cessatio festorum, 4, 5; quarto, interitus gentis et vastitas terræ instans, 6.

SECUNDO, conversio bonorum animæ et corporis : commutabitur, primo, sapientia et prophetia Israelis in stultitiam et deceptionem, 7, 8; secundo, sanctitas singularis in gravissima et turpissima peccata, 9, 10; tertio, fecunditas et gloria in sterilitatem et ignominiam, 11-14.

TERCIO, conversio bonorum status transferetur, primo,

Vers. 1.

1. NOLI LÆTARI, ISRAEL (*q. d.* Ne exsultes, o Israel, ne publica festa, ait Chaldæus, tripudia et ludos instituas, ut instituunt gentes in honorem deorum, quorum cultum nunquam dereliquerunt, cum ab eis abundantiam opum, victoriam, aut aliud insigne beneficium accipere se putant; quia tu) FORNICATUS ES (id est coluisti idola, itaque aversus es) A DEO TŪO; — ergo tibi lugendum est jugiter, non exsultandum. Ita Chaldæus, Hugo, Clarius et alii. Aliter Arias, *q. d.* Noli lætari, o Israel, ut cæteri populi; quia tu jam dispersus per captivitatem, non amplius es populus, sed mancipium et fœx populorum omnium.

DILEXISTI MERCEDEM (scilicet meretriciam, ut nimirum pro mercede idola coleres) SUPER AREAS (id est pro areis) TRITICI. — Merces ergo fuerunt areæ tritici, *q. d.* Fornicatus es cum idolis, quasi meretrix, pro pretio et mercede tritici, ut scilicet idola darent tibi ejus copiam. Unde Chaldæus vertit: *Dilexisti servire idolis pro omnibus areis frumenti, q. d.* Ubi cumque erat spes frumenti, lucri, aut copiae rerum, ibi quasi meretrix, illarum spe idolis te substernebas, eaque colebas, sperans te ab eis ditandum; ideoque juste a Deo hac mercede, puta frugibus et opibus privaberis, ut sequitur. Ita S. Hieronymus.

Secundo, «super,» id est apud, «omnes areas tritici fornicatus es,» puta coluisti idola; quia in ipsis areis, æque ac in torcularibus, vel juxta eas, tripudia et ludos instituebant in gratiarum actionem, laudando deos suos, quod copiosam messem aut vindemiam dedissent. Ita S. Hieronymus, Hugo, Lyranus et Arias, *q. d.* Plena horrea, et copiosam messem, quam Deus tibi dederat, tu non Deo, sed idolis acceptam tulisti, iisque festa et ludos instituisti, quæ summa est ingratitude, æque ac impietas. Ita Theodoretus et Theophylactus, ac S. Cyrillus quem audi: «Solebant, ait, Gentiles, cum incipienda erat aratio, sacrificare dæmonibus, petentes fertilitatem; item cum metendum erat et vindemia calcanda, libabant et sacrificabant canentes odas ἐπιθυμίας (vindemiales) in summa lætitia. Accusat ergo nunc Dominus Israel, qui hoc idem faciebat quod gentes, quæ Deum non cognoverant. Fornicatus es ergo, inquit, dilexisti munera, etc., petisti non a Deo, sed ab idolis fertilitates agrorum, quas tibi non dederunt; hoc enim significat: Area non cognovit eos,» etc.

Vers. 2
et 3.

2 et 3. AREA ET TORCULAR NON PASCET EOS (*q. d.* Quia Israel dilexit areas et horrea messis, eaque petebat et accepta referebat; non mihi eorum datori, sed idolis, qui nihil in ea juris et potestatis habent; idcirco ego hæc Israeli ingrato et impio auferam, faciamque ut nec area det frumentum, nec torcular vinum quod pascet eos;

dilectio populo impensa in aversionem Dei et odium, 15; secundo, multiplicatio gentis in paucitatem hominum, 16; tertio, amicitia et conjunctio in abjectionem et dispersionem omnimodam, 17.

quocirca) VINUM MENTIETUR EIS (1) (*q. d.* Vinæ quæ eis multas uvas, multum vini promittere videbantur, fallent eos, et parum vel nihil uvarum et vini proferent, itaque spe sua eos frustrabunt, quinimo faciam ut vastentur ab Assyriis: unde) NON HABITABUNT IN TERRA DOMINI (et Chanaanæ, quam Deus eis promisit et dedit; sed) REVERSUS EST (revertetur) EPHRAIM (puta Israel, excisus et profugus) IN ÆGYPTUM (2), ET IN ASSYRIIS (captivus) POLLUTUM COMEDIT. — Hoc est comedet idolothya, ac cibos lege *Levit. xi*, vetitos, ideoque immundos. Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Theophylactus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii. Vide dicta cap. viii, 8. Erat ingens probrum ac pœna, æque ac peccatum apud Judæos, pro pane sancto comedere pollutum. Unde Machabæi excarnificari maluerunt, quam suilla carne lege vetita vesci, II *Machab. vi*, 18. Sic et Daniel, cap. i, 8, et S. Petrus, *Actor. xi*, 8, exhorruerunt cibos Gentilium immundos. Simile est illud Horatii, lib. II, *epist. 2*:

Verum ubi oves furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita seges, bos est enectus arando.

4. NON LIBABUNT DOMINO VINUM, — *q. d.* Non Deo, sed idolis et dæmoni sacrificabunt et libabunt; et, ut ait Apostolus I *Corinth. x*, 20, bibent «calicem dæmoniorum» (id est dæmonibus oblatum), non Domini. Ita S. Hieronymus, Haymo, Arias et Vatablus. Secundo et potius, *q. d.* Puniam eos sterilitate et fame, ut ne quidem habeant vinum quod Deo in sacrificiis libent. Patet ex paulo antè dictis.

Nota: Deus in *Levit.* et *Numer. xv*, sanxit ut in omni sacrificio carneo, puta ovis, capræ et bovis, adhiberentur libamina, quasi condimenta, puta panis, vel similia oleo conspersa, sal et vinum. Sacrificium enim erat quasi convivium Dei. Unde victimæ in Scriptura vocantur panis, id est cibus Dei. In convivio autem requiritur tam cibus, puta panis et caro cum sale, quam potus, puta vinum; quod in honorem Dei vel in terram ef-

(1) Hebraice est, יַחַשׁ בָּהּ *iekaches ba*, mentiatur ei; בָּהּ *ba*, ei, nonnulli referunt ad יָקֵב *iegeb*, torcular. Sed melius dicimus cum Maurer: Quemadmodum in priori hemistichio יָקֵב pertinet ad Israelitas, sic probabile est in posteriore יַחַשׁ pertinere ad eorundem terram. Vulgata pro בָּהּ *ba*, ei, legit בָּנָם *bam*, eos.

(2) Non uno modo accipitur: «Reversus est Ephraim in Ægyptum;» præter interpretationem a Cornelio allatam, nonnulli sic sensum enarrant: Quamvis reversi fuerint Israelitæ in Ægyptum ad accersenda auxilia, nihilominus in Assyriam, quo nolunt, abducentur. Alii, inter quos Christophorus a Castro, Petrus de Figueiro, Paulus de Palacio, quibus adstipulari videtur Ackermann, locum istum explicant de fuga Israelitarum multorum in Ægyptum ad evitandam captivitatem Assyriacam. His consentit Rosenmuller sic scribens: Sed revertetur Ephraim in Ægyptum, contra ac promissum a Mose, *Exod. xiv*, 13. Sed inter minas intentas eis qui leges divinas sunt transgressuri, *Deuter. xxxviii*, 68, reducet eos Dominus in Ægyptum. Partem igitur in Ægyptum exsules discessuros minatur vates, partem in Assyriam,

fundebatur, vel a sacerdotibus bibebatur, hocque vocabatur *libare* et *libamen*. Unde et Christus in sacrificio Eucharistiæ instituit speciem panis, quasi cibum; et speciem vini, quasi potum libandum, id est hauriendum a sacerdote in honorem Dei. Vide dicta in *Levit.* et *Num.* xv.

Nota *secundo*: Videntur Israelitæ, saltem sapientiores, errorem et dementia suam in cultu vitulorum agnovisse et damnavisse; ac voluisse Deo vero sacrificare, cui sacrificaverant patres eorum. Unde de eis ait Deus cap. viii, 2: « Me invocabunt: Deus meus, cognovimus te Israel. » Verum, quia non ex toto corde ad Deum se convertebant, sed partim Deo in occulto, partim vitis et idolis in publico, et communi populo se accommodarent, serviebant: hinc Deus eos eorumque victimas respuit et reprobatur; ita fere Sanchez. Unde sequitur:

ET NON PLACEBUNT EI, — *q. d.* Hostiæ et sacrificia Israelis, deficiente libamine, puta vino, non placebunt Deo, quia imperfecta et illegitima; et quia ab idololatriis oblata extra Jerusalem et templum in Assyria, ubi captivus detinetur Israel. Hebraice, *non dulcescent ei*, id est non erunt Deo dulcia et jucunda; sicut injucundum et ingratum est epulum, in quo deest vinum, in quo editur tantum, non bibitur. Unde subdit:

SACRIFICIA EORUM, QUASI PANIS LUGENTIUM. — Supple, immunda erunt, æque ac tristitia et insuavia, uti sunt prandia lugentium, tum quia carentia vino, tum quia ab idololatriis oblata inter idola et idololatrias, sæpe etiam ipsis idolis, uti censent S. Hieronymus et Cyrillus, estque valde verisimile; tum quia contra legem, extra templum et Jerusalem in Assyriaca captivitate oblata, in qua Israel degit mœrens et lugens, ac proinde festa et sacrificia sua læte et festive celebrare nequit, uti fecit in Jerusalem et templo.

Nota: Explicat hic cibum Israelis *pollutum*, de quo dixit vers. 3, per panem lugentium, qui scilicet comedi solet in exsequiis et funeribus quæ Græcis *καταδαιτυνία*, id est *lugentium cœnæ* dicuntur: Latinis *parentalia*, quod parentibus mortuis immolentur, ait S. Hieronymus, iisque hæc quasi ultima justa et pietatis officia solvantur. Porro hic panis et cibus Judæis immundus erat, nam *Num.* xix, vers. 11, 14 et 16, sancit Deus, ut omnes contaminentur, sintque immundi per septem dies, qui mortuum tetigerint, aut funeri interfuerint, aut ex pane epulove funebri comederint. Panis ergo luctus, sive domus funestæ, tangentes et comedentes funestabit et contaminabit. Significat ergo totam vitam Israelis in Assyriaca captivitate, fore continuam quamdam quasi funebrem et feralem cœnam: in qua squalens et mœrens comedit cibos gentium pollutos, ejusque oblatio non feriis, sed inferiis erit aptior, inquit Ruffinus, Albertus, Hugo, Vatablus et Arias.

Tropologice S. Hieronymus: Hæretici, ait, qui non nisi lucra et symposia aucupantur, omniaque

deliciarum causa faciunt, ut populum decipiant, et domos devorent viduarum, habent panem lugentium, id est verba mortifera, quibus iniquitatem loquuntur contra Dominum, qui panis non ingreditur in domum Domini. Sic omnis peccator comedit panem lugentium, quia ei nihil est lætum, etiamsi epuletur et tripudiet; non enim potest esse vera lætitia, ubi est mala conscientia: hæc enim vermem rodentem et remorsum pungentem semper secum defert.

QUIA PANIS EORUM ANIMÆ IPSORUM (scilicet erit, *q. d.* Animæ, id est concupiscentiæ et gulæ suæ consulunt et satisfaciunt sacrificando, non autem sacrificant ut Deum, vel idola colant; ac propterea indigni sunt ut panis, id est victimæ eorum) IN DOMUM DOMINI, — id est ad templum deferantur; quod proinde, me puniente, a Chaldæis igne succendetur; in Assyria autem et Chaldæa « ad domum Domini » deferri non poterunt, quia nulla erit ibi domus Domini. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo, Arias, Ribera et alii (1).

Tropologice, hæc recte adaptat sacerdotibus indigne sacrificantibus, non pietatis, sed lucri et gulæ causa: horum enim sacrificium, licet ex parte hostiæ, puta Filii Dei, sit Deo gratissimum; tamen ex parte offerentium est quasi qui patri filium necat, ipsumque se offerentem occidit. Est ergo panis lugentium. Unde Chaldæus vertit: *Sacrificia eorum erunt instar panis abominabilis*. Ita Delrio, *adagio* 931. Rursum Theophylactus hæc adaptat sacrificio quod fit ex injuste partis; hoc enim est panis lugentium, quia est de bonis oppressorum, ideoque lugentium.

Symbolice hic disce, Deo non placere oblationes et victimas, quæ tristi, lugubri et melancholico animo ei offeruntur, sed hilarem datorem diligere, ut ait S. Paulus, II *Cor.* ix, 7.

Hermes episcopus et martyr, S. Pauli discipulus, in libro *Pastoris*, quem probavit S. Dorotheus, Damasus et multi veterum, *visione* V, mandato 10, narrat sibi apparuisse angelum in figura pastoris, et inter alia dixisse: « Tristitia omnium spirituum nequissimus est, et pessimus servus Dei, et omnium spiritus exterminat et contrahat Spiritum Sanctum, et oratio tristis non habet virtutem ut ascendat ad altare Dei. Quoniam tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mixta fuerit oratio viri cum tristitia, hæc non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem suavita-

(1) « Panis eorum animæ ipsorum. » Nostram facimus, inquit Ackermann, eam interpretationem, quæ *לנפשם* *lenaphescham*, vertit pro animabus suis, id est pro se, hoc sensu: *Nam panis ipsorum*, id est oblatio eorum, quam pro se Deo offerunt, non veniet, deferetur, in domum Jehovæ, quia abducentur captivi ex terra Jehovæ, in qua templum, unicus legitimus sacrificiorum locus, erat. Sic et Rosenmüller; Maurer e contra, cui hæc interpretatio otiosa videtur, ita intelligit cum d'Allioli: *nam panis eorum ipsis* erit, id est ipsorum tantum usibus, vitæ eorum sustentandæ solummodo inserviet, non veniet, etc.

Tristitia
oblatio
displicet
Deo.

tem non habet; sic et tristitia Spiritui Sancto mixta eandem orationem mundam non habet. » Hoc est quod ait Aaron, lugens in strage filiorum : « Quomodo potui placere Domino in cæremoniis mente lugubri? » Quocirca Cassianus, *Collat.* IX, cap. III, docet quod ad recte orandum, iræ præ omnibus, ac tristitiæ perturbatio funditus ex animo sit eruenda.

Vers. 5. - 5. QUID FACIETIS IN DIE SOLENNI, IN DIE FESTIVITATIS DOMINI? — *Primo*, sensus est, *q. d.* In captivitate non poterit Israel celebrare festum Paschæ, Pentecostes et similia, quæ cum gaudio celebrabat in Jerusalem. Ita Theodoretus, Arias et Lyranus (1).

Secundo et nervosius, S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo, Clarius et alii exponunt, *q. d.* Festa pristina non celebrabitis, o Israelitæ; in templo, utpote positi in captivitate; sed facietis perenne festum et solemnitatem vindictæ meæ, quo scilicet publice puniam vos captivitate, paupertate et gladio. Hæc enim dicitur solemnitas Domini, quia in ea sollemnis Dei justitia et gloria toto orbe splendebat, et ab omnibus gentibus celebrabatur. Sic ait Jeremias, *Thren.* II, 22 : « Vocasti quasi ad diem solemnem, qui terrent me de circuitu. » Ex eadem phrasi et tropo, impii excindendi et occidendi in hac Dei solemnitate vocantur hostiæ et victimæ, quæ immolantur justitiæ divinæ : ac Assyrii et Chaldæi, qui eos occidunt et immolant, vocantur sacerdotes Dei. Sic ait Isaias XXXIV, 6 : « Victima Domini in Bosra, et interfectio magna in terra Edom, etc. Quia dies ultionis Domini, annus retributionum judicii Sion. » Hinc bellum contra impios vocatur sanctum, militesque sancti, quasi auctorati et consecrati a Deo sacerdotes. Sic ait Jeremias, cap. VI, 4 : « Sanctificate, o Chaldæi, super eam (Jerusalem) bellum. » Vide ibi dicta.

Anagoge S. Cyrillus, lib. IV in Joannem, cap. XXXV, *q. d.* Vos, o impii, qui spreveritis viam arduam, laboresque virtutis, non poteritis ingredi solemnitatem cœnæ et beatitudinis cœlestis. Dicit enim vobis paterfamilias : Quomodo intrastis huc absque veste nuptiali?

Vers. 6. - 6. ECCE ENIM PERFECTI SUNT A VASTITATE, — id est proficiscuntur et fugient in Ægyptum, propter excidium et vastitatem Samaritæ. Vide dicta cap. VIII, vers. 8.

ÆGYPTUS CONGREGABIT EOS, MEMPHIS SEPELIET EOS. — Memphis, nunc Cairus, vulgo *Alcairo* dicitur, aut potius Memphis vetus fuit e regione Cairi, ab

(1) Recte Calmetus : « Cum solemnitatum vestrarum dies aderunt, ac procul eritis a patria, a templo, quinam erunt sensus vestri? — Licet decem tribuum Israelitæ schismate laborarent, et in templum Jerusalem non confluerent, non deerant tamen, quo minus pro modulo suo dies Domini festos in terra sua celebrarent, cumque has solemnitates semper exciperent convivia, ac summa hilaritas, non modica illis erat mœroris occasio, non posse amplius in terra aliena, ubi captivi erant, celebrare. »

alia parte fluminis Nili. Vide dicta *Jerem.* XLIV, 1. S. Hieronymus, Haymo, Albertus et Hugo hæc accipiunt de Judæis, qui occiso Godolia, quem Chaldæi præfecerant Judææ, timentes eorum vindictam, fugerunt cum Jeremia, cap. XLIII, 7, in Ægyptum. Verum hic non agitur de Judæis, sed de Israelitis, id est Samaritis : eorum ergo excidium et fuga in Ægyptum hic prædicitur, quodque morituri et sepeliendi sint in Memphi.

DESIDERABILE ARGENTUM EORUM URTICA HÆREDITABIT. — Per *urticas* significat longam fore captivitatem et Samaritæ vastitatem, *q. d.* Domos splendidas, quas Samaritæ magno argento comparaverant, vasisque argenteis et pretiosis exornaverant, ac in quibus suos thesauros argentumque condiderant, vastabit et radet Assyrius usque ad solum; adeo ut in eo tribuli, lappæ et urticæ germinent. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Arias. Unde Chaldæus vertit : *In domo desiderabili argenti eorum urtica degent.*

LAPPA IN TABERNACULIS EORUM (2). — Pro *lappa* Septuaginta vertunt, *spina*; alii, *tribuli*. Est enim *lappa* spinosa, teste Dioscoro lib. III, cap. CXXVIII, flosculum habens aculeis plenum, qui injectus in vestem tenaciter adhæret, quo ludo solent pueri delectari. Cujus tria sunt genera, ait Perotus. Nam *quædam* dicitur canaria, quæ est exigua, canibus adhærens. *Alter* major est, et philanthropos appellatur, quod vestibis hominum adhærens, eos amare videatur. *Tertia* appellatur personata, et maxima est, nasciturque juxta rivos et flumina. Folia habet ampliora cucurbitis; ideoque veteres ea utebantur ad personatos faciendos. Porro Plinius, lib. XXI, cap. XVII : « Notabile, ait, est in *lappa* quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur non evidens, sed intus occultus, et intra se germinat, velut animalia quæ in se pariunt. » Hebræum *צוּחַ* *choach*, proprie hamum significat, indeque omnem plantam spinosam, quæ instar hami tenet et capit id cui applicatur. Unde noster Interpres nunc *lappam*, nunc *carduum*, nunc *tribulum*, nunc *paliurum* vertit.

7. VENERUNT DIES VISITATIONIS (id est punitionis et excidii, qui erunt) DIES RETRIBUTIONIS. — Quibus Deus rependet eis supplicia pro sceleribus. Ita Syrus.

SCITOTE. — Legit interpres *ידעו* *udeu* in imperativo, jam legunt *ידעו* *iedeu* in futuro, id est scient. Septuaginta vero legerunt *ידעו* *iaroa*, id est *affligetur Israel sicut Propheta insaniens*. Sensus est, *q. d.* Nemo vobis aduleatur, nemo vos decipiat; nam instant dies castigationis et supplicii vestri; proinde scitote nunc, vel tunc ipsa experientia scietis stultos fuisse et insanos prophetas, qui vos non capiendos nec excindendos, sed secure et

(2) Eadem sententia *Isai.* XXXII, 13; XXXIV, 13, et in Virgiliano illo, *Ectog.* v, 39 :

Carduus et spinis surget paliurus acutis.

læte victuros, omniaque prospera pollicebantur; me vero, Isaiam, Joelem, et similes fuisse veros prophetas, qui cladem hanc et stragem vobis prædiximus.

Secundo, S. Hieronymus et Lyranus censent hic ipsismet Israel vocari « Prophetam stultum, » *q. d.* Scitote, vel tunc scient omnes, Israel fuisse Prophetam stultum et insanum, hoc est multa effluentem temere, instar insani et furore quodam aut spiritu perciti: quia ipse securitatem et fausta omnia sibi promittebat, cum ecce jam captus et vastatus sit.

Tertio, S. Hieronymus rursus, Haymo, Albertus et Hugo hæc intelligunt de veris Prophetis, *q. d.* Scitote et advertite nunc, vel tunc scietis et advertetis, Prophetas qui excidium minabantur, quos vos stultos vocabatis, an insani fuerint, an potius viri spirituales, id est afflati Spiritu Sancto. Primus sensus et secundus aptiores et planiores sunt: comparant enim populum aviculis, pseudopphetas aucupibus, prædicationem eorum laqueo. Ita Vatablus (1).

VIRUM SPIRITUALEM, — id est Prophetam; hunc enim Hebræi vocant *virum spiritus*, id est spiritu Dei afflatum. Pro *virum spiritus*, veritas, *virum venti*, et pro *spiritualem*, *ventosum*, id est vanum et mendacem. Sic Jeremias, cap. v, 13, ait: « Prophetæ fuerunt in ventum locuti, et responsum (oraculum, prophetia) non fuit in eis. » Syrus: *Cognoscat Israel stultum Prophetam insanum, virum qui amictus est spiritu stoliditatis*; Arabicus: *Consumetur Israel ut vespera perturbata, aut sicut homo indutus spiritu malo.*

PROPTER MULTITUDINEM INIQUITATIS TUE, ET MULTITUDINEM AMENTIÆ, — *q. d.* Habuisti falsos stultosque Prophetas, qui te deciperent, et in exitum agerent; quia id merebatur multa tua iniquitas et amentia, qua Deum tuum ejusque veros Prophetas semper sprevisisti: aut ut Hieronymus Prado in *Ezechiel. xiii, 3, q. d.* Prophetæ quidem vester stultus fuit; sed in hanc amentiam præcipitarunt eum iniquitates vestre, atque odium Dei, vestris impietatibus conceptum. Pro *amentia* Hebraice est *מַסְתֵּמָה* *mastema*, quod R. David, Vatablus et alii recentiores vertunt, odium,

(1) Prior expositio magis contextui et seriei orationis convenit. Nam, inquit Rosenmüller, quem sequitur Ackermann, mens Prophetæ in hoc versu est, certitudinem denuntiare pœnarum, sic ut earum securi hactenus Israelitæ hujus certitudinis ipso forent eventa convincendi. Id vero astruit *ἀνακαταστασίαν*, destruendo spem habitam lætis pseudopphetarum vaticiniis, qui, veritatem docente eventu, pro stolidis et amentibus erant agnoscendi. Deinde et *κατασκευασίαν*; probat, prope esse istam retributionem debere, cum eam iniquitatum multitudo et odium Dei provocaret.

Sententiæ duæ istæ: « Scitote, Israel, stultum prophetam, insanum virum spiritualementem, » velut in parenthesis interpositæ sunt juxta Maurer; nam quæ subjiciuntur: *Propter multitudinem, etc.*, pertinent ad verba versus priora, ut quorum rationem reddant.

iram, furorem (nam ira furor brevis est); radix enim *שׂוֹנֵא* *satam* significat *odisse, inimicari, adversari*: odium ergo est amentia, et odire Deum summa est amentia. Sensus est, *q. d.* Adhæstisti idolis, eorumque falsis Prophetis; quia odisti Deum, ejusque Prophetis adversatus es, quæ summa est vesania et dementia.

8. **SPECULATOR EPHRAÏM CUM DEO MEO: PROPHETA LAQUEUS RUINÆ** (Hebraice *aucupis*, qui avem capit agitque in ruinam) **FACTUS EST SUPER OMNES VIAS EJUS, INSANIA** (Hebraice *mastema*, id est *odium*, uti jam dixi) **IN DOMO DEI EJUS.** — *Primo*, Theodoretus sic explicat, quasi dicat: Ephraim per legem et Prophetas, quos a Deo accepit, constitutus est quasi speculator et doctor gentium omnium, ut eas doceret verbo et exemplo Dei cultum, viamque virtutis et salutis. At ipse factus est eis laqueus, dum insane coluit idola et vitia idololatrarum.

Secundo, Vatablus, *q. d.* Ephraim fecit sibi speculatorem, id est pseudopphetas, eosque vult audire simul cum Deo suo, *q. d.* Vult audire et colere tam idola quam Deum, tam falsos quam veros Prophetas, quæ est mera insania.

Tertio, Chaldæus et Lyranus, *q. d.* Speculator Dei, id est verus Propheta, est in Israel; at Israel ei laqueum tetendit, ut eum interficiat; itaque concitat sibi odium Dei, qui hunc speculatorem in domo, id est Ecclesia sua, constituit.

Quarto et genuine, *q. d.*: « Speculator cum Deo meo, » id est Propheta qui debuerat secundum Deum, et quasi a Deo auctoratus et constitutus Propheta, aut qui dicebat se Deo familiarem et ab eo missum, ideoque debebat Israeli vera prædicere et docere, ac hostes et imminetia mala ex alta providentiæ suæ specula prospicere, præmonere et avertere, hic eum illaqueavit, et quasi laqueus aucupis eum decepit sua falsa prophetia et doctrina, qua inter alia prædicabat quasi acceptum ex ore Dei, Israeli nihil timendum esse ab hoste et vastitate; itaque causa fuit cur Israel perduraret in suis viis, id est impiis actionibus, ac præsertim in sua idololatria, quæ summa est « insania: » nam « in domo Dei ejus, » id est in templo idoli ejus, quod ipse coluit ut Deum suum, incitat eum ad adorandum idolum, id est ligna et lapides: ex his enim compactum est idolum. Speculator ergo hic est pseudoppheta, et falsus fallaxque doctor. At quis? S. Hieronymus, Haymo et Hugo accipiunt Jeroboam. Hic enim creatus rex illaqueavit populum, eumque coegit adorare vitulos aureos a se erectos in Dan et Bethel. *Secundo*, Albertus et Dionysius Carthusianus accipiunt Ahiam Silonitem, qui licet esset verus speculator, id est Propheta Dei, tamen per accidens factus est laqueus Israeli, quia prædixit, et quasi promisit regnum impio Jeroboam, qui causa fuit idololatriæ et ruinæ Israelis. *Tertio*, planius et plenius accipias quosvis falsos prophetas; hi enim mentiebantur se a Deo missos,

itaque illaqueabant et decipiebant populum. Hi quoque sunt stulti Prophetæ et insani, de quibus dixit vers. præced.

Tropolo-
gice.

Tropologice, hæc recte adaptes Tertulliano, Lucifero Calaritano, Origeni, aliisque viris sapientia et virtute illustribus : hi enim fuerunt quasi oraculum Dei, et quasi speculator cum Deo conversans; sed per apostasiam et lapsum facti sunt laqueus in Ecclesia, multosque fideles secum traxerunt in ruinam, quibus recte competit versio Arabica vers. 11 : *Ephraim quasi avis volavit, et eminentia (claritas, nobilitas) eorum quasi vallis, et quasi vada* (1).

Vers. 9.

9. PROFUNDE PECCAVERT, SICUT IN DIEBUS GABAA. — Hebraice est, *profundarunt*; Syrus, *profundum petierunt*, id est in profundum, puta in barathrum scelorum, prolapsi sunt, et, ut Vatablus, profundam fecerunt defectionem, ex qua scilicet emergendi vix videtur ulla esse spes, aut possibilitas, et, ut Prado in *Ezechiel. xii, 3, q. d.* Ex profundo et imo corde, ex toto affectu recesserunt a Deo, et coluerunt idola. Porro *dies Gabaa* S. Hieronymus, Haymo et Hugo referunt ad tempus, quo Saul creatus est rex in Gabaa, cum populus invito Deo a Samuele regem sibi postularet, *q. d.* Uti Israel olim Saulem, ita nunc Jero-boam me invito regem sibi constituit. Melius idem Hieronymus, Cyrillus, Theophylactus, Lyranus, Vatablus, Ribera et alii hæc referunt ad enorme stuprum a Gabaitis commissum in uxorem Levitæ, ob quod omnes cæsi sunt. Vide historiam *Judic. cap. xix et xx.* Sensus ergo est, *q. d.* Sicut profunde, id est gravissime, peccaverunt viri Gabaa, et Benjaminitæ, fœdo et insano stupro occidentes uxorem Levitæ, illudque deinde

(1) Locus iste difficilior est quam vulgus existimat, inquit Drusius; qui facilem esse putat, nã ille nescit, quid sit arduum in hoc Propheta. Secundus sensus a Cornelio propositus nobis eo magis placeret, quod falsi prophetæ, quorum magnum numerum reges Israelitarum sæpius alebant, decipere et corrumpere studebant populum omni, quæ se præbebat, occasione. Attamen hunc etiam sensum recipere posset hic versus juxta Maurer : *Si speculatur Ephraim apud Deum meum, vates laqueus aucupis est in omnibus viis ejus.* Ephraimi, *defectio*, causa defectionis *in domo Dei ejus*, Ephraimi, id est in civitate Ephraimitarum. Sensus : Si quando consulunt Israelitæ prophetas Jovæ, horum salutaria consilia suis artibus irrita reddunt prophetæ falsi, præcipua illi communis omnium defectionis causa. Cf. cap. v, 1. *Speculari apud Deum est eum consulere ejusque expectare responsum* : cf. *Habac. ii, 1.*

Lackemacher in *Observat. philolog. P. V. Observ. III*, pag. 223, sic vindicare studet hanc interpretationem : *Ephraim prophetas sibi suos ipsi constituit* : « Quemadmodum sæpe fieri observamus sacris in litteris, ut pro causa actionis efficiente effectus ponatur, sive ipsa actio, ita et hic puto factum. Itaque *Ephraim speculans* mihi est Ephraim qui efficit, ut speculentur sive vaticinentur alii qui prophetas constituit, hoc est, rex mercede vates constituens, ut ad ipsius mentem atque voluntatem oracula confingant, eademque pro divinis plebi imprudenti obtrudant. »

contra alias omnes tribus pertinacissime defendentes stolido bello, quo omnes pene usque ad internecionem totius tribus Benjamin occisi sunt : ita nunc Israelitæ gravissime peccant stupro spiritali, id est idololatria publica, et communi omnibus decem tribubus, illamque pertinacissime tuentur et defendunt, nec ullis Prophetarum monitis aut minis ab ea avocari se sinunt : quin potius pseudoprophetarum vocibus et oraculis in ea confirmari et perfici gaudent : quocirca a Deo excidentur ut Gabaitæ.

10. QUASI UVAS IN DESERTO, INVENI ISRAEL (*q. d.* Vers. 10. Elegi Israel, eduxique per Mosen ex Ægypto in desertum, fuitque ipse mihi charissimus et in deliciis, uti solent esse viatori in deserto fame, siti et fatione afflicto, uvæ repertæ, et) PRIMA POMA FICULNEÆ, — id est primæ et præoces ficus (*pomum* enim Latinis significat fructus omnes qui molliori sunt cortice), quæ *Jeremiæ xxiv, 2*, vocantur *præcoquæ*, alibi *primitivæ*; vel *primi temporis*. Septuaginta, *Isaiæ xxviii, 4*, vertunt, *præmaturas*. Hæ enim, quia post longam earum carentiam avidè expetuntur, in proverbium abierunt, significantque rem valde desiderabilem, diuque expetitam : primos enim fructus, præsertim ficus, mire concupiscimus; quia iis, utpote immaturis, diu, puta toto anno, abstinuimus. Immaturitas enim et mora cupiditatem acuit, ut ubi primum maturerint, aut sese ostenderint, cupide arripiantur. Simili modo ego Israelem inopem et famelicum in deserto manna de cælo alui. At ipse ingratus et recalcitrans, me spreto defecit ad Beelphegor, id est Priapum, eumque adoravit, *Num. xxv, 1*; vide ibi dicta. Sensus ergo est, *q. d.* Israel colens nunc vitulos, imitatur parentes suos, qui primitus coluerunt Beelphegor. Ita Chaldæus, Albertus et Arias. Ita quoque explicant S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Rupertus, Haymo, Hugo et Lyranus, nisi quod ipsi per *patres* accipiant Abraham, Isaac, Jacob, non Mosen. Verum hi non fuerunt in deserto.

Nota : Pro *quasi prima poma ficulneæ*, Septuaginta vertunt : *Sicut scopum in ficu temporaneum*. Sicut enim scopus, id est speculator, rem longe ventem annuntiat, ita præcox ficus maturitatem, uti erudite annotavit Billius in *orat. 32 Nazianzeni*.

ABALIENATI SUNT IN CONFUSIONEM, — *q. d.* Converterunt se ad colendum pudendum idolum Priapi, quod uti obscœnum, ita per obscœnas libidines et fornicationes colebant. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus, Theophylactus et Lyranus.

ET FACTI SUNT ABOMINABILES, SICUT EA QUÆ DILEXERUNT. — Puta, sicut idolum Priapi erat fœdisimum et abominandum, ac sicut abominandæ erant meretrices Madianitæ quas dilexerunt, et cum quibus fornicabantur, quæ eos ad cultum Priapi illexerunt; unde Arias et Vatablus vertunt;

Facti sunt abominabiles secundum amorem earum, scilicet meretricum, id est sicut meretrices hæc, amorque earum et fornicatio erant abominabiles. Sicut ait Psaltes, *Psalm. cxiii, 8*: « Similes illis (simulacris et idolis) fiant qui faciunt ea, » *q. d.* idoloplastæ et idololatræ fiant trunci, stipites, stupidi ingenio, omnique sensu homine digno, ac viribus destituti, clausis et mortuis mentibus, ait S. Augustinus et Hieronymus, tales enim solent esse idololatræ, idolis suis similes. Hinc scholasticè recte docet D. Thomas, I II, *Quæst. XVIII, art. 2*; actus humanos sumere speciem ex objectis, ut si objectum sit bonum, actus sit bonus; si objectum sit malum et abominandum, actus sit malus et abominandus, idque in tali specie virtutis vel vitii, cujus est objectum: objectum enim a voluntate amatum et concupitum, suam bonitatem vel malitiam in eandem transfundit. Arabicus vertit: *Illusi sunt in operibus suis, et assimilati sunt amenti.* Peccator ergo est stultus et amens.

Voluntas
est cha-
meleon.

Moraliter, discite hic quod voluntas nostra natura sua sit quasi chameleon: sicut enim ille rerum omnium quibus se applicat, colorem induit, præter rubrum et candidum, inquit Plinius lib. VIII, cap. XXXIII, ideoque in omnes formas et species se transmutat: sic et voluntas omnium rerum speciem et faciem quasi induit, quibus se per amorem jungit et applicat. Hinc dixit vir sapiens: « Quod per voluntatem resolute et efficaciter vis, hoc absolute es. » Vis resolute esse humilis, hoc ipso humilis es: vis esse temperans, castus, obediens, patiens; si id efficaciter vis, de facto es temperans, castus, obediens, patiens. Hoc est quod ait S. Augustinus, *epist. 52 ad Macedonium*: « Non faciunt bonos vel malos mores nisi boni vel mali amores. » Sicut ergo facti sunt abominabiles, qui dilexerunt peccata: ita facti sunt, fiuntque speciosi et gratiosi, qui diligunt Deum speciosissimum et gratiosissimum. Nam, ut ait S. Augustinus, *tract. 2 in epist. S. Joann.*: « Talis est quisque, qualis est ejus dilectio: terram diligis? terra es: Deum diligis? quid dicam? Deus eris. » Amor enim transformat amantem in rem amatam. Unde « anima, ait S. Augustinus, magis est ubi amat, quam ubi animat. » Et vicissim res amata magis est in amante, quam in animante. Quocirca Cato Censorius amantis animum dicebat in alieno corpore vivere, uti refert Plutarchus in ejus Vita. Et Plato asserebat omnes qui perdit amarent, in suo et proprio corpore mortuos esse, eo quod in alieno viverent, uti refert Fulgosius lib. VII, cap. II. Et Panætius philosophus amorem turpem aiebat esse rem impotentem alteri emancipatam, vilem sibi, uti refert Brussonius, lib. I, cap. II. Ejus enim officium non est aliud quam corpus proprium et creaturas alias, puta carnes, panes, vina, delicias, etc., in putredines devorando, vel voluptuando convertere. Hæc ejus utilitas, imo vilitas: hæc ejus potestas, imo infirmitas, ut per eum nostra sanies

transeat affluenter: non enim facere valet, ut maneat. Hoc ejus studium, hæc ejus beatitudo, ut voluptatum creaturarum sordibus affluat, quibus votive succumbit, corrumpente eum per illas diabolo: qui mire gaudet de hominis deceptione et interitu, cum rei creatæ quam turpiter homo adamat, imago ei maneat impressa, tanquam simulacrum in templo suo; cui non bovem, non hircum, sed animam rationalem et corpus, id est seipsum totum peccator immolat, cum ea fruatur. An non ergo abominabilem se facit, cum se pro vili delectatione, eaque momentanea, putri carni, imo teterrimo dæmoni mancipat, et servum addicit? quando creaturas quas fœde diligit, ac cum eis seipsum in putidas vomicas, carcinomata, aliasque sordes et putredines transmutat.

Ex adverso anima amans Deum fit spiritalis, angelica, divina, et in Deum illi inhærendo transit. Unde S. Ambrosius, lib. *De Isaac et anima*, cap. III: « Tunc, ait, nos osculatur Dei Verbum, cum cor nostrum lumine cognitionis illuminat, et amore bonitatis inflammat, ut adhaereat ipsi, et unus cum ipso spiritus efficiatur. » Nervosius S. Gregorius explicans illud *Cant. I, 1*: *Osculetur me*: « Cum ejus (sponsi, ait sponsa) osculum sentio, subita mutatione me derelinquo, et in ejus similitudinem illico liquefacta transformor. » Amor enim est motus et impulsus, quo amans fertur in rem amatam, eique se unit, et in eam se transformat. Secus est in intellectu et intellectione. Hic enim non tendit extra se, sed res intellectas per species et cognitionem, ad se trahit, sibi imprimit et incorporat, ut docet S. Thomas, I II, *Quæst. XXII, art. 2*. Denique ex hoc loco et similibus, recte probant theologi, quod actus peccati transiens, post se relinquat in anima peccantis maculam habitualement peccati, per quam ipsa formaliter sit exosa et abominabilis Deo. Ita Joannes Salas, I II, *Quæst. LXXXVI, initio*.

11. EPHRAIM QUASI AVIS AVOLAVIT, GLORIA EORUM A PARTU. — Est hebraica metathesis, sive verborum transpositio: sic enim illa ordinanda sunt: Gloria Ephraim quasi avis, id est velocissime, avolavit a partu, etc. Gloriam vocat filios: hi enim sunt parentum decus et gloria, uti dicitur *Prov. x, 8*. Sensus ergo est, *q. d.* Filii Ephraim in quorum multitudine, specie et robore ipse gloriabatur, cito morituri sunt; alii « a partu, » cum scilicet primum prodierint in lucem; alii « ab utero, » quia scilicet abortivi erunt, *q. d.* Faciam ut matres patiantur aborsum, fœtusque suos abortiant; alii « a conceptu, » quia semen conceptum mox diffluet, ut ex eo embryo formari nequeat, *q. d.* Puniam uxores vestras sterilitate et vitio matricis, faciamque ut fœtum non concipiant, aut conceptum abortiant, aut natum mox perdant (1). Hunc esse sensum patet ex sequentibus: « Quod etsi

(1) A partu ad graviditatem, a graviditate ad ipsum conceptum descenditur, ut quævis spes fœtus præcidatur.

enutrierint filios suos, absque liberis eos faciam,» *q. d.* Quod si filios aliquos procreaverint et educaverint, illos vel gladio hostili, vel peste, aut morbo occidam, ut ad ætatem maturam non perveniant, nec computentur « in hominibus. » Idem patet ex vers. 14, ubi dicit: « Da eis vulvam sine liberis, et ubera arentia. » Ita S. Hieronymus, Chaldæus, Vatablus, Arias et alii. Aliter Theodoretus, Haymo et Lyranus, quasi dicat: Ephraim cito quasi avis avolabit in captivitatem Assyriacam, qui gloriabatur de sobole copiosa, de utero conceptuque fecundo. Aliter quoque Theophylactus, *q. d.* Ephraim cito quasi avis avolavit, et recessit a viis et moribus patrum suorum: quia gloriam suam non in me, sed in prole, partu et conceptu ubere constituit. Hinc ego illam ei admam et succidam.

Arabicus Antiochenus vertit: *Ephraim quasi avis volavit, et eminentia (claritas, nobilitas) eorum quasi vallis, et quasi vada;* Arabicus Alexandrinus: *Ephraim velut avis volans, et quasi dolor parturientis: sic gloria eorum; quia enutrit filios suos ut externos e filiis hominum; vae illis, quia recesserunt a viis meis.*

Tropologice.

Tropologice, « Gloria Ephraim a partu, ab utero, a conceptu transit, » inquit Julianus Archiepiscopus Toletanus, qui in *Nahum* exstat tom. II *Biblioth. SS. Patrum*, « quando mens prius honore, gloriæ quasi semidea, pro fama infamiam, pro gloria miseriam, odium pro gratia, contemptum pro reverentia, lucrum pro jactura, inedium pro copia justo Dei judicio recipit: parvus est operatio, venter intentio, conceptus cogitatio. Gloria igitur Ephraim avolat a partu, a conceptu, ab utero, quando prius splendide forinsecus viventium, et de vitæ extrinseca honestate in se gloriantium inhonestatur actio, corrumpitur intentio, fœdatur cogitatio, » de quo plura vers. 14.

Vers. 12.

12. SED ET VÆ EIS CUM RECESSERO AB EIS. — Est gradatio: *primo*, enim minatus est eis, quod sobolem impediret ne nasceretur; *secundo*, quod natam occideret; et hic *tertio*, minatur eis omnimodam desolationem, indeque vastitatem et excidium, *q. d.* Væ eis cum eos orbabo non tantum filiis, sed et mea cura et providentia, atque a me abdicabo; tunc enim invadent eos perdentque Assyrii.

Nota: Est hic duplex lectio: prior בְּסַרִי *besuri*, per *sin*, quod idem est cum *samech*, id est cum *recessero*. Ita legunt et vertunt Noster, Aquila, Symmachus, Jonathan Chaldæus Paraphrastes (quem Galatinus, lib. I *De Arcan. fidei*, cap. v, asserit 42 annis præcessisse Christum) qui vertit: *Væ eis cum sustulero majestatem meam ab eis;* R. David, R. Abraham, R. Salomon, Vatablus et alii. Posterior בְּסַרִי *besari*, id est caro mea; unde vertunt: *Væ his cum caro mea ex eis.* Ita Septuaginta et Theodotion, quos sequuntur Græci, ut Cyrillus, Theodoretus, Theophylactus, Dorotheus in *Sy-*

nopsi, Cyrillus Hierosolymitanus, *catech.* 12. Quocirca Theodoretus et Theophylactus putant hic esse prophetiam de incarnatione Christi: imo Raymundus quem citat Lyranus sic legit: *Væ eis, incarnatio mea ex eis, q. d.* Væ nunc Israelitis cum excidentur ab Assyriis, sed longe magis vae cum ex eis carnem ego Christus assumam: tunc enim ipsi me, licet cognatum suum, persequentur et occident, ideoque a Tito et Romanis funditus delebuntur, et in æternum desolabuntur. Sic et Lyranus, Burgensis, Mariana, Galatinus, lib. I, cap. viii, et Leo Castrius, qui contendunt Judæos hunc locum corrupisse, ac pro *besari*, id est *caro mea*, scripsisse *besuri*, id est *cum recessero*; idque, quia Verbum incarnatum oderunt et repudiaverunt. Verum id perperam dicitur, *primo*: nam Christus carnem sumpsit ex Judæis, non ex Israelitis; *secundo*, quia passim in Bibliis scribitur בְּסַרִי *besuri*, per *vau*, quod nequit esse in בְּסַרִי *besari*, id est *caro mea*, ut patet intuitu. *Besuri* ergo, id est *cum recessero*, legendum est, non *besari*, id est *caro mea*; *tertio*, quia versionem hanc Vulgatam, qua legimus, *cum recessero*, recepit et probavit Ecclesia a mille annis: impium autem est dicere, Ecclesiam vitiatam et falsa versione uti.

Quocirca Cyrillus et Theophylactus aliam meliorem et Vulgatæ editioni viciniorem hujus versionis Septuaginta dant interpretationem, scilicet hanc: « Auditis, inquit Theophylactus, Propheta minis Dei adversus Israellem precatur, ne vel ipse, vel sui contribules, et secundum carnem cognati sint participes futuræ istius iræ. Idcirco inquit: Caro mea ex ipsis, hoc est extra ipsos. Longe quæso ab ipsis removear, et ego, et caro mea, sive cognati et contribules. » Sic Apostolus Judæos vocat *carnem suam*, id est cognatos, secundum carnem, *Roman.* xi, 74. Simili modo Cleones in tragædia apud Senecam, Jasonem a communi culpa cætuque eximit, dicens:

Proculque vestro purus a cætu stetit.

13. EPHRAIM, UT VIDI, TYRUS ERAT, — *q. d.* Ephraim, prout ego ipse vidi, par erat Tyro in opibus, prosperitate, fortitudine, munitione, copia prolium, omnique decore et gloria, cum Deum coleret ejusque legem servaret, inquit Chaldæus; quia sic vallabatur Dei auxilio, sicut Tyrus mari, ait S. Hieronymus. At quia nunc Deum relinquit, sibi suisque idolis præfidens, hinc omnem ei gloriam Deus adimet, ac præsertim filios, in quibus ipse adeo solet gloriari, dabit tum in bello pugnantes, tum post bellum victos et captos, occidendos Assyriis eorumque regi. Hunc enim vocat « interfectorem. » Ita S. Hieronymus, Albertus, Lyranus, Vatablus et alii. Tyrus olim erat quod nunc Venetiæ. De gloria Tyri dixi, *Isaïæ* xxiii, et *Ezech.* xxvi. Huc accedit Vatablus, qui sic vertit et explicat: Vidi Ephraim sicut Tyrum, puta primo florentem pace rerum-

Vers. 13.
Ephraim
ut Ty-
rus, quo-
modo?

que copiam, mox ob idololatriam vastatum (1).

Secundo, Arias putat esse antithesin Ephraim et Tyri, q. d. Esto Tyrus ad Ephraim, puta ad frumentum Aser, pertineret, ut patet *Josue* XIX, 29; tamen vidi Ephraim a Tyro toto caelo differre: vidi enim Tyrum florentissimam opibus et prolibus, Ephraim vero ei vicinum vidi utrisque orbatum et desolatum (2).

Tertio, Aquila, Symmachus et Theodoretus pro Tyrus vertunt, *petra*; hanc enim significat Hebr. *צור* *tsor*, indeque urbs in petra fundata dicta est hebraice *Tsor*, chaldaice *Tor*, graece et latine *Tyrus*, q. d. Ephraim erat ut arx munitissima, puta ut petra et scopulus durissimus, qui fixus in terra omnes contemnunt procillas, turbines et ventos, puta omnes hostium incursus; sed quia in Deum peccavit, Deus ei vires roburque adimet, ut filios cogatur tradere Assyriis mactandos. Ita S. Hieronymus.

Quarto, Septuaginta pro *צור* legentes *צוד*, puta pro *צור* *tsor*, id est Tyrus, *צוד* *tsud*, id est venatio vel captura, vertunt: *Ephraim, sicut vidi, in bīpān, id est venationem vel captationem praebeuit filios suos, ut educeret ad interfecionem.*

Nota: Deus Ephraim, id est Israeli, intentat filiorum necem et orbitatem prae caeteris ærumnis, tum quia ipse in iis gloriabatur et praefidebat, quasi ob eorum et civium copiam esset inexpugnabilis; unde eos vocavit gloriam Ephraim, vers. 11; tum quia Ephraim filiis suis abusus erat non tantum ad fastum, sed et ad idololatriam; eos enim immolaverat idolo Moloch: jure ergo iisdem a Deo spoliaretur et orbatur; tum quia imitabatur fornicationem et idololatriam Gabaitaram, et parentum colentium Beelphegor. Fornicationis enim congrua et propria poena est *ἀρκαρία*, sive liberorum orbitas, uti dixi cap. IV, 10.

Vers. 14. 14. DA EIS, DOMINE (poenas et supplicia quæ merentur. Sed quas?) Quid (inquam) dabis eis? (quas poenas in particulari decet me iis impreari, et te, o Domine, iis infligere? Uti que ut filios, quos perditæ amant, quibusque abutuntur, perdant, itaque summe crucientur). DA (ergo) EIS VULVAM SIVE LIBERIS ET UBERA ARENTIA, — q. d. (3) Puni uxores Ephraim sterilitate, ut liberos non concipiant, aut si quos conceperint et pepererint, lactare et nutrire nequeant; ubera enim arentiasunt,

(1) *צור* *letsor*, sicut Tyrus. *Lamed* est hic index qualitatis. Nempe Hebraeis est usitatissimum appellare aliquid ejus rei nomine, cum qua confertur omisso *chaph* similitudinis, idque cum accusativus qualitatis per *lamed* exprimitur.

(2) Maurer vertit: Ephraim, quousque prospicio Tyrum versus, plantata est in vireto, id est, pulcherrime floret terra Ephraimitarum, quousque oculi mei prospiciunt, quo longissime oculi conspectum ferunt Tyrum versus; et tamen educendi sunt filii ejus ad interfecionem, etc.

(3) Propheta reassumit quod supra jam predictum de oratione liberorum, ut causam novam subjiciat, et deum in poenarum annuntiatione pergat.

quæ lacte carent. Sic nimirum eis occasionem fastus et idololatriæ, quam per filios committunt, praecides, o Domine; sic pariter tolles stirpem tibi invisam. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Chaldaeus, Theophylactus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii. Solus Arias hæc in bonum accipit, quasi Deus hic poenam Israelitis decretam moderetur et imminuat, ut sensus sit: Ne Israelitæ nimis crucientur, videndo filios jam maturos ab Assyriis capi et interfici; fac, o Domine, ut illi vel non concipiantur, vel concepti et nati mox tabescant et moriantur. Paulo aliter quoque Vatablus vertit, nimirum sine interrogatione, sic: *Da eis, Domine, quod daturus es, da eis vulvam abortientem, et ubera arentia*; Arabicus Alexandrinus: *Da eis, o Domine, secundum retributionem eorum; et da eis non parturientes, et mammam arentem*; Arabicus Antiochenus: *Ephraim vidi in statu quo vidi sterilem. Da eis, Domine, vulvam non parturientem, et uber siccum*; Syrus: *Da eis, Domine, id quod das (dabis) eis; da illis matricem illiberam, et ubera arida.*

Moraliter, discite hic Deum punire parentes orbitate filiorum, dum ipsi matrimonio turpiter vel prolibus superbe vel impie abutuntur ad Dei offensam; ex adverso Deum pios parentes, sæpe donare egregia multaque sobole. Exemplum est pia Anna, ejusque æmula Phenenna; hæc enim in filiis superbiens, Annamque sterilem irridens, ab ea supplantata est; Deus enim Annæ filium dedit Samuelem prophetam, ac insuper quinque alias proles, I Reg. cap. II, 1; unde ipsa gratias agens Deo carmen eucharisticum cecinit, dicens: « Exsultavit cor meum in Domino, et exsultatum est cornu meum in Deo meo; dilatatum est os meum super inimicos meos (Phenennam, ejusque filios et assecclas, mihi sterili insultantes), etc., donec sterilis (uti ego) peperit plurimos, et quæ multos habebat filios, infirmata est. » Tradunt Hebræi, et ex eis S. Hieronymus, Abulensis, Vatablus et alii, Phenennæ tot mortuos esse filios, quot nascebantur Annæ. Celebris est apud Gentiles Niobe, quæ septem filiis totidemque filiabus pulcherrimis superbiens, seque Latonæ præferens, ab Apolline Latonæ filio, filiis et filiabus omnibus interfectis, orbata prae dolore attonita obmutuit, ac velut lapidescens malis dirigit, uti describit Ovidius lib. VI *Metamorph.*, et Statius, lib. V. Sic Augustus, Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Trajanus, Adrianus, caeterique pene omnes Imperatores gentiles, ob libidines et fastum sobole caruerunt, neque ullum ex se tanti imperii reliquerunt hæredem.

Mystice id verius est in anima, quæ ob virtutes Dei que gratiam et dona, vane gloriatur et superbit, quasi illa sua sint opera, non Dei munera. Hæc enim cum humilis agnosceret Deum datorem, eique gratias ageret, pulchra erat et florens rerum spiritualium copia, ut Tyrus; at jam superbiens, sibi que præfidens deseritur a Deo sponso; itaque

Moraliter, impii sunt illiberes.

Sic et anima Dei donis superbiens.

ab eo semen et lac gratiæ non accipit, ut opera bona parturiant; aut si acceperit et pepererit, ea lactet et nutriat: ubera enim animæ arent, id est succo gratiæ et spiritus destituta sunt: unde proles, id est opera bona grandescere nequeunt, sed tabescunt et evanescent. Idem maxime locum habet in Prædicatoribus, Prælati, Confessariis, aliisque qui animas Deo parere satagunt. Dum enim puro zelo gloriæ Dei et salutis animarum id faciunt, florent filiorum spiritualium copia et fructu: dum verò se, puta plausum, lucra, aut commoda aucupantur, mox matrix eorum sterilescit, et ubera arescunt, ut nec filios in spiritu gignere, nec si quos genuerint, alere et promoveri possint. Hoc est quod ait Christus: « Sicut palme non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite; sic nec vos, nisi in me manseritis. » Et mox: « Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palme, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet, » *Joan. xv, 6*. Omnis enim succus vigorque gratiæ, qua spiritualiter vivimus, vegetamur, crescimus, et fructificamus, derivatur a Christo quasi a radice et humo. Vide S. Gregorium, hom. 17 in *Evang.*

Præclare S. Bernardus, serm. 31 in *Cant.*: « Ingratitudo, inquit, inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Ingratitudo ventus urens, siccans sibi fontem pietatis, rorem misericordiæ, fluentia gratiæ. » Idem, tract. *De Interiõri domo*, cap. xli: « Superbia, inquit, sicut est origo omnium criminum, ita est ruina omnium virtutum. Sola superbia contra cunctas animi virtutes se erigit, et quasi generalis ac pestifer morbus omnes corrumpit. » Idem, serm. 54 in *Cant.*: « Argumentum superbiæ, privatio est gratiæ. » Ex adverso, argumentum humilitatis, est copia gratiarum. Si quem ergo videris privari gratia et donis suis, scias eum esse superbum: si vero aliquem videris iis abundare et crescere, scito eum esse humilem. Humilitas enim est mater et conciliatrix donorum, quorum dissipatrix est superbia: Deus enim humilibus dat gratiam, quam superbis aufert.

Vers. 15. 15. OMNES NEQUITIE EORUM IN GALGAL (1). — In Galgal enim Israelitæ abjecerunt omne regimen Dei, tam politicum quam sacrum. Politicum, quia a Deo regi nolentes, in Galgal petierunt a Samuele dari sibi regem, qui proinde dedit eis Saulem. Sacrum, quia in Galgal statuerunt idola, quæ spreto Deo, coluerunt. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Lyranus, Vatablus et alii. De Galgal vide dicta cap. iv, 20.

QUIA IBI EXOSOS HABUI EOS. — Hebræum *כי* *ki*, id est *quia*, sæpe non causam significat, sed encliticum est, et ornatus causa additur, imo subinde effectum significat. Ita capitur hic, *q. d.* « Quia, »

(1) Post interlocutionem Prophetæ Dominus ipse loqui pergit, et ne cum Ephraïmo nimis severe agere videatur, causam subjicit gravissimam, qua inductus tam graviter in eum animadvertat. (Ackermann.)

id est idecirco, ibi cœpi eos odio habere et aversari. Ita Ribera, a Castro et alii.

DE DOMO MEA EJICIAM EOS. — Puta de templo, ut explicat Chaldæus, vel potius de terra sancta, quæ tota erat quasi una domus et familia Dei, in qua sub ejus alis et protectione securi et felices degabant Israelitæ, quasi filii sub parentis cura, unde in ea habebant nomen Israelis et populi Dei: ibi quoque Deus suos Prophetas, quasi paterfamilias ad eos erudiendos et formandos mittebat. « De domo ergo mea ejiciam eos, » ut alieni a me abeant captivi ad gentes, et idola quæ coluerunt. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Lyranus, Arias et alii.

NON ADDAM UT DILIGAM EOS. — Id est, non amplius diligam eos, ut vertit Vatablus. Nam, ut sequitur, et ut ait S. Hieronymus: « Abjecit eos Deus omnium Prophetarum, quia non audierunt eum; et vagi erunt in nationibus, non habentes altare, non sedem, non principem, donec ad Christum convertantur. »

OMNES PRINCIPES EORUM RECEDENTES, — *q. d.* Omnes reges Israel a primo Jeroboam usque ad ultimum Hosee, a Deo ad vitulos aureos recesserunt.

16. PERCUSSUS EST EPHRAÏM, RADIX EORUM EXSICCATA EST. — Comparat Ephraïm arbori, prius frondibus et fructibus luxurianti, postea percussæ aurugine et arescenti, quod radix ejus siccata sit, ideoque fructum producere non valenti, *q. d.* Ephraïm, id est populus Israel, instar arboris percussæ et arescentis in radice, paucos vel nullos proferet fructus, id est filios. Patet ex sequenti. Unde Chaldæus vertit: *Domus Israel similis est arbori, cujus radix uredine percussa est deorsum, et siccatur folium ejus sursum, fructum non faciet.* Porro radix Israel accipi potest fecunditas illi a Deo indita, cum Ruffino et Lyrano, vel regia potestas, sive reges et principes, cum Theodoro et Theophylacto. Hi enim instar radicis sustentabant, et vegetabant totum populum. Unde Arias apposite: Radix, inquit, est rex, truncus est regia tribus Ephraïm, folia et rami cæteræ novem tribus, *q. d.* Ultimus Samariæ rex (qui est quasi radix), puta Hosee, cum Samaria, totaque tribu Ephraïm, quæ est quasi truncus arboris, vastabitur a Salmanasar: unde ab eodem mox vastabuntur cæteræ omnes (quæ sunt quasi rami) ut plane arescat, utpote siccata radice, regnum et respublica Israel; adeo ut, etiamsi aliquos « genuerint, interficiam amantissima, » vel, ut Vatablus et alii vertunt, *desiderabilia, uteri eorum*, id est charissimos filios, qui erant eorum desiderium et deliciæ; unde Chaldæus vertit: *Interficiam viscerum eorum pulchritudinem.* Proles enim sunt parentum pignora, et quasi viscera.

Mystice, radix regni et reipublicæ est Deus; hic enim regnum et rempublicam sustentat, auget, florere et fructificare facit. Ita S. Hieronymus, qui rursus per radicem accipit Patriarchas Israelis,

puta Abraham, Isaac et Jacob. Hi enim licet in se vivi, aridi tamen, et quasi mortui erant suæ soboli degeneri, puta Israelitis idololatris; quia eos aversabantur, nec eos merito et prece sua juvabant.

Vers. 17. 17. ABJICIET EOS DEUS MEUS (NON ILLORUM) : QUIA NON AUDIERUNT EUM : ET ERUNT VAGI IN NATIONIBUS. — Hoc est quod deplorat Jeremias *Thren.* 1, 8 :

« Peccatum (fornicationis spiritualis, puta idololatriæ : loquitur enim de Jerusalem quasi de virgine meretricante) peccavit Jerusalem, propterea instabilis facta est, » *q. d.*

Ætherei scelus hoc ægre tulit ira mariti,
Inque suam vetuit te remeare domum.
Inde vaga, huc illic incertis sedibus erras :
Nulla tibi domus est, cum sit ubique domus.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, comparat Israel vitis frondosæ, sed fructibus vacuæ, quod Dei opibus abusus sit ad augendum cultum idolorum, ideoque minatur ei excidium, quodque idolum ejus, puta vitulus aureus, deferetur munus regi ultori, scilicet regi Assyriorum; tantasque strages et ærumnas, ut dicturi sint montibus : Operite nos; et collibus : Cadite super nos. Additque id jure fieri, quia priscum est hoc Israelis peccatum, puta ex diebus Gabaa, in quo pertinaciter persistit, quod non nisi excidio extirpari potest. Secundo, vers. 11, comparat eum vitulæ amanti trituram, id est, fruges et opes, unde ait : Hactenus arastis impietatem, iniquitatem messuistis; nunc sapite, ac seminate in justitia, ut metatis in ore misericordiæ. Deinde hortatur ut novale cordis sui innovent, et præparent ad gratiam quam offeret Christus, justitiæ doctor ac dator. Denique, vers. 14, si in impietate persistent, minatur quod Bethel, id est, idola Bethel perdent eos sicut Beth Arbæ, id est, domus Gedeonis, perdidit Salmana cum Madianitis (1).

1. Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei : secundum multitudinem fructus sui multiplicavit altaria, juxta ubertatem terræ suæ exuberavit simulacris. 2. Divisum est cor eorum, nunc interibunt : ipse confringet simulacra eorum, depopulabitur aras eorum. 3. Quia nunc dicent : Non est rex nobis : non enim timemus Dominum : et rex quid faciet nobis? 4. Loquimini verba visionis inutilis, et ferietis fœdus : et germinabit quasi amaritudo judicium super sulcos agri. 5. Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariæ : quia luxit super eum populus ejus, et æditui ejus super eum exultaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo. 6. Siquidem et ipse in Assur delatus est, munus regi ultori : confusio Ephraim capiet, et confundetur Israel in voluntate sua. 7. Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam super faciem aquæ. 8. Et disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel : lappa, et tribulus

(1) Totum hoc caput, ut recte observant post Sanctium Rosenmuller et Ackermann, in enumerandis peccatis Ephraimitarum, illorumque propterea supplicium amplificando versatur. Vaticinium regnante Hosea, vel saltem sub ultima regni ejus tempora editum esse, videntur probare vers. 3, 5, 15 (in *Hebr.* XIV). Maurer tempore quod primam inter et alteram in terram Ephraimitarum a Salmanasare susceptam expeditionem interfuit, compositam putat. In quam sententiam venimus hac moti ratione, inquit, quod qui vers. 14 vocatur Salman, vix dubium est quinsit Salmanasar, et quod ibidem memoratur כִּית אַרְבֵּל *beit Arbæ*, oppidum maxime probabile est esse *Arbela Galilææ*, diruta a Salmanasare, cum primum in regiones Israelitarum invasionem fecisset. Quid? quod ex vers. 6 colligi potest, in lucem orationem emissam esse tum demum, cum Hosea rex in auxilium Sœ, Ægyptiorum regem, vocasset; cf. etiam vers. 4 et 13.

PRIMO, queritur Deus, quod quidquid facultatis et virium, in idolorum cultum et honorem effuse contulerunt, scilicet primo, abasum prosperitatis in multiplicationem idololatriæ, 1; secundo, hypocrisin et discordiam, 2; tertio, contemptum Dei et regis, 3; quarto, pravitatem

consiliorum, et fraudes potissimum et perfidiam in ipsis etiam fœderibus solemnissime sancitis, 4.

SECUNDO, prædicat poenam culpæ correspondentem, primo, destructionem idololatriæ, per vitulum abductum, sacerdotem et populum afflictum, 5, 6; secundo, ablationem regni et regis, 7; tertio, eversionem et vastitatem sacrorum, ac populi desperationem, 8.

TERCIO, comparisonem facit operis cum poena : primo, refertur indulgentia facta Gabaitis, quorum reliquæ remanserant in populo et regione, nec nisi post duplicem victoriam subactæ fuerant, 9; secundo, statuitur poena gravior Israelitis, qui cum præ Gabaitis pejus, duplici scilicet corporali et spirituali scortatione, peccaverint, primo hostili incursu victi, Deo urgente, omnes sine exceptione deportabuntur, 10; tertio, addit quod hactenus Israel vel facilia tantum et proficua opera obibat; sed nunc una cum Juda, imposito etiam gravi jugo, subibit difficilia et sterilia, 11; quarto, inhærens tropo ab agricultura sumpto, pergit Propheta in adhortatione ad rite operandum, exposita fructus spe, et vigente adhuc temporis opportunitate, 12; quinto, sed cum ne ad meliorem frugem redirent, quoties ad poenitentiam et pietatem eos hortatus est, toties quasi de

ascendet super aras eorum : et dicent montibus : Operite nos ; et collibus : Cadite super nos. 9. Ex diebus Gabaa peccavit Israel, ibi steterunt : non comprehendet eos in Gabaa praelium super filios iniquitatis. 10. Juxta desiderium meum corripiam eos : congregabuntur super eos populi, cum corripientur propter duas iniquitates suas. 11. Ephraim vitula docta diligere irituram, et ego transivi super pulchritudinem colli ejus : ascendam super Ephraim, arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob. 12. Seminate vobis in justitia, et metite in ore misericordiae, innovate vobis novale : tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam. 13. Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii : quia confisus es in visceribus tuis, in multitudine fortium tuorum. 14. Consurget tumultus in populo tuo : et omnes munitiones tuae vastabuntur, sicut vastatus est Salmana a domo ejus qui judicavit Baal in die praelii, matre super filios allisa. 15. Sic fecit vobis Bethel, a facie militiae nequitiarum vestrarum.

Vers. 1.

1. VITIS FRONDOSA ISRAEL. — Pro frondosa hebraice est בֹּקֶעַC *bokec*, id est evacuans; quia scilicet se totam in frondes effundit, in easque succum suum exhaurit et evacuat, ut nil, vel parum supersit quod in fructus et uvas transferat. Unde Chaldaeus et Vatablus vertunt : *Vitis vacua*, vel *dissipata*, id est *succo carens et humore*. Sic Nahum II, 2, dicitur : « Vastatores dissipaverunt eas; » hebraice eleganter *bekakim bokekim*, id est evacuatores evacuarunt eos, hoc est praedatores praedati sunt eos. Hinc et « Aquila, » ait S. Hieronymus, *bokec* interpretatus est ἐνὸδρον, quam nos aquosam vel ξυκων possumus dicere, eo quod vini perdat saporem : Symmachus, ἀλουέουσαν, quae tota in frondibus creverit : vites enim quae putatae a vinore non fuerint, in flagella (id est palmites) frondesque luxuriant, et humorem quem debuerant in vina mutare, vana frondium et foliorum ambitione disperdunt. Talis fuit Israel crescens in multitudine populorum, et non reddens fructus agricolae Deo. »

Addit deinde aliam, imo contrariam interpretationem : « Vitis, inquit, frondosa, sive juxta Septuaginta, ἐβληματούσα, id est bonas habens propagines et flagella fructifera, multos botros attulit; et uvarum fecunditas ramorum magnitudinem coaequavit, sed haec quae prius talis erat antequam offenderet Deum, postea abundantiam fructuum vertit in offensam multitudinem; ut quanto plures haberet populos, tanto plura aedificaret altaria, et abundantiam terrae numero vinceret idolorum (1). » Haec deinde more suo tro-

novo inceperunt pejores esse quam prius, praedicit eos spe sua frustrandos esse, propter duplicem rationem : *primam*, quia in cultu et religione sequuntur sua consilia; *alteram*, quia confidunt in multitudine militum suorum, 13; scilicet sicut munitiones dejectae, et Salmana cum matre ac prolibus a Gedeone occisus ac deletus fuit, 14; sic Israeli propter peccata fiet, et quidem fato celerrimo, 15. (Alia hujus versus interpretatio datur, quam supra ex Maurer indicavimus, et ad vers. 14 indigitabimus.)

(1) Respicitur juxta hunc sensum, inquit Rosenmuller et Ackermann, florens reipublicae Israelitarum status sub Jeroboamo II, qui fines imperii dilatavit, terminos ejus restituit, ejus partem a Syris ablatam recuperavit,

pologice apposite adaptat haereticis : hi enim similes, imo pejores sunt idololatris.

Ratio hujus diversae, imo contrariae versionis et explicationis est, quod *bokec* idem sit quod *evacuans se*. Jam autem vitis se evacuare potest in frondes solas (ita ut nil, vel parum possit suppeditare fructibus et uvis), aut partim in frondes, partim et magis in uvas, itaque erit frondosa, simulque fructifera. Sic Israel olim tempore Patriarcharum erat fructifer, id est affluebat tum uvis et fructibus, aequae ac hominibus, juxta illud *Psalm. LXXVIII* : « Extendit palmites suos a mari usque ad mare, » tum pietate, Dei cultu, bonisque operibus : ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus et alii. Sic ait Isaias cap. v, 7 : « Vineae Domini exercituum, domus Israel est : et vir Juda germen delectabile; » unde « fructus adaequatus est ei, » id est fructus ejus respondit palmitum, id est familiarum, multitudini; tot tulit fruges, quot numero incolarum alendo sufficerent.

Verum prius verisimilius est; *bokec* enim proprie evacuans se, id est vacuum et evanidam significat, ut vertit Symmachus, Aquila, Chaldaeus et Vatablus, quin et Septuaginta. Nam ἐβληματούσα idem est quod bonos habens palmites, surculis luxurians : κλήματα enim a Theophrasto, Columella et aliis vocantur palmites et pampini vitis, vel fasciculus sarmentorum vitis; unde ex eo fiebant κλήματα, id est virgae centurionales, quibus scilicet centuriones caedebant milites delinquentes. Hinc Macrobius vocat vitem centurionalem : lege enim Romana sancitum erat, ut cives non virgis caederentur, sed sarmentis vitium, teste Livio lib. LVII. Huc facit quod Plutarchus in *Apophthegm.*, et ex eo Valerius Maximus, lib. VI, cap. IV, scribunt, Popilium Lenam a Romanis missum ad Antiochum Epiphanem, ut eum juberet recedere ab Aegypto, nec pugnare in Ptolemæos, cum Antiochus moram faceret, deliberans quid esset responsurus, Antiochum κλήματα, id est virga, circumscripsisse, eique dixisse : Non exhibis hoc cir-

et rempublicam victoriis suis in felicem statum reduxit, IV Reg. XIV, 25.

culo, nisi responsum des mihi et Romanis; *עֲבֹרָה* ergo idem est quod frondosa et pampinosa.

Itaque de hac vinea in frondes evanescenti, id est de Israele in opes bonaque terræ effuso, ait : « Fructus adæquatus est ei, » id est eum fructum tulit, quem promittebat pampinorum et sarmentorum lascivia, scilicet nullum verum et solidum, quia totus abiit in frondes et surculos, totus terrenis bonis inhians, iisque et prolibus luxurians, atque ea idolis accepta referens sprevit Deum, itaque nullum pietatis, timoris Dei et sanctitatis fructum dedit; non uvas religionis, sed labruscas protulit idololatriæ; ita S. Hieronymus, Vatablus, Arias, Prado in *Ezech.* cap. xv, 2; fructus enim respondens et adæquatus viti frondosæ, sunt frondes et labruscæ. Unde Vatablus vertit : *Ponetne vel afferetne fructum? q. d.* Non, nisi foliatum et futilem; alii vertunt : *Fructus mentietur illi*, id est fallet eum et frustrabit sua spe. Hebræum enim *עֲבֹרָה* *iescavue*, id est *adæquatus est*, si a *עֲבֹרָה* *scave*, id est mendacium, deducatur, significat *mentietur*. Aliter Arabicus Alexandrinus vertit : *Vitis florida habens ramos est Israel : multi sunt fructus ejus in templis eorum*, puta multæ in idolis victimæ et impietates; Arabicus Antiochenus : *Israel quasi vitis fertilis, et fructus ejus facilis est ei*; Syrus : *Vitis pampinorum* (pampinosa) *Israel, quæ fecit fructus secundum multitudinem fructuum ejus, multiplicaverunt altaria*. Juxta hoc Sanchez sic explicat, *q. d.* Israel quasi vitis, uti frondes, ita et fructus multos protulit, et opibus abundavit, sed has omnes suis idolis impendit, plures impensurus, si plures habuisset. Alii, *q. d.* Vitis evacuat, id est dementat Israellem. Nam « fornicatio et vinum auferunt cor, » cap. iv, 11. Sic Jeremias, cap. li, ait, *iebokeku*, id est evacuantur terram ejus. Chaldæus hæc ad captivitatem refert; vertit enim : *Vitis vastata est Israel, quæ erat plantata cum legem exsequeretur; et fructus respondet ei. Nam opera ejus mala facient ut exulet*. Vitis ergo vastata similem fructum feret, scilicet exsilium et captivitatem.

Vinea est Ecclesia et anima ob varias analogias. Allegorice, vinea est Ecclesia, et tropologice anima quævis fidelis, idque *primo*, quia antiquis, præsertim Patriarchis, potissimum prædium erat vinea. Ita Noe mox a diluvio plantavit vineam, *Gen.* cap. ix, 20. Sic Deus Israelitis in terra promissa promissit vineta, *Deuter.* cap. vi, 11. Sic sponsa; *Cant.* viii, 12, hæreditatem suam vocat vineam : « Vineam, ait, mea coram me est, » *q. d.* Mihi carissima est et vicinissima, in ea vel juxta eam dego, illa oculis meis semper observatur. Solebant enim veteres, uti et moderni, in atrio domus ad januam plantare vineam, ad umbram et ad amenitatem. Est enim vinea quid medium inter hortum et agrum : nam hic quæstuosus est, ille deliciosus; vinea est quæstiosa et deliciosa.

Secundo, quia vinea maxime fructifera est, tum quia vinum fert, quod Deum lætificat et homines, *Julic.* cap. ix, 13; tum quia nulla arbor

vite feracior, si ejus tenuitatem spectes; tum quia multæ vineæ bene excoltæ copiosum dant fructum, uti fuit illa de qua Cato, quæ ex singulis jugeribus dabat decem vini culeos. « Efficaci exemplo, ait Plinius lib. xiv, cap. iv, non maria plus temerata conferre mercatori, non in rubrum litus Indicumve merces petitas, quam sedulum ruris larem. » Hinc Sapiaientia sese deprædicans : « Ego, ait, quasi vitis fructificavi, » *Eccli.* cap. xxiv, 23. Talis vitis fuit S. Polycarpus, discipulus S. Joannis Apostoli, christianorum in Asia doctor, pater, et dux ad martyrium, de quo proinde vere Poeta :

Fructificas, Polycarpe, Deo, more, ore et amore :
A fructu merito nomen et omen habes.

Nimirum polycarpus poscit, amat et provehit Deus, non polyphyllus; fructiferos, non frondosos. Denique vinum quod profert vitis, ita vires hominis reficit et recreat, ut non tantum lac senum, sed lignum vitæ, imo vita hominis dici possit.

Tertio, quia vinea jucundissima est, sive ordines vitium, sive pampinos, sive botros vernantes et rubescentes spectes. Quocirca sponsa sponsum ad ambulandum per vineam invitat in Canticis. Denique musti ex uvis recens expressi tanta est vis, ut lagenas et vasa sæpe diffringat, ut homines non tantum ebrios, sed et mentis impotes, et quasi amentes efficiat.

Ita Ecclesia et anima fidelis, *primo*, est prædium Deo charissimum; *secundo*, fertilissimum bonorum operum; *tertio*, amœnissimum; *quarto*, efficacissimum : licet enim exterius instar ligni vitis sit vilis et despecta, interius tamen habet succum vivificum, puta spiritum Christi, quo languidi et quasi emortui reviviscunt, incalescunt, aliosque Dei amore inflammant ad ardua virtutum opera. Hoc ergo est vinum germinans virgines, id est castos et immortales : virgo enim, vivido roseoque colore florens, juventæ nunquam senescens et immortalis vitæ est symbolum; ita Prado loco citato. Et S. Bernardus, *serm.* 63 *in Cant.* : « Viro sapienti, ait, sua vita vinea est, sua mens, sua conscientia : nil quippe incultum desertumve in se sapiens derelinquet. » Et mox : « Cui virtus vitis, cui actio palme, cui vinum testimonium conscientie, cui lingua torcular expressionis, sermo, cogitatio, conversatio, et si quid aliud est ex eo, quidni totum Dei agricultura, Dei ædificatio est, et vinea Domini sabaoth ? » Vineam ergo hæc non tantum frondosa, sed et florens, fructifera et vinosa est. Idem, *serm.* 63, Ecclesiam vocat « vineam grandem nimis, » Domini plantatam manu, redemptam sanguine, rigatam verbo, propagatam gratia, fecundatam spiritu. Et *serm.* 60 : « Si vineæ animæ flos, opus, odor opinio est, fructus quid ? martyrium. Et vere fructus vitis, sanguis est martyr. Quidni mustum rubens, probatum, pretiosum, plane de vinea Sorec, torculari

passionis expressum? » Denique vide eundem lib. *De Passione Domini*, qui totus est de mystica hac vite et vinea. Explicans enim illud *Joan.* cap. xv: « Ego sum vitis vera, » docet Christum esse veram vitem, cujus proinde præcisionem, circumfessionem, vincula, culturam et speciem Christo accommodat. Deinde, cap. viii et seq., septem vitis hujus folia mystica recenset; mox cap. xvi, ejusdem flores: « Habuit, inquit, vitis ista vera non unius, sed omnium florum speciem, violam humilitatis, lilium castitatis, rosam patientiæ et charitatis, et florem abstinentiæ, quem crocum appellamus. » De his dicitur in *Cant.*: « Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. » Et: « Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. »

SECUNDUM MULTIPLICITATEM FRUCTUS SUI MULTIPLICAVIT ALTARIA. — *Fructus* vocat frondes; non enim uvas, sed frondes proferebat hæc vitis, ut paulo ante dixi: per frondes intelligit filiorum frugumque copiam, *q. d.* Quanto plures habebat cives et opes Israel, tanto plura edificavit idola et altaria; quia instar vitis frondosæ, in ea totus effluxit; ita S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Chaldaeus, Lyranus et Vatablus. In Hebræo est elegans paronomasia inter *לֹבֹב* *lob*, et *הֵטִיבוּ* *hetibu*, *q. d.* Secundum bona terræ fecerunt bona idolis, quasi earum largitoribus, ut quo plus bonorum ab iis se accipere putabant, eo plus iis impenderent. Sic ait de deo frugum Virgilius, *æclog.* vii:

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu,
Si factura gregem suppleverit, aureus esto.

Hoc est quod subdit hic Propheta: « Juxta uber-
tatem terræ exuberavit simulacris. » Ita impii
Deo reddunt mala pro bonis, et beneficia ver-
tunt in maleficia, ac fruges in gladios, divitias in
vitia, quibus contra auctorem eorum pugnant pro
diabolo.

Vers. 2. 2. DIVISUM EST COR EORUM. — Hebræum, *divisit*
cor eorum; Septuaginta, *divisit corda sua*, quia scilicet
Israel, puta Samaritæ, separarunt mentem
suam, primo, a Deo Deique lege, ait Chaldaeus et
Theophylactus; secundo, a sese invicem, *q. d.*
Animis et odiis inter se dissident, dum hi hæc,
illi illa idola, alii alia inducere conantur. Ita
S. Cyrillus, Theodoretus, Albertus et Hugo. Simili
modo inter hæreticos perpetua videmus schismata
et jurgia, quæ parit superbia. Cum enim fastu
tumeant, nolunt aliorum hæreses sequi esseque
eorum discipuli; sed ipsi novorum dogmatum
auctores et magistri esse satagunt. Porro Hugo
putat hic notari schismata inter Juda et Israel,
sive inter Roboam et Jeroboam, ac consequenter
inter Deum et vitulos aureos: hos enim coluit
Israel, illum Juda. Verum hoc remotius est: vicin-
ius S. Hieronymus, Haymo et Albertus putant
hic significari schisma inter Hosee ultimum re-
gem Israel, et populum, dum populus vitulos;

rex Deum colendum censeret: sed hujus schisma-
tis in Scriptura nulla est mentio, imo de Hosee
rege dicit *IV Regum*, cap. xvii, 2: « Fecitque ma-
lum coram Domino, » quia, ut videtur, coluit
vitulos aureos, non Deum. *Tertio*: « Divisum est
cor eorum in seipsis, » dum partem ejus Deo,
partem idolis dare volunt. Cupiant enim tam
Deum, quam idolum colere, ut utrumque ha-
beant propitium, ut patet *IV Regum*, cap. xvii, 33.
Ita Lyranus. Sic Romani colebant deos omnium
gentium, ut omnes haberent propitios et faventes,
ne, si quem negligerent, eum contra se concita-
rent; uti Trojani, colendo Venerem, concita-
runt contra se Junonem, uti narrat Virgilius,
I Æneid. Putabant enim inter deos esse lites et
bella, uti sunt inter homines.

NUNC INTERIBUNT, — *q. d.* Idcirco jamjam ex-
scinduntur et desolabuntur, ut vertunt Septua-
ginta; divisio enim et schisma est causa ruinæ et
interitus. Verum enim est illud Christi: « Omne
regnum in se divisum desolabitur. » *Secundo*, cum
Chaldaeo, Aria et Vatablo verti potest: *Nunc delin-
quent*, *q. d.* Insigne delictum et enorme flagi-
tium est, hæc cordis eorum divisio a Deo et pro-
ximis, imo a seipsis. Hebræum enim *אָשָׁם* *ascam*
et delinquere, et desolari, sive excindi et interire
significat.

IPSE, (scilicet Deus), CONFRINGET (per Assyrios)
SIMULACRA EORUM — Israelitarum. Ita S. Hierony-
mus, Theodoretus, Theophylactus, Albertus et
Vatablus. Hebræi enim sæpe suppositum subti-
cent, et ex circumstantiis subintelligendum et sup-
plendum relinquunt. *Secundo*, « ipse, » id est *ip-
sum*, scilicet cor divisum: *לֵב* *leb* enim, id est *cor*,
Hebræis est masculini generis, æque ac *ipse*: vel
certe *ipse*, scilicet Israel, qui divisit cor suum, ut
habent Hebræa, *q. d.* Ipse dissensus animorum,
ipsa discordia, ipsa schismata et factiones per-
dent eos, tradentque hosti, qui simulacra, æque
ac domos et urbes eorum evertet. Ita a Castro.
Unde sequitur:

3. QUA NUNC DICENT: NON EST REX NOBIS, etc. — Vers. 3.
q. d. Cum viderint adventare Assyrios, ac Sama-
riam obsidere, nec Hosee regem suum posse eis
resistere, tunc dicent: Non est rex qui nos possit
tueri; rex noster perinde est, ac si non esset
rex, idque juste accidit nobis, quia non timemus,
nec colimus Dominum, sed idola. Deo enim, qui
est Rex regum et Dominus dominantium, irato,
quis mortalis rex juvare et salvare poterit? Ita
Lyranus et Vatablus. Unde *secundo*, S. Hierony-
mus, Theodoretus et Albertus exponunt, *q. d.*
Cum Hosee rex capiatur ab Assyriis, dicet Israel:
Jam orbat sumus rege, quia Deum regem re-
gum reliquimus (1). *Tertio*, a Castro, *q. d.* Deus

(1) Mangerus hæc verba, ad præsens tempus, et ipse
refert, et « non est rex nobis, » de Hosea rege a Salmana-
sare in vincula coniecto intelligit: *Jam enim dicunt: Non
est... et hic noster rex quid poterit facere pro nobis, ut-
pote captus et in carcerem abductus? Quæ interpretatio*

qui solet nos regere, esseque rex noster, nos deseruit, quia non colimus eum : quid ergo opis nobis conferet Hosee rex miser, et ruinæ proximus? Denique Hugo et Arias exponunt, *q. d.* En regnum Israel quod invito Deo institutum, jam succisum est, quia Deum non timuimus. Quid ergo illud nobis profuit, aut proderit, quod nos secum trahit in ruinam?

Moraliter, vis regni sine Deo est invalida.

Moraliter, discant hic respublicæ et reges omnem eorum potentiam esse imbellem et invalidam, nisi Dei cultu et ope fulciatur. Hoc professus Salomon, III *Regum*, cap. II, 24 : « Vivit, ait, Dominus, qui firmavit me, et collocavit me super solium David patris mei. » Et Davidi ait Deus, *Psal.* LXXXVIII, 36 : « Semel juravi in Sancto meo, si David mentiar : semen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus sicut sol in conspectu meo. » Quocirca David moriens Salomoni hæc ultima dedit monita : « Observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, etc., ut confirmet Dominus sermones, quos locutus est de me, dicens : Si custodierint filii tui vias meas, et ambulaverint coram me in veritate in omni corde suo, et in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israel. » Quinimo Moses moriturus, ex ore Dei de regibus ita sanxit, *Deuter.* cap. XVII, 18 : « Postquam sederit (rex) in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium, etc., legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba, et ceremonias ejus, etc., ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus. » Hoc ipsum æterna Sapientia edicit, *Prov.* VIII, 15 : « Per me reges regnant. » Hinc de Josaphat pio rege dicitur II *Paral.* XVII 3, : « Fuit Dominus cum Josaphat, quia ambulavit in viis David patris sui, etc. Confirmavitque Dominus regnum in manu ejus, etc., factæque sunt ei infinitæ divitiæ et multa gloria. » Hac de causa Agapetus recte monuit Justinianum Imperatorem, uti refert Baronius tom. VII *in Justin.* : « Sceptrum, inquit, imperii cum a Deo susceperis, cogitato quibusnam modis placebis ei qui id tibi dedit, cumque omnibus hominibus ab eo sis prælatus, præ omnibus eum honorare festina. »

Viderunt idipsum Gentiles. Scribit Plinius *De Viris illustr.* cap. II, Numam Pompilium, secundum Romanorum regem, ferum populum « religionis institutione et utilibus legibus domuisse, suumque regnum ita firmasse, ut pendente ejus regno nemo illi bellum moverit. » Apud Livium, lib. XLIV, est illa vox Caii Marci : « Favere pietati fideique deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigii pervenit. » De Agesilao Spartanorum duce ita scribit Xenophon in ejus laudibus : « Existimabat divina auxilia non minus in hos-

duabus de causis rejicienda est, quarum una est, quod nondum ad extrema ventum esse ostendunt vers. 10, 15, et alii; altera, quod quemadmodum quæ vers. 2 leguntur, « nunc interibunt, » sunt *minantis*, minantis esse debent et hæc quæ vers. 3 habentur. (Maurer.)

tili, quam amico in solo imploranda esse. »

4. LOQUIMINI VERBA VISIONIS INUTILIS. — Legit ^{Vers. 4.} Interpres דַּבְּרָו *dabberu* in imperativo, id est loquimini; jam legunt דִּבְּרָו *dibberu* in præterito, id est locuti sunt. Chaldæus vertit in præsentem, loquantur verba violenta; quia Hebræi carent præsentem, et pro eo utuntur præterito. Rursum pro visionis inutilis, hebraice est אֱלֹהֵי שָׁוְא *aloth scau*, id est juramenti mendacis, vel futilis et inutilis. Solebant enim Prophætæ suas visiones, sive prophetias confirmare juramento, dicendo : « Vivo ego, dicit Dominus, » id est, juro per vitam meam; aut potius se diris devovendo, dicere : « Hæc mihi faciat Deus, et hæc addat, si mentior. » Hebræum enim *alot* significat juramentum execratorium, maledictionem et imprecationem tristium. Talis ergo visio et prophetia vocatur *ala*, id est execratio, quia fiebat cum execratione. Sensus est ergo, *q. d.* Loquimini sane, et jactate verba pseudoprophetarum, qui afferunt suas visiones, easque jurando et pejerando confirmant, sed mendaces et futes. Pollicentur enim omnia prospera, nec timendos esse Assyrios, sed mentiuntur et decipiunt vos, aguntque in ruinam. Est ironia : ridet enim et subsannat eos, quod falsis prophetis et seductoribus fidem habeant in suam perniciem : loquuntur enim visiones, sed futes et mendaces, puta non Dei oracula, sed cerebri sui somnia. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo et alii.

FERIETIS FOEDUS. — Hæc sunt « verba visionis inutilis, » seu oracula pseudoprophetarum. Dicebant enim : « Ferietis, » vel ferite « foedus, » scilicet cum diis vestris, æque ac regibus, jurando et devovendo vos diris, si unquam eos eorumque schisma deseratis, et ad Deum domumque David in Jerusalem et templum redeatis : ita Vatablus, Arias et Clarius; secundo, ferite foedus cum Assyriis, aut cum Ægyptiis (1) : si hoc feceritis, omnia erunt vobis segura et prospera. Ita ipsi. At fallunt : nam instat vobis amaritudo captivitatis. Unde de ea subdit :

ET GERMINABIT QUASI AMARITUDO JUDICIUM SUPER SULCOS AGRI. — Pro amaritudo hebraice est שָׂרָס *rose*, quod significat venenum, amaritudinem, resque venenatas et amarissimas, uti est fel, virus serpentum (unde Chaldæus vertit : *Caput serpentum maleficorum*), colocyntides, absinthium, etc. Septuaginta vertunt, *germen*, scilicet amarum et noxium. Sensus ergo est, *q. d.* « Judicium, » id est supplicium Israelis, « germinabit, » et prohibet « quasi amaritudo, » id est amaræ et noxiæ herbæ, v. g. absinthium, « super sulcos agri, » ubi copiosius germinat, utpote terra sulcata et elaborata, *q. d.* Uti noxiæ herbæ copiose germinant in terra culta; ita copia suppliciorum ger-

(1) Commode, inquit idem, hæc verba ad fidem Salmasaris non servatam et foedus cum Soo rege Ægypti factum possunt referri. (Maurer.)

minabit in Israel, qui in agro tam terræ quam cordis duxit sulcos non pietatis, sed impietatis: hisce enim cor suum sulcavit, id est studiose et data opera peccavit, sculpendo et colendo idola, ac Deum Deique legem et minas spernendo; idque ex eo quod credidit pseudopropheta dicentibus eum, si id faceret, fœdusque cum idolis feriret, tutum et securum fore. Ita Theodoretus, Theophylactus, Arias, Vatablus et S. Hieronymus, qui et addit de hac amaritudine supplicii: « Ut qui seminaverunt copiose in gaudio, copiose metant in lacrymis; qui riserunt, fleant; qui habuerunt consolationem, lugeant. » Alludit ad minas et execrationes Mosis, *Deut.* cap. *xxix*, 18: « Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor aversum est hodie a Domino: ut vadat et serviat diis illarum gentium, et sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem. Cumque audierit verba juramenti hujus, benedicat sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi, et ambulabo in pravitate cordis mei. Et Dominus non ignoscat ei: sed tunc quam maxime furor ejus fumet. » Imo hasce minas in Israele jam implendas Osee hic prædicit. *Secundo*, « judicium, » id est vindicta, « super sulcos agri, » accipi potest sterilitas inducta agris, *q. d.* Deus puniet vos agrorum sterilitate, ut, licet sulcati et seminati, non proferant segetem, sed potius spinas, tribulos, lolia, herbasque amaras et venenatas (1).

Vers. 5.

5. VACCAS BETHAVEN COLUERUNT HABITATORES SAMARIE. — « Bethaven » est Bethel. Bethel enim, id est domus Dei, dicta est, ob visum ibi a Jacobo Deum scalæ innixum. Eadem deinde dicta est *Bethaven*, id est domus iniquitatis, vel idoli, ob vitulos aureos quos ibi adorandos proposuit Jeroboam. *Vaccas* ergo, sive juvenecas, vocat hosce vitulos. Unde Septuaginta hic vertunt, *vitulum*; et de eo mox sequitur: « Quia luxit super eum (vitulum) populus. » Pro quo nota: Vitulus hic fuit Apis, sive Serapis, deus Ægyptiorum. Hunc enim cum Ægyptiis coluerunt Hebræi degentes in Ægypto, ideoque Deus, ut eos ab hoc idolo avelleret, jussit Mosis ut eos educret ex Ægypto in Sina: ubi cum Moses, accepturus legem, diutius cum Deo hæreret in monte, mox populus volens redire in Ægyptum, Apin, puta vitulum aureum, quasi ducem viæ sibi conflavit, *Exod.* cap. *xxxii*, 4. Eundem renovavit et revocavit Jeroboam, faciens schisma a Deo et a domo David: lege historiam *III Reg.* cap. *xii*, 28. Porro Jeroboam non unum, uti videtur velle S. Hieronymus, Haymo, Rupertus, Hugo et Lyr-

nus, sed plures erexisse vitulos patet, tum, *lib. III Reg.* cap. *xii*, 28, tum quia hic eos vocat *vaccas* in plurali. *Vaccæ* ergo *Bethaven*, sunt duo vituli aurei, quos fecit Jeroboam, unumque posuit in Bethel, alterum in Dan. Dan ergo; æque ac Bethel, vocatur hic *Bethaven*, id est domus idoli.

Nota: Scriptura hos deos nunc vocat *vitulos*, nunc *vitulas*, vel *vaccas*. *Primo*, quia Patres quos citavi *Exod.* cap. *xxxii*, vers. 4, docent eos non fuisse integros vitulos, sed tantum capita vitulina, ita ut Aaron Hebræis tantum conflaverit caput vituli: unde an is mas esset, an femina, puta an vitulus, an vitula, vix dignosci poterat. *Secundo*, quia valde verisimile est, si e capite sexus dignosci poterat, fuisse vitulas potius quam vitulos, tum quia Herodotus *lib. II* id docet: « Boves mares, inquit, eosdemque mundos, ac vitulos universi Ægyptii immolant; feminas eis immolare non licet, utpote Isidi consecratis. Nam Isidis simulacrum muliebree est bubulis præditum cornibus, quemadmodum Io Græci describunt, bovesque feminas omnes itidem Ægypti venerantur ex omnibus pecudibus longe plurimum; » tum quia hebraice vocantur עגלות *eglot* feminine, id est vitulæ, uti vertunt Septuaginta, *III Reg.* cap. *xii*, 28, ac Josephus, *lib. VIII Antiq.* cap. *iii*; sive *vaccæ*, uti vertit Noster hic. *Vaccas* ergo novellas accipe, id est vitulos adultos, aut potius adultas; vitulus enim, uti et bos, asinus, equus, ovis, camelus, et cætera animalium nomina utrumque sexum, puta tam feminam quam marem significant. Hæc sententia valde probabilis est: contraria tamen, scilicet fuisse vitulum potius quam vitulam, non est improbabilis, eamque videntur sequi S. Hieronymus, Rupertus, Vatablus et Arias. Ratio est, quia passim vocatur *vitulus*; hic tantum vocatur *vacca* ad irrisionem. Apis ergo, sive Serapis, erat bos, vel vitulus corpore nigro, candida fronte, habens in tergo albam notam vel maculam, uti dixi *Exod.* cap. *xxxii*, 4 (2).

Tropologice, peccator qui carni, abdomini, ventri et veneri indulget, colit vitulos et vaccas Bethaven, cum iisque vitulatur, fitque quasi vitulus. Sicut enim vituli et vaccæ stupidi sunt, petulci, jugum subeunt, terram aratro subigunt, et collum oneri supponunt; ita et carnales stupidi fiunt mente, lasciviunt, labores maximos subeunt, ut suis deliciis fruantur, onera gravissima

(2) Quod a sequiore sexu *vitulæ* vocantur Jeroboami vituli, inquit Bochartus, *Hieroz.* tom. I, pag. 369, putant ad contemptum pertinuisse, ut illud Romani (Virgîlii): « O vere Phrygiæ, nec enim Phryges; » neque dubium quod illud ἐξουθενήσας (contemptus) genus multum valuerit apud Hebræos, qui deorum sexus nesciunt. Proinde in *Dils* censentur *Berith*, *Judic.* viii, 33, et *Astarte*, *I Reg.* xi, 5, 33, quamvis revera apud cultores suos pro deabus habitæ fuerint. Feminino igitur genere *vitulæ* vocantur idola Jeroboami, ut eo magis constet, illa non posse haberi pro vero Deo, cujus decem nomina omnia masculina sunt. Hæc tamen ratio parum probabilis Maurer videtur.

(1) Notatur pœna et divinum judicium contra impietatem istam, imagine desumpta a semine in terram coniecto, quod suo tempore simile sibi producit. Seminarunt Israelitæ in sulcis suis sua a Deo defectione herbas venenatas, quæ fuerunt horrenda peccata, inde necesse fuit, ut etiam erumperet germen venenatum, scilicet extrema calamitas et miseria, quæ justo Dei judicio peccati fructus est. Cf. *Deuter.* *xxix*, 8.

et pene importabilia suscipiunt, feno pascentur, totique in terram et terrena projecti sunt.

COLUERUNT. — Hebraice est יגורו *iaguru*, id est timerunt, hoc est coluerunt et venerati sunt, ut vertit Noster, Chaldæus et alii; nam « primus in orbe deos fecit timor. » Hinc in Scriptura timor Dei significat venerationem et cultum Dei. Timor ergo hic est reverentia Dei. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Haymo et alii.

Aliter Vatablus, Arias, Pagninus et Clarius, *q. d.* Samaritæ, videntes ab Assyriis vastari Bethel et vitulos suos, pavebunt, timentes quod et ipsimet propediem simili clade vastabuntur. Septuaginta vertunt, *morati sunt* : גור *gur* enim significat proprie peregrinari, morari, degere; inde גהר *gher* est peregrinus, et quia peregrini peregre, apud exteros et incognitos sunt timidi et pavidi, hinc *gur* significat quoque timere, pavere. Vertunt ergo Septuaginta : *Apud vitulum domus* לו (pro לו *on* *aven* enim legunt ipsi per crasin לו *on*) *morabuntur habitatores Samariæ.* Hinc et Vatablus vertit : *Ad vitulas Bethaven concurrent Samaritæ.*

QUIA LUXIT SUPER EUM POPULUS EJUS (« Eum » scilicet vitulum, ut vertunt Septuaginta. Itaque quas ante *vaccas* vocavit hic, *vitulum* vocat, ob causas jam dictas : et quia voluit substantiam tantum idoli, non sexum, non numerum significare, scilicet quod esset bos, sive vitulus, non equus, non hircus, non aries (1). Sensus ergo est : « Luxit, » id est lugebit, populus super vitulum deum suum, cum scilicet videbit eum ab Assyriis capi, et captivum avehi in Assyriam. Lugebunt), **ET ÆDITUI EJUS,** (puta sacerdotes et custodes vituli ejusque templi, qui antea) **EXSULTAVERUNT IN GLORIA EJUS** (cum ipse ab omnibus coleretur), **QUIA** (gloria hæc vituli) **MIGRAVIT AB EO.**

Vers. 6.

6. SIQUIDEM ET IPSE (vitulus) IN ASSUR (Assyriam) DELATUS EST, MUNUS REGI ULTORI. — Septuaginta : *Et ipsum vincendum duxerunt xenia regi, q. d.* Vitulum hunc captivum, quasi munus et xenium insigne obtulerunt Assyrii regi suo. Nota *primo* : *¶ quia* hic non causam significat, sed eventum; hebræum enim כי *ki* sæpe tantum consequentiæ et ornatus causa additur, idemque valet quod *hinc, hac de causa, idcirco.* *Secundo,* post *¶ æditui,* more Hebræo subauditur relativum אסר *ascer,* id est *qui.* *Tertio,* regem Assyriorum vocari *ultorem,* id est vindicem; Symmachus, ὑπερέμμενος, id est *presulem* et defensorem, ob causam quam dedi cap. v, 13. Allegorice Tertullianus, lib. IV *Contra Marcion.* cap. XLII : « Oseas, inquit, de Christo prophetavit : et vinctum eum ducent xe-

nium regi; » nempe cum Pilatus eum misit ad Herodem. Sed perperam; donum enim hoc fuit idolum) puta vitulus aureus, qui nequit esse typhus Christi.

CONFUSIO EPHRAÏM (Ephraimitas, id est Israelitas, sive Samaritas) **CAPIET, ET CONFUNDETUR ISRAEL IN VOLUNTATE SUA.** — Hebraice ממשלתי *meatsato*, id est *a consilio suo,* ut vertunt Septuaginta, Vatablus et alii.

Quæres, quænam hæc confusio, quæ voluntas, quodnam consilium? *Primo,* S. Hieronymus, Theodoretus, Theophylactus, Haymo et Hugo : « Tradunt, inquit, Hebræi vitulos aureos a sacerdotibus furto esse ablatos, et pro his æneos et deauratos repositos. Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis et angustiae, etiam vitulos aureos inter munera cætera Assyriis regibus, et maxime regi Sennacherib, ab Israel esse directos; exsultabant æditui quod fraus eorum nequaquam posset argui et deprehendi. Et hoc est quod ait : Æditui ejus, scilicet vituli, super eo exsultaverunt in gloria populi, hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria, quia migrasset ab eo, id est a populo, et translatus esset ad Assyrios. Siquidem ipse delatus est munus regi ultori, statimque sequitur : Confusio capiet eos, etc. Deprehensa enim fraus vitulorum deauratorum, regi Israel litteris indicatur; unde se placere existimaverunt, inde vel maxime confunduntur, et offendunt eos quibus munera miserant, existimantium non furto sacerdotum, sed fraude regum atque consilio hoc esse perfectum. » Additque S. Hieronymus : « Legimus IV *Reg.* cap. XV, 19, regem Israel Manahem regi Assyriorum Phul mille talenta argenti misisse, ut ei præberet auxilium, inter quæ nonnulli arbitrantur etiam vitulos aureos esse directos. » Consilium ergo hoc sacerdotum fuit, quod suaserint regi Israel, ut vitulos deauratos mitteret dono regi Assyriorum, ut sic fraus eorum lateret, qua ipsi furati vitulos aureos, supposuerant æneos deauratos : confusio et pudor eorumdem fuit, cum fraus eorum detecta per regem Assyriorum, redundavit in caput regis Israel, et tandem in caput ipsorummet sacerdotum. Aliter Theophylactus; opinatur enim sacerdotes suasisse principibus, ut vitulos hosce mitterent in Assyriam, quod sperarent eos ab Assyriis adorandos : sed confusi sunt; nam Assyrii eos confregerunt. Aliter et Theodoretus : Consilium, ait, hoc fuit de mittendo vitulo in donum Sua regi Egypti, ut is Israelitas tueretur contra Salmanasar : sed confusi sunt; nam et vitulum perdiderunt, et a Sua adjuti non sunt.

Verum hæc omnia incerta sunt, et fabulas Rabinicas olent, præsertim quia Osee satis significat vitulum hunc non datum, sed captum ab Assyriis, cap. VIII, 3 : « Projectus est, inquit, vitulus tuus, Samaria. » Et hic vers. 2 : « Ipse confringet simulacra eorum. » Et vers. 8 : « Disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel.

(1) Pro לעגלות *teegelot*, *vitulis*, nonnulli לעגלות *teegelat* singularem legi jubent, quod unus tantummodo vitulus exstiterit in Bethel urbe, et suffixa sequantur singularia. Sed facile vates ab initio de omnibus Israelitarum vitulis, qui cum facti essent instar vituli Bethelensis, recte dicebantur vituli Bethelenses, in sequentibus vero de ipso primario vitulo, vel de uno loquens generatim de omnibus cogitasse putatur. (Maurer.)

Dico ergo : Voluntas hæc et consilium Israelis fuit, quod vitulum quasi numen suum elegerint, et Deo vero prætulert, eique, non Deo, servire voluerint, sperantes ejus ope se tutos fore ab Assyriis : sed confusi sunt; nam vastati sunt cum vitulo, qui ab Assyriis captus et irrisus, in donum oblatu fuit regi ultori, puta Salmanasar, qui ultus est defectionem Israelitarum tam a Deo quam a se, quod scilicet contra fœdus secum initum confugissent ad Sua regem Ægypti. Ita Lyranus, Arias, Vatablus, Ribera, a Castro et alii.

Tropologice, S. Gregorius explicans illud S. Job cap. XXI, 16 : *Consilium impiorum longe sit a me* : « Quod est, inquit, iniquorum consilium, nisi terrenam gloriam quærere, æternam negligere : salutem temporalem cum damno interiori appetere, et dolores transitorios ad æternos gemitus commutare. »

Vers. 7.

7. TRANSIRE FECIT SAMARIA REGEM SUUM. — Hebraice נִדְמָה *nidme* : quod primo verti potest, *excindetur in Samaria rex ejus*, scilicet rex Samariæ, puta Hosee occidetur in ea. Ita Vatablus. Secundo : *Similis est cum Samaria rex ejus spumæ, quæ est in superficie aquarum, q. d. Rex cum regno instar spumæ dissipabitur et evanesceat*. Ita Arias. Tertio : *In silentium redacta est, vel obmutefacta est*, id est periit, dispersit, *Samaria cum rege suo*. Ita Forsterus. Quarto, Noster passivum *nidme* accepit pro activo דָּמָה *dama*, vel *dimma*, id est excidit. Unde vertit, *transire fecit*; Septuaginta *abjecit*; forte pro נִדְמָה *nidme*, legerunt נִדְפָה *niddepha*, id est impulit, propulit, propulsavit Samariam regem suum quasi spumam; spuma enim ab unda et fluctu proprie propelli dicitur, q. d. Samaria idola colendo transire fecit, impulitque in exitium regem suum quasi spumam. Suo enim scelere apud Deum meruit et effecit, ut regnum suum cum rege ab eo excinderetur, et transiret celerrime, evanesceret ut spuma aquæ propulsa et dispulsa a fluctibus. Rursum, q. d. Cum rex populo in idololatriam propenso obsecundaret; et hic sceleris avidus regi assentiretur et assentaretur, fecit populus, quem aquæ multæ repræsentabant, regem suum perire quasi spumam ex se natam; eam scilicet in seipso, velut in aqua consumens, perdens et evanescere faciens. Aliter Sanchez, qui per regem accipit idolum, puta Moloch, vel vitulos aureos, quos secum perdiderunt Samaritæ.

Nota : Pro *spumam* hebraice est קֶסֶף *ketseph*, quod proprie significat ebullitionem et effervescentiam; inde iram ebullientem, inde bullam et spumam. Septuaginta vertunt, φρόγισμα, quod Interpretes *cremium* vertit, puta sarmenta, stipulæ, omniaque ignis fomenta ad cremandum facilia, quibus fornax incenditur, vel torretur aliquid atque frigitur : a *frigendo* enim vocatur φρόγισμα. Ita ex Columella et Plinio S. Hieronymus. Hæc enim sarmenta, vel stipulæ, instar spumæ ab aqua propelluntur, et si accensa sint, ab ea mox

extinguuntur, ait Theodoretus. Symmachus vertit, ἐπιζέμα, *volens ostendere ferventis ollæ superiores aquas, et in spumam bullasque surgentes, quas Græci πομφόλυγας vocant*, ait S. Hieronymus. Syrus vertit : *Rejecit Samaria regem suum quasi paleam, vel quasi testudinem* (pro ghelo enim aliis punctis legi potest golo) *super faciem aquæ*; Arabicus Antiochenus : *Despexit Samaria regem suum quasi herbam super aquas, v. g. algam*; Arabicus Alexandrinus : *Sustulit Samaria regem suum sicut spumam, quæ est super faciem* (superficiem) *aquarum*.

8. ET DISPERDENTUR EXCELSA (altaria, sacella et Vers. 1
templa : hæc enim Judæi more Gentilium erigebant in montibus, locisque excelsis) MOLI (puta vituli aurei in Bethel erecti, quod est) PECCATUM ISRAEL. — *Peccatum* vocat non actum, sed obiectum peccati, puta idololatriæ.

ET DICENT (Israelitæ in excidio Samariæ per Salmanasar), MONTIBUS : OPERITE NOS, — q. d. Tanta erit clades et cædes Israelitarum, tantus clamor, pavor et horror Assyriorum, ut qui poterunt, abdant se in speluncas et cavernas : qui non poterunt, optent montibus et collibus operiri et contegi, ne hanc stragem videant et sentiant; « ut nemo futurus sit, ait Theophylactus, qui non malit obrui aut terra discedente, aut repentino montium casu, quam mala ab hostibus admissa sustinere. » Et S. Cyrillus : « Dicent, inquit, montibus, in quibus idola colebant : Cadite super nos, et anticipate crudelitatem Babyloniorum, et captivitatis extremam miseriam. »

Nota ad litteram, ut patet ex antecedentibus et sequentibus, hæc intelligi de excidio et calamitate extrema ac desperata decem tribuum, cum ab Assyriis excisa est Samaria. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Ruffinus et alii. Allegorice vero hic dari typum calamitatis et excidii, tum Jerusalem per Titum et Romanos, quæ tanta fuit, ut in cryptas et cloacas se abderent Judæi, teste Josepho; excidium enim Samariæ fuit typus et prælium excidii Jerusalem; unde eidem hæc accommodat Christus, *Luce* cap. XXIII, 30 : ita S. Hieronymus, Haymo, Theophylactus et Hugo. Imo Rupertus vult hunc esse sensum litteralem; sed perperam. Tum totius orbis in fine mundi; unde eidem hæc adaptat S. Joannes, *Apocalyp.* VI, 16. Simile est *Isaiæ* cap. II, 19 : « Introibunt in speluncas petrarum, et in voragines terræ a facie formidinis Domini. » Sic apud Senecam in *Troadibus* vidua Hectoris, occultans filium in sepulcro, ait ei :

Fata si miseros juvant,
Habes salutem : fata si vitam negant,
Habes sepulcrum.

Quod Malchus monachus, teste S. Hieronymo in ejus Vita, herum insequentem fugiens, abdensque se in speluncam, sibi adaptans : « Si, inquit, Dominus miseros juvat, habemus salutem; si despicit peccatores, habemus sepulcrum. »

Anagogice, hæc plane pleneque congruunt

damnatis in gehenna, qui optant mortem, ut pœnas evadant, et mori nequeunt. De quibus S. Bernardus, lib. V *De Consid.* cap. XII: « Horreo, ait, vermem mordacem, et mortem vivacem. Horreo incidere in manus mortis viventis, et vitæ morientis. Quis det illis semel mori, ut non moriantur in æternum? Qui dicunt montibus: Cadite super nos; et collibus: Operite nos, quid nisi mortem mortis beneficio aut finire, aut evadere volunt? Denique invocabunt mortem, et non veniet, » ait S. Joannes *Apocal.* IX. Unde Arabicus vertit: *Et dicent montibus, et rupibus, et collibus: Cadite super nos.*

Vers. 9.

9. EX DIEBUS GABAA PECCAVIT ISRAEL, — *q. d.* Priscum et inolitum est hoc idololatriæ Israelis peccatum, olitana et pertinax hæc in eo est labes et macula, quæ proinde non nisi igne et excidio purgari et evelli potest.

Quæres, quinam sunt dies Gabaa? *Primo*, Chaldaeus hæc refert ad Saulem, qui creatus est rex in Gabaa: peccavit enim Israel petendo regem contra voluntatem Dei, *q. d.* A tempore Saulis peccavit Israel, et Deo rebellare cœpit: in Gabaa ergo tam populus quam rex steterunt coram Domino, imo contra Dominum; et tamen non comprehendit eos prælium susceptum « super, » id est contra, « filios iniquitatis, » puta Philistinos incircumcisos et infideles, *q. d.* Licet Israel peccaverit creando regem Saulem, tamen Deus eum non deseruit, nec tradidit Philistæis, sed potius eos illi subjugavit. Nam, ut dicitur I *Reg.* cap. XIV, 52: « Erat bellum potens adversus Philistæos omnibus diebus Saul. » At Israel, tantæ Dei clementiæ immemor et ingratus, ab eo descivit ad idola. Ergo acriter ab eo puniatur. Hoc est enim quod subdit: « Juxta desiderium meum corripiam eos. » Verum in creando Saule rege non peccavit solus Israel, de quo hic agitur, sed et Juda; nec sub Saule, aut post Saulem sub Davide et Salomone a Deo descivit ad idola, sed sub Roboam.

Secundo ergo, melius alii hæc referunt ad tempora Judicium, puta ad tempus quo stuprum in Gabaa est commissum a Benjaminitis in uxorem Levitæ, ob quod omnes pene in prælio deleti sunt, *Judic.* cap. XIX, 20. Sensus ergo est, *q. d.* Ex eo tempore, quo viri Gabaa et Benjaminitæ scelus in Levitam ejusque uxorem admiserunt, peccavit Israel, scilicet idololatria publica, puta colendo idolum a Micha erectum in urbe Dan, *Judic.* cap. XVII, 5, et cap. XVIII, 30. Nam utramque historiam, puta stuprum Gabaa et idolum Michæ eodem tempore contigisse patet, *Judic.* cap. XVII, 1; nimirum statim post tempora Josue, vivente adhuc Caleb, sub Othoniele, ut docent Hebræi, S. Hieronymus, Ruffinus, Rupertus, Theodoretus, Theophylactus, Lyranus a Castro et alii. Unde et Josephus utrumque morti Josue illico subnectit, ante historiam Judicium. Idque demonstratur ex eo quod Phinees filius Eleazari, filii

Aaron jam tum vivebat, uti ibidem dicitur cap. XVII, 6, et cap. XVIII, 1, et cap. XX, 27; et ex eo quod Jonatham filius Gersam, filii Mosi, consecratus fuerit sacerdos idoli Michæ, uti dicitur cap. XVIII, 30; rursus, quod tum necdum ab Israelitis expugnata esset Jerusalem, uti dicitur cap. XIX, 11. Cum igitur Jerusalem expugnatio narretur initio libri *Judic.* cap. I, sequitur stuprum Gabaa et idolum Michæ contigisse ante tempora Judicium, et historias eorum libro *Judicium* esse præponendas. Vide Abulensem *ibid.* Porro nominat scelus et stuprum Gabaa, potius quam idolum Michæ, quia illud enorme erat, infame et execrabile, non tantum coram Deo, sed et coram hominibus; et quia stuprum hoc mystice repræsentabat idololatriam: hæc enim in Scriptura vocatur *fornicatio*, *adulterium*, etc. Denique, quia hæc duo vicina et conjuncta sunt: libido enim est mater idololatriæ, æque ac hæresis; et vice versa idololatræ sunt libidinosi; ac Gabaitæ utrumque fuisse videntur, et ex uno vitio in alterum prolapsi.

Tertio, pro *ex diebus* hebraice est מִיָּמֵי *mime*, quod verti potest, *præ diebus Gabaa* peccavit Israel, *q. d.* Gravius peccavit Israel colendo idola, quam Gabaitæ violando uxorem Levitæ; gravius ergo puniuntur quam illi; cumque illi pene ad interneconem deleti sint, multo magis Israel internecone delebitur. Ita Vatablus et Sanchez. Aliter Clarius, *q. d.* O Israelitæ, gravius nunc peccastis colendo vitulos Jeroboam, quam in diebus Gabaa per stuprum, illud enim pauci Gabaitæ commiserunt, totus vero reliquus Israel illi restitit, scelusque publico bello vindicavit; hic autem nullus est qui idololatriæ vitulorum resistat, sed omnes in eam conspirant. Ego ergo Deus, sceleris æque ac honoris mei vindex exurgam, omnesque vos soutes plectam per Assyrios (1).

(1) Hanc ultimam interpretationem aliis anteponendam judicamus. Nam, ut recte observat Sanctius, apud Hebræos non sunt comparativa nomina, sed eorum loco adhibent plerumque הַ אוֹ אֵל, quod *præ* sæpe vertit Vulgata; sed quia interdum idem valet quod *ab*, *de*, *ex*, fit ut hæc etiam particula in Scriptura (Vers. Vulg.) comparisonem significant et excessum. Juxta hæc ista sententia sic statuitur: peccavit Israel supra peccata, quæ vigerunt olim in diebus Jaha nempe atque exitio notis Gabaitarum; cum illorum mores maxime essent profligati ac perditii. In hanc interpretationem inducit, *primo*, quia hic agitur de peccato totius Israel, at in Gabaa tantum peccarunt, qui civitatem illam incolebant; aut si plures velis in illorum scelerum societatem cogere, nulli videntur alii fuisse, præter eos qui cum Gabaitis contra reliquas tribus arma sumpserunt; hi vero fuerunt Benjaminitæ. *Secundo*, in vindicanda Levitæ ipjuria non videntur peccasse reliquæ familiæ: neque prius aggressi sunt prælium, quam Deum consulere, qui illorum probavit promovitque consilium. Ad hanc vero sententiam omnia quæ sequuntur, accommodari possunt. « Nos haud dubitamus, ait ex sua parte Rosenmuller, particulam *in*, מִיָּמֵי *mime*, capiendam esse pro *magis ac*, ut sæpe; unde hunc versum sic interpretamur: *Magis quam diebus Gibæa peccavit, o Israel*, id est, majora a vobis scelera sunt commissa, quam olim Gibæa a Benjaminitis. »

IBI STETERUNT, — *q. d.* A diebus Gabaa, in idololatria Michæ immobiles perstiterunt, ut patet *Judic.* cap. XVIII, 30 et 31, æque ac Gabaitæ in defensione stupri. Ita Theodoretus et Theophylactus. Perstiterunt, inquam, usque ad Jeroboam, qui idololatriam in vitulis suis renovavit et auxit. Aliter Rupertus et Lyranus, *q. d.* Cum Israelitæ vindicassent stuprum Gabaa, ibi steterunt, nec perrexerunt vindicare gravius scelus, puta idolum Michæ, uti facere debebant. Aliter et Clarius, *q. d.* In Gabaa unanimiter steterunt Israelitæ ad ultionem sceleris, et conspirarunt ad vindicandum stuprum.

NON COMPREHENDET EOS IN GABAA PRÆLIUM (est hebraismus: cum enim ait, « in Gabaa, » subauditur particula similitudinis *sicut, q. d.* « Comprehendet » Israelitas « prælium, » at « non » tale quale fuit Gabaitarum, vel sicut fuit « in Gabaa, ») **SUPER** (id est contra) **FILIOS INIQUITATIS**, — puta Gabaitas, qui abusi erant uxore Levitæ; sed longe gravius, quo scilicet plane excindetur tam Samaria, quam rex et regnum totum Israel.

Aliter a Castro, *q. d.* In Gabaa filios iniquitatis, id est Gabaitas, non comprehendit prælium Israelis; quia primo et secundo prælio Israel a Gabaitis victus et cæsus est. Verum obstat quod ait, « comprehendet » in futuro: loquitur ergo de futuro, non de præterito. Adde sensum illum videri extra propositum, et difficulter toti sententiæ adaptari.

Vers. 10. **10. JUNTA DESIDERIUM MEUM CORRIPIAM EOS** (*q. d.* Cum omnes stent et conspirent in prisca idololatria, quam cœperunt a tempore Michæ, desidero et aveo eos insigniter corripere et castigare. Meo ergo nutu et providentia) **CONGREGABUNTUR SUPER EOS POPULI (Assyrii), CUM CORRIPIENTUR** (id est punientur) **PROPTER DUAS INIQUITATES SUAS**, — puta duos vitulos (est metonymia: idololatria enim ponitur pro ipso idolo) quos coluit, scilicet unum in Bethel, quam vers. 1 vocavit « Bethaven; » alterum in Dan, ubi primitus fuit idolum Michæ in diebus Gabaa, uti innuit vers. 9: ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo, Lyranus et Clarius; qui *secundo*, « duas iniquitates » accipiunt duplicem idololatriam, scilicet unam priscam idoli Michæ in diebus Gabaa, alteram recentem vitulorum Jeroboam. *Tertio*, Arias exponit, *q. d.* Gabaitæ unam stupri iniquitatem admiserunt; hi vero duas, puta fornicationem et idololatriam. *Quarto*, S. Hieronymus addit unam iniquitatem esse, quod non coluerit Deum; *secundam*, quod coluerit vitulos. Simile est *Jeremiæ* cap. II, 13. Interpres noster hebræum אסרם *asram* accepit quasi derivatum a יסר *iasar*, id est corripere. Ordines enim verborum imperfectorum, qualia sunt אסר *asar*, et יסר *iasar*, sæpe commutantur, ita ut unum ab alio modos et tempora mutuetur. Recentiores vero proprie *asram* ab אסר *asar*, id est vincire, ligare, derivant; unde vertunt: *Cum coligarint*, vel conjunxerint se in duobus jugeribus,

vel *sulcis*; huncque dant sensum, ut sit metaphora a jugo, vel a pari boum arantium, *q. d.* Sicut duo boves uno jugo constringuntur ad arandum, et ad sulcandos agros, v. g. duo jugera; ita Israel et Juda conspirabunt in eandem idololatriam, puta ad colendos duos vitulos aureos. Cum ergo uterque sic conspiraverit, tunc utrumque, quasi duos boves colligatos, cædam et mactabo. Addit Chaldaeus, *q. d.* Sicut Israelitæ laborarunt in cultu duorum vitulorum, ita ipsimet capti et constricti ab hostibus, quasi duo illi vituli arabunt; damnabit enim eos hostis quasi boves et mancipia ad aratrum et ad agricolationem. Ubi adverte: Pro *iniquitates* hebraice est עוונות *onoth*, quod Chaldaeus, R. David, Vatablus et alii vertunt, *jugera*, vel *sulcos*. Verum aliis punctis legendum est עוונות *avonoth*: aut certe *onoth* per crasin ponitur pro *avonoth*, id est iniquitates; ita enim vertunt Septuaginta, Noster, Arias, Pagninus, Forsterus in *Lexico*, et alii; nusquam enim alibi *ona* significat jugerum aut sulcum.

11. EPHRAÏM VITULA DOCTA DILIGERE TRITURAM. — **Vers. 11.** Sicut vers. 1 Israelem comparavit viti frondosæ, sed fructibus vacuæ; ita hic eundem comparat vitulæ, quæ aravit impietatem, et messuit iniquitatem: in eaque metaphora persistit usque ad finem capituli (1). Porro alludit ad multa: *primo*, in voce « Ephraim, » id est frugifer, fertilis, ad fertilitatem terræ Ephraim; *secundo*, in « vitula » ad aureos vitulos, vel potius vitulas, sive vaccas, ut dixi vers. 5, quas colebat, *q. d.* Ephraim colendo vitulas vitulatur, cestroque insauitæ agitur quasi vitula. *Tertio*, « docta, » id est assueta, ut vertit Vatablus et alii. Unde Lyranus vertit, *stimulata*, quod eodem reduci potest: consuetudo enim illi erat pro stimulo. Alludit ad Apim, id est vitulum, quem Israel in Ægypto coluit; indeque ejus cultui se assuefecit, eique pertinaciter adhæsit in Chanaan. Rursum ad fruges copiosas Ægypti, quibus Israel inescatus in Ægypto, ad eas earumque triturationem, æque ac ad Apim, quasi earum datorem jugiter anhelabat. *Quarto*, pro *triturationem* hebraice est לדרוס *laduse*, id est ad tritrandum, puta ad excutiendum grana et segete. In Palæstina enim, æque ac in Italia, Canariis aliisque regionibus grana excutiunt, non homines ligneis flagellis, uti faciunt Germani et Galli, sed boves et vaccæ, sive pedibus et unguibus segetem calcando et terendo, sive, ut ait S. Hieronymus, ferreos orbes super acervum segetum trahendo. *Quinto*, in voce « docta » et « diligere, » significatur vitulas ad hanc laboriosam triturationem conducere per pabulum, quod ex area capiunt, sed sensim: sæpe enim laxantur; itaque spe pabuli discunt sponte ad aream, et ad tritrandum

(1) Hujus comparationis talis est summa: sub priori imaginis membro Israelitas huc usque libere vixisse et genio indulsisse vates docet; posteriore vero jamjam futurum dicit, ut amissa libertate opera servilia facere cogantur.

redire; eo quod dum triturant, subinde segetem ore carpere, ex eaque edere sinuntur, juxta legem *Deuter.* cap. xxv, 4.

Sensus ergo hujus allegoriæ est, *q. d.* Ephraim instar vitulæ amantis tritiram et triturationem, eique assuefactæ, didicit idola colere, et idololatriæ se assuefecit; ac licet subinde ea dimiserit, tamen mox ad ea recurrit: quia per ea sibi frugibus ditari, divesque fieri et prosperari videbatur. Unde labores et molestias, quas in idolorum cultu sustinet, vel non sentit, vel facile superat, quia ex eo putat se frui libertate, opibus rerumque copia. Ita Rupertus, Haymo, Lyranus, Hugo. Notat S. Hieronymus, *in docta* significare consuetudinem et amorem. « Ephraim, inquit, similis est vaccæ, vel vitulæ, quæ a juventute sua didicit aream terere, et ferreos orbes super acervum segetum trahere, ut paleæ a tritico separentur; et non solum didicit, verum nimia consuetudine cæpit amare quæ didicit, » etc.

Aliter explicat Vatablus, *q. d.* Ephraim mavult triturare quam arare, id est mavult comedere quam laborare; unde est instar vitulæ saginatæ pinguis et obesus. Et alii: Ephraim, inquit, amat trituram, id est regnum, quo trituret, id est sibi subdat, et tributis exhauriat alias tribus et gentes. Hinc

Tertio, Septuaginta pro *tritiram* vertunt, *contentionem* et *vexationem*: *Ephraim*, inquit, *vitula docta diligere vitæ*, id est *contentionem*; sicut enim tritura affligit et vexat segetem, ita contentio vexat homines, præsertim subditos. Aut potius, ut Theodoretus, Cyrillus, Theophylactus et S. Hieronymus, contentio hæc est cum Deo. Sicut enim vitulus triturans contendit cum segete, ut ei grana adimat et excutiat; ita Israel contendebat cum Deo, nec ejus jugum suscipere volebat, sed illud excutiebat; quocirca ego, inquit Deus, collum ejus obesum et superbum premam et subigam per Assyrios. Versioni Septuaginta consentit Chaldaeus, qui vertit: *Similis est domus Israel vitulæ quam arare docent, et non discit*. Perperam Leo Castrinus pro *vitæ* legit *vitæ*, id est *victoriam*, *q. d.* Ephraim assuetus fuit non domari et vinci, sed vincere, ut ait S. Cyrillus. Sensus tamen eodem redit.

Verum prima expositio est genuina. Est enim adagium, significans indolem, usumque et morem Israelis, quo assuetus libertati, gulæ et ventri, ardentem et constanter diligebat idola, quasi per ea libertatem et gulam suam expleret. Alludit ad ingenium meretricium; hæ enim sunt et vocantur *vitulæ* lascivientes. Meretrices enim assuetæ amasiis, scortationi et symposiis, ad ea jugiter redeunt, nec ullis vel amicorum monitis, vel amasiorum contumeliis, vel lue venerea, dolore et sordibus, vel infamia, etc., ab illis avocari se sinunt, sed ad illa semper revertuntur velut canis ad vomitum, etiamsi cum dolore, labore et confusione turpitudinem suam expleant.

Sic et Israel assuetus idolis, et idololatrarum gentium commerciis, cum quibus epulabatur, quibusque se ditari putabat, nullis Dei minis, plagis, aut probris ab eis vocari poterat; sed quasi vitula et meretrix lasciviens, cum iis comesabatur et scortabatur assidue. Ita Martinus de Roa, lib. III *Singul.* cap. xiii, et Delrio, *adagio* 954.

Moraliter, hinc disce quanta sit vis consuetudinis, præsertim meretriciæ. Vulgo et vere dicitur: « Consuetudo est altera natura. » Et Sapiens, *Prov.* cap. xxii, 6: « Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab [ea.] » Unde S. Gregorius, lib. XX *Moral.* cap. xvi: « Vitula, ait, trituræ laboribus assuetæ, relaxata plerumque ad eundem laboris usum, etiam non compulsæ revertitur. Ita pravorum mens hujus mundi servitiis dedita, et rerum temporalium fatigationibus assuetæ, etiamsi sibi libere vacare liceat, subesse tamen terrenis sudoribus festinat, et usu miseræ conversationis trituram laboris quærit, ut a jugo mundanæ servitutis cessare non libeat, etiamsi liceat. » Et hom. 10 *in Ezechiel.*: « Nonnulli, ait, ut in hoc mundo aliquid esse videantur, terrenis laboribus insudant, insistunt causis, permiscuntur jurgiis. Et quamvis se corpore deficere inter labores sentiant, amore tamen terrenarum rerum devicti, delectabiliter fatigantur. Quibus per Prophetam dicitur: Ephraim vitula docta diligere trituram, etc. Rogant ut premantur, grave se incurrisse periculum quietem putant. » Talibus congruit illud *Jobi* xxx, 7: « Qui inter hujusce modi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant. » Et illud *Isaiæ* cap. v, 18: « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum. » Vide ibi dicta. Vide et S. Augustinum, lib. VIII *Confess.* cap. v, ubi se a concubinato, cui assueverat, non potuisse expedire narrat, etiamsi is displiceret, ideoque gemeret et suspiraret, donec efficaci Dei gratia tactus, nodum hunc quo concubinæ alligabatur discidit. Sic et hodie qui tractant animas, audiunt sæpe concubinariorum, usurarios, ebriosos, etc., suam infelicitatem plangentes, sibi indignantes, quin et vere pœnitentes, qui tamen data occasione ad vomitum statim redeunt. Nam, ut ibidem ait S. Augustinus: « Ego suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, et inde mihi catenam fecerat, et constrinxerat me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido; et dum servitur libidini, facta est consuetudo; et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis, unde catenam appellavi, tenebat me obstrictum dura servitus. »

Nota *secundo*, Israellem vocari *vitulam*, quia vitulando cum vitulis, vitula potius erat quam homo. Pulchre Boetius, lib. IV *Consol. philos.* prosa 3, ostendit quomodo vitium hominem suam humanitate dejiciat, et in bestiam transformet:

Moraliter, de vitulæ consuetudine.

Peccator non est homo, sed bestia.

« Avaritia, inquit, fervet alienarum opum violentus ereptor? Similem lupi dixeris. Ferox atque inquietus linguam litigiis exercet? Cani comparabis. Insidiator occultus surripuisse fraudibus gaudet? Vulpeculis exæquetur. Ira intemperans fremit? Leonis animum gestare credatur. Pavidus ac fugax non metuenda formidat? Cervi similis habeatur. Segnis ac stupidus torpet? Asinum vivit. Levis atque inconstans studia permutat? Nihil ab avibus differt. Fœdis immundisque libidibus immergitur? Sordida suis voluptate detinetur. Ita fit ut qui probitate deserta, homo esse desierit, cum in divinam conditionem transire non possit, vertatur in belluam. »

ET EGO TRANSIVI SUPER PULCHRITUDINEM COLLI EJUS. — Vatablus : *Et ego transivi cervicem ejus pinguem, q. d.* Quia Ephraim, id est Israel, pertinaciter diligit triturationem idolorum, ex eaque facta est pinguis et obesa, uti ipsa putat; « et, » id est *idcirco*, ego transivi, id est transibo super pulchrum, pingueque collum ejus, et tumentes ejus cervicum toros jugo imposito edomabo, ait S. Hieronymus, scilicet per Assyrios. Nota : Transit Deus, cum plagas infligit; hinc *transire* in Scriptura significat punire. Ita transivit per domos Ægyptiorum, occidens primogenita eorum, indeque sancitum et nuncupatum est Pascha, *Exod.* cap. XII, 12. Ita S. Hieronymus.

ASCENDAM SUPER EPHRAIM, — uti solet eques ascendere super equum; hoc enim est hebræum ארכיב *arkib*, q. d. Deinceps omnino Israellem mihi subjugabo, faciamque ut Assyrii insendant in collum ejus, perinde ac Sapore Persarum rex consensurus equum, Aureliani imperatori dorsum quasi scabellum prius inscendebat. Idem fecit Tamberlanes Bajazeti Turcarum imperatori. Simili schemate ait Jeremias cap. XLVI, 20 : « Vitula elegans atque formosa Ægyptus; stimulator (hostis et vastator Nabuchodonosor) ab Aquilone veniet ei. »

ARABIT JUDAS (Nota hebræam metaphoram, qua *arare* significat operari et colere. Hebræum enim ארש *charasç* significat *operari, arare et fabricare*. Dicit ergo quod, cum Deus ultor ascendet super Ephraim, id est cum decem tribus subjugabit Assyriis, trahetque eas captivas in Assyriam, tunc Judas, id est duæ tribus, hanc Israelis eladem videntes, sibi que de eadem metuentes, resipiscunt, et sub Ezechia pio rege aratrum legis resument, ideoque persistent in terra sua, ibique colent Deum verum : ac) CONFINGET SIBI SULCOS (id est opera et idola) JACOB, — puta Israelis, sive decem tribuum. Ita Theodoretus et Theophylactus. Aut, q. d. Jacob, id est reliqui ex decem tribubus, profugi ex Samaria, confugient ad Judam, cum eo que in unum populum coalescent et conspirabunt in verum unius Dei cultum, uti in agriculture conspirant agricolæ, dum unus arat, alter sulcos et glebas confringit. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Lyranus et alii. Huc accedit

Vatablus, vertit enim : *Juda arabat, Jacob confringebat ei glebas*; quod tamen alii paulo aliter accipiunt, q. d. Ephraim, id est Israel, dilexit triturationem, id est regnum : at Deus subjiciet illum tribui Judæ, et Judas arabit tanquam paterfamilias; Jacob vero, sive Israel, confringet ei glebas, quasi minister et famulus. Duo ergo hic significantur : prius, quod Israel profugus conspirabit cum Juda in unum sceptrum unamque religionem; posterius, quod in hac re minor erit Juda, eique subditus subserviet; Juda enim tenuit sceptrum, juxta promissa Jacobi patriarchæ, *Genes.* cap. XLIX, 10.

12. SEMINATE VOBIS IN JUSTITIA, ET METITE (id est metetis certissime. Imperativum enim usurpant Hebræi pro futuro, cum ejus certitudinem, quasi illa sit in manu nostra, denotare volunt) IN ORE MISERICORDIÆ. — Hebraice, *ad os misericordiæ*; et ita legit Origenes, tract. 12 in *Matth.*, et S. Ambrosius lib. *De Naboth.*, cap. VII. Jam *miseri cordia* tripliciter accipi potest : Primo, ut idem sit quod justitia, et significet opera pia, justa et sancta, q. d. Date operam justis, piis et sanctis operibus; metetis enim et recipietis præmium in ore, id est secundum mensuram misericordiæ, hoc est eorumdem sanctorum operum. Ita Chaldaeus, Theophylactus, Haymo, Hugo, Dionysius et alii. Os enim hebraice sæpe significat *capacitatem, proportionem, mensuram*; unde לפי *lephi*, id est *ad os*, idem est quod *secundum, juxta, pro ratione, mensura vel merito* operum, cum de iis agitur, uti norunt hebraice periti, et docent Marinus, Pagninus et alii in *Leviticis*. Sic *Exodi* XII, 4, dicitur : « Assumet vicinum, etc., juxta (hebraice *lephi*) numerum animarum que sufficere possunt ad esum agni. » Et cap. XVI, 16 : « Colligat unusquisque ex eo (manna) quantum sufficit ad vescendum; » hebraice לפי אכלו *lephi achlo*, id est *secundum os cibi ejus*, hoc est juxta edacitatem ejus, quantum os ejus potest capere et comedere. Sic et *Genes.* cap. XLVII, 12, de Joseph dicitur : « Alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis; » hebraice לפי דהה *lephi hattaph*, id est *secundum os parvuli*, hoc est, quantum quisque, etiam parvulus, comedere poterat. Porro *miseri cordia* in Scriptura sæpe sumitur pro sanctitate et justitia, puta pro operibus sanctis et piis; quia propria sanctorum virtus et index est misericordiæ, uti ostendi *Daniel.* cap. IV, 24, et II *Corinth.* cap. IX, 8. Sensus est, q. d. Exercete vos in actibus misericordiæ et justitiæ, id est quarumlibet virtutum, et referetis mercedem amplissimam, *secundum os*, id est amplitudinem misericordiæ et piorum operum, quæ exercuistis. Explicat enim id quod dixit versu præcedenti : « Arabit Judas, confringet sibi sulcos Jacob; » unde persistens in metaphora arationis et agriculture, explicans subdit : « Seminare vobis in justitia, et metite in ore misericordiæ, » q. d. Quantum justitiæ, id est pietatis, misericordiæ cæterarumque virtutum

Vers. 12.

Misericordia triplex.

quasi arando seminaveritis, tantum messis et præmii ex iis percipietis. Huic Prophetae adagio simile est illud S. Ephrem in serm. *ad Fratres*, tom. II : « Post formicam apis, post laborem requies » et fructus, post tribulationem refrigerium, *q. d.* Post labores formicæ colliges mel et favos apis. « Acerbitatem enim laboris dulcedo quietis excipit, et asperitatem vitæ gaudium. » Sic Christus « favos post fella (crucis et passionis) gustavit, » ait Tertullianus lib. *De Corona militis*, cap. XIV.

Secundo, planius *miseriordia* hic proprie accipi potest, et ad Deum referri, *q. d.* « Seminate in justitia, » hebraice *justitiam*, vel *ad justitiam*, hoc est, justitiæ et sanctitatis semina, puta pia de Deo rite colendo desideria et proposita cordi vestro inserite, ut inde opera justa et sancta germinet, sicque metetis eorum segetem, id est mercedem amplissimam, quam Deus « in ore misericordiæ, » id est juxta misericordiam suam immensam, quæ merita nostra superat et vota, vobis promittit, et reipsa præstabit. Ita Vatablus qui vertit : *Seminate vobis ad justitiam, metite beneficentiam*, scilicet Dei; et Septuaginta : *Seminate vobis in justitia, vindemiate fructum vitæ*. Huc accedit explicatio Riberæ : *Seminate*, inquit, *opera justa, et metetis in ore misericordiæ*, id est quantum misericordia voluerit, hoc est largissime. Os enim subinde pro voluntate capitur, ut cum dicitur : « Percussit eos in ore gladii, » id est quantum gladius percutere et occidere valebat et volebat, *q. d.* Omnes occidit, nemini pepercit. Hæc explicatio subtilior videtur; planius et solidius dixerimus os significare *amplitudinem, capacitatem, quantitatem, mensuram, q. d.* Seminate opera pia et sancta, et metetis secundum os, id est secundum capacitatem et amplitudinem misericordiæ Dei, hoc est, amplissimam ab eo mercedem recipietis, tantam scilicet, quanta decet Deum Deique misericordiam, quæ amplissima est, ut pole divina et immensa. Quocirca ex Hebræo verti potest cum Marino : *Metite ori misericordiæ; ori*, id est amplitudini, hoc est amplissime. Unde Syrus vertit : *Seminate vobis justitiam, et metite os misericordiæ, q. d.* Ex semine justitiæ metetis os ipsius misericordiæ et gratiæ, ut illud totum, quantum quantum est, metatis et capiat. Porro misericordia hæc est remissio culparum præcedentium, et poenarum eis debitarum, ac præsertim instantis excidii et captivitatis, *q. d.* Parcet vobis Deus, nec sinet vastari, quin et bonis temporalibus ac spiritualibus vos cumulabit, ut iis cumulatus est Judas sub Ezechia pio rege, ac liberatus de manu Salmanasar et Sennacherib.

Tertio, S. Ambrosius, lib. *De Naboth*, cap. VII, *justitiam* accipit pro misericordia, uti accipitur *Psalm. CXI, 9* : « Justitia, » id est misericordia et eleemosyna, « ejus manet in sæculum sæculi, » et alibi. Et *miseriordiam* proprie capit pro eleemosyna, *q. d.* Studete misericordiæ et eleemosy-

næ, et amplam ejus mercedem recipietis, juxta illud II *Corinth. IX, 6* : « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. » Sed audi Ambrosium : « Bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui contulerunt convertuntur, et gratia liberalitatis in auctorem boni operis redit. Denique scriptum est : Seminate vobis ad justitiam. Esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus uberiores quam acceperit, quanto magis misericordiæ remuneratio reddet multipliciora quam dederis? » Deus enim liberalior est, quam sit terra vel natura. Si ergo terra ex uno semine dat centum, imo subinde trecenta grana; multo magis Deus pro una eleemosyna dabit centum, trecentas, imo mille. Rursum, bonum opus semen est melioris. Humilias te, inde incitatis ad magis te humiliandum. Oras, magis cupis orare. Das eleemosynam, plura dare exoptas. Nam uti somnus somnum, ita virtus virtutem adescat : labor laborem, vigiliæ vigiliis pariunt, uti aiebat S. Dominicus Loricatus.

Quarto, pro *miseriordia* hebraice est *חסד chesed*, quæ vox tam pietatem quam misericordiam significat. Unde vertit Marinus : *Metite ori pietatis*. Proprie enim hic agitur de operibus piis, quibus colitur Deus, quæ contraria sunt operibus impietatis, quibus Judæi coluerunt idola, de quibus subdit vers. 13 : « Arastis impietatem, iniquitatem messuistis, » *q. d.* Estote justi et pii in Deum, et Deus vicissim pius, fidelis ac beneficus erit in vos; sicut antea cum impii eratis in Deum, Deus pariter quasi iniquum, id est minus humanum et maleficum, se vobis exhibuit. Primus sensus, et magis secundus, planissimus et plenissimus est, huncquæ quartum in se complectitur. Quarto favet Arabicus, dum vertit : *Inquirant Dominum, et veniat fructus justitiæ eorum*.

Symbolice S. Hieronymus, Haymo, Arias et Hugo sic exponunt : Seminate in lege, et metetis in gratia, *q. d.* Studete legi, o Israelitæ, ita præparabitis vos ad gratiam Christi. Lex enim Mosis fuit lex justitiæ et rigoris, lex vero Christi est lex gratiæ, amoris et liberalitatis; unde subdit : « Tempus autem requirendi Dominum. »

Anagoge S. Bernardus, *De Convers. ad Clericos*, cap. XV : Seminate in gratia, et metetis in gloria; seminate in terra cum labore, et metetis in cælo cum jubilo. « Nec enim, ait, opera nostra transeunt, ut videntur, sed temporalia quæque velut æternitatis semina jaciuntur; stupebit insipiens, cum ex hoc copioso semine copiosam videbit exurgere messem. » Nota opera bona esse semina beatæ æternitatis. Idem, serm. *De S. Benedicto* : « Seminemus, inquit, hominibus exemplum bonum per aperta opera; seminemus angelis gaudium magnum per occulta suspiria. Seminate et vos, quia tam multi ante vos seminaverunt : fructificate, quia vobis seminaverunt. O genus Adam,

quam multi seminaverunt in te, et quam pretiosum semen, quam male peribis, et quam merito: si perierit in te tantum semen, simul et seminantium labor! Seminavit in terra nostra Trinitas, seminaverunt Angeli pariter et Apostoli, seminaverunt Martyres, Confessores et Virgines, etc. Seminavit Pater panem de cœlo, Filius veritatem Spiritus Sanctus charitatem. Apostoli ibant, et flebant mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Duo manipuli sunt quos quæris, honoris scilicet et quietis. Qui seminaverunt laborem et utilitatem, metent honorem pariter et quietem.»

INNOVATE VOBIS NOVALE. — «Novale» est ager novus, cum scilicet is excisis spinis, loliis herbisque noxiis, primo colitur et seritur, q. d. Evelite e corde vestro lolia cupiditatum et spinas vitiorum, quæ crebro repullulant, ut innovati, velut novus ager, semen divinum gratiæ et virtutum excipiatis. Vatablus vertit: *Arate vobis arationem*, sicque explicat, q. d. *Interim præparate corda vestra ad adventum Christi*. Septuaginta vertunt: *Illuminate vobis lumen scientiæ*, id est, ut Theophylactus: illustrate lucernam mentis vestræ lumine cogitationis Dei, deficientes ab idolis, eorumque tenebris et erroribus. Hebræum enim נר *nir* sulcum et derivationem tam luminis, quam fluminis, æque ac agrorum significat. Quocirca recte S. Clemens Romanus, lib. II *Constit. Apost.*, cap. v: «Habe, inquit, curam verbi, Episcopo, ut possis omnia secundum verbum interpretari, ac multa doctrina populum tuum copiose nutrias, et illustratione legis illumines. Accendite vobis, ait Dominus, lumen cognitionis, dum tempus est.»

Moraliter, ex hac versione Septuaginta docet S. Ambrosius, cognitionem sui debere præcedere cognitionem Dei, nec nisi per illam, perque bona opera ad hanc perveniri. Audi eum in *Psalm. cxviii*, octonario primo: «Seminate vobis ad justitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis: non prius illuminate, sed seminate: nec solum prius seminate ad justitiam, sed etiam vindemiate, inquit, ad fructum vitæ, et sic illuminate lumen cognitionis, ut perfectio non solum consitis, sed etiam receptis fructibus approbetur.» Per lumen enim cognitionis, S. Ambrosius hic et clarius, lib. *De Isaac* cap. iv, accipit perfectionem charitatis. Plenius vero et pientius S. Bernardus, serm. 37 *in Cant.*: «Seminare, ait, vobis ad justitiam, metite spem vitæ, et tunc demum illuminate vobis ait, lumen scientiæ. Ultimam posuit scientiam tanquam picturam, quæ statum habere nequeat super inane; et inde illa duo præmisit et subjecit illi, tanquam si solidum aliquid picturæ substerneret. Securus jam intendam scientiæ, si vitæ prius per beneficium spei securitatem accepero. Tu ergo seminasti tibi ad justitiam, si ex vera notitia tui evigilasti timere Deum, temetipsum humiliasti, fudisti lacrymas,

eleemosynas profudisti, jejuniis et vigiliis affixisti corpus, si pectus tusionibus, cœlos clamoribus fatigasti. Hoc siquidem seminare est ad justitiam. Semina sunt bona opera, bona studia, semina lacrymæ sunt. Ibant, inquit, et flebant mittentes semina sua.» Idcirco metent manipulos gloriæ, quin et statim metunt spem vitæ et gloriæ futuræ. Et *epist.* 108: «Veram scientiam, inquit, soli Christi discipuli, id est mundi contemptores Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed unctio: non littera, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. Seminate, inquit, vobis ad justitiam, metite spem vitæ: illuminate vobis lumen scientiæ; vides, quia non recte proditur ad lumen scientiæ, nisi justitiæ germen præcedat ad animam, ex quo formetur granum vitæ, et non palea gloriæ.»

Huc accedit S. Hilarius, qui in *Psalm. cxviii* sic legit et explicat: «Serite in justitia (alii legunt, *in justitiam*) vosmetipsos, et metite vos in fructu (alii, *in fructum*) vitæ, et illuminate vos in lumine scientiæ. Non illuminatio primum, sed satio nostra præcepta est, ut cum ante nosmetipsos, id est vitæ nostræ usum, in spem fructuum severimus, deinde cum quæ sata sunt messuerimus, tunc nos in lumine scientiæ illuminemur. Tenendus igitur hic ordo est sationis, messis et illuminationis. Plures enim nostrum illuminari se priusquam serere ac metere festinant, cum satio atque messis quædam consequendi luminis præparatio sit.»

TEMPUS AUTEM REQUIRENDI DOMINUM, CUM VENERIT QUI DOCEBIT VOS JUSTITIAM, — q. d. Cum venerit Christus doctor justitiæ, tunc erit tempus inquirendi ea quæ Dei sunt et salutis: illud ergo observate, o Israelitæ, et ne sinatis illud vobis elabi et effluere; ita S. Hieronymus; Haymo et Hugo, qui censent Prophetam hic de more avolare ad Christum.

Secundo, Lyranus hæc de Ezechia explicat: hic enim reduxit populum ad Dei cultum, itaque fuit doctor justitiæ, sed inchoateet imperfecte, ac quasi in typum Christi, qui plene et perfecte idipsum præstitit.

Tertio, pro cum venerit, ex Hebræo, Septuaginta, Vatablus et alii vertunt: *Donec veniat, et depluat super vos justitiam*, q. d. Nunc est tempus quærendi Dominum, vosque præparandi ad adventum Messiæ; ille enim veniens docebit vos, imo dabit veram justitiam, qua coram Deo justi sitis, filii et hæredes regni ejus. Unde Chaldaeus vertit: *Recipite vos ad timorem Domini: nunc enim revelabitur, et afferet vobis justitiam*; ita veteres Hebræi apud Galatinum, lib. III, cap. xxxix; Theophylactus, Vatablus et alii.

Moraliter, disce hic uti tempore gratiæ et salutis, dum datur: nam post hoc tempus non erit aliud gratiæ, sed justitiæ. Pulchre S. Ephrem, tract. *De Morte*, tom. I: «Nemo, ait, finitis nun-

Moraliter, cognitio sui est via ad cognitionem Dei.

Moraliter, de usu temporis.